

COĞRAFİ BAKIŞ AÇISI İLE
SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRAS

Mücahit YILDIRIM

**COĞRAFİ BAKIŞ AÇISI İLE
SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRAS**

Mücahit YILDIRIM

Coğrafi Bakış Açısı ile Somut Olmayan Kültürel Miras
MÜCAHİT YILDIRIM

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak Tasarımı: Dr. Öğr. Üyesi Oya Cansu DEMİRKALE KUKUOĞLU

Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Yayın Tarihi: Mayıs 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-5885-08-1

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

*Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa eriştirmek için iki
orduya ihtiyaç vardır; biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri
milletin geleceğini yoğuran kültür ordusu.*

Mustafa Kemal ATATÜRK

ÖN SÖZ

Elinizdeki kitap, insanlık tarihinin en değerli hazinelerinden biri olan somut olmayan kültürel mirasın coğrafi boyutlarına yönelik kapsamlı bir incelemedir. Toplumların kimliğini oluşturan, onları birbirine bağlayan ve kuşaklar boyunca aktarılan bu değerler bütünü, sadece geçmişin bir yansıması değil, geleceğin kültürel sürdürülebilirliği için de kritik bir öneme sahiptir. Dil, ritüeller, el sanatları, toplumsal uygulamalar ve gelenekler gibi unsurları içeren somut olmayan kültürel miras, küreselleşme, modernleşme ve dijitalleşme gibi çağdaş dinamikler karşısında korunması gereken bir hazine niteliğindedir. Bu çalışma, kültür kavramının ve kültürel mirasın tarihsel, coğrafi ve disiplinlerarası boyutlarını bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmamızda, kültürün tanımı ve kapsamı, farklı disiplinlerden gelen yaklaşımlar, coğrafi perspektifin kültürel oluşum üzerindeki etkileri ve doğadan beşeri çevreye uzanan etkileşimler sistematik bir biçimde incelenmiştir.

İlk bölümde, kültürün temel ilkeleri, disiplinlerarasılığı destekleyen yaklaşımlar ve coğrafyanın kültürle olan dinamik ilişkileri detaylandırılmış; doğal çevre ile beşerî çevrenin kültür değişiminin önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca, dünya kültür bölgelerinin yapısal özellikleri ile bu bölgelerin kültürün çeşitli formlarındaki somutlaşmaları gözler önüne serilmiştir.

İkinci bölüm, kültürel mirasın kavramsal ve pratik boyutlarını ortaya koymaktadır. Kültürel mirasın korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası hukuki çerçeveler, kültürel mirasın coğrafi ve mekânsal dağılımı, somut mirasın yanı sıra somut olmayan miras unsurlarının önemi titizlikle ele alınmıştır. Bu bölümde, sözlü gelenekler ve anlatılar, geleneksel gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili toplumsal bilgi ve uygulamalar ile el sanatları geleneğinin kapsamlı bir incelemesi yapılmıştır. Ayrıca, SOKÜM (Somut Olmayan Kültürel Miras) ve yaşayan insan hazineleri çalışmaları üzerinden, hem dünya hem de Türkiye somut olmayan kültürel miras listelerindeki yerlerin değerlendirmesi sunulmuştur.

Üçüncü bölüm ise, kültürel mirasın geleceğe yönelik tartışmalarını ve ortaya çıkabilecek ihtimalleri kapsamaktadır. Bu bölümde, küresel değişimlerin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkileri, teknolojinin –özellikle yapay zeka ve dijital mirasın oluşumunun– rolü ve iklim değişikliğinin kültürel miras üzerindeki olası yansımaları ele alınmıştır. Ayrıca, geleneksel mirasın yeniden inşası için geliştirilebilecek yaratıcı yöntemler, bu mirasın gelecekte nasıl koruma altına alınabileceği ve toplumsal yaşamda nasıl yeniden canlandırılabilceği konularında öneriler sunulmaktadır.

Çalışmamız, kültür ve kültürel mirasa dair geniş bir literatür taraması ve analitik değerlendirmeye zenginleştirilmiş olup, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, ritüel ve uygulamaların coğrafi çevre ile ilişkilerini ve etkileşimini yine coğrafi bakış açısı ile sunmaktadır. Coğrafya disiplininin odağında yer alan bu çalışma, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması konularında hem akademisyenlere hem de politika yapıcılar ve toplumun diğer kesimlerine önemli ölçüde katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Okurların, kültürel değerlerin ve mirasın hem kuramsal hem de pratik boyutlarını ortaya koyan bu eserden, ulusal ve uluslararası düzeyde kültürel çeşitlilik ve hoşgörünün güçlendirilmesine yönelik derinlemesine bilgiler edineceğine inanıyorum. Bu çalışmanın, günümüzün hızla değişen dünyasında kültür ve mirasın önemine dair farkındalığı artırarak, sürdürülebilir bir gelecek için atılacak adımlara ışık tutmasını temenni ederim.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bana ilham veren, destek olan ve katkı sunan tüm meslektaşlarıma, akademik araştırmacılara ve bu alanda emeği geçen herkese teşekkür etmek isterim. Hep birlikte, bu değerli mirası sadece korumakla kalmayıp, onu yeni nesillere aktararak yaşatabileceğimizi ümit ediyorum.

Geleceğe taşıdığımız her kültürel değer, insanlığın ortak mirasına yapılan bir katkıdır. Bu kitap, bu mirasın korunması ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Kültürel zenginliğin korunarak geleceğe aktarılabilmesi dileğiyle...

Doç. Dr. Mücahit Yıldırım
Samsun, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IV
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
KÜLTÜR.....	9
1.1. Kültür ve Disiplinlerarasılık	12
1.2. Coğrafi Bakış Açısı ve Temel İlkeleri	14
1.3. Kültür ve Coğrafya İlişkisi	21
1.1.1. Doğal Çevre ve Kültür	27
1.1.2. Beşerî Çevre ve Kültür.....	42
1.1.3. Dünya Kültür Bölgeleri ve Görünümleri	56
İKİNCİ BÖLÜM	68
KÜLTÜREL MİRAS	68
2.1. Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Ulusal ve Uluslararası Hukuki Çerçeve.....	69
2.2. Kültürel Mirasın Coğrafi Boyutları.....	75
2.3. Somut Kültürel Miras	78
2.4. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	81
2.5. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Coğrafya İlişkisi.....	86
2.6. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları.....	91
2.6.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar.....	92
2.6.2. Gösteri Sanatları	97
2.6.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	105
2.6.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	113
2.6.5. El Sanatları Geleneği	120
2.7. SOKÜM ve Yaşayan İnsan Hazineleeri Çalışmaları	134
2.8. Dünya Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	138
2.9. Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	141
Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi	169
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	172
GELECEĞE YÖNELİK TARTIŞMALAR VE İHTİMALLER	172
3.1. Küresel Değişimlerin Somut Olmayan Kültürel Mirasa Etkisi	172
3.2. Teknolojinin Rolü ve Dijital Mirasın Oluşumu	173
3.3. İklim Değişikliği ve Somut Olmayan Mirasın Geleceği.....	174
3.4. Mirasın Yeniden İnşası ve Yaratıcı Yöntemler	175
KAYNAKÇA	178

GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), toplulukların kimliklerini oluşturan ve kuşaklar boyunca aktarılan manevi değerlerin bir yansımasıdır. Bu miras, toplumların gelenek, görenek, inanç, ritüel, sanat ve zanaat gibi maddi olmayan unsurlarını kapsar. UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile birlikte, bu mirasın korunması, dünya genelinde artan bir ilgiyi de beraberinde getirmiştir. Bu sözleşme, kültürel mirasın yalnızca fiziksel varlıklardan ibaret olmadığını, aynı zamanda toplulukların bilgi ve deneyimlerinin de korunması gerektiğini vurgulamaktadır (Kurin, 2004). Somut olmayan kültürel mirasın korunması, sadece bir topluluğun kültürel hafızasını sürdürmekle kalmaz, aynı zamanda topluluklar arası kültürel çeşitliliğin ve kimliklerin korunmasını da sağlar.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar, kültürel mirasın yalnızca geçmişin bir yansıması olmadığını, aynı zamanda bugünün ve geleceğin toplumsal yapılarında da önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu miras, toplumsal kimliğin inşasında kritik bir rol oynarken, aynı zamanda yerel toplulukların sosyo-ekonomik kalkınmasına da katkıda bulunmaktadır. Özellikle Türkiye gibi zengin kültürel çeşitliliğe sahip ülkelerde, somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim kültürel mirasın devletler için sadece bir faaliyet alanı değil, dış ilişkiler de dahil olmak üzere çeşitli politikaların ve kamu diplomasisinin şekillendirilmesini sağlayan bir unsur olduğu dile getirilir. Bu doğrultuda SOKÜM'ün kimlikler, pratikler ve nesiller arasında bir bağlantı kurması ve özellikle de devletlerin yumuşak gücü olmasında etkili bir araç olduğu belirtilmektedir (Schreiber, 2017; Çev: Gülüm, 2019: 121).

Küreselleşme, dijitalleşme ve iklim değişikliği gibi çağdaş küresel dinamikler, somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecinde zorluklar ve önemli fırsatlar sunmaktadır. Geleneksel bilgi ve becerilerin unutulma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu bu dönemde, somut olmayan kültürel mirasın korunması için yaratıcı ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle yerel topluluklar, bu mirasın korunması ve yaşatılması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Bu çalışma, Türkiye ve dünya genelinde somut olmayan kültürel mirası coğrafi bir bakış açısı ile ele alma, yorumlama ve bu bağlamda coğrafi şartlarla ilişkilerini ortaya koyma üzerine odaklanmaktadır. Çalışma, somut olmayan kültürel mirasın ulusal ve uluslararası hukuki çerçevelerle nasıl korunduğunu,

kültürel mirasın coğrafi dinamiklerle nasıl şekillendiğini ve bu süreçte ortaya çıkan zorlukları ele alarak kapsamlı bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, somut olmayan kültürel mirasın küreselleşme, dijitalleşme, iklim değişikliği ve modernleşme gibi güncel küresel dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğu ve bu dinamikler karşısında nasıl korunabileceği de çalışmanın önemli başlıkları arasında yer almaktadır.

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların geleneksel bilgi, inanç, sanat, ritüel, dil ve el sanatları gibi maddi olmayan unsurlarını içerir ve bu unsurlar, toplumların kültürel kimliklerinin temelini oluşturur. Dolayısıyla bu mirasın korunması, sadece bir topluluğun kültürel zenginliklerini muhafaza etmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel çeşitliliğin sürdürülebilirliği açısından da büyük bir öneme sahiptir. Çalışmanın temel amacı ise, somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecinde coğrafyanın rolünü ve önemini ortaya koymaktır. Çalışma, somut olmayan kültürel mirasın sadece yerel topluluklar için değil, küresel kültürel mirasın bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini savunmaktadır. Hem Türkiye'den hem de dünya genelinden örnekler ışığında, kültürel mirasın coğrafi özelliklerle nasıl iç içe geçtiği ve korunması için hangi hukuki ve stratejik çerçevelerin oluşturulması gerektiği analiz edilmektedir.

Çalışmanın hedefleri arasında, somut olmayan kültürel mirasın modern dünya ile nasıl etkileşimde bulunduğu ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar yer almaktadır. Özellikle küreselleşme, dijitalleşme ve iklim değişikliği gibi küresel gelişmelerin kültürel miras üzerindeki etkileri değerlendirilecek ve bu etkiler karşısında somut olmayan kültürel mirasın nasıl korunabileceği üzerine çözümler sunulacaktır. Türkiye'nin bu alandaki mevcut durumu ve uluslararası girişimlerle birlikte yerel toplulukların korunma süreçlerine katılımlarının artırılmasına yönelik öneriler de bu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda somut olmayan kültürel miras, toplumların tarihî ve sosyal kimliklerinin bir yansımasıdır ve bu mirasın korunması, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Günümüzde, küreselleşme ve modernleşme gibi süreçler, yerel kültürel değerler üzerinde büyük bir baskı yaratmaktadır. Geleneksel bilgi ve uygulamaların yok olma riskiyle karşı karşıya kaldığı bu dönemde, somut olmayan kültürel mirasın korunması, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve yerel kimliklerin korunması açısından büyük önem taşır.

Çalışma, somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda coğrafi perspektifin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok kültürel miras unsuru, belirli coğrafi bölgelerle sıkı sıkıya bağlıdır ve bu bölgelerin doğal ve sosyal dinamikleriyle şekillenir. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecinde coğrafi faktörlerin göz önünde bulundurulması, bu mirasın

sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynar. Örneğin, Karadeniz Bölgesi'ndeki yaylacılık kültürü, bölgenin coğrafi yapısıyla doğrudan bağlantılıdır ve bu kültürel pratiğin sürdürülebilmesi için bölgenin ekosisteminin korunması gerekmektedir.

Çalışmanın önemi, yalnızca kültürel mirasın korunmasına yönelik hukuki ve stratejik yaklaşımlar sunmasında değil, aynı zamanda bu yaklaşımların coğrafi dinamiklerle nasıl iç içe geçtiğini ve bu mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak için nasıl daha etkili hale getirilebileceğini ortaya koymasında yatmaktadır. Ayrıca, çalışma, Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirasının korunmasına yönelik politikalar ve uygulamalar konusunda uluslararası düzeyde daha fazla farkındalık oluşturma anlamında değerlidir. Somut olmayan kültürel mirasın küresel düzeyde korunmasına katkıda bulunmak, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesine yönelik önemli bir adımdır ve bu çalışma bu hedefe ulaşmaya yönelik özgün bir katkı içermektedir.

Sonuç olarak çalışma; konusu, amacı ve önemi ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasının günümüzde neden bu kadar kritik bir konu olduğunu ve bu mirasın sürdürülebilirliği için hangi adımların atılması gerektiğini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Kültürel mirasın coğrafi bağlamını ve bu bağlamda yerel toplulukların bu sürece nasıl katılabileceğini inceleyerek, Türkiye ve dünya genelinde somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik özgün bir bakış açısı sunmaktadır.

Kültürel Miras ile İlgili Yapılan Bazı Çalışmalar

Somut olmayan kültürel miras temalı birçok çalışmaya hem yerli hem de yabancı literatürde rastlanmaktadır. Buna rağmen farklı disiplinlerce kendi yöntem ve bakış açıları ile yaklaşılan bu alana dair coğrafi yaklaşımının kısıtlılığı dikkati çekmektedir. Aşağıda alana dair farklı disiplinler tarafından daha önce yapılmış akademik çalışmalardan bazıları verilmiştir.

Kudret (2002), Geleneksel Türk Tiyatrosu ve Karagöz başlıklı çalışmasında, Karagöz gölge oyununu Türk kültürel mirası bağlamında incelemektedir. Oyun, tarihî kökenlerinden günümüzdeki durumuna kadar ele alınmıştır.

Kirshenblatt-Gimblett (2004), Intangible Cultural Heritage as Metacultural Production başlıklı çalışmasında, somut olmayan kültürel mirasın nasıl üretildiğini ve bu süreçte kültürel değerlerin nasıl yeniden yaratıldığını ele almıştır. Ayrıca, bu mirasın turizm ve küreselleşme ile olan ilişkisi tartışılmıştır.

Kurin (2004), Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal başlıklı çalışmasında, UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi'nin kapsamlı bir değerlendirmesini yaparak, bu sözleşmenin kültürel mirasın

korunmasına getirdiği yeni yaklaşımları incelemektedir. Çalışma, sözleşmenin güçlü yönlerini ve potansiyel zorluklarını tartışarak, uygulamadaki olası sorunlara dikkat çekmektedir.

Blake (2006), UNESCO's Intangible Cultural Heritage Program: A Critique başlıklı çalışmasında, UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras programının güçlü ve zayıf yönlerini ele alarak, programın uygulama sürecindeki zorluklara dikkat çekmektedir.

Davis (2007), Living Cultural Heritage and Its Sustainability başlıklı çalışmasında, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği üzerine odaklanmakta ve toplumların kültürel miraslarını nasıl koruyabileceği konusunda öneriler sunmaktadır.

Blake (2008), UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage: The implications of community involvement in 'safeguarding' başlıklı çalışmasında 2003 UNESCO Sözleşmesi'nin toplum katılımı açısından önemini vurgulamaktadır. Çalışma, kültürel mirasın korunmasında yerel toplumların rolünü ve bunun uygulamadaki etkilerini incelemektedir.

Oğuz (2008), Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası başlıklı çalışmasında, Türkiye'de somut olmayan kültürel miras unsurlarını, bunların yönetimi ve korunmasına yönelik uygulamaların nasıl geliştirildiğini tartışmaktadır.

Taylor (2011), Cultural landscapes: A bridge between culture and nature? başlıklı çalışmasında, kültürel peyzajlar ve somut olmayan kültürel mirasın ilişkisini tartışmakta, yerel toplumların doğayla olan bağlarının miras koruma süreçlerine nasıl entegre edilebileceğini ele almaktadır.

Ruggles ve Silverman (2009), Intangible Heritage Embodied başlıklı çalışmasında, somut olmayan kültürel mirasın bedenlenmiş pratikler ve ritüeller aracılığıyla nasıl korunduğunu tartışmaktadır. Kültürel mirasın bedensel deneyimlerle aktarıldığı vurgulanmıştır.

Aikawa-Faure (2009), From the Proclamation of Masterpieces to the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage başlıklı çalışmasında UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras kavramının evrimini incelemektedir. Çalışma, "Başyapıtlar İlanı" ndan 2003 Sözleşmesi'ne kadar olan süreci detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Smith ve Akagawa (Eds.) (2009), Intangible Heritage. Routledge başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel miras konusunda kapsamlı bir kaynak sunmaktadır. Eser, konuyu çeşitli açılardan ele alarak, teorik tartışmalar ve vaka çalışmaları sunmaktadır.

Qiu vd. (2010), Intangible Cultural Heritage in Tourism: Research Review and Investigation of Future Agenda başlıklı çalışmalarında, somut olmayan

kültürel mirasın turizm sektörü ile olan ilişkisini ve turizmin mirasın korunmasına nasıl katkıda bulunabileceğini incelemektedir.

Steelyana (2010), *Batik, A Beautiful Cultural Heritage that Preserve Culture and Supporteconomic Development in Indonesia* başlıklı çalışmada, Endonezya'nın Batik sanatını incelemekte, bu geleneksel sanatın UNESCO tarafından nasıl koruma altına alındığını ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği için yapılan çalışmaları ele almaktadır.

Lenzerini (2011), *Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples* başlıklı çalışmada somut olmayan kültürel mirasın hukuki boyutlarını incelemektedir. Çalışma, uluslararası hukuk çerçevesinde kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımları ele almaktadır.

Alivizatou (2012), *Intangible Heritage and the Museum: New Perspectives on Cultural Preservation* başlıklı çalışmada müzelerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki rolünü incelemektedir. Kitap, müzecilik uygulamalarının değişen doğasını ve kültürel mirasın sunumundaki yeni yaklaşımları ele almaktadır.

Nakashima vd. (2012), *Traditional Knowledge and Climate Change Adaptation* başlıklı çalışmalarında, geleneksel bilgi sistemlerinin iklim değişikliğine uyum sürecindeki rolünü incelemekte, somut olmayan kültürel mirasın bu bağlamda nasıl korunabileceğini tartışmaktadır.

Oğuz (2013), *Somit Olmayan Kültürel Miras Nedir?* başlıklı çalışmada somut olmayan kültürel mirasın tanımını, kapsamını ve önemini Türkiye bağlamında ele almaktadır. Çalışma, konuya giriş niteliğinde olup, alandaki temel kavramları açıklamaktadır.

Ekici ve Fedakar (2014), *Gelenek, Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu* başlıklı çalışmalarında nazar ve nazar boncuğu geleneğini somut olmayan kültürel miras perspektifinden incelemektedir. Çalışma, geleneksel bir uygulamanın modern çağda nasıl dönüştüğünü ve kültür endüstrisi ile ilişkisini analiz etmektedir.

Logan (2016), *A Companion to Heritage Studies* başlıklı kapsamlı çalışmalarında kültürel miras çalışmalarının geniş bir yelpazesini sunmaktadır. Somut olmayan kültürel miras konusuna özel bir bölüm ayıran kitap, konuyu disiplinler arası bir perspektiften ele almaktadır.

Gürçayır Teke (2016), *Somit Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalışmalarında Arşivlerin Rolü* başlıklı çalışmada somut olmayan kültürel mirasın korunmasında arşivlerin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, Türkiye'deki arşiv uygulamalarını değerlendirerek, kültürel mirasın belgelenmesi ve korunması için öneriler sunmaktadır.

Ölçer Özünel (2017), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği: Türkiye Deneyimi başlıklı çalışmada Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras alanındaki deneyimlerini incelemektedir. Çalışma, UNESCO süreçleri, ulusal envanterler ve koruma stratejileri gibi konuları ele alarak, Türkiye'nin bu alandaki uygulamalarını değerlendirmektedir.

Oğuz (2018), Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? başlıklı çalışmada, somut olmayan kültürel miras kavramı, tarihsel süreci ve Türkiye'deki görünümü ile ilgili detaylı bilgi ve örnekler vermektedir.

Lixinski (2018), Intangible Cultural Heritage in International Law başlıklı çalışmada, somut olmayan kültürel mirasın uluslararası hukuk çerçevesindeki yerini derinlemesine incelemektedir. Çalışma, yasal koruma mekanizmalarını ve bunların etkinliğini tartışarak, alandaki politika yapıcılara ve uygulayıcılara önemli içgörüler sunmaktadır.

Harrison (2019), Heritage Futures: Anticipating Change in the Care of the Past başlıklı çalışmada, somut olmayan kültürel mirasın gelecekteki değişimlere nasıl hazırlanabileceğini tartışmakta ve kültürel mirasın korunması için esnek stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Rodríguez (2020), Europeana Project: Digitizing European Cultural Heritage başlıklı çalışmada, Europeana projesi aracılığıyla Avrupa'nın somut olmayan kültürel mirasının dijitalleştirilmesi sürecini ve bu süreçte yaşanan zorlukları incelemektedir.

Bortolotto (2020), Intangible Cultural Heritage and International Cultural Policy başlıklı çalışmada somut olmayan kültürel mirasın uluslararası kültür politikalarındaki rolünü incelemektedir. Çalışma, UNESCO'nun yaklaşımlarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek, küresel ve yerel düzeylerde politika uygulamalarının etkilerini tartışmaktadır.

Labadi (2020), The cultural heritage of the Arab Spring: A tool for sustainable development? başlıklı çalışmada Arap Baharı'nın kültürel miras üzerindeki etkilerini ve bu mirasın sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü incelemektedir. Çalışma, siyasi değişim dönemlerinde somut olmayan kültürel mirasın önemini vurgulayarak, kültürel mirasın toplumsal dönüşümdeki rolüne ışık tutmaktadır.

Çelebi (2020), Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim: Türkiye'de Müfredat ve Uygulamalar başlıklı çalışmada Türkiye'de somut olmayan kültürel mirasın eğitim sistemine entegrasyonunu incelemektedir. Kitap, mevcut müfredatı analiz ederek, kültürel miras eğitiminin güçlendirilmesi için öneriler sunmaktadır.

Aydın ve Özdemir (2021), Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi: Türkiye Örnekleri başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel mirasın turizm sektöründeki rolünü Türkiye özelinde incelemektedir. Çalışma, kültürel miras

turizminin ekonomik ve sosyal etkilerini analiz ederek, sürdürülebilir turizm modelleri önermektedir.

Deacon ve Smeets (2021), *Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development: Understanding Impacts and Opportunities* başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel miras ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemektedir. Kitap, kültürel mirasın ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe katkısını analiz ederek, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için önemli öneriler sunmaktadır.

Soini ve Dessein (2021), *Culture and Sustainability: Beyond the Diversity of Cultural Expressions* başlıklı çalışmalarında kültür ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi, somut olmayan kültürel miras bağlamında incelemektedir. Çalışma, kültürel ifadelerin çeşitliliğinin ötesine geçerek, kültürel sürdürülebilirliğin daha geniş bir perspektifini sunmaktadır.

Gürbüz (2021), *Ebru Sanatı ve Dijitalleşme* başlıklı çalışmasında, ebru sanatının dijital platformlar aracılığıyla nasıl tanıtıldığını ve bu süreçte karşılaşılan zorlukları incelemektedir. Ebru sanatının modern dünyada sürdürülebilirliği üzerine odaklanmıştır.

Lähdesmäki vd. (2022), *Politics of Affect in the EU Heritage Policy: The Case of the European Heritage Label* başlıklı çalışmalarında Avrupa Birliği'nin kültürel miras politikalarını duygulanım teorisi perspektifinden incelemektedir. Çalışma, Avrupa Miras Etiketini örneği üzerinden, somut olmayan kültürel mirasın politik ve duygusal boyutlarını analiz etmektedir.

Bortolotto vd. (2022), *Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development: Towards Interdisciplinary and Integrated Approaches* başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi disiplinler arası bir yaklaşımla ele almaktadır. Kitap, teorik tartışmaları saha çalışmalarıyla birleştirerek, konuya bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

Ersoy (2022), *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Dijitalleşme: Türkiye'de Yeni Yaklaşımlar* başlıklı çalışmasında dijital teknolojilerin somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasındaki rolünü incelemektedir. Kitap, Türkiye'deki dijital arşivleme ve sunum projelerini değerlendirerek, geleceğe yönelik stratejiler önermektedir.

Kaya ve Yılmaz (2023), *Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yerel Yönetimler: Türkiye'de Belediyecilik Uygulamaları* başlıklı çalışmalarında Türkiye'deki yerel yönetimlerin somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasındaki rolünü incelemektedir. Kitap, farklı belediyelerden örnek uygulamaları analiz ederek, başarılı modelleri ve karşılaşılan zorlukları tartışmaktadır.

Deniz Demirel ve Umar (2023), İklim Değişikliği Karşısında Kültürel Mirasın Etkilenebilirliği başlıklı çalışmalarında, iklim değişikliğinin kültürel miras üzerindeki etkilerini incelemekte ve ekosistem bazlı kültürel uygulamaların bu süreçten nasıl etkilendiğini tartışmaktadır.

Hafstein ve Skrydstrup (2023), Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability başlıklı çalışmalarında kültürel mirasın sürdürülebilirlik çağında karşılaştığı zorlukları incelemektedir. Çalışma, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasındaki potansiyel çatışmaları ve sinerjileri ele almaktadır.

Kirshenblatt-Gimblett ve Muñoz Viñas (2023), Intangible Heritage Ethics: Challenges and New Directions başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel mirasın korunmasında etik sorunları ele almaktadır. Kitap, kültürel miras uygulamalarında ortaya çıkan etik ikilemleri inceleyerek, alandaki profesyoneller için yeni yönergeler sunmaktadır.

Stefano ve Davis (Eds.). (2023), The Routledge Handbook of Intangible Cultural Heritage and Communities başlıklı çalışmalarında somut olmayan kültürel miras ve topluluklar arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde incelemektedir. Çalışma, topluluk katılımı, yerel bilgi sistemleri ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği gibi konulara odaklanarak, alandaki en son araştırmaları bir araya getirmektedir.

Labadi ve Gould (2024), Heritage and Sustainable Development Goals: Policy and Practice başlıklı çalışmalarında kültürel mirasın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne (SDGs) katkısını incelemektedir. Kitap, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü vaka çalışmaları üzerinden analiz ederek, politika önerileri sunmaktadır.

Arı ve Bayram (2024), Somut Olmayan Kültürel Miras ve İklim Değişikliği: Türkiye'de Ekolojik Bilgi Sistemleri başlıklı çalışmalarında iklim değişikliğinin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkilerini Türkiye özelinde incelemektedir. Kitap, geleneksel ekolojik bilgi sistemlerinin iklim değişikliğiyle mücadeledeki potansiyel rolünü vurgulamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR

Kroeber ve Kluckhohn (1952), kültür ve kavramına ait 164 farklı tanım derlemiş ve bu tanımların üzerinde tartışmışlardır. Berelson (1964) ise, “bilimsel bir kavramın bu kadar çok tanımı varsa onun tanımlanamayacağını kabul etmek gerekir” sözüyle kavrama farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bazı araştırmacılar ise kavramın değilse bile sözcüğün hiç kullanılmamasını önermiştir (Radcliffe-Brown, 1965). Bu nedendir ki kültür kavramının birçok ve farklı yaklaşımlarla tanımlanması veya yorumlanması, bu kavramın kökeni ve farklı alanlara göre tanımlamalarının, kapsamının ve zenginliğinin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Sözcük Cultura'dan gelmektedir. Latince'de, Colere, sürmek, ekip biçmek; Cultura ise Türkçedeki «ekin» karşılığında kullanılıyordu. Culture sözcüğü XVII. yüzyıla kadar Fransızca'da aynı anlamda kullanıldı. İlk kez ünlü Voltaire, Culture sözcüğünü, insan zekasının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almanca'ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde Cultur olarak yer almış. Etnolog G. Klemm, (1843-52) “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adlı on ciltlik eserinde, Cultur sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullandı'. Sözcük ve kavram buradan, İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçti. Antropoloji bilimleri ailesinde bugün de çoğunlukla kullanılan ilk bilimsel kültür tanımını veren İngiliz antropoloğu Tylor'un (1871) kültür kavramını Almanca'dan aldığı, özellikle Klemm'den esinlendiği kanısı oldukça yaygındır. Tylor'a göre “kültür ya da uygarlık; bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Güvenç, 2020).

Günümüze gelinceye kadar birçok farklı alanda ve farklı düşünürler tarafından farklı tanımlamaları yapılan kültür sözcüğünün dört ayrı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

- Bilimsel alandaki kültür: Uygarlıktır.
- Beşeri alandaki kültür: Eğitim sürecinin ürünüdür.
- Estetik alandaki kültür: Güzel sanatlardır.
- Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: Üretme tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirmedir.

Yukarıda söylendiği gibi kültürün birçok alanda ve çeşitli yönlerine ağırlık vererek ortaya konulan tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlamalardan bir kısmı aşağıda verilmiştir.

Sosyal Miras ve Gelenekler Birliği Olarak

Kültür, varlığımızın yapısını (ilişkilerini) belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir (Sapir, 1921, 4:402).

Hayat Yolu ya da Biçimi Olarak

Kültür, bir toplumun tüm hayat biçimidir (Linton, 1945).

Kültür, bir grubun yaşama biçimidir (Marquet, 1961).

İdealler, Değerler ve Davranışlar Olarak

Kültür, sosyal, kültürel evrendeki açık seçik eylemlerin ve araçların ortaya koyduğu ve nesnelleştirdiği anlamlar, değerler ve kurallar, bunların etkileşim ve ilişkileri, bütünleşmiş ve bütünleşmemiş gruplarıdır (Sorokin, 1947).

Çevreye Uyum Olarak

İnsanların [içinde bulunduğu] yaşam koşullarına u uyumlarının toplamı, onların kültürüdür (Sumner ve Keller, 1927).

Geniş Anlamda Eğitim Olarak

Kültür, toplumsal olarak öğrenilen ve aynı yoldan yeni kuşaklara aşılana davranış örüntüleri ya da kalıplarıdır (Tozzer, 1930)

Bireysel Psikoloji Olarak

Kültür, büyütülerek [bilimsel] ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir (Benedict, 1934).

Oluşumu ve Kökeni Yönünden

Kültür, sosyal etkileşimin ürünüdür (Winston, 1933).

Kültür, yaşam çevremizin insan yapısı olan kesimidir (Herskovits, 1948).

Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı hemen herşeydir (Zvorikine, 1967).

Düşünüş Olarak
Kültür, belli bir düşünceler sistemi ya da bütünü [külliyesi] dır
(Wissler, 1916).

Simge (Sembol) Olarak
Kültür, maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların,
simgelerden oluşan simge (sembol)'lere dayalı bir örgütlenmesidir
(White ,1949).

Coğrafyacıların da kültür kavramına yaklaşımları elbette kendi bakış açıları ile olmaktadır. Dünyada coğrafyacılar, kültür kavramını çok katmanlı, dinamik ve mekânsal olarak sürekliliğe sahip bir oluşum olarak tanımlamaktadır. Kültür, sadece bireylerin yaşam biçimleri, normları ve değerleriyle sınırlı kalmayıp, mekânsal düzenlemeler, çevresel faktörler ve tarihsel süreçlerle de etkileşim içerisindeki bir sistem olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, kültürün mekânsal dağılımı, coğrafi konum, iklim, doğal kaynaklar ve çevresel koşulların, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve politik yapıların etkisi altında şekillendiği vurgulanır. Johnston (2000) ve Diamond (1997) gibi yazarlar, kültürü belirli bir coğrafyada yaşayan toplulukların paylaştığı yaşam biçimleri, normlar, değerler, inançlar ve sembolik anlamların bütünü olarak nitelendirirken, mekân ve çevre ile olan etkileşimin kültürün oluşumunda temel bir parametre olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, kültür mekânsal sınırlar içinde sabit kalmaz; aksine, yer değiştirme, göç, küreselleşme ve teknolojik dönüşümler gibi dinamik süreçlerle sürekli olarak evrim geçirir.

Türkiye özelinde ise, coğrafyacılar kültürü hem uluslararası perspektif ile paralel olarak hem de yerel ve tarihsel dinamikler ışığında değerlendirmektedir. Anadolu, tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, çeşitli kültürlerin iç içe geçtiği, göçlerin ve etkileşimlerin yoğun olduğu bir bölge olarak ele alınmaktadır. Bu durum, Türkiye’de kültürün sadece mekânsal bir formasyon değil, aynı zamanda tarihsel birikim, toplumsal hafıza ve yerel dinamiklerin sentezi olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar (Emekli, 2006; Özey, 2014; Tümertekin ve Özgüç, 2019; Sandal, 2024), Türkiye’de kültürün tanımını genişleterek, kültürün oluşumunda coğrafyanın belirleyici rolüne ek olarak, tarihsel süreçler, göç hareketleri, ekonomik stratejiler ve sosyal ilişkilerin de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kültür, mekansal yapılandırma ile insan etkileşimleri arasındaki karmaşık bağlantıların, sürekli değişen ve gelişen bir form olarak ele alınması gereken, çok boyutlu bir fenomen olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre kültür bir toplumun ya da toplumların birikimli uygarlığı olup, coğrafyadan etkilenmekte ve onu

etkilemektedir. Daha açık bir anlatımla; insanın yaşamını devam ettirdiği herhangi bir doğal çevrede inşa ettiği binanın yapı malzemesinden, geçim şekline ve giyim tarzına kadar pek çok unsur coğrafyadan etkilenmektedir. Doğal çevrenin farklılığı kültüre yansımakta, kültür hem doğal çevreyi hem de toplumu etkilemektedir. Kültür bir çeşit çevreye uyumdur. Kültür bir halkın yalnızca hayat tarzları mozaïği değil aynı zamanda hâkim değer ve inançlarını da kapsayan bir kavramdır.

Kavram olarak kültür, coğrafyacılar tarafından mekânın sadece fiziksel özelliklerinden ziyade, o mekânda yaşayan toplulukların sosyal, ekonomik, politik ve hatta ideolojik yapılarının bir yansıması olarak tanımlanır. Fiziksel çevre, insanların yerel adaptasyon stratejilerini, üretim ve tüketim biçimlerini şekillendirirken; sosyal yapılar, dil, inanç, ritüel ve sembolik iletişim toplumsal bilincin oluşumunda belirleyici faktörler olarak ele alınır. Böylece, kültürün mekân ile etkileşimi hem yerel kimliklerin oluşumunda hem de global çapta kültürel alışverişin ve dönüşümün anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir.

1.1. Kültür ve Disiplinlerarasılık

Bireylerin ve toplumların kimliğini şekillendiren, sosyal yaşamın en temel unsurlarından biri olan kültür, bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan inançlar, değerler, normlar, pratikler ve semboller bütünüdür. Bu tanım, kültürün toplumsal yapılarla ne kadar iç içe olduğunu gösterir (Inglehart, 2019). Kültür, sadece geçmişin bir mirası değil, aynı zamanda sürekli değişen ve evrilen bir olgudur. Bu bağlamda, kültürün hem toplumsal yapıları hem de bireylerin sosyalizasyon süreçlerini etkileyen dinamik bir sistem olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bireylerin dünyayı algılama biçimlerini ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirir. Yukarıda değinildiği gibi tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahip olan kültür kavramı, günümüzde küreselleşme, dijitalleşme, sosyal medya, göç ve ekonominin etkisiyle hızla değişimler geçirmekte ve daha karmaşık hale dönüşmektedir (Castells, 2010). Bu değişim süreci, kültürel olguların incelenmesinde disiplinlerarası bir yaklaşımın önemini artırmıştır. Disiplinlerarasılık, çeşitli bilim dallarının bilgi ve yöntemlerinin bir araya getirilmesiyle karmaşık problemlerin daha geniş bir perspektiften ele alınmasına olanak tanır (Repko, Szostak & Buchberger, 2020). Bu nedenle, kültürel olguların anlaşılması, çeşitli disiplinlerin ortak çalışmasını gerektirir.

Disiplinlerarasılık, belirli bir konuyu veya problemi anlamak için farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemlerini birleştiren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, tek bir disiplinin sınırlarını aşarak daha kapsamlı bir analiz yapma olanağı sunar (Frodeman vd., 2017). Disiplinlerin sınırları içerisindeki bilgi birikimlerini, fikir ve görüşleri, kuram ve yaklaşımları ortak bir zeminde bütünleştirerek ortaya yeni

bir yaklaşım metodu ve bunun sonucunda yeni fikirleri çıkarmayı hedefler (Keskin, 2019). Ortaya koyduğu felsefe ve hedefleri itibariyle kültürel çalışmalar gibi çok boyutlu konuların ele alınmasında disiplinlerarasılık büyük önem taşır.

Kültürel çalışmalar, antropoloji, sosyoloji, tarih, psikoloji, mimarlık ve medya çalışmaları gibi çeşitli disiplinlerin kesişim noktasında yer alır. Disiplinlerarası bir yaklaşım, bu disiplinlerin her birinin katkısını birleştirerek, kültürel olguların daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlar (Smith, 2021). Örneğin, bir kültürel fenomenin dijital medyada nasıl temsil edildiğini anlamak için medya çalışmaları ile sosyolojinin bir arada kullanılması gereklidir.

Kültür ve disiplinlerarasılık arasındaki ilişki, kültürel olguların çok boyutlu doğası nedeniyle oldukça derindir. Kültür, bireylerin kimliklerini ve toplumsal yapılarını şekillendiren geniş bir kavramdır. Kültürel çalışmalar, disiplinlerarası bir perspektifle ele alındığında, bu olguların daha geniş bir çerçevede anlaşılmasını sağlar (Bennett, Grossberg & Morris, 2013). Disiplinlerarası yaklaşım, kültürlerarası etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasına da katkıda bulunur. Farklı kültürel normlar ve değerler arasındaki etkileşimler, yeni kültürel kimliklerin oluşumuna yol açar. Bu bağlamda, antropoloji, sosyoloji ve medya çalışmaları gibi disiplinlerin bir araya gelmesi, kültürel etkileşimlerin daha derinlemesine incelenmesini mümkün kılar (Jenkins, 2006). Kültürel farklılıkların disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele alınması, kültürel uyum ve çatışma süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına da olanak tanır. Örneğin, psikoloji ve dilbilim disiplinlerinin işbirliği, kültürel farklılıkların dil ve iletişim üzerindeki etkilerini inceleyerek, kültürel uyum süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur (Pennycook, 2017). Disiplinlerarası çalışmalar, kültürel süreçlerin analizinde kritik bir rol oynar. Kültürel süreçler, toplumsal değişimlerin ve bireysel deneyimlerin bir yansımasıdır ve bu süreçlerin anlaşılması, farklı disiplinlerin ortak çabasıyla mümkündür. Örneğin, kültürel bellek çalışmaları, tarih, sosyoloji, psikoloji ve medya çalışmaları gibi disiplinlerin işbirliğiyle geliştirilmiştir (Erll, 2011). Bu çalışmalar, toplumsal hafızanın nasıl inşa edildiğini ve kültürel kimliklerin bu hafıza üzerinden nasıl şekillendiğini inceler.

Disiplinlerarası yaklaşım, kültürel çatışmaların çözümünde de önemli bir rol oynar. Kültürel çatışmalar, sadece politik ya da hukuki bir mesele olarak ele alınamaz; aynı zamanda sosyolojik, psikolojik ve antropolojik dinamiklerin de dikkate alınması gerekir. Disiplinlerarası bir yaklaşım, bu tür sorunların daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını ve çözümüne yönelik daha etkili politikaların geliştirilmesini sağlar (Szostak, 2020). Kültürel süreçlerin disiplinlerarası bir perspektifle ele alınması, aynı zamanda toplumsal sorunların çözümüne yönelik daha kapsayıcı ve sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesine katkıda bulunur. Örneğin, göçmen toplulukların entegrasyonu, sadece ekonomik ve politik açıdan

ele alınmamalı, aynı zamanda kültürel, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla da incelenmelidir (Vertovec, 2015).

Kültür ve disiplinlerarasılık arasındaki ilişki, kültürel süreçlerin ve dinamiklerin anlaşılmasında büyük bir öneme sahiptir. Kültür, toplumsal yapıların ve bireysel kimliklerin oluşumunda merkezi bir rol oynarken, disiplinlerarasılık, bu karmaşık süreçlerin daha derinlemesine ve çok boyutlu bir şekilde incelenmesine olanak tanır. Disiplinlerarası çalışmalar, kültürel olguları sadece bir disiplinin sınırları içinde ele almak yerine, farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemlerini birleştirerek, kültürün daha geniş bir perspektiften anlaşılmasını sağlar. Kültürün disiplinlerarası bir perspektiften ele alınması, kültürel kimliklerin, toplumsal değişimlerin ve bireysel deneyimlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu yaklaşım, kültürel süreçlerin sadece bireysel ve toplumsal düzeyde değil, aynı zamanda küresel düzeyde nasıl şekillendiğini ve bu süreçlerin gelecekte nasıl evrilebileceğini anlamak için de önemli bir çerçeve sunar.

1.2. Coğrafi Bakış Açısı ve Temel İlkeleri

Coğrafya, yeryüzündeki mekânsal düzenlemeleri, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini ve bu iki unsurun karşılıklı ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Coğrafi bakış açısı, mekânın toplumsal, ekonomik, politik ve çevresel süreçler üzerindeki etkilerini anlamak için kullanılır. Bu bakış açısı, sadece fiziksel coğrafyayı değil, aynı zamanda insan coğrafyasını ve mekânsal ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini de kapsar.

Coğrafi bakış açısını diğer bilimlerden ayıran temel unsur, kendi prensipleriyle konulara yaklaşımıdır. Bu prensipler coğrafyanın dağılışı, bağlantı, karşılaştırma ve nedensellik (neden-sonuç) prensipleridir. Coğrafi bakış, olayların doğrudan doğruya kendisiyle değil bu olayların yeryüzü ilişkilerini, dağılışı ve nedenlerini araştırır. Ayrıca coğrafya münferit olaylarla değil yaygın olaylarla ilgilenir ve olayları bireyselleştirmeyip genelleştirir. İster fiziki ister beşeri olsun incelediği olayları hem tasvir eder hem de sebeplerini bulmaya çalışır. Aralarındaki bağlantıyı bulur ve haritalandırarak dağılışı gösterir.

Sahip olduğu bu prensipler ile coğrafi bakış açısının temel ilkeleri, mekânsal düşünme, yer ve yerellik, insan-çevre ilişkileri, ölçek ve bağlantılılık gibi kavramlar etrafında şekillenir (Castree, Kitchin & Rogers, 2013).

Mekânsal Düşünme

Coğrafi bakış açısının en temel ilkelerinden biri mekânsal düşünmedir. İnsanların karşılıklı etkileşimde bulunabildikleri ve iletişim hâlinde olabildikleri tüm çevreler, mekân olarak adlandırılabilir (Yıldırım, 2021). Mekânsal

düşünme, insanların mekânları nasıl algıladığı, düzenlediği ve mekânlar arasındaki ilişkileri nasıl kurduğunu anlamaya yönelik bir yaklaşımdır (Goodchild & Janelle, 2010). Mekânsal düşünme, sadece fiziksel mekânların değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel mekânların da incelenmesini sağlar. Bu yaklaşım, yerleşim alanlarının düzenlenmesinden, ulaşım ağlarının planlanmasına kadar birçok alanda uygulanabilir.

Mekânsal düşünme, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) gibi teknolojilerle de desteklenir. CBS, mekânsal verilerin toplanması, analizi ve görselleştirilmesi için kullanılan bir araçtır ve mekânsal düşünmeyi somut hale getirir (Longley et al., 2015). Örneğin, doğal afetlerin risk haritalarının oluşturulması veya şehir planlamasında kullanılacak alanların belirlenmesi gibi süreçlerde mekânsal düşünme ve CBS'nin birlikte kullanılması, coğrafi bakış açısının uygulanabilirliğini artırır.

Dijital dönüşüm ile birlikte yeni mekân türü olarak ortaya çıkan sanal mekanlar da coğrafi bakış açısı ile yaklaşılacak diğer mekanlardır. Sanal mekanlar özellikle son yıllarda sosyal medya genel ifadesiyle yaygın olarak kullanılan Instagram, X ve Facebook gibi sosyal medya platformları, insanların sıklıkla etkileşim içerisinde bulundukları bir mekân hâline gelmiştir. Gelişen bilişim teknolojileri ve insan zihninin ürünlerinin dünyası ile zihinsel şemaların oluşturduğu siber dünya, yeni bir mekân türünü yani sanal mekânı ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2023).

Yer ve Yerellik

Coğrafi bakış açısının bir diğer temel ilkesi yer ve yerellik kavramıdır. Yer, coğrafi bir konumun ötesinde, toplumsal ilişkilerin, kültürel anlamların ve tarihsel süreçlerin kesiştiği bir alan olarak ele alınır (Tuan, 1977). Yerellik ise, bir yerin benzersiz kimliğini ve o yerin sakinleri tarafından nasıl deneyimlendiğini ifade eder.

Yer ve yerellik, küreselleşme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Küreselleşme, yerel kültürlerin ve kimliklerin küresel etkilerle nasıl dönüştüğünü ve yeniden şekillendiğini inceleyen bir süreçtir. Coğrafi bakış açısı, küresel ve yerel dinamikler arasındaki bu etkileşimleri anlamak için kritik bir bakış açısı sunar (Massey, 2005). Örneğin, bir şehrin küresel ekonomik ağlara entegrasyonu, o şehrin yerel ekonomik yapısını ve sosyal dinamiklerini nasıl etkilediği coğrafi bir bakış açısıyla incelenebilir.

İnsan-Çevre İlişkileri

İnsan-çevre ilişkileri, coğrafyanın merkezinde yer alan bir diğer temel ilkedir. Bu ilke, insanların çevre üzerindeki etkilerini ve çevrenin insan faaliyetleri

üzerindeki etkilerini inceleyen bir yaklaşımdır. İnsan-çevre ilişkileri, sürdürülebilirlik, çevre koruma ve iklim değişikliği gibi güncel konuların anlaşılmasında büyük önem taşır (Adger et al., 2009).

Coğrafi bakış açısı, insan-çevre ilişkilerini mekânsal bir perspektifle ele alarak, bu ilişkilerin farklı bölgelerde nasıl şekillendiğini ve ne tür sonuçlar doğurduğunu analiz eder. Örneğin, tarım faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirliği nasıl etkilediği veya kentleşmenin doğal kaynaklar üzerindeki baskısını anlamak için coğrafi bir yaklaşım kullanılır. Ayrıca, iklim değişikliğinin etkilerini değerlendirmek ve bu etkilerle başa çıkmak için coğrafi bilgi sistemleri ve mekânsal analiz teknikleri önemli araçlar sunar (Lambin & Geist, 2006).

Ölçek ve Bağlantılılık

Ölçek, coğrafi analizde önemli bir yer tutar ve farklı coğrafi süreçlerin incelenmesinde kullanılan bir araçtır. Ölçek, mekânsal olayların yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeylerde nasıl gerçekleştiğini ve bu düzeylerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamaya yardımcı olur (Marston, Jones & Woodward, 2005). Coğrafi bakış açısı, ölçek kavramını kullanarak, bir olayın farklı mekânsal düzeylerdeki etkilerini ve bu düzeyler arasındaki etkileşimleri inceleyebilir.

Bağlantılılık ise, coğrafi mekânlar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl oluştuğunu ele alır. Coğrafi bağlantılılık, küresel tedarik zincirleri, göç akışları, bilgi ve teknolojinin yayılımı gibi konuların anlaşılmasında kritik bir rol oynar (Harvey, 2001). Örneğin, bir doğal kaynağın küresel pazarlara nasıl ulaştığını anlamak için bu kaynağın yerel düzeydeki üretim sürecinden küresel düzeydeki dağıtım ağlarına kadar olan tüm aşamalarının coğrafi bağlantılılık perspektifiyle ele alınması gerekir.

Şekil 1. Coğrafi bakış açısının temelleri (Castree, Kitchin & Rogers, 2013)
Pattison (1964)'a göre ise coğrafyada 4 gelenek yani bakış açısı bulunmaktadır:

Yerbilimi Geleneği

19. Asrın bitimine yakın dönemlere dek, Avrupa'daki bazı coğrafya uzmanları, bu bilim dalının yalnızca maddesel dünyayı ele alması gerektiğini öne sürmüşlerdi. Bu düşünceyi savunanlar, coğrafyanın daima yeryüzü şekillerini, hava katmanını, okyanus ve denizleri ve diğer somut öğeleri incelemeye odaklanması gerektiğini iddia ediyorlardı. İnsan merkezli coğrafya alanındaki tüm ilerlemelere ve diğer toplum bilimleriyle kurulan sıkı ilişkilere karşın, coğrafyanın dünya bilimleri içindeki saygınlığı ve önemi günümüzde de tüm canlılığıyla devam etmektedir.

İnsan-Çevre Geleneği:

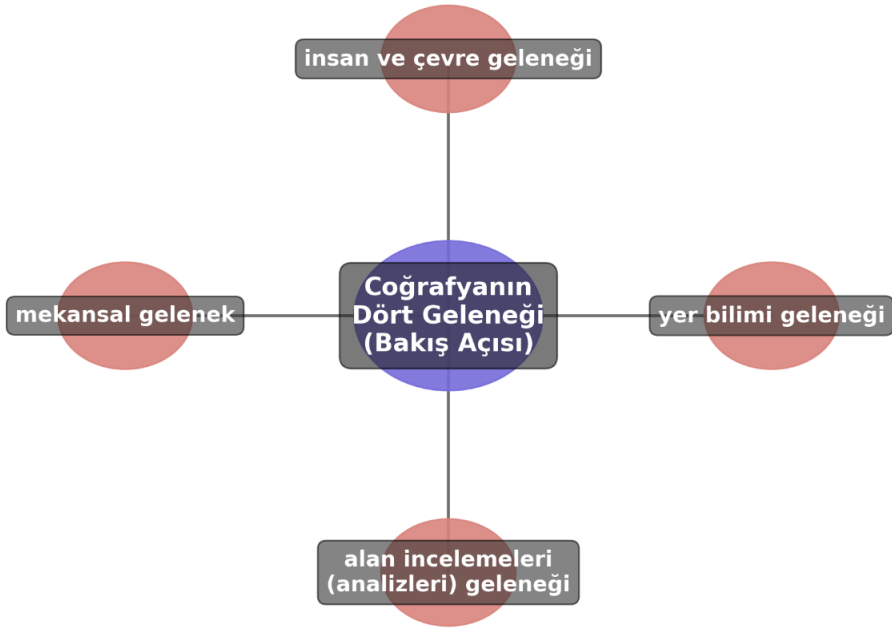
İnsanoğlu ve doğal ortamın meydana getirdiği bütünlük, coğrafya bilimi ile uğraşanların ilgisini çekmiştir. Bu yaklaşıma, çevresel determinizmi savunan bazı coğrafyacılar olumsuz etki yapmış olsa da, insan ve çevresi arasındaki etkileşimde kültürün etkin rolü benimsendiğinde, bu bakış açısı 20. yüzyılda yenilenme yaşamıştır. Bu sebeple artık daha çok "kültür ve çevre ekolü" olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Mekansal Gelenek:

Coğrafya biliminde alanın merkezi öneme sahip olduğu düşüncesi, 18. yüzyılda Kant'ın bu konuya vurgu yapmasıyla birlikte yaygın kabul görmüştür. Coğrafya, başlangıcından itibaren konum, istikamet, uzaklık ve yeryüzündeki unsurların dağılımı gibi mekansal özelliklerle ilgilenmiştir. Fakat günümüz coğrafyacıları bu yaklaşımı daha da ileriye taşıyarak, dünya üzerindeki olayların birbirleriyle olan mekansal etkileşimlerini ve düzenlerini inceleme şekline dönüştürmüşlerdir.

Alan İncelemeleri (Analizleri) Geleneği:

Coğrafya biliminde belirli sahaların veya yörelerin karakteristik özelliklerinin araştırılması, kökenleri antik dönemlere (özellikle Strabon zamanına) dayanan köklü bir yaklaşımdır. Modern coğrafya uzmanları, bölgelerin karmaşık yapısını anlamak için bölgesel analiz yöntemlerini geliştirmeye ve iyileştirmeye devam etmişlerdir. Günümüzde de çok sayıda coğrafyacı, bölgesel incelemeleri coğrafyanın temel bir parçası olarak görmeye devam etmektedir.

Şekil 2. Coğrafyanın dört geleneği (bakış açısı), (Pattison, 1964)

Coğrafi bakış açısı, sosyal bilimlerde mekânın ve çevrenin önemini vurgular. Sosyal bilimlerde mekân, toplumsal süreçlerin gerçekleştiği ve şekillendiği bir bağlam olarak ele alınır (Soja, 2010). Bu bağlamda, coğrafi bakış açısı, sosyal

bilimlerdeki birçok disiplinde önemli bir rol oynar ve mekânın toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini anlamaya yardımcı olur.

Örneğin, sosyoloji, politika bilimi ve ekonomi gibi alanlarda, mekânın ve yerelliklerin toplumsal yapı üzerindeki etkileri incelenirken coğrafi bakış açısına başvurulabilir. Ayrıca, çevre bilimleri, şehir planlaması ve kentsel coğrafya gibi alanlarda da coğrafi bakış açısı, çevresel süreçlerin ve insan faaliyetlerinin mekânsal düzenlemeler üzerindeki etkilerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir (Smith, 2019). Kısaca herhangi bir mekanda gerçekleşen her bir olay, hangi bilim alanına girerse girsin coğrafi bakış açısı ile ele alınabilir özellik taşır. Göç, suç, salgın, davranış biçimi gibi spesifik olaylar da bu bakış açısı ile değerlendirilebilir ve yorumlanabilir özelliklerine sahiptir.

Coğrafi bakış açısı, yukarıda farklı araştırmacılara göre betimlenen çeşitli ilkeler etrafında şekillenen bir yaklaşımdır. Bu ilkeler, coğrafyanın toplumsal, ekonomik, politik ve çevresel süreçleri anlamadaki rolünü vurgular. Coğrafi bakış açısı, mekânın ve çevrenin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak için sosyal bilimlerde giderek daha fazla kullanılan bir çerçeve haline gelmiştir. Nitekim bireysel, toplumsal ve çevresel olay ve olguların coğrafi bakış açısı ile değerlendirilmesi ve yorumlanması, modern coğrafya biliminin temel yaklaşımlarından biridir. Bu bütüncül bakış açısı, insan-mekân etkileşimini anlamak ve açıklamak için önemli bir çerçeve sunar.

Bireysel boyut, coğrafi algı ve davranış kalıplarını inceler. İnsanın çevresini nasıl algıladığı, bu algının mekansal karar verme süreçlerini nasıl etkilediği gibi konular, davranışsal coğrafya ve insani coğrafya alt dallarının ilgi alanına girer. Örneğin, bireylerin yaşadıkları çevreye dair zihinsel haritaları, günlük rotaları ve mekân tercihleri, coğrafi perspektiften incelenir. Bu yaklaşım, bireylerin mekansal deneyimlerinin ve algılarının, daha geniş toplumsal ve çevresel süreçlerle nasıl etkileşime girdiğini anlamaya yardımcı olur.

Toplumsal boyut, insan topluluklarının mekansal organizasyonunu ve bu organizasyonun sosyal, ekonomik ve kültürel yansımalarını ele alır. Kentleşme süreçleri, nüfus hareketleri, ekonomik faaliyetlerin dağılımı gibi konular, toplumsal coğrafyanın temel inceleme alanlarıdır. Bu bağlamda, toplumsal yapıların mekansal düzenlemeleri nasıl şekillendirdiği ve aynı zamanda mekansal faktörlerin toplumsal dinamikleri nasıl etkilediği incelenir. Örneğin, kentsel ayrışma, göç örüntüleri veya ekonomik faaliyetlerin coğrafi dağılımı gibi konular, toplumsal ve mekansal süreçlerin karşılıklı etkileşimini yansıtır.

Çevresel boyut ise, doğal ve yapay çevrenin insan faaliyetleri üzerindeki etkisini ve insanın çevre üzerindeki etkisini inceler. İklim değişikliği, doğal afetler, kaynak kullanımı ve çevre yönetimi gibi konular, çevresel coğrafyanın odak noktalarıdır. Bu yaklaşım, insan-çevre etkileşiminin karmaşık doğasını anlamaya ve sürdürülebilir

kalkınma stratejileri geliştirmeye yardımcı olur. Örneğin, bir bölgenin iklim özelliklerinin tarımsal faaliyetler üzerindeki etkisi veya kentleşmenin yerel ekosistemler üzerindeki baskısı, çevresel coğrafya perspektifinden incelenir.

Coğrafi bakış açısı, bu üç boyutu bireysel, toplumsal ve çevresel boyutlarıyla entegre bir şekilde ele alarak, mekansal süreçlerin bütüncül bir analizini sunar. Bu yaklaşım, yerel, bölgesel ve küresel ölçeklerde gerçekleşen karmaşık etkileşimleri anlamak için önemli bir araç sağlar. Örneğin, bir kentin gelişimi incelenirken, bireysel tercihlerin, toplumsal dinamiklerin ve çevresel faktörlerin nasıl bir arada çalıştığı ve kentsel mekanı nasıl şekillendirdiği analiz edilir.

Coğrafi perspektif, bireysel, toplumsal ve çevresel olguları entegre bir şekilde ele alarak, mekansal süreçlerin ve ilişkilerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu bütüncül yaklaşım, karmaşık coğrafi sistemleri analiz etmek ve yorumlamak için güçlü bir olanak sunar.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve uzaktan algılama teknolojileri gibi modern araçlar, bu üç boyutun etkileşimini daha detaylı ve hassas bir şekilde incelemeye olanak tanır. Örneğin, bir şehrin gelişimini incelerken, bireylerin konut tercihlerini (bireysel boyut), nüfus yoğunluğu ve dağılımını (toplumsal boyut) ve arazi kullanımı değişikliklerini (çevresel boyut) aynı anda analiz etmek mümkün hale gelmiştir. Bu entegre yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği adaptasyonu, afet yönetimi, kentsel planlama ve göç ve uyum gibi güncel ve kritik konularda daha etkili stratejiler geliştirmeye yardımcı olur. Örneğin, bir kıyı bölgesinde iklim değişikliğine uyum stratejileri geliştirilirken, bireylerin risk algıları (bireysel), toplumun sosyo-ekonomik yapısı (toplumsal) ve kıyı ekosistemlerinin durumu (çevresel) bir arada değerlendirilir.

Akademik coğrafya çalışmalarında, bu üç boyutun kesişimi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Örneğin, politik ekoloji çalışmaları, çevresel değişimlerin toplumsal ve politik süreçlerle nasıl iç içe geçtiğini incelerken, bu üç boyutu birleştirir. Benzer şekilde, sağlık coğrafyası alanında, bireylerin sağlık davranışları, toplumsal sağlık eşitsizlikleri ve çevresel sağlık riskleri bir arada ele alınır. Ya da göç coğrafyası alanında göç, entegrasyon, kültürlenme, tersine göç gibi kavramlar incelenerek çok boyutlu bir şekilde insan hareketliliği analiz edilir.

Bireysel, toplumsal ve çevresel olay ve olguların coğrafi bakış açısıyla değerlendirilmesi ve yorumlanması, mekansal süreçlerin karmaşıklığını anlamak ve bu süreçlere müdahale etmek için kritik öneme sahiptir. Bu bütüncül yaklaşım, coğrafya disiplininin diğer sosyal ve doğa bilimleriyle etkileşimini güçlendirir ve interdisipliner araştırmaların gelişmesine katkıda bulunur. Gelecekte, bu entegre bakış açısının, küresel sorunlara yenilikçi çözümler üretmede ve daha sürdürülebilir bir dünya için stratejiler geliştirmede önemli bir rol oynaması beklenmektedir.

1.3. Kùltür ve Coğrafya İlişkisi

Kùltür, toplumların kimliğini oluşturan, inançlar, değerler, normlar, gelenekler ve pratikler bütünü olarak tanımlanır. Coğrafya ise, mekânın ve çevrenin toplumsal yaşam ile karşılıklı etkileşimini inceleyen bir bilim dalıdır. Kùltür ve coğrafya arasındaki ilişki, coğrafyanın insan faaliyetleri üzerindeki belirleyici rolü ve kùltürün mekân üzerindeki etkileri ile karakterize edilir. Kùltürün mekansal ve bölgesel farklılaşmasının araştırılması olarak tanımlanan (Vidal de la Blache, 1922) kùltürel coğrafya, insanların yaşadıkları çevreyle ve diğer gruplarla olan karşılıklı etkileşimlerini inceleyerek, kùltürel özellikler ve peyzajların oluşumu, yayılımı ve farklılaşması üzerinde durmaktadır (Norton, 2000). Bu bağlamda, coğrafi bakış açısı, kùltürün mekânsal dağılımını, coğrafi çevrenin kùltürel süreçler üzerindeki etkisini ve kùltürel kimliklerin mekânsal bağlamda nasıl oluştuğunu anlamada kritik bir araç sunmaktadır (Clifford vd., 2009).

Coğrafi çevre, bireylerin yaşam tarzını şekillendirmede belirleyici bir işlev görmektedir ve bu işlev, insanın çevreyi nasıl yorumladığıyla doğrudan bağlantılıdır. Bir başka deyişle, kişi çevresini hangi biçimde algılıyor ve çevrenin kendisine sunduğu fırsatları/kısıtlamaları ne şekilde değerlendiriyorsa, hareket tarzını da buna uygun olarak biçimlendirmektedir. Örneğin, yılın yarısı aydınlık, diğer yarısı karanlık olan bir coğrafyada saat ve zaman kavramları çok önem taşımaz. Fakat bu bölgede temel besin kaynağı olan fok balıklarının özelliklerini tanımak ve buna göre hareket etmek, bir Eskimo açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Bununla beraber, çevrenin yorumlanması her toplulukta aynı perspektif ve davranış örüntüleriyle ortaya çıkmaz. Amazon Ormanları'nda yaşayan yerli halk için bu çevre yalnızca ağaç, toprak, su ve havadan müteşekkil bir mekan değil; iyi ve kötü ruhların, perilerin ve cinlerin dolaştığı bir alandır. Bu kavrayış ve algılayış, kùltürün biçimlenmesinde şüphesiz önemli bir etkiye sahiptir. Aynı şekilde, Batı medeniyetleri "çöl" ifadesini küçümseyici bir terim olarak kullanırken, çölde hayatını sürdüren bir bedevi için çöl, muhtemelen tüm çevrelerin en güzeli ve en uyumlu olanıdır. İşte bir toplumun kùltürünün oluşumunda en kritik etkenin fiziksel (iklim, topografya ve doğal kaynaklar) olduğunu; tarihsel, sosyal ve ekonomik etkenlerin katkısının minimal düzeyde olduğunu öne süren bilimsel ekol "Çevresel Determinizm" olarak tanımlanmaktadır ve kùltür ile coğrafya etkileşiminin ilk bilimsel izahını ortaya koymuştur (Tont, 2016).

Her ne kadar çevresel determinizm 19. yüzyılda öne çıkmış olsa da, çok daha önceki dönemlerde de çevrenin kùltür ve insan yaşamı üzerindeki etkilerine yönelik görüşler ve çalışmalar mevcuttu. Çevre-insan ilişkilerini bilimsel zeminde ele alan ilk düşünce ve eserlerin odak noktası büyük ölçüde iklim

olmuştur. Batıda, insan-çevre ilişkilerini sistematik olarak inceleyen ilk bilgini eski Yunan'dan Hipokrates olarak kabul edilir. Tıbbın babası olarak da adlandırılan Hipokrates, insan sağlığını etkileyen başlıca etkenleri su, hava, topografya, rüzgarlar ve yiyecekler olarak nitelemiştir. "Havalar, Sular ve Yörelere" adlı eserinde, rüzgarların sağlık üzerindeki etkilerine özellikle dikkat çekmiştir. Özellikle kuzeyden esen rüzgarlara kapalı, güneyden gelen rüzgarlara açık olan yörelerde yaşayan insanların maruz kaldıkları durumunu şu şekilde açıklamaktadır (Hippocrates, 1950):

Kuzey rüzgarlarına kapalı, güney rüzgarlarına açık olan yörelerde yaşayan insanların kafaları balgamla doludur... ve balgam aşağı doğru akarak diğer organları rahatsız eder. Burada yaşayan insanların vücutları pelte gibidir, yiyecek ve içeceklerle araları iyi değildir. Zayıf kafalı erkekler genellikle iyi içkici değildir, sabahları baş ağrısı çekerler. Kadınlar hastalıktır ve vajinal akıntıları çoktur, birçoğu kısırdır, ama kısırlıkları doğuştan değil, hasta oldukları içindir.

Güney rüzgarlarına kapalı, kuzeye açık yörelerde yaşayanların ise vücutları ince ve kuvvetlidir. Kalınbağırsakları rahat çalışmadığı için kabız olurlar, fakat göğüsleri rahat hareket eder. Balgamdan daha çok safradan çekerler; kafaları sert fakat apselidir. Erkeklerin iştahı iyidir ve az içki içerler, zaten bir kişi yemek yerken fazla içki içemez. Kadınlarsa çok az çocuk doğurabilirler ve adet görürken çok ağrı çekerler. Çok zor doğum yaparlar ama çocuk düşürmelere az rastlanır.

Doğudan esen rüzgarlara açık olan yöreler ise yaşam için en sağlıklı yörelerdir. Buralarda yaşayan insanlar çok sağlıklı olmanın yanı sıra daha iyi huylu ve akıllıdırlar.

İslam dünyasında çevre ve insan ilişkisini derinlemesine ele alan düşünürlerin başında İbni Sina ve İbni Haldun gelmektedir. İbni Sina, belirli hastalıkların belirli bölgelerde tedavi edilmesi gerektiğini savunurken; mekâna ve coğrafyaya göre hastalıkların farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır. Ona göre, siyah ve Slav topluluklarının cilt renkleri, yaşadıkları bölgelerin iklim özelliklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Öte yandan, İbni Haldun, dünyayı yedi iklim bölgesine ayırmış ve büyük medeniyetlerin ılıman iklim kuşaklarında, yani mutedil iklim bölgelerinde ortaya çıktığını ifade etmiştir (İbni Haldun, 1089: Çev. Zakir Kadiri Ugan).

....Bundan dolayı, hüner ve sanatları güzel yapılar ve giyimler, yiyecek maddeleri ve meyvelerle hayvanlar, yer yuvarlağının ortasındaki bu üç iklimde yetişen bütün diğer şeylerden mutedillik ve üstünlük hususiyetlerini kendilerinde toplamışlar ve bu iklimde yaşayan kişiler, ten, renk, çehre, ahlak ve dinleri cihetlerden olan yüksek özellikleriyle başka iklimlerin ahalisinden ayrılmışlardır.

Çok sıcak birinci iklimde yaşayanlar ise itidal bölgelerinden uzak bulundukları için bunların kılık ve ahlakları dilsiz hayvanların kılık ve ahlaki derecesine yaklaşır ve o ölçüde insanlıktan uzaklaşır.

İbni Haldun, ırklar arasındaki renk farklılıklarının havanın bileşimiyle ilişkili olduğunu ve mavi göz, sarı saç ile beyaz cilt özelliklerinin soğuk havalardan kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre, sıcak iklimlerde yaşayan insanlar hızlıca sevinir ve neşelenir; bu sevinç ve neşenin etkisiyle de hafiflik ve düşüncesizlik gözlemlenir. Ayrıca, göç eden bireylerin gitmekte oldukları yerlerin karakteristik özelliklerine uyum sağladığını belirtir. Günümüzde bu tür yaklaşımların izlerini göremesek de, o dönemde çevre ve insan ilişkisini ele alışı ve bu konuda yapılan çalışmalar, önemli atılımlar olarak değerlendirilebilir. Hatta Hipokrates'ten önce, hastalıkların nedenleri tanrının insanları cezalandırması ya da cin ve perilerin etkisi olarak yorumlandığında (ki bu yorumlar çeşitli ritüellerin ve inanç sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır), çevre-insan etkileşimlerine dair düşüncelerin temellerine işaret eden ipuçları verdiği söylenebilir.

Çevresel determinizmin 18. yüzyıldaki en önemli savunucularından biri olan Montesquieu, iklim ile kültür arasındaki ilişkileri uç noktalara taşımıştır. Montesquieu, milli karakter, din, kadının toplumdaki yeri, esir ticareti, diyet ve hatta opera türlerinin bile farklı iklimlerin etkisi altında şekillendiğini ileri sürmüştür. Aynı dönemde, farklı düşünürler üzerinde etkili olan iklimsel yaklaşım, Victor Cousin'in "Bana bir ülkenin haritasını verin, ben size o ülkenin tarihteki rolünü önceden söyleyeyim" şeklindeki iddiasını da ortaya koymuştur. Alman bilgin Herder ise çevre ve kültür arasındaki ilişkiyi incelerken, toplumların çevrelerini önemli derecede değiştirdiklerini belirtmiştir (Glacken, 1967). Ratzel ise sanat ve bilimdeki yaratıcılığı da coğrafi faktörlere bağlamış; İsviçre gibi dağlık bir ülkede yaratıcı insanların sayısının az olduğunu, oysa Fransa'nın sahil bölgeleri ve vadilerinde pek çok yetenekli birey bulunduğunu vurgulamıştır. Herder'in "Nasıl bir kutup ayısı veya çöl kaktüsü, yaşadıkları ortam ayrılmadan, bilimsel olarak incelenemezse; insanlar da bulundukları çevre göz ardı edilerek değerlendirilemez" ifadeleri, bu düşüncüyü özetler niteliktedir (Semple, 1911).

Tarih boyunca, çevresel determinizm olarak bilinen bu yaklaşım, kültürlerin fiziksel çevre tarafından belirlendiğini öne sürmüştür. Bu yaklaşım, coğrafi faktörlerin kültürel farklılıkların temel nedeni olduğunu savunur. Örneğin, sıcak iklimlerin insanları tembel ve uyuşuk hale getirdiği, soğuk iklimlerin ise insanları çalışkan ve disiplinli yaptığı gibi varsayımlar, çevresel determinizmin örnekleridir (Semple, 1911). Ancak bu teori, günümüzde eleştirilmiş ve kültürlerin yalnızca çevresel faktörlerle değil, aynı zamanda tarihsel, sosyal ve politik dinamiklerle de şekillendiği kabul edilmiştir.

Ratzel'den sonra çevresel determinizm yaklaşımının etkisi azalırken, kültür oluşumunda çevrenin rolü geri planda kalmış; bunun yerine sosyal faktörler, töreler ve dinsel inançların toplum kültürlerinin şekillenmesinde daha belirleyici olduğu görüşü hakim olmaya başlamıştır. Yine de çevrenin tamamen önemsiz olduğu unutulmamalıdır. Örneğin, Avrupa'daki bisiklet kullanım oranlarına bakıldığında, Hollanda ve Türkiye'de Konya, en az yokuşlu bölgelerdendir (Tont, 2016).

Çevre-kültür ilişkisinin tarihsel incelemesinin ardından, 19. yüzyıl sonlarına kadar uzanan kültürel coğrafya, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında gelişme göstermiştir. Carl Sauer'in 1925 yılında yayımladığı "The Morphology of Landscape" (Peyzajın Morfolojisi) adlı makalesi, bu disiplinin modern anlayışının şekillenmesinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Kampüsü'nde Sauer'in öncülüğünde, Amerikan Beşeri Coğrafyası içerisinde bağımsız bir alt disiplin olarak gelişmiş ve bu süreçte kültürel coğrafyanın temel kavramları ve metodolojisi belirlenmiştir (Arı, 2005). Sauer, insanların yaşam biçimlerinin, maddi kültür unsurlarının ve doğal çevrenin karşılıklı etkileşimini vurgulayarak, kültürel peyzajların oluşum süreçlerine odaklanmış ve böylece kültürel coğrafyanın temellerinin atılmasında belirleyici bir işlev üstlenmiştir (Schein, 2004).

Sauer'in görüşleri, sonraki dönemlerde çeşitli eleştirilere maruz kalmış olsa da, kültürel coğrafyanın gelişim sürecinde önemli bir etki yaratmıştır. 1970'lerde ortaya çıkan "yeni kültürel coğrafya" akımı, bu disiplinin daha eleştirel, yorumlamacı ve post-modern bir perspektifle ilerlemesine katkıda bulunmuştur (Duncan, 1980; Cosgrove, 1984). Bu süreçte, kültürel peyzajların taşıdığı sembolik anlamlar, dayandığı ideolojik temeller ve içerdiği güç ilişkileri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Son yıllarda, kültürel coğrafya disiplini daha geniş bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştır. Küreselleşme, göç, kimlik politikaları, cinsiyet ve dijital dönüşüm gibi konulara odaklanan çalışmalar, bu alandaki kapsamı genişletmiştir (Mitchell, 2000; Castree vd., 2013). Bu çerçevede, kültürel coğrafya, insan-mekan ilişkilerinin karmaşık yapısını kavramaya ve açıklamaya yönelik önemli

katkılar sağlamaktadır. İnsan, kültür ve mekan arasındaki dinamik ilişkilere dair derinlemesine analizler sunan bu disiplin, giderek daha güçlü ve etkili bir akademik alan olarak tanınmaktadır. Tarihsel evrimi ve güncel yaklaşımlarıyla, kültürel coğrafya, coğrafya biliminin temel alt dallarından biri olarak kabul edilmektedir.

Coğrafi bağlamda kültür, belirli bir mekânda yaşayan insanların paylaştığı yaşam biçimleri, değerleri ve inançları ifade eder. Coğrafya ise, bu kültürel unsurların mekânsal boyutlarını, farklı kültürlerin coğrafi dağılımını ve bu dağılımın arkasını oluşturan çevresel ile tarihsel etkenleri inceleyen bir araçtır (Johnston, 2000). Kültür, coğrafyanın belirlediği sınırlar içinde şekillenirken, aynı zamanda bu sınırları aşarak diğer topluluklarla etkileşime girer. Böylece kültürel değişim süreçleri hızlanır ve mekânsal farklılıkların oluşumuna katkı sağlanır. Fiziksel çevrenin etkisiyle kültürün incelenmesi, insanların yaşam biçimlerinin çevre tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamakla başlar. Örneğin, tarıma elverişli topraklara sahip bir bölgenin kültürü, büyük ölçüde tarımsal faaliyetlerin etrafında gelişirken, çöl gibi daha zorlu çevre koşullarına sahip bölgelerde yaşayan toplulukların kültürü, hayatta kalma stratejilerine dayanarak inşa edilir (Diamond, 1997). Bu anlamda coğrafi etkenler, kültürel kimliklerin ve sosyal yapıların oluşturulmasında temel rol oynamaktadır.

Kültürel mekânsal dağılım, belirli bir kültürün coğrafi mekânlar üzerindeki yayılımını ve bu yayılımın altında yatan faktörleri inceleyen bir alandır. Coğrafi bakış açısı, kültürel grupların yerleşim alanlarını, bu alanların fiziksel ve iklimsel özelliklerini ve kültürel adaptasyon süreçlerini analiz eder (Sauer, 1925). Örneğin, göç hareketleri, ticaret yolları ve savaşlar, kültürlerin farklı coğrafi bölgeler üzerindeki dağılımını etkileyen başlıca faktörlerdir. Bu bağlamda, coğrafi faktörlerin kültürel süreçler üzerindeki belirleyici rolü göz önünde bulundurularak, kültürün mekânsal analizleri yapılır.

Mekansal analiz ve tasarım çerçevesinde dikkati çeken kavramlardan biri olan kültürel peyzaj, insanların doğal çevreyi kültürel değerleri, inançları ve pratikleri doğrultusunda şekillendirmesiyle oluşan mekânsal düzenlemeleri ifade eder. Coğrafi bakış açısı, bu peyzajların incelenmesinde kritik bir rol oynar, çünkü peyzajlar, kültürel kimliklerin ve toplumsal hafızanın somut birer yansımasıdır (Cosgrove, 1984). Kültürel peyzajlar, sadece fiziksel mekânların düzenlenmesiyle değil, aynı zamanda mekânsal anlamların ve sembollerin inşasıyla da ilgilidir. Örneğin, dini yapılar, mezarlıklar veya anıtlar, belirli bir kültürün inanç sistemlerini ve değerlerini yansıtan kültürel peyzaj öğeleridir.

Coğrafi mekânın inşası, kültürel ve sosyal süreçlerin mekân üzerinde bıraktığı izlerin bir bütünüdür. Bu izler, hem fiziksel çevrenin kültürel olarak yeniden yapılandırılması hem de kültürel kimliklerin mekân üzerinden yeniden

tanımlanması sürecini içerir. Coğrafi bakış açısı, mekânın nasıl inşa edildiğini ve bu inşanın toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini anlamak için kullanılır (Harvey, 2001). Örneğin, kentsel mekânların planlanması ve tasarımı, kültürel normlar ve değerler tarafından yönlendirilir ve bu mekânlar, toplumların sosyal ilişkilerini ve kimliklerini şekillendirir. Öyle ki bu şekillenme, kültürel yayılma ile farklı bölgelere dağılmaya ve farklı bölgelerde yaşam bulmaya başlar.

Kültürel yayılma (difüzyon), belirli bir kültürel özelliğin, pratiğin veya değer sisteminin bir mekândan başka bir mekâna yayılması sürecidir. Bu süreç, coğrafi olarak farklı bölgelerdeki kültürel benzerliklerin ve farklılıkların anlaşılmasında önemli bir rol oynar (Rogers, 2003). Coğrafi bakış açısı, kültürel difüzyon süreçlerini mekânsal bir perspektifle ele alarak, bu süreçlerin nasıl gerçekleştiğini ve hangi faktörler tarafından yönlendirildiğini analiz eder. Kültürel difüzyonun en yaygın örneklerinden biri, dinlerin yayılmasıdır. Örneğin, İslam'ın Arap Yarımadası'ndan Afrika, Asya ve Avrupa'ya yayılması, coğrafi faktörlerin ve insan hareketlerinin bir sonucudur. Bu yayılma süreci, coğrafi engeller, ulaşım ağları ve sosyal etkileşimler gibi çeşitli faktörler tarafından şekillendirilmiştir (Giddens, 1990). Benzer şekilde, tarım teknikleri, mimari stiller veya dil gibi kültürel unsurlar da coğrafi olarak yayılır ve bu yayılma, kültürel adaptasyon süreçlerini ve mekânsal düzenlemeleri etkiler.

Küreselleşme, kültürlerin coğrafi sınırları aşarak dünya genelinde benzerlikler ve farklılıklar yaratmasına yol açan bir süreçtir. Coğrafi bakış açısı, küreselleşmenin kültürel homojenleşme üzerindeki etkilerini ve bu sürecin yerel kültürler üzerindeki sonuçlarını incelemek için kullanılır (Robertson, 1992). Küreselleşme, bir yandan kültürel farklılıkları ortadan kaldırarak benzerlikler yaratırken, diğer yandan yerel kültürlerin direncini artırabilmekte ve kültürel çeşitliliği teşvik edebilmektedir. Küreselleşmenin coğrafi etkileri, özellikle şehirlerde belirginleşir. Küresel şehirler, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı, etkileşimde bulunduğu ve yeni kültürel sentezler yarattığı mekânlar olarak öne çıkar (Sassen, 2001). Bu bağlamda, coğrafi bakış açısı, küresel şehirlerin mekânsal yapısını ve bu yapıların kültürel dinamikler üzerindeki etkilerini anlamak için kritik bir çerçeveye sunar.

Nihai olarak kültür ve coğrafya arasındaki ilişki, mekânın toplumsal süreçler üzerindeki belirleyici rolünü ve kültürel kimliklerin mekânsal bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir çerçeveye sunar. Coğrafi bakış açısı, kültürün mekânsal dağılımını, kültürel peyzajların inşasını ve küreselleşmenin kültürel dinamikler üzerindeki etkilerini inceleyerek, kültür ve mekân arasındaki karmaşık ilişkileri derinlemesine anlamayı sağlar. Bu ilişki, sosyal bilimler, çevre çalışmaları ve kentsel planlama gibi alanlarda önemli bir analiz aracıdır ve kültürel süreçlerin mekânsal yönlerini vurgular.

1.1.1. Doğal Çevre ve Kültür

Doğal çevre, yeryüzündeki ekosistemler, biyolojik çeşitlilik ve fiziksel özelliklerle tanımlanırken, kültür ise bu çevre ile etkileşim sonucu oluşan, yaşam biçimlerini, değerleri ve toplumsal pratikleri içeren dinamik bir süreçtir. Bu iki unsur arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur; zira insanlar, doğal çevrelerini şekillendirirken aynı zamanda çevreden aldıkları ilhamla kültürel ifadelerini yani görünümünü ortaya koymuşlardır.

Doğal çevre ve kültür arasındaki ilişki, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan karmaşık bir etkileşim sürecini ortaya koymaktadır. İnsanlar, çevrelerindeki kaynakları kullanarak yaşam alanlarını inşa etmiş, tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerle doğadan beslenmiş; bu süreçte doğa unsurlarını kültürel semboller haline getirmişlerdir. Edebiyattan sanata, müzikten ritüellere kadar pek çok alanda doğanın etkisi ve ilhamı belirgin biçimde gözlemlenmektedir. Doğal çevre ve kültür arasındaki karşılıklı etkileşim, sürekli bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Çevresel faktörler; iklim, topografya, bitki örtüsü ve su kaynakları, toplumların yerleşim şekil ve tiplerini, yaşam tarzlarını, inanç sistemlerini ve kültürel aktivitelerini derinden etkilemiştir (Bulut ve Ceylan, 2017). Örneğin, yerel ekosistemlerin sunduğu zengin biyolojik çeşitlilik, bölgesel mutfak kültürlerinde kendine yer bulurken; doğal unsurlar şiir, müzik ve görsel sanatlarda sembolik temalar olarak işlenmiştir (Miller, 2018).

Doğal çevrenin kültürel boyutları, somut ifadelerle de yansımıştır. Kırsal alanlarda, doğa ile iç içe olan yaşam pratikleri geleneksel mimari, el sanatları ve yöresel giyim tarzlarında kendini göstermiştir. Örneğin, dağ köylerinde kullanılan yerel yapı malzemeleri ve mimari teknikler, bölgenin iklimine ve doğal özelliklerine uyum sağlayacak şekilde geliştirilmiştir. Ayrıca, doğal çevre unsurları, mitlere ve efsanelere ilham kaynağı olmuş; bu durum halk sanatlarına, danslara ve müzik ritimlerine de yansımıştır. Doğadan esinlenen kültürel üretimler, özellikle edebiyat ve sanatta önemli bir yer tutmaktadır. Şairler ve yazarlar, doğal çevreyi betimleyerek insan ruhunun derinliklerine dokunan eserler ortaya koymuş; bu eserlerde mevsimlerin döngüsü, doğanın yıkım ve yeniden doğuşu gibi konular vurgulanmıştır. Görsel sanatlarda ise, doğal manzaraların fotoğrafı, resim ve heykel gibi disiplinlerle betimlenmesi, toplumun doğayla kurduğu duygusal ve estetik bağın bir göstergesidir.

Mesela Afrika kıtası, zengin kültürel çeşitliliği ve yerli halkların tarihi ile öne çıkmaktadır. Afrika'nın çeşitli bölgelerinde, yerli halklar doğa ile uyum içinde yaşayan özgün yaşam biçimleri geliştirmiştir. Örneğin, 20 bin yıldır Güney Afrika'da yaşayan San (Bushmen) toplulukları, Kalahari Çölü'nün zorlu yaşam koşullarına uyum sağlamak için doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını benimsemiştir. Bu adaptasyon çevresel bilgilerin aktarımında ve kültürel pratiklerin oluşumunda belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Hofmeyr, 2024).

Afrika yerli halklarının kültürel pratikleri, çevresel bilgi birikimi ve doğa ile kurdukları bağ sayesinde şekillenmiştir. San ve Masai toplulukları gibi gruplar, atasal topraklarındaki doğal dengeyi korumak amacıyla geleneksel tarım, hayvancılık ve doğal ekosistem yönetim biçimlerini sürdürmektedir. Bu pratikler, toplumun kültürel kimliğinin ve toplumsal hafızasının sürekliliğini sağlamada kritik öneme sahiptir (Kaoga vd., 2021). Bu halklar, beşeri çevre ile kültürel miras arasındaki derin bağ ve etkileşimi göstermektedir. San, Masai ve diğer yerli toplulukların yaşam pratikleri hem çevresel adaptasyon hem de kültürel kimliğin sürekliliğini destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu etkileşim, yerli bilgilerin ve pratiklerin modern toplumlarda dahi önemini korumakta, kültürel çeşitliliğin ve ekolojik sürdürülebilirliğin temel taşları olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde ise bu yerli halklar, modernleşme ve küreselleşmenin getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, yerel topluluklar, kültürel miraslarına sahip çıkarak ve geleneksel bilgilerini gelecek nesillere aktararak, modern dönüşüm sürecine direnç göstermektedir. Bu yaklaşımlar, yerli halkların kültürel sürekliliğini koruma ve çevresel dengeyi sürdürme çabalarının somut örneklerini oluşturmaktadır (Akbaş, 2024).

Doğal çevre ve kültür arasındaki ilişki, karşılıklı beslenme ve sürekli dönüşüm süreçlerinin bir yansımasıdır. Toplamlar, doğal çevrelerindeki özelliklerden ilham alarak kültürel kimliklerini oluşturmuş, bu kimlikler ise doğanın sunduğu estetik ve pratik değerlerle zenginleşmiştir. Bu etkileşim, tarihi perspektifte ve modern yaşamda, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma politikalarının temelini oluşturmaktadır.

Doğal çevre faktörlerinin kültürel görünümünün oluşumdaki etkileri üzerine dünyadaki farklı bölgelerden örnekler aşağıda verilmektedir.

Arktik Bölgeler ve İnuit Kültürü

Arktik bölgelerde (Kanada'nın kuzeyinde) yaşayan İnuitler, dünyanın en zorlu iklim koşullarında hayatta kalabilmek için kendilerine özgü bir kültür geliştirmişlerdir. Yerleşik hayata adapte olmaya çalışmalarına rağmen hala avcı ve toplayıcı bir topluluk olan İnuit kültürü, iklimin yarattığı ekstrem koşullara doğrudan uyum sağlamış örneklerden biridir. İnuitler, avcılık ve balıkçılık yoluyla geçimlerini sağlarken, yaşam biçimleri, bu faaliyetin sürdürülebilirliğine odaklanmıştır. Soğuk hava şartlarında hayatta kalabilmeleri için yüksek oranda kalori almaları gerekmektedir. Bu yüzden hayvan yağı ve eti, İnuit topluluğun vazgeçemediği temel besin kaynaklarıdır. Balina, ren geyiği, fok, tilki, misk öküzü, alabalık sürüleri diyetleri arasında yer almaktadır. Barınak olarak kullandıkları iglolar ise, soğuk hava koşullarına karşı mükemmel bir yalıtım sağlar ve karın altında, sert rüzgârlardan korunan bir yaşam alanı sunar. Ayrıca, İnuit kültüründe, hayvanlarla olan ilişkiler,

saygı ve sürdürülebilirlik temaları üzerine kuruludur; her avlanma, topluluk içinde ritüeller ve kurallarla yönetilir (Fitzhugh, 2009). İnuitler, inanç olarak her canlının bir ruhu olduğuna ve ruhlar alemine inanırlar. Bu doğrultuda özellikle her insan, hayvan ve bitkinin bir ruhu olduğuna ve bu ruhların bir ruhlar aleminde birlikte olduklarına inanırlar. Dolayısıyla canlılara ve ekonomik anlamdaki önemlerinden dolayı hayvanlara ayrı bir değer verirler. Avladıkları hayvanların da ruhlarına saygı ile davranma gelenekleri gelişmiştir. Örneğin; foklar ve balinalar karaya vurduğunda, onlara genellikle tatlı su sunulur. İnuit inancına göre, böyle bir hoşgörülü karşılama ruhların denize geri döneceğini ve yakında tekrar yakalanmaya hazır olacağını gösterir. Ayrıca diğer hayvanlara da avlanmaktan çekinmemeleri gerektiğini bildirir. Sezon boyunca, önemli bir fok türü ilk avlandığında, et tüm yerleşim halkına dağıtılır. Bu uygulama, avlanma sorumluluğunu topluluğun tüm bireyleri arasında paylaşılarak, başarılı avlanma olasılığını artırır.

Balina avı şenlikleri de diğer bir ritüel olarak ortaya çıkmaktadır. Balina avı, özellikle Kuzey Alaska İnuitleri arasında büyük bir sosyal, ekonomik ve ritüel öneme sahiptir. İlkbaharda tüm av ekipmanları dikkatlice temizlenir ve kadınlar erkekler için yeni giysiler hazırlar. Her şey tam olarak temizlenene kadar balinalara yaklaşılmaz. Balina avı partisinin başlamasından önceki günlerde, erkekler festival evinde uyur ve cinsellik ile yemekle ilgili tabulara uyarlar. Balina avı sezonu, balinaları eğlendirerek büyük bir şölenle sona erer.

Görsel 1. Avdan dönen İnuitlerin bir canlandırması

Kaynak. Wikimedia Commons

Bir diğerk ritüel örneği de ölüm ve yeniden varoluş ile ilgilidir. Çevresel şartlar ve geçim özellikleri inançların şekillenmesine ve ritüellerin oluşmasına etki etmektedir. Ölüm, yeni bir varoluşa geçiş olarak kabul edilir. İki farklı ölüler dünyası vardır: biri gökyüzünde, diğeri denizde (ya da yeraltında). Grönland'daki İnuitler, denizdeki alanı daha çekici bulur çünkü bu bölgede yaşayanlar balina avında sürekli başarılar elde eder; buna karşılık gökyüzündekiler daha monoton bir varoluş sürer. Bir kişinin öbür dünyadaki yeri, moral davranışlarıyla değil, ölüm şekliyle belirlenir. Örneğın, balina avında ölen erkekler veya doğum sırasında hayatını kaybeden kadınlar denizde bir öbür dünyaya sahip olma şansını taşır. Ancak, öbür dünya kavramları İnuitler arasında farklılık gösterir. Kanadalı ve Alaskalı İnuitler, en cazip öbür dünyanın gökyüzünde bulunduğuna inanır. Bazı İnuitler ya öbür dünyaya dair olumsuz inançlara sahiptir ya da bu konuda inanç taşımamaktadır (URL 1).

Örneklerden de görölmektedir ki İnuitler 'in yaşadıkları ortamın getirdiğı çevresel şartlar ve sosyo-ekonomik özellikler, inanç ve ritüellerin oluşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Öyle ki sanatlarına dahi bu kültürel görünümüleri etki etmektedir. El sanatlarına yönelik yapmış oldukları ürünler kendi doğal yaşam kültürlerini yansıtmaktadır. Kısacası inanç sistemleri ile sanat ve ritüellerin odak noktası iklim ve denizdir.

Görsel 2. İnuit sanatları (The Inuit Art Canadian Of Museum).

Kaynak. <https://www.kentyasam.com.tr/2017/02/07/buz-insanlarinin-sanati/64903>

Pasifik Adaları ve Polinezya Kültürü

Pasifik Okyanusu'nda kuzeyde Hawaii, doğuda Paskalya Adası ve güneyde Yeni Zelanda ile üçgen oluşturan ve binden fazla adadan oluşan Polinezya (Yunanca 'da birçok ada) Adaları, coğrafi izolasyon ve denizle çevrili olma özellikleriyle dikkat çeker. Tropikal nemli bir iklime sahip olan ve yıllık ortalama sıcaklığı 70° C olan Polinezya adalarında her ada tipik olarak kıyı boyunca bir mangrov ormanı, ardından palmye ağaçları ve daha sonra daha iç kesimde

yağmur ormanları içerir. Bölge aynı zamanda çok sayıda volkanik adaya ve dünyanın en yüksek dağlarından bazılarına da ev sahipliği yapmaktadır.

Görsel 3. Polinezya Adaları yaşam alanı ve köyleri

Kaynak. <https://twitter.yandex.com.tr/gorsel/search?img>

Polinezya kültürü, denizcilik ve balıkçılık temelli bir kültürdür. Polinezyalılar, denizcilikte büyük ustalık göstererek, yıldızları, rüzgârları ve deniz akıntılarını kullanarak geniş okyanusları aşabilmişlerdir. Bu kültürel bilgi, doğal çevreye doğrudan bir adaptasyon olarak şekillenmiştir. Polinezya'nın mitolojisi ve dini inançları da denizle ve doğayla güçlü bir bağ içindedir; örneğin, deniz tanrıları ve doğal elementler, kültürel anlatılarda merkezi bir yer tutar (Kirch, 1984).

Polinezya kültürü, denizcilik ve doğal çevreye dair derin bilgi birikiminin, kültürel kimliğin temel yapı taşlarından biri olduğunu göstermektedir. Denizde navigasyon becerileri, yalnızca coğrafi hafızanın bir yansıması olmakla kalmayıp aynı zamanda toplulukların denizle bütünleşik yaşam biçimini ortaya koymaktadır. Polinezyalı denizciler, yıldız navigasyonu yöntemiyle gece gökyüzündeki sabit yıldızları referans alarak okyanusun geniş sularında yön tayini yapmış, bu yöntem onların uzun mesafelerde güvenli yolculuklarını mümkün kılmıştır (Lewis, 1972).

Navigasyon sürecinde rüzgâr ve deniz akıntılarının göz önünde bulundurulması, Polinezya topluluklarının çevresel unsurları algılayıp bunlardan yararlanma becerisinin bir göstergesidir. Mevsimsel rüzgâr desenlerinin ve

akıntıların analiz edilerek gemi rotalarının optimize edilmesi, deniz yolculuklarının enerji verimliliği ve güvenliği açısından hayati önem taşımıştır (Thompson & Teva, 2012). Bu bağlamda, Polinezyalıların deniz yolculuklarındaki başarıları, yalnızca teknik bilgileri değil, aynı zamanda çevresel etmenlere duyarlı bir yaşam pratiğini de yansıtmaktadır.

Balıkçılık uygulamaları da Polinezya kültüründe geçim kaynaklarının çeşitliliği ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Geleneksel balıkçılık teknikleri (örneğin ağlar, balık tuzakları ve toplu ritüel balıkçılık yöntemleri) topluluk içi dayanışmanın ve paylaşılan bilginin en somut örnekleri olarak ön plana çıkmaktadır (Andre vd., 2022). Bu yöntemler, yerel ekosistem bilgilerinin nesilden nesile aktarılması ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına yönelik bilinçli bir yaklaşım geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Ayrıca, Polinezyalıların mitolojik anlatıları ve dini inançları da denizle ve doğa olaylarıyla sıkı bağlar kurmaktadır. Tangaroa gibi deniz tanrıları, yalnızca okyanusun derinliklerini temsil etmekle kalmamakta, aynı zamanda doğa ve evren düzenini simgelemektedir. Polinezya topluluklarında gerçekleştirilen ritüellerde, deniz tanrılarına yapılan dualar ve adaklar, doğa ile kurulan derin bağın kültürel bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Kretschmer, 2014).

Görsel 4. Paskalya Adası'ndaki Rano Raraku adlı alanda yer alan Moai heykelleri

Kaynak. <https://arkeofili.com/polinezyalilar-ve-amerika-yerlileri-800-yil-once-temas-kurmus/>

Öte yandan, geleneksel navigasyon araçları olan "stick charts" (çubuk haritaları) da Polinezya denizciliğinin özgün örneklerindendir. Bu kartlar, deniz akıntıları, dalga desenleri, rüzgâr yönleri ve kıyı hatlarını soyut bir biçimde temsil eden araçlar olarak, hafıza ve sözlü kültür aracılığıyla bilgi aktarımını sağlamıştır. Stick charts, modern navigasyon teknolojilerinin aksine, doğrudan gözlem ve deneyime dayalı bir bilgi sisteminin somut bir örneğidir (George, 2012).

Polinezya kültürünün denizcilik ve balıkçılık uygulamaları, coğrafi çevrenin getirdiği doğal kaynaklardan ve koşullardan en iyi şekilde yararlanma çabasının, kültürel ritüeller, mitolojik anlatılar ve pratik navigasyon teknikleri aracılığıyla nasıl bütünleştiğini göstermektedir. Bu bütünleşik yaklaşım, Polinezyalıların çevreleriyle olan etkileşimlerinin, sürdürülebilirlik ve kültürel hafızanın korunması açısından evrensel örnekler sunduğunu da ortaya koymaktadır.

Sahel Bölgesi ve Tuareg Kültürü

Sahel Bölgesi, Sahra Çölü'nün güneyinde yer alan, çöl ve savan arasında geçiş bölgesidir. Burada yaşayan Tuareg halkı, zorlu çöl koşullarına adapte olmuş göçebe bir kültüre sahiptir. Doğal çevrenin sınırlamaları, Tuareglerin sosyal organizasyonlarını, ekonomik faaliyetlerini ve yaşam tarzlarını doğrudan etkilemiştir. Su kaynaklarının kıtlığı, Tuareglerin göçebe yaşam tarzını benimsemelerine ve su kaynaklarına erişim etrafında organize olmalarına neden olmuştur. Geleneksel Tuareg mimarisi, ince kumların yarattığı rüzgâr akımlarını ve aşırı sıcaklıkları göz önüne alarak yapıların yer seçimi ve yerleşim düzeninde optimize edilmiştir. Benzer şekilde, mavi kumaştan yapılmış başörtüleri ve bol kıyafetler, güneşten korunmayı ve de çöl ortamında serin kalmayı sağlayacak şekilde tasarlanmış fonksiyonel unsurlardır; bu uygulamalar, çevresel baskılarla başa çıkma stratejilerine somut örnek teşkil etmektedir (Nicolaisen, 1963; Kurşun, 2015).

Görsel 5. Çölde göçebe yaşayan mavi giysili insanlar: Tuaregler

Kaynak. <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-the-tuareg-people-of-the-sahara.html>

Tuareglerin sosyal organizasyonu ve ekonomik faaliyetleri, çevrenin sunduğu kısıtlamalara yaratıcı çözümler geliştirmeleriyle şekillenmiştir. Göçebe yaşam biçimi, su ve diğer doğal kaynaklara erişimin sürekliliğini sağlamak amacıyla, toplumsal dayanışma ve esnek yer değiştirme stratejileri ile desteklenmektedir. Bu bağlamda, Tuareg toplulukları, hem coğrafi çevreye uyum sağlama becerilerini hem de sosyal yapılarındaki hiyerarşik düzenlemeleri yeniden yapılandırarak, ekolojik zorluklara karşı dirençli bir toplum inşa etmişlerdir (Kurşun, 2020).

Sahel Bölgesi'nde yaşayan Tuareglerin yaşam pratikleri, su kaynaklarının kıtlığı ve çölün zorlu koşullarının yanı sıra, inanç ve ritüel sistemleriyle de şekillenmektedir. Tuareg toplumu, çevresel belirsizliklerle başa çıkmak amacıyla, doğa ile olan ilişkiyi ruhani boyutta yorumlamakta ve bu yorumlar, bireysel ve toplu ritüellerde kendini göstermektedir.

Tuareglerin dini inanç sistemleri, çölün dayanılmaz sıcaklığı, rüzgar ve kum fırtınaları gibi doğa olaylarının etkisiyle, doğanın ruhani güçleriyle iç içe geçmiştir. Su kaynaklarının sınırlı olduğu Sahel'de, yağmur yağması umut ve bereketin habercisi olarak kabul edilir. Tuareg toplulukları, yağmuru davet etmek ve suyun bereketini artırmak amacıyla düzenli olarak ritüel dualar yapmakta ve

törenler düzenlemektedir. Bu törenlerde, toplumsal birlik ve dayanışmanın yanı sıra, topluluk üyeleri arasında doğaya karşı bir şükran ve bağlılık ifadesi sergilenir (Diouf, 2020). Tuaregler, özellikle yolculuklar esnasında karşılaşılabilecek tehlikelere ve hastalıklara karşı, koruyucu tılsımlar ve şifa ritüelleri uygulamaktadır. Örneğin, bir uzun yolculuğa çıkmadan önce yapılan, ataların ve doğanın ruhani varlıklarının yardımını talep eden ritüeller, bireylerin ve toplulukların manevi gücünü artırmayı amaçlar. Bu tür ritüellerde, görevli büyücüler (medye) topluluk üyelerine dualar, tılsımlar ve özel bitkisel karışımlar sunarak, hem fiziki hem de ruhani korunmayı hedeflemektedir (Kurşun, 2015). Yine Tuareg inanç sisteminde, doğal çevredeki her unsurun (dağlar, nehirler, kumullar) kendi ruhani varlıkları olduğuna inanılır. Bu inanç, çevreyle uyumlu yaşam pratiklerinin temelini oluşturur. Örneğin, belirli kum tepelerinin ya da vadi girişlerinin kutsal kabul edilmesi, buralarda özel törenlerle ibadet edilmesi ve bu bölgelerin korunması, doğanın saygı görmesi gereken bir varlık olarak algılandığını gösterir. Bu ritüeller, doğa ile insan arasındaki simbiyotik ilişkiyi pekiştirmektedir (Smith, 2019).

Görsel 6. Tuareglerin kültürel varoluş simgesi kahramanlık dansı: Takuba Ağar
Kaynak. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/buyuk-sahra-colunde-mavi-giyinenlerin-kahramanlik-dansi-takuba-agar/2777846>

Bu örnekler, Tuareglerin inanç ve ritüel pratiklerinin coğrafi çevrelerinin doğal sınırlamaları ve zorluklarıyla nasıl geliştiğini açıklamaktadır. Ritüeller, yalnızca manevi bir ihtiyaç değil, aynı zamanda çevresel belirsizliklere karşı dayanışma ve adaptasyon stratejileri olarak da işlev görmektedir. Bu durum, Tuareglerin kültürel kimliğini, doğayla kurdukları diyalog üzerinden yeniden inşa ettiklerini göstermektedir. Böylece, Tuareglerin yaşam tarzı, Sahel Bölgesi'nin keskin çevresel sınırlamaları doğrultusunda ortaya çıkan adaptasyonların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çöl ortamı, fiziksel görünümünün yanı sıra kültürel pratiklerde kendini gösteren deterministik etkilerle, Tuareglerin mimarisinden giyim tarzlarına, inanç sistemlerinden ritüellerine kadar geniş bir yelpazede izlerini bırakmıştır. Bu durum, insan coğrafyası perspektifinden incelendiğinde, doğal çevre ile toplumsal düzen arasındaki etkileşimin, yerel halkın kimlik ve yaşam pratiklerini nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Amazon Yağmur Ormanları ve Yerli Halklar

Amazon yağmur ormanları, dünyanın en büyük tropikal orman ekosistemlerinden biridir ve burada yaşayan yerli halklar, bu çevresel zenginliğe dayalı bir kültür geliştirmişlerdir. Amazon ormanlarının biyolojik çeşitliliği içerisinde yerli halklar doğayla iç içe ve sürdürülebilir yaşam pratikleriyle nesilden nesile aktarılan derin bir kültürel bellek oluşturmuşlardır. Bu kültür, ormanın ekolojik işleyişi, tarım teknikleri, tıbbi bitki bilgisi ve ritüel pratikler aracılığıyla somut olmayan kültürel mirasın dinamiklerini yansıtmaktadır.

Yerli halkların geliştirdiği “shifting cultivation” yani kaydırma/dönüşümlü ekim/tarım yöntemi (nadas), ormanın ekolojik dengesini korumaya yönelik pratiklerin en somut örneklerinden biridir. Dönüşümlü ekim, toprak verimliliğin, gübre ve katkı maddelerinin çiftlik dışı girdileriyle değil, uzun nadas dönemleriyle geri kazanıldığı, besinlerin doğal bitki örtüsü ve ürünler arasında geri dönüştürüldüğü ve ekolojik dengenin monokültür yerine çeşitli ve karmaşık ekim sistemleri benimsenerek korunduğu en eski tarım sistemidir (Hauser ve Norgrove, 2013). Bu yöntemde; öncelikle, belirli bir arazide yoğun tarımsal faaliyet gerçekleştirilir. Tarım yapılan araziler, kısa süreli kullanımın ardından dinlenme periyoduna bırakılarak doğal bitki örtüsünün kendini yenilemesi sağlanır ve yenilenen toprak verimliliğiyle birlikte, tarım alanına yeniden geçiş yapılır. Bu uygulama, sürdürülebilirlik ilkesinin yerli halklar tarafından nasıl benimsendiğini göstermektedir. Ekolojik dengeyi bozmadan üretim yapılması, yalnızca doğal kaynakların korunmasına hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal birliktelik ve kolektif bilgi paylaşımının da temelini oluşturur (Posey, 1985; Villa vd., 2020). Yerli topluluklar arasında, hangi arazide ne kadar süreyle

tarım yapılacağına dair detaylı bilgiler sözlü kültür aracılığıyla aktarılmakta ve bu bilgi birikimi, kuşaktan kuşağa asırlık deneyimlere dayanmaktadır.

Amazon ormanlarının biyolojik çeşitliliği, yerli halkların tıbbi bitkilerle ilgili bilgi birikimini de derinleştirmiştir. Amazon Ormanları'nda toplam 44.000 çeşit bitki türü vardır ve ilaçların %25'inin içeriği bu bitki türlerinden sağlanmaktadır. Buna karşın 44 bin bitki türünün sadece %1'i tasnif edilip kayda alınmıştır. Bölgedeki yerli hekimler ve bilge kişiler, ormanda bulunan sayısız bitki türünün tedavi edici özelliklerini deneyim ve gözlem yoluyla öğrenmiş; bu bilgiler, hem fiziksel şifa hem de ruhani uygulamalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Örneğin; belirli yaprak, kök veya kabuk türlerinin (*Uncaria tomentosa*-Cat's Claw, *Cinchona*, *Euterpe oleracea*-Açaı Palmi)), sindirim sisteminde yaşanan rahatsızlıkları gidermek, yaraların temizlenmesi ve enfeksiyonların önlenmesi ve bazı bitkiler (*Psychotria viridis*) "ruh tedavisi" amacıyla kullanılarak, hastalıkların doğaüstü uyuşmalarıyla ilişkilendirilmiş ve bu doğrultuda ritüel uygulamalara konu edilmiştir. Bu uygulamalar, yerli halkların doğayla kurduğu derin simbiyotik ilişkiyi ve somut olmayan kültürel mirasın, ekolojik bilgiyle nasıl iç içe geçtiğini gözler önüne sermektedir (Araujo ve Marone, 2015). Bitkisel ilaçların hazırlanması, ölçülü dozların belirlenmesi ve uygulama yöntemleri, yazılı olmayan ama nesiller boyu süregelen bir bilgi sisteminin parçasıdır.

Amazon ormanları, yerli halklar için yalnızca bir geçim kaynağı değil; aynı zamanda kutsal ve mistik bir varlık olarak algılanmaktadır. Ormanın varlıkları, ruhani güçler ve kutsal varlıklar sistemi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda;

Yağmur ve Bereket Ritüelleri: Su kaynaklarının kıt olduğu yerlerde, yağmurun gelişi bereketin simgesi olarak görülür. Yağmurun yağması için düzenlenen toplu dualar, danslar ve törenler, ormana duyulan saygıyı ve bağlılığı ifade eder. Bu ritüellerde, topluluk üyeleri ormana adak sunmakta, yağmurun bereketli olmasını temenni eden ilahiler söylemektedir (Silva, 2018).

Mevsimsel Törenler: Hasat zamanlarında düzenlenen törenlerde, ormanın "ruhu"na teşekkür edilirken, gelecek sezonlar için bereket ve verimlilik talep edilir. Bu törenler, sadece tarımsal üretimin sürekliliğini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yerli halkların ormanla olan mistik bağlarını da pekiştirir.

Doğa Ruhlarına İbadet: Yerli inanç sisteminde, ormandaki belirli ağaçlar, kayalar veya su kaynakları, yerli efsaneler ve mitler çerçevesinde kutsal varlıklar olarak değerlendirilir. Bu unsurların "koruyucuları" olarak kabul edilen ruhlar, bölgeye özgü ritüel uygulamalara ve adak sunma törenlerine konu edilmektedir. Örneğin, ormandaki bir nehrin veya şifalı olduğu düşünülen bir bitkinin etrafında düzenlenen ibadet törenleri, geleneksel inançların somut uygulamalarından biridir (Araujo & Marone, 2015). Başka bir ritüel ise arınma törenleri olarak

adlandırılan “ayahuasca” bitki karışımı ile yapılan törenlerdir. Bilincin açık olduğu bir sarhoşluk haline bürünülen 3 saatlik bu ritüel ile insanlar odalarına çekilerek kendi dünyalarında kendi sorunlarıyla tek tek yüzleşmektedirler. Üç saatin sonunda yaşadıkları ise kendi tabirleriyle aydınlanmadır.

Görsel 7. Ayahuasca bitki karışımı

Kaynak. <https://www.themaggar.com/the-sacred-science-belgeseli/>

Bu ritüel pratikler, sadece doğanın korunmasına yönelik değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin ve kolektif hafızanın da yaşatılmasına hizmet eden somut olmayan kültürel miras örnekleridir. Ritüeller, ekolojik dengeyi ve toplumsal uyumu destekleyen bir araç olarak işlev görmekte, ormanın sunduğu yaşam kaynaklarının kutsallığını vurgulamaktadır. Amazon yağmur ormanlarındaki yerli halkların kültürü, ekolojik bilinciyle bütünleşmiş, sürdürülebilir tarım teknikleri, tıbbi bitki bilgisi ve ritüel pratikler aracılığıyla somut olmayan kültürel mirasın canlı bir örneğini sergilemektedir. Bu pratikler, sadece doğa ile olan ilişkiyi değil, aynı zamanda kültürel kimlik, toplumsal dayanışma ve bilgi aktarım sistemlerinin ne kadar derin ve karmaşık olduğunu da ortaya koymaktadır.

And Dağları ve İnka Kültürü

And Dağları'nda yaşayan İnka medeniyeti, coğrafi koşullara mükemmel bir uyum gösteren bir kültür geliştirmiştir. Yüksek rakımlı bölgelerde tarım yapmak zorunda olan İnka halkı, teras tarımı (terracing) gibi yenilikçi tarım teknikleri geliştirmiştir. Bu teknik, toprak erozyonunu önlemiş ve suyun etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca, İnka mimarisi, dağlık coğrafyaya uygun olarak inşa edilmiştir; örneğin, Machu Picchu, sarsıntıya dayanıklı ve dağlarla bütünleşmiş yapısıyla ünlüdür. Bu kültürel yapı, çevresel koşullarla uyumlu bir şekilde inşa edilmiştir ve bu sayede yüzlerce yıl boyunca ayakta kalmayı başarmıştır (Moseley, 2001).

İnka halkı, dağ yamaçlarında tarım yapabilmek için geliştirdikleri teras tarımı uygulamasıyla doğal eğimlerin getirdiği dezavantajları avantaja çevirmiştir. Bu teknik, yamaçların geniş yüzey alanları haline getirilmesine ve birikimli yağmur sularının kontrollü olarak akıtılmasına olanak tanımaktadır. Teraslar, toprağın erozyonunu engellemekle kalmayıp, suyun verimli kullanımını sağlayarak ekosistemin dengesinin korunmasına katkıda bulunmuştur. Bu pratik, İnka toplumunun çevresel bilgi birikiminin, yerel doğa koşullarına adapte olmak üzere nasıl sistemleştirildiğini ortaya koyar (D'Altroy, 2002).

Görsel 8. İnka Medeniyeti teras tarımı: Machu Picchu şehri

Kaynak. <https://mitoloji.org.tr/inka-medeniyeti/>

Machu Picchu gibi yapılar, İnka hükümdarlığının dağlık arazide inşa ettiği somut kalıntılar arasında en önemli örneklerden biridir. Bu antik kent, sismik aktivitelere ve aşırı iklim koşullarına dayanıklı olarak inşa edilmiştir. İnka mimarları, taş blokların ustalıklarla kesilip yerleştirilmesiyle, yapıların doğal çevreye uyumlu olmasını sağlamış

ve böylece hem estetik hem de işlevsel açıdan sürdürülebilir çözümler geliştirmişlerdir. Bu mimari uygulamalar, İnka mühendisliğinin sadece bir mimari başarı değil aynı zamanda doğayla uyumlu yaşam kültürünün maddi bir ifadesi olarak değerlendirilebilir (Moseley, 2001).

İnka medeniyeti, sadece fiziksel kalıntılar aracılığıyla değil, aynı zamanda toplumsal hafıza, inanç sistemleri, sözlü gelenekler ve el sanatları yoluyla da nesilden nesile aktarılan somut olmayan kültürel unsurlar açısından zengin bir mirasa sahiptir.

İnka toplumu, güneş tanrısı Inti'ye adanan yıllık festivaller (Inti Töreni) düzenlemiştir. Örneğin, "Inti Raymi" töreni, Cusco'da her yıl gerçekleştirilen ve İnka kozmolojisinde güneşin merkezi rolünü somut ritüel hareketlerle ifade eden bir etkinlik olarak öne çıkar. Bu tören sırasında, dini kostümler giyen yerel halk danslar, müzik ve törensel törenlerle güneşin doğuşu ve batışına eşlik eder; bu uygulamalar, sadece inanç sisteminin bir ifadesi olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal hafızanın canlı tutulmasına da hizmet eder. İnka efsaneleri ve mitleri, özellikle kahramanlık öyküleri ve yaratılış destanları şeklinde sözlü olarak aktarılmıştır. Örneğin, "Viracocha'nın Yaratılış Efsanesi" gibi anlatılar, İnka toplumunun evrenin kökenine dair inançlarını ve ahlaki değerlerini nesiller boyu canlı tutmuştur. Bu öyküler, yerel halk tarafından festivallerde, toplantılarda ve ritüel törenlerde anlatılarak eğitici ve kimlik belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Görsel 9. Inti Raymi töreni

Kaynak. <https://depositphotos.com/tr/photos/inti-raymi.html>

İnka tekstil sanatı, sadece giysi üretimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal statü, inanç ve tarih bilgisini yansıtan sembolik desenleri de içermektedir. Cusco bölgesinde üretilen kumaşlarda belirgin olan geometrik ve hayvan motifleri, İnka kozmosunu ve doğayla olan etkileşimi simgeler. Örneğin, "kanvas dokumalarında" yer alan spiral ve zigzag motifler, kozmik döngüyü ve yaşamın sürekliliğini temsil etmektedir. Bu dokuma teknikleri, ustalardan çırağa aktarılırken, İnka kültürünün somut olmayan mirasının görsel bir ifadesi olarak işlev görmüştür.

İnka toplumunda, toplumsal dayanışmayı pekiştirmek amacıyla düzenlenen adak törenleri somut olmayan mirasın önemli bir örneğidir. Özellikle duaların ve minnet ifadesi olarak gerçekleştirilen törenlerde, yerel liderlerin önderliğinde, tapınaklarda ve açık alanlarda yapılan ritüeller, doğaya ve kozmik düzenin güçlerine saygı duruşu niteliğindedir. Bu törenlerde söylenen mantralar, çalgıların ritmik çalmaları ve yerel halkın katılımıyla, İnka kültürünün derin köklü inanç sistemi somut bir ritüel pratiğiyle ortaya konulmuştur.

Bu örnekler, İnka medeniyetinin somut olmayan kültürel mirasının, inanç ritüelleri, sözlü anlatılar, zanaat ve tören biçimleriyle nasıl somutlaştırıldığını göstermektedir. Her biri, İnka halkının çevresel ve kozmik güçlerle kurduğu ilişkiyi, toplumsal hafızasını ve kimliğini gelecek nesillere aktarma çabasının canlı bir ifadesidir.

Batılı devletlerin keşiflerle birlikte sömürge faaliyetlerinin doğal çevre ve yerli halk etkileşimi üzerindeki etkisiyle birlikte başlayan değişimin yanı sıra küreselleşme süreci, doğal çevre ile kültür arasındaki geleneksel ilişkileri dönüştürmekte ve birçok toplumun çevresel koşullara adaptasyonunu zorlaştırmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik ve teknolojik değişimler, birçok geleneksel yaşam biçimini tehdit etmekte ve doğal çevre üzerindeki insan baskısını artırmaktadır. Örneğin, Amazon ormanlarının tahrip edilmesi, yerli halkların kültürel pratiklerini sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde, Arktik bölgelerdeki iklim değişikliği, İnuitlerin avlanma ve yaşam koşullarını tehdit etmekte ve bu durum, kültürel adaptasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır (Nuttall, 2005).

Doğal çevre, kültürlerin biçimlenmesinde ve toplumların yaşam biçimlerinde belirleyici bir rol oynar. Farklı coğrafi bölgelerden verilen örnekler, doğal çevre ile kültür arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ve bu ilişkinin kültürel pratikler, inançlar ve sosyal yapılar üzerindeki etkisini göstermektedir. Coğrafi bakış açısı, bu ilişkiyi anlamada önemli bir araç sunar ve toplumların çevresel koşullarla nasıl uyum sağladığını, bu süreçlerin kültürel kimlikleri nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olur. Küreselleşme ve iklim değişikliği gibi güncel süreçler, doğal çevre ile kültür arasındaki geleneksel ilişkileri dönüştürmekte ve bu süreçlerin gelecekte nasıl şekilleneceği konusunda yeni sorular ortaya çıkarmaktadır.

1.1.2. Beşerî Çevre ve Kültür

Beşerî çevre, toplumların yaşam biçimleri, kültürel değerleri ve toplumsal yapıları ile iç içe geçmiş dinamik bir yapı olarak ele alınır. Kültür, coğrafi, sosyo-ekonomik ve tarihsel süreçler doğrultusunda şekillenirken, çevre ise bu kültürün oluşumunda hem bir kaynak hem de sınırlayıcı bir faktör olarak öne çıkar. İnsanlar, yaşadıkları ortamın sunduğu doğal kaynaklardan yararlanmanın yanı sıra, çevrelerine uyum sağlamak ve onu şekillendirmek suretiyle kültürlerini inşa etmişlerdir.

Bu karşılıklı etkileşim süreci, tarihsel evrim boyunca çeşitli boyutlarda kendini göstermiştir. Antik dönemden itibaren, insan toplulukları çevrelerine adapte olma ve doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanma konusunda farklı stratejiler geliştirmiştir. Özellikle tarımın ve yerleşik hayatın başlangıcında, insanlar çevrelerindeki toprak, su ve iklim faktörlerini göz önünde bulundurarak yerel bilgi ve deneyimlerini sözlü gelenekler aracılığıyla aktarmışlardır (Haila, 2000). Orta Çağ'da Avrupa'da inşa edilen kaleler, o dönemin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını yansıtan beşerî yapılar olarak dikkat çeker. Bu kaleler, sadece fiziksel birer yapı olmaktan öte, dönemin sosyal ve politik yapısını, sınıf ilişkilerini ve güç dengelerini de yansıtır. Aynı şekilde, İstanbul'daki Boğaziçi yalıları, Osmanlı dönemi İstanbul'unun sosyo-kültürel yapısını ve elit sınıfın yaşam tarzını yansıtan beşerî çevre örneklerinden biridir. Günümüzde ise, modern kentsel planlama süreçleri ile kültürel kimliğin korunması, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Önaç vd., 2020).

Beşerî çevre ve kültür arasındaki ilişki, iki unsurun karşılıklı yaşaması ve sürekli evrimi üzerinden değerlendirilebilir. Yukarıda bahsedildiği gibi çevrenin iklim, topografi, su kaynakları gibi fiziksel özellikleri, yerel toplumlarda kültürel pratiklerin ve toplumsal normların biçimlenmesinde kritik rol oynar. Aynı zamanda, toplumların inşa ettiği inanç sistemleri, ritüel uygulamalar, sanat ve zanaatlar da çevrenin nasıl algılandığı ve kullanıldığı üzerinde önemli geri besleme etkileri yaratmaktadır. Kırsal alanlarda sürdürülebilir tarım uygulamaları, hem ekolojik dengenin sağlanmasına hem de bölgenin kültürel hafızasının güçlenmesine olanak tanımıştır (Doğan, 2024).

Örneğin İnka, eski uygarlıklardan günümüze kadar uzanan pek çok kültürde olduğu gibi, somut olmayan kültürel miras unsurları ile de tanınmıştır. Ritüel ve inanç sistemlerinde, toplumun kozmik düzenle kurduğu ilişki Inti törenleri gibi belirgin örneklerde kendini gösterir. Cusco'da düzenlenen ve güneş tanrısı Inti'ye adanmış 'Inti Raymi' festivalinde, yerel halkın kıyafetleri, dansları ve törenleri, toplumsal hafızanın ve kimliğin korunmasında önemli rol oynar.

Sözlü gelenekler ile aktarılan destansı öyküler, mit ve efsaneler, toplumun değerlerini ve tarihini nesilden nesile aktarmada vazgeçilmez bir araçtır (Smith, 2019). Ayrıca, tekstil sanatı ve zanaatkarlık; geleneksel kumaşlarda ve el işi

ürünlerde kullanılan sembolik desenlerle, toplumsal statü ve inançları somutlaştırarak kültürel mirası canlı tutar. Cusco'nun ünlü dokuma teknikleri, kozmik döngü ve yaşamın sürekliliğini temsil eden motifler ile beşeri çevre ile kültür arasındaki tarihi etkileşimi gözler önüne sermektedir. Bu unsurlar, somut olmayan kültürel mirasın, sadece anıtlarda veya yazılı kaynaklarda değil, aynı zamanda günlük yaşam pratiğinde de kendini nasıl ifade ettiğini göstermektedir.

Beşeri çevre faktörlerinin kültürel görünümünün oluşumundaki etkileri, mekânsal ve sosyoekonomik dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, farklı coğrafyalarda ve toplumlar arasında değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler, mekân kullanım biçimleri, yerleşim düzeni, mimari anlayış, toplumsal ritüeller ve yerel sanat gibi unsurlar aracılığıyla somut bir kültürel yapının temelini oluşturur.

Örneğin, Anadolu coğrafyasında, yörenin çeşitli iklimsel ve topografik özellikleri, yerleşim yerlerinin oluşumunu ve mimarisini doğrudan etkilemiştir. Kapadokya bölgesinde, volkanik tüf tabakalarına dayalı tarihi yerleşimler, yer altı kentleri ve kaya oyma yapılar, bölgede yaşayan toplumların hem savunma stratejilerini hem de yaşam pratiklerini yansıtmaktadır. Bu durum, sadece doğal çevrenin sunduğu malzeme ve jeolojik özelliklere bağlı kalarak ortaya çıkmamakta, aynı zamanda bölgedeki sosyo-kültürel etkileşimlerin, toplumsal değerlerin ve yerel sanatların gelişmesiyle de ilişkilendirilebilmektedir.

Dünyada ise, İskandinav ülkelerindeki yerleşim düzeni ve mimaride, soğuk iklimin yarattığı zorluklar kültürel adaptasyonların temelini oluşturmuştur. İskandinav toplumlarında kullanılan ahşap yapılar, izole bölgelerdeki yaşamın getirdiği fonksiyonel ve estetik ihtiyaçlara cevap verir niteliktedir. Bu yapılar, bölgenin kaynaklarına erişim biçimlerini ve toplumsal dayanışma kültürünü yansıtır. Ayrıca, İskandinav halkının doğayla olan derin bağını, edebiyat ve müzik gibi alanlarda doğa temalarının yoğun olarak işlenmesi desteklemektedir (Contito, 2024).

Her iki örnekte de görüldüğü üzere, beşeri çevre faktörleri; doğal çevrenin fiziksel özellikleri, iklim koşulları, coğrafi yapı ve kaynakların dağılımı gibi unsurlarla beraber, tarihsel süreçte toplulukların karşılaştığı sosyal, ekonomik ve politik etkileşimlerin etkisiyle şekillenmektedir. Bu süreç, yerel halkların yaşam tarzlarını belirlerken; mimariden giyim kuşam kültürüne, ritüellerden günlük yaşam pratiklerine kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Öte yandan, bu etkileşimler sadece geçmişi yansıtan unsurlar olmakla kalmayıp, küreselleşme ve modern teknolojiler gibi yeni dinamiklerle sürekli evrilmekte ve farklı kültürel görünümünün oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak, beşeri çevre faktörleri kültürel görünümünün oluşumunda temel belirleyici unsurları temsil eder. Hem Türkiye'nin farklı bölgelerindeki yerel örneklerle hem de dünya genelindeki iklimsel ve coğrafi faktörlerle ortaya çıkan

uygulamalar, kültürel oluşumların dinamik, çok boyutlu ve sürekli evrim halindeki yapısını ortaya koymaktadır.

Beşeri çevre faktörlerinin kültürel görünümünün oluşumdaki etkileri üzerine dünyadaki ve Türkiye'deki farklı bölgelerden örnekler aşağıda verilmektedir.

Paris ve Kentsel Kültür

Paris, dünyanın en ikonik şehirlerinden biri olarak, beşerî çevrenin kültürel bir yapıya nasıl dönüştüğünün mükemmel bir örneğini sunar. Paris, tarih boyunca kentsel kültürün ve modern medeniyetin öncü şehirlerinden biri olmuştur.

Paris, 19. yüzyılda Baron Haussmann'ın gerçekleştirdiği kapsamlı şehir dönüşümüyle modern kentsel planlamanın temel taşlarından biri haline gelmiştir. Bu dönüşüm, dar sokakları geniş caddelere dönüştürmüş, şehrin estetik ve fonksiyonel yapısını kökten değiştirmiştir (Gökçe, 2017). Haussmann'ın müdahaleleri sadece mimari düzenlemelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sosyal sınıfların mekânsal dağılımını da etkilemiştir. Paris, sanat, edebiyat ve moda gibi alanlarda kentsel kültürün evrimine öncülük eden bir şehir olarak bilinir. Montmartre gibi bölgeler, grafiti, sokak sanatı ve çeşitli kültürel etkinliklere ev sahipliği yaparak şehrin ruhunu yansıtmaktadır (Carmona, 2004). Bu dinamik, şehirde yaşayan farklı toplulukların bir arada var olmasını sağlarken, kentsel yaşamın çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır.

Paris'in ikonik yapıları, Louvre, Eyfel Kulesi gibi simgeler, şehrin kültürel kimliğinde merkezi bir rol oynar. Bu yapılar, tarihi dokuyu yansıtan ve modern kentsel yaşamın ihtiyaçlarını karşılayan unsurları içerir. Kamusal alanlarda gerçekleştirilen peyzaj düzenlemeleri ve sokak sanatı uygulamaları, kentsel mekanın sürekli olarak yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır (Fuchs, 2010).

Görsel 10. Paris kent kültürü ve kimliğinin temsilcilerinden Eyfel Kulesi

Kaynak. <https://www.youtube.com/watch?v=3TxDZbjOnnw>

Paris örneği, kentsel kültürün şekillenmesinde beşeri çevre faktörlerinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Şehir planlaması, mimari yenilikler, sosyal ve kültürel pratikler, Paris'in benzersiz kentsel kimliğinin oluşumunda etkileşim içindedir. Bu etkileşim, şehir yaşamının dinamik yapısını ve sürekli evrilen kentsel kültürün çok boyutlu özelliklerini ortaya koymaktadır.

New York ve Göçmen Kültürleri

New York, dünyanın en çeşitli kültürel yapılarından biri olarak, göçmenlerin etkisiyle şekillenmiş dinamik bir beşeri çevreye sahiptir. Manhattan'daki Chinatown ve Little Italy gibi mahalleler, göçmen toplulukların kendi kültürel kimliklerini koruyarak oluşturdukları beşerî çevrelerdir. Bu mahalleler, göçmenlerin anavatanlarından getirdikleri kültürel öğelerle biçimlenmiş, ancak zamanla Amerikan kültürüyle harmanlanarak kendine özgü bir yapı kazanmıştır. Bu durum, beşerî çevrenin kültür tarafından nasıl şekillendirildiğini ve kültürel çeşitliliğin mekânsal yansımalarını gösterir (Zukin, 2010).

New York, 19. yüzyıldan bu yana farklı coğrafyalardan gelen göçmenlerin akınına uğramış bir şehirdir. Göçmen topluluklar, sanayi devrimi ve ekonomik fırsatların getirdiği imkanlar doğrultusunda şehrin demografik yapısını belirlemiş; bu durum, kültürel çeşitliliğin temelini oluşturmuştur. Göçmenlerin oluşturduğu bu yapı, aynı zamanda şehrin ekonomik ve sosyal dinamiklerine yön vermiştir. New York'ta, göçmen kültürleri ile yerel kültürün etkileşimi, kentsel alanda sürekli bir dönüşüm sürecine yol açmıştır. Göçmen topluluklar, kendi

gelenek ve göreneklerini korurken, aynı zamanda Amerikan kültürü ile etkileşim içinde yeni bir kimlik oluşturmuşlardır. Bu süreç, çok kültürlü mozağin oluşumuna zemin hazırlayarak, gıda, müzik, sanat ve yaşam pratiklerine yansımıştır (Batalova, 2025). New York'un kentsel mekânı, göçmen kültürlerinin etkisiyle şekillenen özel bir yapıya sahiptir. Little Italy, Chinatown ve diğer etnik mahalleler, göçmen toplulukların sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin merkezi konumundadır. Bu mahalleler, sadece kültürel kimliğin simgeleri olmakla kalmayıp, aynı zamanda yerel ekonomiye canlılık katan unsurlar olarak da öne çıkmaktadır (Akkar, 2006).

Görsel 11. New York göçmen kültür yansıması: Chinatown

Kaynak. <https://seyler.ekstat.com/new-york-sehrinde-klasik-turistik-yerler-disinda-gidilebilecek-alternatif-mekanlar>

New York örneği, göçmen kültürlerinin kentsel çevreye entegrasyonunun şehrin kültürel dinamiklerini nasıl dönüştürdüğünü gözler önüne sermektedir. Göçmen topluluklarının tarihi birikimi, kültürel adaptasyon süreçleri ve kentsel alanın sunduğu ekonomik fırsatlar, şehrin benzersiz kimliğini oluşturan temel unsurlardır. Bu etkileşim, sadece kültürel çeşitliliği teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal uyum ve ekonomik gelişim gibi alanlarda da önemli rol oynamaktadır.

Kyoto ve Tarihi Miras

Kyoto, Japonya'nın eski başkenti olarak, zengin tarihi mirası ve kültürel kimliği ile dikkat çeker. Kyoto'nun tarihi yapıları, tapınaklar, saraylar ve

geleneksel çay evleri, Őhrin kültürel belleğinin önemli unsurlarıdır ve geleneksel Japon mimarisinin en belirgin örnekleridir. Bu mekanlar, yerel halk ve ziyaretçiler için geçmiŐle bağ kurma ve kültürel değerleri yaŐatma amacı taŐıtmaktadır. Özellikle Kiyomizu-dera ve Nijo Kalesi gibi simgesel yapılar, restorasyon ve koruma çalışmaları ile geleceğe taŐınmakta, kültürel süreklilik sağlanmaktadır.

Görsel 11. Kyoto’da Dünya Miras Listesi’nde yer alan Nijo Kalesi

Kaynak. <https://www.zenkyoen.com/media/tr/nijo-castle-27>

Kyoto, mimari yapıları ve geleneksel sanatları ile Japon estetiğini yansıtmaktadır. Őhrin sokaklarında ve tarihi bölgelerinde karşılaşılan ahşap evler, bahçeler ve Zen tapınakları, Japon kültüründe ruhsal ve estetik değerlere işaret eder. Geleneksel seramik, kaligrafi ve çay seremonisi gibi pratikler, tarihi meknlarla bütünleşerek kültürel kimliğin özünü oluşturur. Kyoto’da modernleşme ile tarihi miras arasında denge sağlanmaya çalıŐılmaktadır. Kentte gerçekleştirilen koruma projeleri, geleneksel yapıların ve sanat formlarının modern teknolojilerle desteklenmesiyle, koruma ve yenileme amaçlanmaktadır. Bu süreç, kentin modern dinamikleri ile tarihsel kimliğin uyum içinde var olmasını sağlamayı hedeflemektedir (Özlen, 2024). Kyoto rneği, tarihi miras ile beşeri evre etkileşiminin kültürel kimlik ve toplumsal hafıza üzerindeki kalıcı etkilerini gözler önüne sermektedir. Şehir, geçmişin izlerini modern yaŐamla harmanlayarak, kültürel sürekliliğin ve toplumsal kimliğin korunmasında örnek bir model sunmaktadır.

Afrika Yerel Kùltürleri ve SOKÜM

Afrika, en büyük ikinci kıta olmasına ve yerel yaşam izlerinin üst düzeyde devam etmesine rağmen UNESCO listesindeki somut olmayan kültürel miras sayısında olması gereken sıralamada değildir. Listede yer alan unsurların sadece %15'i Afrika kıtasında yer almaktadır. Bu oran Afrika kıtasında yerel kültürel miras çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Listede Afrika kıtasından dans, ritüel, kutlama, zanaat, geleneksel yemekler ve sözlü anlatılardan oluşan 118 kültürel miras kaydı bulunmaktadır. Fas, 10 somut olmayan mirasıyla listenin başında yer alırken, onu 8 kayıtlı Cezayir, 7 kayıtlı Mali ve Mısır, 6 kayıtlı da Nijerya takip etmektedir.

Mali'nin kültürel mirası arasında, 13. yüzyıldan kalma "Manden Şartı" dikkat çeker. Bu belge, dünyanın en eski anayasalarından biri olarak kabul edilir. Ayrıca, "Sanke Mo" adı verilen geleneksel balıkçılık ritüeli de önemli bir yere sahiptir. Bu ritüelde, binlerce balıkçı eş zamanlı olarak dans ederek ve şarkılar söyleyerek toplu halde balık avlar.

Nijerya'nın listesinde altı kayıt bulunur. Bunlar arasında Yoruba toplumuna ait "İfa" kehanet ritüeli, "Kwagh-hir" adı verilen tiyatral hikaye anlatıcılığı sanatı ve 14. yüzyıldan beri süregelen, binlerce kişinin katıldığı at üstünde düzenlenen Durbar Festivali öne çıkar.

Senegal'in kültürel mirasları arasında "Ceebu Jen" olarak bilinen geleneksel balıklı pilav yer alır. Gambiya'nın listesinde ise toplumsal düzen ve adaletin garantörü olarak görülen, kötü ruhları kovduğuna inanılan Kankurang karakteri bulunur. Ayrıca, Serere etnik grubunun yağmur mevsimi öncesinde gece düzenlediği "Xooy" adlı kehanet töreni de listeye dahildir.

Sudan'da, on iki gün süren ve renkli görüntülere sahne olan Mevrit Kandili kutlamaları, ülkenin somut olmayan kültürel mirasları arasında yer alır.

Bu kültürel öğeler, söz konusu Afrika ülkelerinin zengin tarihini, geleneklerini ve sosyal yaşamlarını yansıtır. Afrika kültürünün ve alt kültürlerinin farklı etnik gruplara ve farklı coğrafi özellik ve şartlara göre beliren kültürel görünümü dikkati çekmektedir. Kültürel görünüm olarak ortaya çıkan bu farklılıkların UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmeleri, bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 1. Afrika alt kültürel bölgelerinin belirgin bazı özellikleri

Alt Bölge	Etnik Gruplar	Kültürel Özellikler	Geleneksel Sanatlar
Sahra Altı Afrika	Bantu halkları, Pigmeler, Khoisan	Animist inançlar, tarım topluluğu, güçlü kabile yapısı	Ahşap maskeleri, ritüel danslar, vücut süslemeleri
Doğu Afrika	Masai, Kikuyu, Somali, Amhara	Göçebe çobanlık, Swahili dil ve kültürü, Etiyopya Hristiyanlığı	Renkli boncuk işleri, çoban müziği, Etiyopya el yazmaları
Batı Afrika	Yoruba, Ashanti, Hausa, Fulani	Güçlü krallık gelenekleri, ticaret merkezleri, zengin ritüeller	Bronz heykeller, adinkra sembolleri, kente kumaşları
Kuzey Afrika	Araplar, Berberiler, Nübyalılar	İslami etki, çöl kültürü, Akdeniz bağlantıları	Halı dokuma, seramik, geometrik desenler
Güney Afrika	Zulu, Xhosa, Ndebele, San	Karma kültürel etkiler, Avrupa ve Asya etkileri	Renkli ev boyama, boncuk işleri, san kaya resimleri

Nijerya ve Kwagh-hir Tiyatral Hikaye Anlatıcılığı

Nijerya, zengin kültürel çeşitliliği ve yerel sanat formlarıyla dikkat çeken bir ülkedir. Kwagh-hir olarak bilinen geleneksel maskeler ve kuklalar üzerinden ortaya konulan tiyatral hikaye anlatıcılığı, Nijerya'nın etnik gruplarında, tarihsel ve toplumsal yapının bir yansıması olarak değerlendirilmekte, yerel sanat ve halk dansları aracılığıyla kültürel mirasın aktarımında önemli rol oynamaktadır (UNESCO, 2024).

Kwagh-hir, Nijerya'nın bazı etnik grupları tarafından gerçekleştirilen geleneksel maskeler ve kuklalar ile ifade edilen bir halk sanatı örneğidir. Bu sanat formu, toplumsal eleştiriler, ritüeller ve eğlence unsurlarını bir araya getirerek, hem yerel kültürel kimliği yansıtır hem de beşeri çevre ile kurulan etkileşimin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Kwagh-hir performansları, toplumsal hafızanın bir parçası olarak nesilden nesile aktarılmakta, kültürel sürekliliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Nijerya'da Kwagh-hir uygulamaları, sadece kültürel bir miras olarak kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve ekonomik alanlarda da yankı bulmaktadır. Kwagh-hir festivalleri, yerel ekonomiye katkıda bulunmakta, turizm gelirlerini artırmakta ve toplumsal bağları güçlendirmektedir. Bu performanslar, sanatın sosyal dönüşüme ve ekonomik dinamizme katkısını göstermesi açısından önem arz etmektedir (Ayakoroma, 2021).

Nijerya'nın beşeri çevresi ve kültürel çeşitliliği, Kwagh-hir sanatı aracılığıyla somut bir biçimde ifade edilmektedir. Bu geleneksel sanat formu, toplumsal

hafızanın korunması, kültürel kimliğin sürdürülmesi ve ekonomik faaliyetlere katkı sağlanması bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Nijerya'nın bu örneği, yerel kültür ile çevre arasındaki etkileşimin evrensel bir değer taşıdığını göstermektedir.

Senegal ve Ceebu Jen Geleneksel Yemeği

Ceebu Jen, Senegal'in ulusal yemeği olarak, sadece besleyici bir gıda olmanın ötesinde, tarihsel, sosyal ve çevresel bağlamda zengin kültürel bir mirası temsil etmektedir. Senegal'in tarihi, yerli halkların deniz ve kara kaynaklarını kullanarak geliştirdiği kültürel pratiklerle şekillenmiştir. Ceebu Jen'in ortaya çıkışı, özellikle Saint-Louis bölgesindeki balıkçı topluluklarının geleneksel yaşam biçimleriyle paralellik göstermektedir. Bu yemek, tarihsel süreç içerisinde, yerel malzemeler ve geleneksel pişirme tekniklerinin birleşimiyle oluşmuş olup, Senegal'in kolonyal geçmişi ve modernleşme döneminde de önemini korumuştur.

Görsel 12. Denizin ve karanın imkanları ile şekillenen
Senegal'in ulusal yemeği Ceebu Jen

Kaynak. <https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/Senegal-ceebu-jen-tarifi-42175197>

Ceebu Jen, Senegal toplumunda ailevi ve toplumsal birlikteliğin simgesi olarak değerlendirilmektedir. Yemek, genellikle toplu olarak hazırlanıp, paylaşım esasına dayalı bir şekilde servis edilmektedir; bu durum, toplumsal dayanışma ve misafirperverlik değerlerini yansıtmaktadır. Sosyal yaşamın merkezinde yer alan Ceebu Jen, aynı zamanda farklı etnik gruplar arasında

kültürel etkileşimin ve mirasın aktarımının bir aracı olarak da işlev görmektedir (Mane vd., 2021).

Ceebu Jen'in hazırlanışında kullanılan yerel malzemeler, Senegal'in doğal zenginliklerini yansıtmaktadır. Balık, yerel deniz ekosisteminden elde edilirken, pirinç ve sebzeler yerel tarımsal üretimin sonucu olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yemeğin sadece kültürel bir değer değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliğin de bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır (Boillant vd., 2022).

İstanbul ve Çok Katmanlı Kültürel Miras

İstanbul, tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, coğrafi konumu, kültürel çeşitliliği ve eşsiz mimarisi ile dikkat çeken bir şehirdir. Şehir, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri başta olmak üzere birçok tarihsel süreci barındırmakta ve bu süreçler, kentsel yapı ve sosyal yaşam üzerinde derin izler bırakmıştır. Şehir, hem somut (müzeler, tarihi mekanlar, anıtlar) hem de somut olmayan (folklor, gelenekler, el sanatları) kültürel mirasa sahiptir.

Görsel 13. İstanbul çok katmanlı kültürel mirası

Kaynak. <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276200/unesco-dunya-miras-listesi-ve-istanbul.html>

İstanbul'un kültürel mirası, şehrin kuruluşundan günümüze kadar süregelen tarihsel katmanlar tarafından şekillenmiştir. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait mimari eserler, camiler, saraylar ve surlar gibi yapıların yanı sıra, şehirde yaşamış farklı toplulukların kültürel izleri, tarihsel sürekliliğin kanıtı niteliğindedir. Şehrin sosyal yaşamı, farklı etnik ve kültürel grupların etkileşimi ile zenginleşmiştir. Otantik yaşam pratikleri, geleneksel el sanatları ve folklor, İstanbul'un somut olmayan kültürel mirasında önemli yer tutmaktadır (Kazancı, 2020). İstanbul, farklı etnik grupların, dinlerin ve kültürlerin bir arada var olduğu kozmopolit bir yapıya sahiptir. Sokak yaşamı, pazarlar, festivaller ve geleneksel el sanatları, şehrin sosyal dokusunu oluşturan temel unsurlar arasındadır. Bu sosyal yapı, şehrin kültürel mirasının sürekliliğini ve çeşitliliğini desteklemekte, toplumlar arası etkileşimlere zemin hazırlamaktadır.

Kentsel dönüşüm süreçleri, İstanbul'un tarihi dokusunu hem koruma hem de modern ihtiyaçlara adapte etme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Tarihi yarımada, modern alt yapı çalışmaları ve restorasyon projeleri, kentsel gelişim ile kültürel mirasın korunması arasında denge sağlama çabalarının örnekleridir (Çelik, 1993).

Kapadokya ve Mağara Yerleşimleri

Kapadokya, Türkiye'nin orta kesimlerinde yer alan ve dünya üzerinde eşsiz jeolojik oluşumlarıyla dikkat çeken bir bölgedir. Bölge, tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olup, doğal kaya oluşumları içerisinde geliştirilen mağara yerleşimleriyle mimari ve kültürel açıdan zengin bir yapıya sahiptir (Kahya Yıldırım, 2025; Kazancı, 2020). Kapadokya'nın benzersiz jeolojik oluşumu, volkanik faaliyetlerin etkisiyle meydana gelen tüf ve diğer volkanik kayaların erozyonu sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu jeolojik yapı, bölgenin hem doğal manzarasını hem de insan yerleşimleri için uygun bir altyapı oluşturmalarını sağlamıştır. Tarih boyunca, Hititler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar gibi birçok medeniyet, Kapadokya'nın jeolojik ve tarihi avantajlarını kullanarak, mağara şeklinde yerleşimler inşa etmişlerdir (Kahya Yıldırım, 2025). Özellikle erken dönem Hristiyanlık döneminde, bölgedeki mağara kiliseler ve manastırlar, dini inancın ve toplumsal yapının oluşumunda kritik rol oynamıştır (Kazancı, 2020).

Görsel 14. Kapadokya Mağara yerleşmeleri

Kaynak. <https://voyelo.com/tr/kapadokya-yeralti-sehirleri/>

Kapadokya, sadece bir yerleşim bölgesi olmanın ötesinde, derin sosyo-kültürel etkileşimlere sahne olmuştur. Mağara yerleşimleri, bölge halkının yaşam tarzını, inanç sistemlerini ve toplumsal ilişkilerini yansıtan önemli mimari unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Yerel halk, mağaralarda sadece barınma ihtiyacını gidermekle kalmamış, aynı zamanda bu mekanları sosyal toplantılar, dini ritüeller ve kültürel etkinlikler için de kullanmıştır. Bu bağlamda, Kapadokya'nın mağara yerleşimleri, yerel kültürün korunması açısından hem bir miras hem de dinamik bir yaşam alanı olarak işlev görmüştür (Şahin, 2021).

Kapadokya'da geliştirilen mağara yerleşimleri, doğayla bütünleşen benzersiz mimari yaklaşımlar sergilemektedir. Mağara evler, yeraltı şehirleri, kiliseler ve manastırlar, sadece sığınma amaçlı değil, aynı zamanda savunma, ibadet ve toplumsal yaşam alanları olarak da kullanılmıştır. Mimari olarak, doğal jeolojik yapı ile yapay müdahalelerin uyumunun sağlanması, bölgenin zorlu iklim koşullarına karşı direnç oluşturmalarını mümkün kılmıştır. Bu yerleşim modelleri, fonksiyonel ve estetik özellikleriyle, Kapadokya'nın kültürel ve tarihi mirasını gelecek nesillere aktarma niteliği taşımaktadır (Şahin, 2021).

Kapadokya'nın mağara yerleşimleri, bölgenin jeolojik oluşumları, tarihsel evrimi ve sosyo-kültürel dinamikleriyle şekillenmiş eşsiz yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikler, yalnızca mimari açıdan değil, aynı zamanda toplumsal hafıza ve kültürel kimliğin korunması açısından da büyük önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak kapsamlı arkeolojik ve kültürel araştırmalar,

mağara yerleşimlerinin detaylı analizleri ile bölgenin tarihine ve kültürel zenginliğine ışık tutacaktır (Kazancı, 2020; Şahin, 2021).

Safranbolu ve Osmanlı Mimarisi

Safranbolu, UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan, Osmanlı dönemine ait mimari ve kentsel planlamanın en iyi örneklerinden biridir. Kent, Osmanlı döneminde gelişen yerleşim düzeni, konut mimarisi, cami, hamam ve diğer kamu binaları ile zengin bir kültürel mirasa sahiptir (Bozkurt, 2022; Erzen, 2087). Safranbolu'nun tarihsel süreç içerisinde Osmanlı yönetimi altında geliştirilmesi, kentin bugün sahip olduğu özgün mimari dokunun oluşumunda belirleyici olmuştur. Kentte yer alan hanlar, konaklar, camiler ve diğer yapılar, Osmanlı'nın kentsel planlama ilkeleri doğrultusunda inşa edilmiş ve korunmuştur. Bu yapıların, dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına ışık tuttuğu görülmektedir (Bozkurt, 2022).

Görsel 15. Tarihi Safranbolu Evleri

Kaynak. <https://dokmimarlik.com/safranbolu-evleri-osmanli-mimari/>

Osmanlı mimarisi, işlevsellik ile estetiği harmanlayan özellikler taşır. Safranbolu'da bulunan evler, konaklar ve ibadet yerleri; süslemelerde, cephe düzenlemelerinde ve iç mekan tanzimatında Osmanlı estetik anlayışını yansıtmaktadır. Özellikle ahşap işçiliği, oymacılık ve taş işçiliği, bu yapıların en dikkat çekici unsurlarındandır. Ayrıca, yapıların mekânsal düzenlemeleri ve ışık kullanım teknikleri, dönem mimarisinin işlevselliğini ortaya koymaktadır (Erzen, 1987).

Görsel 16. Safranbolu evi içi mimarisi ve dizaynı

Kaynak. <https://dokmimarlik.com/safranbolu-evleri-osmanli-mimari/>

Safranbolu, Osmanlı kültürünün sosyal yaşamına dair birçok ipucu barındırmaktadır. Kentteki yapılar, sadece barınma veya ibadet amacıyla kullanılmamış, aynı zamanda sosyal etkileşim, ticari faaliyetler ve kültürel etkinlikler için de önemli mekanlar oluşturmuştur. Günümüzde, bu mimari mirasın korunması ve yeniden hayata geçirilmesi, yerel halk ve devlet kurumları tarafından önemle ele alınmaktadır (Bozkurt, 2022; Erzen, 1987).

Beşerî çevre ve kültür arasındaki ilişki, insan topluluklarının mekânsal düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin toplumsal yaşama etkileri üzerine derinlemesine bir bakış sunar. Dünyadan ve Türkiye’den verilen örnekler, beşerî çevrenin nasıl kültürel bir yapıya dönüştüğünü ve bu yapının toplumlar üzerindeki etkilerini göstermektedir. Coğrafi bakış açısı, bu ilişkiyi anlamada ve toplumların nasıl şekillendiğini kavramada önemli bir araç sunar. Beşerî çevre, kültürel mirasın korunmasında, toplumsal kimliğin sürdürülmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında kilit bir rol oynamaktadır.

1.1.3. Dünya Kültür Bölgeleri ve Görünümleri

Bir kültürel bölge, dil, din, gelenekler ve yaşam tarzı kalıpları gibi paylaşılan kültürel özelliklerle karakterize edilen coğrafi bir alanı temsil eder. Bu bölgeler uzun tarihsel dönemler boyunca oluşur ve zaman içinde değişen dinamik özelliklere sahiptir. İnsan toplulukları ile coğrafi çevreleri arasındaki karmaşık etkileşimlerden ortaya çıkarlar. Burada dağlar ve denizler gibi doğal engeller, iklim koşulları ve mevcut kaynaklar kültürel uyum süreçlerini şekillendirir.

Kültürel bölgelerin sınırları doğası gereği geçirgendir ve zaman içinde değişime tabidir, katı sınırlamalar değildir. Bir kültürel bölgenin merkezi ve çevre alanları arasında genellikle önemli kültürel yoğunluk farklılıkları bulunur. Merkez alanlar, tanımlayıcı özellikleri en güçlü şekilde sergilerken, kenarlar komşu bölgelerle geçiş veya karışık kültürel unsurlar gösterebilir.

Tarihsel süreçler, kültürel bölgelerin oluşumunda temel rol oynar. Göçler, ticaret yolları, savaşlar ve teknolojik değişiklikler, bu kültürel peyzajları şekillendirmede belirleyici rol oynar. Zaman içinde, kültürel unsurlar yayılma yoluyla yayılır, bu da bölgelerin çeşitli iç ve dış baskılara yanıt olarak genişlemesine veya daralmasına neden olur.

Kültürel bölgeler, insan kültürel organizasyonuna dair benzersiz içgörüler sunan çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Fiziksel coğrafyaya dayalı sınıflandırma, kültürel bölgeleri dağlar, nehirler ve iklim bölgeleri gibi doğal sınırlara göre tanımlar. Örneğin, Akdeniz kültürel bölgesi, Akdeniz iklim bölgesiyle yakından örtüşür; buradaki ortak çevresel koşullar, birden çok ülke genelinde benzer tarımsal uygulamalar, beslenme kalıpları ve mimari tarzların gelişmesini sağlamıştır. Dil temelli sınıflandırma, bölgeleri ortak dilsel mirasa göre düzenler. Latin Amerika, Hint-Avrupa ve Slav-Rus dil bölgeleri buna örnektir; buralarda ortak dilsel kökenler, siyasi sınırların ötesinde kültürel alışveriş ve bütünlüğü kolaylaştırmıştır. Din temelli sınıflandırma, belirli inançların baskın olduğu bölgeleri tanımlar, örneğin İslam kültürel bölgesi, Batı Hristiyan kültürel bölgesi ve Hindu kültürel bölgesi. Bu yaklaşım, dini sistemlerin kültürel gelişim üzerindeki derin etkisini yansıtır. Tarihsel-siyasi sınıflandırma, ortak tarihsel deneyimler ve siyasi yapılar tarafından şekillenen bölgeleri tanımlar. Sovyetler Birliği sonrası kültürel bölge ve sömürge sonrası Afrika bölgesi buna örnek olup, belirli siyasi rejimler ve tarihsel süreçlerin bölgesel kimlik oluşumu üzerindeki kalıcı kültürel etkilerini kabul eder.

Dünya genellikle 10-12 ana kültürel bölgeye ayrılabilir: Batı (Avrupa), Kuzey Amerika, Latin Amerika, İslam, Slav-Rus, Afrika, Hint, Çin, Japon, Güneydoğu Asya ve Pasifik bölgeleri. Her biri, benzersiz tarihsel deneyim, coğrafi bağlam ve kültürel gelişim kombinasyonlarından kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahiptir. Açık sınırlar yerine, bu ana kültürel bölgeler genellikle Balkanlar,

kültürel manzaralar yaratmıştır. Sömürgecilik ve küreselleşme süreçleri aracılığıyla, Batı kültürü dünya çapında yayılmış, diğer kültürleri etkilemiş, ancak aynı zamanda bu küresel karşılaşmalar yoluyla da dönüşüme uğramıştır.

Batı kültür bölgesi, coğrafi, tarihsel ve dini farklılıklara dayalı olarak belirgin alt bölgelere ayrılabilir. Protestan etkisi, sosyal demokratik siyasi gelenekler ve minimalist tasarım estetiği ile karakterize edilen Kuzey Avrupa, İskandinav ülkelerini içermektedir. Bu toplumlar, güçlü refah sistemleri, eşitlikçi sosyal değerler ve işlevsellik ile temiz hatları vurgulayan mimari ve endüstriyel tasarıma özgü yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Güney Avrupa uluslarından oluşan Akdeniz Avrupa'sı, güçlü Katolik gelenekleri, aile merkezli sosyal yapılar ve zengin gastronomik kültürler sergilemektedir. Antik uygarlıklardan, deniz ticareti ağlarından ve Akdeniz iklim koşullarından gelen tarihsel etkiler, kompakt şehir merkezleri, meydan merkezli topluluk yaşamı ve zeytin, üzüm ve buğday yetiştiriciliğine odaklanan tarımsal geleneklerle karakterize edilen ayırt edici kültürel peyzajlar üretmiştir.

Almanya, Avusturya ve İsviçre'yi içeren Orta Avrupa, güçlü endüstriyel gelenekler, federal siyasi yapılar ve Avrupa kültürel etkilerinin kesişme noktasında şekillenen karmaşık çok kültürlü kimliklerle karakterize olmaktadır. Bu toplumlar, gelişmiş imalat ekonomileri, ayırt edici müzik ve felsefi gelenekler geliştirmişlerdir.

Kuzey Amerika Kültür Bölgesi

Kuzey Amerika kültür bölgesi ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'yı kapsamakta olup, Batı Avrupa kültürünün yerel koşullara aktarılması ve uyarlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu kültürel peyzaj, 17-19. yüzyıllardaki Avrupa yerleşiminin başlattığı karmaşık tarihsel süreçler sonucunda ortaya çıkmış olup, kültürel etkileri hala temel nitelikte kalmaktadır. Bireycilik, girişimcilik, hareketlilik ve pragmatizm gibi temel değerler, bu kültürel bölgeyi ayırt edici kılmakta olup, hem Avrupa mirasını hem de sınır genişlemesi ve kaynak bolluğu ile karakterize edilen gelişiminin benzersiz koşullarını yansıtmaktadır.

Kuzey Amerika toplumu, kültürel entegrasyona yönelik farklı yaklaşımları yansıtan "*erime potası*" veya "*kültürel mozaik*" olarak nitelendirilmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen göçmenler, devam eden demografik değişiklikler yoluyla evrimleşen çok kültürlü bir doku yaratmıştır. Tüketim odaklı yaşam tarzı, etkili popüler kültür ve teknolojik yenilik, medya, ticaret ve dijital teknolojiler aracılığıyla Kuzey Amerika kültürel etkisinin küresel olarak yansıtılmasını temsil eden ek ayırt edici özelliklerdir.

Latin Amerika Kùltür Bölgesi

Latin Amerika kùltür bölgesinin temeli, 15. ve 16. yüzyıl İspanyol ve Portekiz sömürgeciliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, Katolik dini, Latin dilleri ve İber kùltürel mirasını getirmiştir. Sömürge mirası, günümüz Latin Amerika toplumlarında dil, din, kentsel tasarım ve yönetim yapılarında temel bölgesel kalıplar oluşturmuştur. Aztek, Maya ve İnka gibi güçlü uygarlıklardan gelen yerli etkiler, özellikle Meksika, Guatemala, Peru, Bolivya ve Ekvador'da bölgesel kùltürel kimliklere dahil edilmiş, Ön Kolomb mimari alanları, sanatsal gelenekler ve tarımsal uygulamalar günümüz kùltürel ifadelerini etkilemeye devam etmektedir.

Köle ticareti yoluyla getirilen Afrika kùltürel etkileri, özellikle Karayip ülkeleri, Brezilya ve Kolombiya'da müzik, dans, dini uygulamalar ve mutfak geleneklerini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Latin Amerika'nın ayırt edici kùltürel kimliği, bu üç ana kaynağın İber, Yerli ve Afrika sentezinden ortaya çıkmakta, Avrupalı, yerli ve Afrikalı unsurları benzersiz bölgesel varyasyonlarda harmanlamaktadır. Bu karmaşık kùltürel melezleşme, Latin Amerika kùltürel ifadelerini Avrupa, Yerli ve Afrika kaynaklarından ayıran ayırt edici müzik biçimleri, mimari tarzlar, edebi gelenekler ve dini senkretizm üretmiştir.

Latin Amerika'nın kùltürel peyzajı, çeşitli coğrafi koşulları, yerli mirası ve sömürge deneyimlerini yansıtan dikkat çekici bir iç çeşitlilik göstermektedir. Peru, Bolivya ve Ekvador'da yaygın olan And kùltürü, yüksek rakımlı dağ ortamlarına uyarlanmış İnka medeniyetinin mirasını taşır. Bu kùltürel gelenek, teraslanmış tarım gibi ayırt edici tarımsal teknikleri, karmaşık geometrik desenler sergileyen sofistike tekstil sanatlarını ve minga (ortak çalışma projeleri) gibi kolektif emek geleneklerinde yansıtılan güçlü topluluk uyum uygulamalarını sürdürür.

Amazon kùltürü, bu biyolojik çeşitliliğe sahip bölgenin benzersiz ekolojik koşullarıyla uyumlu yaşam tarzlarını sürdüren yerlilerin topluluklarını kapsar. Doğayla derin bağlantılar, şamanik manevi uygulamalar ve tıbbi, besleyici ve pratik uygulamalar için kapsamlı botanik bilgisi, yağmur ormanı ortamları için geliştirilmiş sofistike uyum stratejilerini karakterize eden bu kùltürel gelenekler. Afrika kökenli ritimler, danslar ve dini uygulamalar tarafından şekillenen Karayip kùltürü, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Porto Riko ve Haiti'de baskın olup, canlı karnavallar, salsa müziği ve Afrika ruhani gelenekleriyle Katolik unsurların harmanlandığı senkretik dini inançlar içerir.

İslam Kùltür Bölgesi

İslami kùltürel bölge, günlük yaşamı, ritüelleri, sanatı ve mimariyi etkileyen İslami dini gelenekler tarafından temel olarak şekillenmektedir. Kubbeler,

minareler ve geometrik süslemeler gibi ayırt edici mimari unsurlar, bu geniş kültürel peyzaj genelinde İslami estetik ilkelerini ve dini değerleri yansıtmaktadır. Bölge, Kuzey Afrika'dan Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafi alanı kapsamakta ve önemli dilsel ve etnik çeşitliliğe rağmen ortak dini uygulamalar ve kültürel miras yoluyla çeşitli nüfusları bir araya getirmektedir. İslami mimari, camileri, medreseleri, kervansarayları ve dini uygulamalara uygun mekansal düzenlemelere sahip geleneksel konutları aracılığıyla temel dini ilkeleri somutlaştırmaktadır. Bu bölgenin kültürel mirası, el-Harezmi'nin matematiksel katkıları, İbn Sina'nın (Avicenna) tıbbi eserleri, klasik Arapça şiiri ve Bin Bir Gece gibi koleksiyonlarda korunan anlatı gelenekleri gibi bilim, felsefe, edebiyat ve sanat alanlarındaki zengin gelenekleri içermektedir. Beş günlük namaz, Ramazan orucu ve Mekke'ye hac gibi dini uygulamalar, bu kültürel olarak çeşitli bölge genelinde ortak yaşam ritimlerini yaratmaktadır.

İslami kültür bölgesi, İslami gelenekleri yerel kültürel unsurlarla harmanlayan birkaç ayırt edici alt bölgeyi kapsamaktadır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaygın olan Arap kültürü, Arapça dil ve edebiyat, çöl ortamlarından kaynaklanan göçebe Bedevî gelenekleri, kabile sosyal yapıları ve zengin sözlü gelenek özellikleri içerir. Klasik Arap şiiri, Bedevî misafirperverlik gelenekleri, Arap hat sanatları ve baharat odaklı mutfak, İslam medeniyetinin tarihsel kalbi olarak hizmet etmiş bu kültürel peyzajı temsil eden karakteristik unsurlar arasındadır.

İran, Afganistan ve Tacikistan'da etkili olan Pers kültürü, İslami geleneklerle birleşen Zerdüştlük ve Sasani mirasından beslenir. Bu kültürel sentez, Şahname ve Mesnevî gibi eserlerle temsil edilen zarif şiir gelenekleri, sofistike minyatür gelenekleri, karmaşık mimari başarılar ve Şii İslam dahil olmak üzere ayırt edici dini ifadeler üretmiştir. Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya'da bulunan Türk-İslam kültürü ise, göçebe bozkır geleneklerini İslami değerlerle harmanlamış, Selçuklu ve Osmanlı mimari mirasında, ebru ve tezhip dekoratif sanatlarında ve Türk müzik makamlarında görülen ayırt edici kültürel ifadeler yaratmıştır.

Slav-Rus Kültür Bölgesi

Slav-Rus kültürel bölgesi, Doğu Avrupa'dan Kuzey Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada yayılmaktadır ve Rusya, Ukrayna, Belarus, Polonya, Çekya, Slovakya, Sırbistan, Hırvatistan, Bulgaristan ve diğer ulusları kapsamaktadır. Bu kültürel peyzaj, temel olarak Slav dil ailesi, Ortodoks Hristiyanlık (Batı Slavları arasında Katoliklik baskın) ve paylaşılan tarihsel deneyimlerle tanımlanmaktadır. Bölge, önemli siyasi dönüşümlere rağmen varlığını sürdüren kolektivist değerler, güçlü aile bağları ve topluluk odaklı yaşam tarzları gibi karakteristik kültürel kalıplar sergilemektedir.

Rus İmparatorluğu ve Sovyet Birliği altındaki tarihsel deneyimler, bölge genelinde kentsel planlama ve mimari, eğitim sistemleri ve sanatsal gelenekler gibi her şeyi derinden etkilemiştir. Siyasi bölünmeler ve ulusal farklılıklara rağmen, dilsel bağlantılar, dini gelenekler, halk sanatları ve belirli sosyal değerler gibi paylaşılan kültürel unsurlar, bu geniş kültürel bölge genelinde tanınabilir kalıplar yaratmaktadır. Geleneksel kırsal yerleşimler, ayırt edici dini mimari ve belirli zanaat gelenekleri, bu kültürel peyzajı komşu bölgelerden daha da ayırt edici kılmaktadır.

Slav-Rus kültür bölgesi, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov ve Gogol'un eserleri aracılığıyla küresel olarak tanınan olağanüstü bir edebi zenginliğe sahiptir. Bu edebi gelenek, derin felsefi sorgulamalar, manevi keşifler ve insan varoluş durumunun yoğun bir şekilde incelenmesiyle karakterize edilir, bu da daha geniş kültürel eğilimleri içe dönüklük ve metafiziksel sorgulamaya yansıtır. Ortodoks Hristiyanlık, Slav-Rus kültürünü derinden etkilemiş, ikonlar, ritüeller, kilise mimarisi ve dini festivaller Sovyet dönemi boyunca zorunlu sekülerleşme dönemlerine rağmen günlük yaşamın ayrılmaz unsurları olmaya devam etmiştir.

Müzik gelenekleri, bu kültür bölgesinin ayırt edici bir diğer yönünü temsil eder, Çaykovski, Mussorgski ve Rimski-Korsakov'un klasik bestelerinden zengin halk müzik geleneklerine kadar. Balalayka sesi, Kazak dansları ve halk koro gelenekleri, bölge genelindeki kültürel kimliğin ayrılmaz unsurlarını oluşturur. Sert iklim koşullarına uyum, dayanıklılık, sabır ve topluluk dayanışması gibi kültürel değerlerin gelişmesini teşvik etmiştir. Banya (buhar banyosu), ısıtıcı çorbalar ve çay içme ritüelleri gibi kültürel uygulamalar, tarihsel olarak bu kültür bölgesinin karakterize ettiği zorlu çevre koşullarına uyum sağlama tepkilerini yansıtır.

Afrika Kültür Bölgesi

Afrika kültürel bölgesi olağanüstü çeşitlilik göstermekte, kıta genelinde 3.000'den fazla farklı etnik grup ve 2.000'den fazla dil barındırmaktadır. Bu istisnai dilsel ve kültürel çeşitlilik, insanlığın en zengin kültürel depolarından birini oluşturmakta, kıtanın çeşitli ekolojik bölgelerinde geliştirilen çeşitli uyum stratejilerini yansıtmaktadır. Sözlü gelenek, bölge genelinde temel bir kültürel mekanizma olarak hizmet etmekte, bilgi, değerler ve tarihsel anlayış, hikayeler, şarkılar, atasözleri ve ritüeller yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Griotlar olarak bilinen profesyonel hikaye anlatıcıları, Batı Afrika toplumlarının birçoğunda kolektif belleğin bekçileri olarak geleneksel olarak görev yapmış, tarihsel anlatıları ve soy bilgisini korumuşlardır.

Topluluk odaklı değerler, çoğu Afrika kültürel geleneklerini karakterize etmekte, bireyler geniş aile ve topluluk ağlarının ayrılmaz bileşenleri olarak

anlaşılmaktadır. Ubuntu felsefesi (Ben varım çünkü biz varız), kıtanın büyük bir kısmında yaygın olan bu kolektivist dünya görüşünü örnekleemektedir. Avrupa sömürgeciliği öncesinde, kıta güçlü imparatorluklar ve kapsamlı ticaret ağlarını desteklemiş, Mali, Songhai, Gana, Büyük Zimbabve ve Aksum önemli sanat, mimari ve teknoloji ilerlemeleri kaydetmişlerdir. Sömürgecilik müdahalesi geleneksel kültürel kalıpları bozsa da, yerli gelenekler varlığını sürdürmüş ve evrilmiş, şimdi modern Afrika kimliklerinin dinamik çağdaş ifadelerinde sentezlenmektedir.

Afrika kültürel bölgesi, belirli etnik kompozisyonlar, kültürel uygulamalar ve tarihsel yörelerle karakterize edilen birkaç farklı alt bölgeye ayrılabilir. Sahra Altı Afrika, Bantular, Pigmeler ve Khoisan gruplarını kapsar ve animist inanç sistemleri, tarımsal topluluklar ve güçlü kabile yapıları öne çıkar. Bu geniş bölge, önemli sosyal ve ruhsal işlevlere hizmet eden ahşap maske gelenekleri, ritüel dansları ve vücut süsleme uygulamalarıyla karakterizedir. Doğu Afrika, Masai, Kikuyu, Somali ve Amhara halklarına ev sahipliği yapar ve göçebe hayvancılık, kıyı boyunca Swahili dili ve kültürü ve yüksek bölgelerde Etiyopya Hristiyanlığı özellikleriyle öne çıkar.

Batı Afrika, Yoruba, Aşanti, Hausa ve Fulani halkları başta olmak üzere güçlü krallık geleneklerine, önemli ticaret merkezlerine ve zengin ritüel uygulamalarına sahiptir. Bu kültürel olarak dinamik bölge, bronz heykeller, adinkra sembolik istemleri ve kente kumaş dokumaları gibi sofistike sanatsal gelenekler üretmiştir. Kuzey Afrika, çoğunlukla Arap ve Berber halklarıyla nüfuslanmış, güçlü İslami etkiler, çöle uyartılmış kültürel uygulamalar ve halı dokuma, seramik gelenekleri ve geometrik tasarım ilkeleriyle ifade edilen Akdeniz bağlantıları sergiler. Güney Afrika ise Zulu, Xhosa, Ndebele ve San gelenekleri ile Avrupalı ve Asyalı unsurların kolonizasyon ve göç yoluyla getirdiği karmaşık bir kültürel karışım sunar.

Hint Kültür Bölgesi

Hint kültür bölgesi, Hinduizm'in merkezi konumuna rağmen, dikkate değer bir dini çeşitlilik sergiler. Budizm, Caynizm ve Sikhizm bu kültürel peyzaj içinde doğmuştur, ayrıca İslam ve Hristiyanlık da bölgesel kültürel gelişimi önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dini çoğulculuk, inanç sistemleri, mimari gelenekler, festivaller ve felsefi perspektifler açısından zengin bir mozaik yaratmış ve bölgesel kültürel kimliği şekillendirmiştir. Coğrafi olarak, bu kültürel bölge Hint alt kıtasını (Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka) kapsamakta ve tarihsel olarak Güneydoğu Asya'ya da nüfuz ederek, Endonezya, Kamboçya ve Tayland'daki kültürel gelişimleri etkilemiştir.

Felsefi derinlik, Hint kültürel geleneklerinin tanımlayıcı bir özelliğidir ve Vedalar ve Upanişadlar gibi eski metinler, karma, dharma ve moksha gibi temel kavramları oluşturmuştur. Yoga ve meditasyon gibi uygulamalar, bu kültürel bağlamda köken bulmuş ve hem manevi disiplinler hem de sağlık uygulamaları olarak küresel önem kazanmıştır. Bölge, dans, müzik, mimari, edebiyat ve sinema gibi çeşitli alanlarda ayırt edici sanatsal ifadeler geliştirmiştir. Bollywood filmleri, Bharatanatyam ve Kathak gibi klasik Hint dans biçimleri ve raga müzik sistemleri, bu kültürel açıdan zengin peyzaptan doğan sofistike sanat geleneklerini örneklemektedir.

Geleneksel kast sistemi, Hint toplumunu tarihsel olarak Brahmana (din adamları, öğretmenler), Kshatriya (savaşçılar, yöneticiler), Vaishya (tüccarlar, çiftçiler), Shudra (işçiler, hizmetçiler) ve Dalit (resmi kast yapısının dışında) gibi hiyerarşik kategorilere ayırmıştır. Yasal olarak kaldırılmış olsa da, bu sistem bölge genelinde sosyal ilişkileri karmaşık bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Aile yapısı, Hint kültürünün tanımlayıcı bir diğer yönünü temsil etmekte olup, ortak aile sistemi yaşlılara saygı ve bakım, içsel hiyerarşik düzenlemeler ve geleneksel olarak düzenlenen evlilikler yoluyla sadece bireyleri değil, geniş aile ağlarını da birbirine bağlamaktadır.

Bu kültürel bölgedeki sanatsal ve mimari gelenekler, olağanüstü sofistikasyon ve çeşitlilik sergilemektedir. Tapınak mimarisi (Dravidya ve Nagara tarzlarında), Taj Mahal gibi yapılarda görülen Hint-İslam füzyonu, minyatür resim gelenekleri ve Bharatanatyam ve Kathak gibi klasik dans biçimleri, bin yıllar boyunca gelişen ayırt edici kültürel başarıları temsil etmektedir. Bölge genelindeki mutfak kültürü, çeşitli baharatların karakteristik kullanımı, dini ilkelerden kaynaklanan güçlü vejetaryen gelenekler, belirgin bölgesel çeşitlilik ve hem besleyici hem de tıbbi özelliklere sahip olduğu kavramlaştırılan Ayurvedik (bitkisel kaynaklı) beslenme ilkelerini yansıtmaktadır.

Çin Kültür Bölgesi

Çin kültürel bölgesi, 5.000 yıllık kesintisiz yazılı kayıtlarla belgelenmiş tarihi gelişimini gösteren dünyanın en eski medeniyetlerinden birini temsil eder. Bu olağanüstü zaman derinliği, çok sayıda hanedanlık ve tarihî dönem boyunca temel felsefi ve sosyal çerçeveleri korurken karmaşık kültürel geleneklerin gelişmesine yol açmıştır. Yaklaşık 1,4 milyar nüfusuyla, bu bölge dünyanın en kalabalık kültürel alanlarından birini oluşturmakta ve geniş coğrafyası boyunca önemli iç çeşitlilik gösterirken tanınabilir kültürel süreklilikleri korumaktadır.

Bölge, Han Çinlileri çoğunluğu oluşturan 56 etnik grubu içermektedir ve bunların her biri kendine özgü kültürel geleneklere sahiptir. Çin mutfacı, Sichuan, Kantonlu, Shandong ve Jiangsu gibi sekiz temel mutfak geleneğini

göstererek olağanüstü bölgesel çeşitlilik sergilemektedir, her biri kendine özgü teknikler, malzeme tercihleri ve lezzet profilleri geliştirmiştir. Felsefi olarak, Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm, aile yönelimi, atalarına saygı, eğitim başarısı ve sosyal hiyerarşi gibi temel kültürel değerleri şekillendirmiştir. İpek üretimi, porselen imalatı, kağıt yapımı ve barut gibi önemli yenilikler, Çin'in dünya medeniyetine önemli katkılarını temsil etmektedir.

Çin kültür bölgesi tarihsel olarak Doğu Asya'da merkezi bir konuma sahip olmuş ve çeşitli kültürel yayılma mekanizmaları aracılığıyla çevre bölgeleri derin bir şekilde etkilemiştir. Çin yazı sistemleri, Konfüçyüsçü felsefi ilkeler, Budist dini gelenekler, siyasi yapılar, sanatsal gelenekler ve teknolojik yenilikler Doğu ve Güneydoğu Asya'da benimsenmiş ve uyarlanmıştır. Bu kültürel yayılma süreci, siyasi sınırlar boyunca kültürel unsurların aktarılmasını kolaylaştıran resmi diplomatik ilişkiler, imparatorluk genişlemesi, ticaret ağları, dini misyonlar ve akademik alışverişler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Çin kültürel etkisinin coğrafi desenleri, Kore, Japonya ve Vietnam'ın en güçlü tarihsel etkileri gösterirken aynı zamanda kendilerine özgü ulusal kültürel kimlikleri korumalarıyla dışa dönük bir görünüm sergiler. Moğolistan, Orta Asya ve Güneydoğu Asya gibi daha uzak bölgeler ise Çin kültürel unsurlarının yerel kültürel çerçeveler içinde seçici olarak benimsenmesiyle karakterize edilir. Kültürel ödünç alma mekanizmaları ve kapsamı bölgeler ve tarihsel dönemler arasında önemli ölçüde değişiklik göstermiş, Doğu Asya genelinde kültürel benzerlik ve farklılık örüntülerini oluşturmuştur. Bu örüntüler günümüz bölgesel kültürel coğrafyasını da şekillendirmeye devam etmektedir.

Japon Kültür Bölgesi

Japon kültürel bölgesi, ada takımadası olarak coğrafi izolasyonundan derin bir şekilde etkilenmiştir. Bu ada konumu, dış etkenlerin seçici bir şekilde ödünç alınması ve Japonca sentezlere dönüştürülmesi ile karakterize edilen ayırt edici bir kültürel örüntü geliştirmesine yol açmıştır. Japon tarihinin boyunca, Çin ve Kore'den gelen kültürel unsurlar kasıtlı olarak benimsenmiş, değiştirilmiş ve yazı, din, sanat, mimari ve yönetim yapıları gibi alanlarda ayırt edici kültürel ifadeler yaratmak için yerli geleneklerle bütünleştirilmiştir.

Japon kültürü, köklü geleneklerle ileri teknoloji ve modernite arasında olağanüstü bir sentez sunar. Tokyo gibi metropol merkezlerde, antik Şinto tapınakları ve çay seremonisi gelenekleri, ileri teknolojik yenilikler ve çağdaş kentsel tasarımla bir arada bulunur. Dağlık arazi ve ada coğrafyası, bölgesel kültürel çeşitliliğe ve yerel kimliklerin korunmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, doğal afetlere (depremler, tsunamiler, volkanik aktivite) karşı dayanıklılık, kültürel uyum kalıplarına entegre edilmiştir.

Wabi-sabi (sadelik ve geçiciliğin güzelliği), mono no aware (geçiciliğin acısı) ve iki (zarafet) gibi ayırt edici estetik kavramlar, hem geleneksel sanatlarda hem de modern tasarımda kendini gösterir. Özellikle bushido (savaşçının yolu) olmak üzere, samuray kültüründen türetilen değerler, günümüz iş etiği ve örgütsel davranışını etkilemeye devam etmektedir. Japon kültürü, Çin'den (yazı sistemi, Konfüçyanizm, Budizm) ödünç alınan unsurları, yerli Şinto inançları ve değerleriyle sentezleyerek, doğaya saygı, mevsimsel değişikliklerin kutlanması, ritüelistik incelik ve zanaat ile kişisel davranışa yönelik disiplinli yaklaşımlarla karakterize edilen ayırt edici bir kültürel kimlik yaratmıştır.

Güneydoğu Asya Kültür Bölgesi

Güneydoğu Asya kültür bölgesi Tayland, Vietnam, Kamboçya, Laos, Myanmar, Malezya, Singapur, Endonezya, Filipinler ve Brunei'yi kapsamaktadır. Bu çeşitli bölge, kara ve ada topraklarını birleştirerek, sayısız etnik grup ve dili barındırmaktadır. Bölgenin coğrafi karmaşıklığı, karmaşık kıyı şeritleri, dağ sıraları ve binlerce adası ile, bölgesel içinde ve Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi kültür alanlarıyla bağlantılı olan kapsamlı deniz ticaret ağlarının gelişmesini kolaylaştırmıştır.

Güneydoğu Asya kültürel gelişimi, Çin ve Hint uygarlıklarından önemli ölçüde etkilenmiş, daha sonraki İslami ve Batı (özellikle sömürgeci) etkileri de ek kültürel katmanlar yaratmıştır. Bu çok kültürlü miras, bölge genelindeki dini mimari, sanatsal gelenekler, mutfak uygulamaları ve sosyal yapılarda görülen zengin kültürel sentezleri üretmiştir. Dini çeşitlilik, bölgenin tanımlayıcı bir özelliğidir; kara Güneydoğu Asya'da Theravada Budizmi baskın, ada bölgelerinde İslam yaygın, Filipinler'de Hristiyanlık yerleşmiş, Endonezya'nın bazı bölümlerinde Hinduizm tarihi olarak etkili olmuş ve çeşitli yerli inanç sistemleri bölge genelinde varlığını sürdürmektedir.

Pirinç tarımı, su temelli yaşam tarzları (yüzen köyler, su üzerindeki kaldırımlı evler), gelişmiş tekstil gelenekleri ve baharat odaklı mutfak kültürleri, bu kültürel olarak karmaşık bölge genelinde ortak özellikler temsil etmektedir. Kamboçya'daki Angkor Wat ve Endonezya'daki Borobudur gibi ana mimari anıtlar, bu dinamik kültürel peyzaptan ortaya çıkan sofistike kültürel başarıları örneklemektedir.

Pasifik Kültür Bölgesi

Pasifik kültürel bölgesi, geniş bir okyanus alanına yayılmış binlerce adayı kapsamaktadır. Bu bölge geleneksel olarak üç kültürel alt bölgeye ayrılır: Polinezya, Mikronezya ve Melanezya, her biri kendine özgü kültürel özelliklere sahiptir. Polinezya, Hawaii, Yeni Zelanda, Samoa, Tonga ve Paskalya Adası'nı

içerir, uzun mesafeli deniz yolculuğu gelenekleri, gelişmiş navigasyon becerileri ve coğrafi olarak dağınık olmasına rağmen paylaşılan kültürel mirası ile tanınır. Bu toplumlar karmaşık sosyal hiyerarşiler, ayırt edici sanatsal gelenekler ve geniş dağılmış ada topraklarına yerleşmeyi sağlayan etkileyici denizcilik teknolojileri geliştirmişlerdir.

Mikronezya, Marshall Adaları, Kiribati, Palau ve Mikronezya Federal Devletleri gibi Batı Pasifik'teki daha küçük ada gruplarını kapsar. Mercan adaları ve lagünler bu çevreyi karakterize eder, bu da ayırt edici deniz adaptasyonları ve kaynak yönetim sistemlerini şekillendirmiştir. Melanezya, Papua Yeni Gine, Solomon Adaları, Vanuatu, Fiji ve Yeni Kaledonya'yı içerir, önemli etnik çeşitlilik, karmaşık kabile yapıları ve bu toplumlarda önemli sosyal ve törensel işlevlere sahip olan karmaşık maskeler ve dekoratif gelenekler dahil zengin maddi kültürü ile tanınır.

Bu çeşitli kültürel bölge boyunca, okyanusla derin bağlantı, sözlü aktarım gelenekleri, toplum odaklı yaşam tarzları ve mana (manevi güç) kavramı ortak kültürel unsurları temsil eder. Pasifik Adaları toplulukları, ada çevrelerinin kaynaklarına ve kısıtlamalarına uyarlanmış gelişmiş ekolojik bilgi sistemleri, sürdürülebilir balıkçılık ve tarım uygulamaları ve ayırt edici sanatsal gelenekler geliştirmişlerdir.

Avustralya ve Yeni Zelanda Kültür Bölgesi

Avustralya ve Yeni Zelanda kültürel bölgesi, yerli gelenekler ile daha yakın zamanlarda Avrupa kökenli kültürel kalıplar arasındaki karmaşık bir etkileşimi sergiler. Avustralya'daki Aborijin kültürü, dünyanın en eski sürekli kültürel geleneklerinden birini temsil eder ve arkeolojik kanıtlar en az 65.000 yıllık kesintisiz yerleşim olduğunu gösterir. "Rüya Zamanı" olarak bilinen karmaşık manevi inanç sistemi, insanları karmaşık mitolojik çerçeveler aracılığıyla belirli manzaralarla bağlantılandıran yaratılış hikayelerini anlatır. Kaya resimleri, nokta boyama teknikleri ve sözlü anlatı gelenekleri, değişen tarihsel koşullara uyum sağlarken süreklilik gösteren önemli kültürel ifade biçimleridir.

Yeni Zelanda'daki Maori kültürü, Polinezyalı kökenlerden türemiş olup ta moko (geleneksel dövmeler), haka (törensel dans), whakairo (ahşap oyma) ve whakapapa (soy bilgisi) gibi zengin kültürel gelenekleri sürdürür. Bu kültürel uygulamalar, ulusal kimlik oluşumu ve kültürel politikayı etkileyen önemli roller oynamaya devam etmektedir. Tarihsel olarak İngiliz kökenli olan modern Avustralya ve Yeni Zelanda kültürleri, çeşitli küresel bölgelerden gelen göçmenler sayesinde çok kültürlü toplumlara dönüşmüştür. Dış mekan yaşam tarzı yönelimleri, spor tutkuları, eşitlikçi sosyal değerler ve Avrupa

kökenlerinden farklılaşan sorun çözme yaklaşımları bu toplumların ayırt edici özellikleridir.

Arktik Kültürel Bölgesi

Arktik kültürel bölgesi, aşırı soğuk koşullara gelişmiş sofistike uyarlamalar geliştirmiş çeşitli yerli nüfusları kapsamaktadır. Kuzey Amerika'da (Kanada, Alaska, Grönland) dağılmış olan İnuit kültürü, Arktik koşullarına özelleşmiş bilgi sistemleri aracılığıyla ustaca uyum sağlamıştır. Fok avcılığı teknikleri, kayak yapımı, iglo inşası ve soğuğa dayanıklı giysi üretimi gibi teknik yenilikler, Dünya'nın en zorlu ortamlarından birinde başarılı bir şekilde yerleşmeyi sağlamıştır. Bu uyarlamalar, kuşaklar boyunca birikmiş çevresel bilgi aracılığıyla geliştirilmiş sofistike teknolojik çözümleri temsil etmektedir.

Kuzey İskandinav'daki (Norveç, İsveç, Finlandiya, Rusya'nın Kola Yarımadası) Sami kültürü, geleneksel olarak merkezi bir ekonomik ve kültürel uygulama olarak geyik yetiştiriciliği ile ilişkilendirilmektedir. Yoik (şamanik şarkı geleneği), duodji (el sanatları) ve lavvu (taşınabilir çadır konutlar) gibi ayırt edici kültürel ifadeler, kuzey Avrupa'nın tundra ve boreal orman ekosistemlerinin özel çevresel koşullarına uyarlanmaları yansıtmaktadır. Yakut, Çukçi ve Nenets toplulukları gibi Sibirya yerli kültürleri, Kuzey Sibirya'nın tundra ortamında göçebe veya yarı göçebe yaşam tarzları geliştirmişlerdir. Şamanistik inançlar, hayvan ruhlarına saygı ve mevsimsel göç örüntüleriyle karakterize edilen sürdürülebilir yaşam uygulamaları, kültürel olarak farklı bu Arktik toplumlar arasındaki ortak özelliklerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras, bir toplumun geçmişten günümüze aktardığı maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. ifade eden kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram, UNESCO tarafından "geçmişten miras alınan, günümüzde yaşatılan ve gelecek nesillere aktarılabilecek olan fiziksel eserler ve soyut kültürel öğeler" olarak tanımlanmaktadır.

Kültürel miras, iki ana kategoriye ayrılır:

1. Somut (Maddi) Kültürel Miras: a) Taşınmaz Kültür Varlıkları: Anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi yapılar ve kültürel peyzajlar. b) Taşınır Kültür Varlıkları: Müzelerde sergilenen eserler, arşiv belgeleri, el yazmaları ve sanat eserleri.
2. Somut Olmayan (Manevi) Kültürel Miras: Sözlü gelenekler, performans sanatları, sosyal uygulamalar, ritüeller, festivaller, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile geleneksel el sanatları.

Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, küreselleşmenin hızlandığı günümüz dünyasında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması sadece fiziksel eserlerin restorasyonu ve bakımı ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda geleneklerin, dillerin ve yaşam biçimlerinin sürdürülmesini de kapsamaktadır. Bu nedenle kültürel miras çalışmaları, disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirmektedir. Arkeoloji, tarih, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, müzecilik, restorasyon ve konservasyon gibi birçok alan bu çalışmalara katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve sunumu konusunda yeni yöntemler ortaya çıkmaktadır.

Kültürel mirasın korunması ve yönetimi, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli yasal düzenlemeler ve politikalarla desteklenmektedir. UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" ve 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" bu alandaki en önemli uluslararası girişimlerdir. Bir toplumun kimliğini, tarihini ve değerlerini yansıtan vazgeçilmez bir unsur olan kültürel mirasın korunması, araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi ve toplumların sürdürülebilir kalkınması açısından kritik öneme sahiptir.

2.1. Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Ulusal ve Uluslararası Hukuki Çerçeve

Kültürel mirasın korunması, insanlığın ortak geçmişini ve değerlerini gelecek nesillere aktarmanın temel bir yoludur. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan hukuki çerçeve, kültürel varlıkların sistematik bir şekilde korunması, yönetilmesi ve değerlendirilmesi için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu değerlerin korunması, ulusal kimlik ve toplumsal hafızanın sürdürülebilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Kültürel mirasın korunmasına yönelik hukuki düzenlemeler, ulusal düzeyde devletin sorumluluğunda olduğu gibi uluslararası platformda da ülkeler arası işbirliği ile desteklenmektedir. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası hukuki çerçeve, maddi ve manevi varlıkların korunması için önemli bir yapı oluşturmaktadır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik hukuki düzenlemeler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmeye başlamış ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra küresel bir boyut kazanmıştır (Francioni, 2011).

Uluslararası düzeyde, UNESCO öncülüğünde geliştirilen sözleşmeler ve protokoller, kültürel mirasın korunması için temel çerçeveyi oluşturmaktadır. 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, bu alandaki en kapsamlı ve etkili uluslararası araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Blake, 2015). Bu sözleşmeyi takip eden diğer uluslararası belgeler, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması için giderek daha spesifik ve kapsayıcı düzenlemeler getirmiştir.

Ulusal düzeyde ise, her ülke kendi tarihsel, kültürel ve hukuki gelenekleri doğrultusunda kültürel mirasın korunmasına yönelik yasal çerçeveler geliştirmiştir. Bu ulusal düzenlemeler, genellikle uluslararası standartlarla uyumlu olmakla birlikte, yerel ihtiyaçlara ve önceliklere göre şekillendirilmiştir. Günümüzde, kültürel mirasın korunmasına ilişkin hukuki çerçeve, küresel ve yerel dinamiklerin etkileşimi sonucu sürekli bir evrim geçirmekte, dijitalleşme, iklim değişikliği ve kültürel çeşitlilik gibi çağdaş zorluklara yanıt vermeye çalışmaktadır.

Kültürel mirasın korunması, sadece hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerle de yakından ilişkilidir. Özellikle savaşlar, doğal afetler ve kentleşme gibi süreçler, kültürel mirasın korunmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin, savaş dönemlerinde kültürel mirasın korunmasına yönelik çabalar yetersiz kalabilir; 2022 yılında Ukrayna’da yaşanan savaş, kültürel mirasın korunmasındaki zorlukları gözler önüne sermiştir. Yine Orta Doğu’da Filistin meselesi başta olmak üzere yaşanan gelişmeler, iç karışıklıklar ve savaşlar en canlı örneği olarak güncelliğini korumaktadır.

Ayrıca, küreselleşme ve modernleşme süreçleri, geleneksel yaşam biçimlerini, dolayısıyla somut olmayan kültürel mirası tehdit etmektedir. Kültürel mirasın korunması konusunda farkındalık yaratmak için toplumun tüm kesimlerinin katılımı gereklidir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin desteği önemlidir (Harvey, 2019).

Genel başlıklar altında ifade edilmesi gerekirse kültürel mirasın korunmasına yönelik karşılaşılan zorluklar şu başlıklar altında sıralanabilir:

Mali Kaynakların Yetersizliği: Kültürel mirasın korunması ve restorasyonu için ayrılan kamu kaynakları, ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Özel sektör ile işbirliği, proje bazlı uluslararası fonlardan yararlanma gibi alternatif finansman yolları geliştirilmelidir.

Bürokratik Engeller: Yasal düzenlemelerin karmaşıklığı, yetki karmaşası, karar alma süreçlerindeki gecikmeler, kültürel miras alanlarının korunması ve kullanımı önündeki bürokratik engelleri oluşturmaktadır. Yetki ve koordinasyon sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

Koruma Bilincinin Yetersizliği: Hem kamuoyunda hem de yerel yönetimlerde, kültürel mirasın korunmasına yönelik farkındalık ve sahiplenme düzeyi yeterli değildir. Eğitim, tanıtım ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi önemlidir.

Planlama ve Uygulama Sorunları: Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması ve uygulanmasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Kültürel varlıkların kullanım ve işlevlendirilmesine yönelik çözümler geliştirilmelidir.

Kaçakçılık ve Yasa Dışı Kazılar: Arkeolojik sit alanlarındaki kaçakçılık ve yasadışı kazılar, kültürel mirasın tahribine yol açmaktadır. Denetim ve caydırıcılık mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Doğal Afetler ve İklim Değişikliği: Deprem, sel, yangın gibi doğal afetler ile iklim değişikliğinin etkileri, kültürel mirasın korunmasını güçleştirmektedir. Afet risklerinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum sağlama önlemleri alınmalıdır.

Kültürel mirasın korunması, ulusal kimlik ve toplumsal belleğin sürdürülebilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye’de ve dünyada kültürel mirasın korunmasına yönelik hem ulusal hem de uluslararası hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak, bu düzenlemelerin etkili olabilmesi için, devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Kültürel mirasın korunmasına yönelik çabaların başarısı, sadece yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla sağlanabilecektir. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizm politikaları ve farkındalık artırıcı projeler, kültürel mirasın gelecekte de korunmasına yardımcı olacaktır (Blake, 2015).

Uluslararası Hukuki Çerçeve

Kültürel mirasın korunmasına dair uluslararası hukuki çerçeve, 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmeye başlamış ve günümüzde kapsamlı bir sistem haline gelmiştir. Bu çerçevenin temelini, UNESCO tarafından geliştirilen sözleşmeler ve protokoller oluşturmaktadır. Uluslararası toplumun kültürel mirası koruma çabaları, II. Dünya Savaşı'nın cephe gerisindeki yıkıcı etkilerinin ardından ivme kazanmıştır (Francioni ve Gordley, 2013).

1954 yılında kabul edilen "Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme" (Lahey Sözleşmesi), kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır. Bu sözleşme, savaş zamanında kültürel varlıkların korunmasını amaçlamakta ve taraf devletlere bu konuda sorumluluklar yüklemektedir. 1970 yılında imzalanan "Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme", kültürel varlıkların yasadışı ticaretini önlemeyi hedeflemektedir. Bu sözleşme, özellikle arkeolojik eserlerin ve etnografik önem taşıyan objelerin korunması için uluslararası iş birliğini teşvik etmektedir (Prott, 2012). 1972 yılında kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme", uluslararası kültürel miras hukukunun en etkili araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu sözleşme, "üstün evrensel değere" sahip kültürel ve doğal miras alanlarının belirlenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması için bir çerçeve sunmaktadır. Dünya Miras Listesi'nin oluşturulması, bu sözleşmenin en görünür sonuçlarından biridir (Meskell, 2013). 2001 yılında kabul edilen "Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi", deniz altındaki kültürel mirasın korunması için spesifik düzenlemeler getirmiştir. Bu sözleşme, sualtı arkeolojisinin önemini vurgulamakta ve deniz dibindeki kültürel varlıkların korunması için uluslararası standartlar belirlemektedir (Dromgoole, 2013). Yine 2001 yılında ilan edilen "Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi" kültürel farklılıkların evrensel bir değer olduğunu vurgulayarak, kültürel çeşitliliğin korunması ve teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koyar. Bildirge, ülkelerin birbirlerinin kültürel kimliklerine saygı göstererek, diyalog ve iş birliği ortamının oluşturulmasını amaçlar. Ayrıca, kültürel çeşitliliğin, barış, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma açısından kritik öneme sahip olduğu ifade edilmiştir.

2003 yılında imzalanan "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", kültürel mirasın maddi olmayan boyutlarına odaklanmaktadır. Bu sözleşme, geleneksel bilgi, uygulamalar, temsiller, anlatımlar, beceriler gibi somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunması ve yaşatılması için bir çerçeve sunmaktadır (Kurin, 2004). 2005 yılında kabul edilen "Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi", kültürel

çeşitliliğin korunması ve teşvik edilmesi için uluslararası bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu sözleşme, kültürel ifade biçimlerinin çeşitliliğini insanlığın ortak mirası olarak kabul etmekte ve bu çeşitliliğin korunması için devletlere sorumluluklar yüklemektedir (Voon, 2006).

UNESCO'nun bu temel sözleşmelerinin yanı sıra, diğer uluslararası kuruluşlar da kültürel mirasın korunmasına yönelik hukuki araçlar geliştirmişlerdir. Örneğin, Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında kabul edilen "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" ve 1992 yılında imzalanan "Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi", bölgesel düzeyde kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır (Pickard, 2002). Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından geliştirilen tüzükler ve ilke kararları da, kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası standartların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü, tarihi anıtların ve sitlerin korunması ve restorasyonu için temel ilkeleri belirleyen önemli bir belgedir (Jokilehto, 1998).

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, dijital kültürel mirasın korunması da uluslararası gündemde yer almaya başlamıştır. UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği "Dijital Mirasın Korunmasına İlişkin Tüzük", bu alanda atılan önemli adımlardan biridir (Cameron ve Kenderdine, 2007).

Uluslararası hukuki çerçeve, kültürel mirasın korunması için temel standartları belirlemekle birlikte, uygulamada bazı zorluklarla da karşılaşmaktadır. Özellikle, sözleşmelerin uygulanması ve denetlenmesi konusunda yaşanan sorunlar, uluslararası toplumun gündeminde yer almaya devam etmektedir. Ayrıca, küreselleşme, iklim değişikliği ve silahlı çatışmalar gibi çağdaş tehditler, kültürel mirasın korunması için yeni stratejilerin geliştirilmesini gerektirmektedir (Labadi, 2013).

Kültürel mirasın korunmasına dair uluslararası hukuki çerçeve, son yetmiş yılda önemli bir gelişme göstermiştir. Bu çerçeve, kültürel mirasın farklı boyutlarını kapsayan, çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, değişen dünya koşullarına ve yeni ortaya çıkan tehditlere uyum sağlamak için sürekli bir evrim geçirmektedir.

Ulusal Hukuki Çerçeve

Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına dair ulusal hukuki çerçeve, uzun bir tarihsel gelişim sürecinin sonucunda bugünkü halini almıştır. Bu çerçeve, uluslararası sözleşmelerin yanı sıra, Türkiye'nin kendi ulusal mevzuatı ile şekillenmiştir.

Türkiye'nin kültürel miras koruma alanındaki ilk düzenlemeleri, Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. 1869 tarihli "Asar-ı Atika Nizamnamesi", eski eserlerin korunması için ilk kapsamlı yasal düzenleme olarak kabul edilmektedir (Madran, 2002). Cumhuriyet döneminde ise, 1924 tarihli "Sular Hakkında Kanun"

ve 1930 tarihli "Eski Eserler Kanunu" gibi yasalar, kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli adımlar olmuştur. 1983 yılında kabul edilen "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu", Türkiye'nin kültürel miras alanındaki temel mevzuatını oluşturmaktadır. Bu kanun, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespiti, tescili, korunması, bakımı, değerlendirilmesi ve denetlenmesi için kapsamlı düzenlemeler getirmiştir (Madran ve Özgönül, 2005).

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel mirasın korunması ve yönetiminden sorumlu başlıca kurumdur. Bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, konu ile ilgili politikaların belirlenmesi, yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulamaların denetlenmesi gibi görevleri yerine getirmektedir. Türkiye, kültürel mirasın uluslararası koruma rejimine de entegre olmuştur. Örneğin, Türkiye, 1954 tarihli Lahey Sözleşmesi, 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi, 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi ve 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi başta olmak üzere, pek çok uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur (Oğuz, 2008).

Bunların yanında, Türkiye’de son yıllarda kültürel mirasın korunmasına yönelik pek çok yeni yasal düzenleme ve kurumsal yapılanma da gerçekleştirilmiştir. Örneğin, 2004 yılında kabul edilen "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Kanun" ve 2005 yılında kurulan "Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu", kültürel miras alanındaki önemli gelişmeler Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına dair ulusal hukuki çerçeve, günümüzde oldukça kapsamlı ve kapsamlıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 63. maddesi, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır" hükmüyle, kültürel mirasın korunması yükümlülüğünü anayasal düzeyde tesis etmiştir. Buna göre;

Temel Kanunlar:

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983): Kültürel mirasın tespiti, tescili, korunması, restorasyonu, kullanımı ve denetimine dair temel düzenlemeleri içerir.
- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005): Tarihi kent merkezlerinin yenilenmesi ve yaşatılması için özel hükümler getirmiştir.
- 3386 sayılı Arkeolojik Kazılar Hakkında Kanun (1987): Arkeolojik kazı ve araştırmaların yapılmasına ilişkin kuralları belirler.

İlgili Tüzük ve Yönetmelikler:

- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Yönetmeliği
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği
- Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları, Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri, Restitüsyon ve Restorasyon Uygulamaları, Periyodik Bakım Planlarının Hazırlanması ve Onaylanması, Bakım ve Onarım, Çevre Düzenlemesi Hakkında Yönetmelik

Kurumsal Yapı:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları
- Vakıflar Genel Müdürlüğü
- Belediyeler ve İl Özel İdareleri

Bunun yanı sıra Türkiye'deki kültürel miras koruma mevzuatı ve kurumsal yapısı hakkındaki aşağıda detaylı bilgiler yer almaktadır.

Yasal Düzenlemeler:

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na ek olarak, 5226 sayılı Yasa (2004) ve 5366 sayılı Yasa (2005) gibi diğer önemli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bu yasalar, koruma alanlarının belirlenmesi, restorasyonlar, kentsel dönüşüm ve yenileme projelerini düzenler.
- Ayrıca, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından çıkarılan çok sayıda yönetmelik ve tebliğ, konuya ilişkin ayrıntılı hükümler içerir.

Kurumsal Yapı:

- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, kültür varlıklarının tespiti, tescili, korunması, restorasyonu, izlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur.
- Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, en üst düzey karar alma ve politika belirleme organıdır.
- Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, yerel düzeydeki koruma kararlarını almakla görevlidir.
- Ayrıca, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve İl Özel İdareleri de kültürel miras korumasında önemli rol oynar.

Uluslararası İşbirliği:

- Türkiye, UNESCO başta olmak üzere, Avrupa Konseyi, ICOMOS, ICCROM gibi uluslararası kuruluşlarla aktif işbirliği içindedir.
- 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi ve 2003 Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelere taraftır.
- Dünya Miras Listesi'nde yer alan 18 kültür varlığı ve 1 karma (doğal ve kültürel) varlık bulunmaktadır.

Finansal Destek:

- Kültürel miras koruma çalışmaları için, merkezi bütçeden, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kaynak ayrılmaktadır.
- Ayrıca, Avrupa Birliği fonları, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör de finansal destekte bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına yönelik kapsamlı ve çok boyutlu bir hukuki ve kurumsal çerçeve mevcuttur. Bu çerçeve, uluslararası standartlara uyumlu biçimde geliştirilmiş olup, etkin bir koruma sisteminin oluşturulması hedeflenmektedir.

2.2. Kültürel Mirasın Coğrafi Boyutları

Kültürel miras, bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan önemli bir kavramdır. Kültürel mirasın coğrafi bağlamda ele alınması, bu değerlerin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda çevresel faktörlerle nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına olanak tanır. Coğrafi boyut, bir bölgenin doğal yapısı, iklimi, topoğrafyası ve çevresel özellikleri ile o bölgede yaşayan toplulukların kültürel mirası arasındaki ilişkiyi ifade eder. Hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinde coğrafyanın belirleyici rolü büyüktür (Ashworth ve Tunbridge, 2012).

Coğrafya, kültürel mirasın şekillenmesinde iki temel yönde etkili olabilir. Birincisi, doğal kaynaklar ve çevresel koşullar, toplulukların yaşam biçimlerini ve kültürel değerlerini doğrudan belirler. Örneğin, iklim koşulları, tarım ve mimari gelenekleri etkilerken, doğal kaynaklar da el sanatları ve teknolojik gelişmeleri şekillendirir. Anadolu'nun sahip olduğu çeşitli iklim bölgeleri ve doğal kaynakları, bölgesel mimari, sanatsal ve gündelik yaşam geleneklerinin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. İkincisi, coğrafi koşullar, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği üzerinde de doğrudan etkili olabilir. Erişilebilirlik, altyapı, teknik imkânlar ve insan kaynaklarındaki bölgesel farklılıklar, koruma çalışmalarını güçlendirebilir. Örneğin, Doğu Anadolu'daki arkeolojik sit alanlarının koruma ve değerlendirme çalışmaları, Ege ve Akdeniz

bölgelerine göre daha zorlu coğrafi koşullar nedeniyle daha güç gerçekleşmektedir.

Türkiye, sahip olduğu zengin ve çeşitli kültürel miras varlıklarıyla dikkat çekmektedir. Ülke genelinde, arkeolojik alanlar, tarihî kentler, anıtlar, dini yapılar, sivil mimari örnekleri, kırsal yerleşimler ve doğal sit alanları gibi pek çok kültürel varlık Karadeniz'den Akdeniz'e, Ege'den İç Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada konumlanmıştır. Bu geniş coğrafi yayılım, Türkiye'nin kültürel mirasının özgünlük ve çeşitliliğini göstermekle birlikte, koruma çalışmalarının planlanması ve uygulanmasını da güçleştirmektedir. Örneğin, Doğu Anadolu'da bulunan Nemrut Dağı Kültür Varlığı, zorlu coğrafi koşullar nedeniyle koruma ve ziyaretçi yönetimi açısından zorluklar barındırırken, Ege ve Akdeniz'deki antik kentler daha elverişli ulaşım ve altyapı imkânlarına sahiptir.

Türkiye'de, Safranbolu şehri, coğrafyanın kültürel miras üzerindeki etkisine iyi bir örnek teşkil eder. Safranbolu, Osmanlı döneminden kalma ahşap evleri, dar sokakları ve geleneksel kentsel dokusu ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Şehir, Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer almakta olup, burada yapılan ticaret yollarının kavşak noktalarından biri olmuştur. Bu coğrafi konum, Safranbolu'nun kültürel kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Şehir, özellikle ahşap işçiliği, mimarisi ve sosyal yapısıyla Osmanlı dönemine ait zengin kültürel unsurları barındırmaktadır. Safranbolu'nun korunmasında, coğrafi konumunun sağladığı doğal korunma mekanizmalarının yanı sıra, bu bölgedeki iklim ve topografya da etkili olmuştur. Karadeniz'in nemli iklimi ve dağlık yapısı, ahşap yapıların uzun süre dayanmasını sağlamış, dolayısıyla kültürel mirasın bozulmadan günümüze kadar ulaşmasına katkıda bulunmuştur (Günay, 1999).

Dünyadan bir diğer önemli örnek ise Peru'da yer alan Machu Picchu'dur. Bu antik şehir, And Dağları'nın zirvesinde, 2.400 metre yükseklikte yer almakta olup, İnka medeniyetinin kültürel ve mimari başarılarını sergiler. Machu Picchu'nun coğrafi konumu, bu antik kentin hem korunmasını sağlamış hem de inşa edilmesinde etkili olmuştur. Dağlık yapının sunduğu doğal korunma, şehri dış tehditlerden korurken, aynı zamanda yerleşim yerinin yerel iklim ve tarım sistemleriyle uyumlu olarak inşa edilmesine yol açmıştır. İnkalar, tarım arazilerini teraslarla destekleyerek hem erozyonu önlemiş hem de bu dağlık alanda tarımsal üretimi mümkün kılmıştır. Bugün Machu Picchu'nun korunması, sadece arkeolojik açıdan değil, aynı zamanda coğrafi çevrenin korunması açısından da önem taşır. Bu coğrafi çevrenin bozulması, antik kent için ciddi tehditler oluşturmaktadır (Larson ve Poudyal, 2012).

Kültürel Peyzaj ve Coğrafi Boyut

Kültürel peyzaj, insanın doğayla kurduğu ilişki ve bu ilişkinin mekânsal yansımalarıdır. Bu kavram, hem doğal unsurları hem de insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yapıları kapsar. Coğrafi boyutlar ise, bu peyzajların fiziksel, ekonomik ve sosyal etkileşimler çerçevesinde incelenmesiyle ilgilidir. Kültürel peyzajlar, coğrafi faktörler ile kültürel mirasın birleşimini temsil eden alanlardır. UNESCO tarafından "insanlar ve doğa arasındaki etkileşimi yansıtan alanlar" olarak tanımlanan kültürel peyzajlar, kültürel mirasın coğrafya ile nasıl iç içe geçtiğini gösteren en iyi örneklerdendir (UNESCO, 2020).

Kültürel peyzaj, insanın tarihsel süreç içerisinde doğayla kurduğu etkileşimlerin, zamana bağlı evriminin ve mekânsal düzenlemelerin somut bir ifadesidir. UNESCO, kültürel peyzajı, doğal ve insan yapımı öğelerin iç içe geçtiği, insanın yaratıcı müdahaleleriyle şekillenen alanlar olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2021). Bu tanım, kültürel peyzajın sadece estetik bir değer değil, aynı zamanda toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel süreklilik gibi unsurları da kapsadığını göstermektedir. Örneğin, Safranbolu'daki tarihi yerleşim alanları, doğal çevre ve Osmanlı döneminin mimari özellikleri ile bütünleşerek, benzersiz bir kültürel peyzaj örneği sunmaktadır.

Coğrafi boyutlar, kültürel peyzajların mekânsal dağılımı ve bu dağılımın çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerle olan ilişkilerini açıklamaya yönelik bir perspektif sunar. Bu bağlamda, mekânsal analizler, alanın topografyası, iklim özellikleri, su kaynakları ve arazi kullanımı gibi unsurlarla bütünleşik biçimde değerlendirilir. Kapadokya bölgesindeki peri bacaları, hem doğal jeolojik oluşumları hem de bölgedeki tarihsel yerleşim örüntülerini yansıtan yapıların bir arada bulunması bakımından, coğrafi boyutların iyi örneklerindendir (Güngör, 2022). İç Anadolu'da yer alan bu bölge, volkanik faaliyetler sonucu oluşan tüf kayalarının binlerce yıl boyunca insan yerleşimlerine ev sahipliği yaptığı bir alandır. Kapadokya'nın coğrafi yapısı, bu bölgedeki insanların kayaları oyarak yerleşim alanları, kiliseler ve hatta yeraltı şehirleri inşa etmelerine olanak tanımıştır. Bölgenin kendine özgü coğrafi yapısı, buradaki kültürel mirasın dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Göreme Açık Hava Müzesi, bu bölgenin en önemli kültürel varlıklarından biri olup, insan ve doğa arasındaki etkileşimin güzel bir örneğini sunar (Bahrani, 2018). Türkiye'de kültürel peyzaja verilebilecek diğer bir alan da Pamukkale travertenleridir. Pamukkale travertenlerinde yer alan doğal mineraller ile antik Hierapolis kentinin yapılarının iç içe geçmesi, kültürel peyzajın hem doğal hem de tarihi unsurlarını gözler önüne sermektedir. Bir başka örnek olarak, Karadeniz'in yayla kültürü; geleneksel tarım yöntemleri, hayvancılık uygulamaları ve bölgenin iklimsel özellikleriyle şekillenen dinamik bir peyzaj sunmaktadır. Bu uygulamalar, halkın yerel

kimliğinin ve toplumsal hafızasının korunmasında önemli rol oynarken, mekanın ekonomik yaşamına da yön vermektedir (Güngör, 2022).

İtalya'daki Amalfi Kıyıları, Akdeniz'in en güzel kültürel peyzajlarından biri olarak kabul edilir. Bu bölge, deniz kıyısında dik yamaçlarda yer alan köyleri, teraslı tarım alanları ve tarihi yapıları ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Amalfi kıyılarındaki kültürel peyzaj, yüzyıllar boyunca denizcilik ve tarım faaliyetlerinin bu coğrafi koşullara nasıl uyum sağladığını gösterir. Dağlık alanlarda kurulan bu köyler, zeytin, limon ve üzüm gibi tarım ürünlerinin teraslama yöntemiyle yetiştirilmesini sağlamış ve bu da bölgenin ekonomik ve kültürel kimliğini oluşturmuştur. Aynı zamanda bölgenin stratejik deniz ticareti konumu, Amalfi'yi tarih boyunca önemli bir ticaret merkezi yapmıştır (Bonetto, 2022).

Kültürel peyzajların korunması, sürdürülebilirlik açısından kritik önem taşımaktadır. Günümüzde, hem yerel yönetimler hem de uluslararası kuruluşlar, kültürel peyzajların doğal ve kültürel değerlerini korumaya yönelik stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler, alanın entegre yönetimi, çevresel koruma ve toplumsal katılım ortaklıkları gibi uygulamaları kapsamaktadır. Örneğin, UNESCO tarafından desteklenen projeler, tarihi ve doğal alanların sürdürülebilir yönetimi için kapsamlı raporlar sunmakta ve somut öneriler getirmektedir (UNESCO, 2021).

Kültürel peyzajlar ve coğrafi boyutlar, insan ve doğa arasındaki etkileşimin somut bir göstergesidir. Bu alanların detaylı olarak incelenmesi, sadece geçmişin izlerini sürmekle kalmayıp, geleceğe yönelik sürdürülebilir yönetim stratejilerinin geliştirilmesinde de önemli rol oynar. Araştırmalar, kültürel peyzajların korunması ve entegre yönetiminin toplumsal hafızanın, kültürel kimliğin ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının temel taşlarından olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras, insanlık tarihinin izlerini taşıyan, fiziksel formu bulunan, maddi varlıklar üzerinden nesilden nesile aktarılan kültürel değerler bütünüdür. Bu kavram, yapıların, heykellerin, anıtların, tarihi eserlerin, arkeolojik alanların, el yazmalarının ve diğer maddi unsurların kapsadığı geniş bir yelpazeyi ifade eder. Tarihi süreçte, somut kültürel miras; antik uygarlıklardan Ortaçağ medeniyetlerine, modern çağdan günümüze kadar uzanan bir evrimi temsil eder. Antik dönemlerde, yapılar ve anıtlar, egemen devletlerin ve medeniyetlerin güç, dini inanç ve estetik anlayışlarını yansıtan unsurlar olarak inşa edilmiştir. Gelişim sürecinde, mimarideki yenilikler, teknolojik ilerlemeler ve kültürel etkileşimler, somut kültürel mirasın biçim ve içerik olarak

zenginleşmesine yol açmıştır. Rönesans, Barok ve Neoklasik akımlar, eserlerin stil ve teknik yönlerine yeni boyutlar kazandırarak, günümüzdeki çeşitliliğin temelini oluşturmuştur. Bu unsurlar, bir toplumun kimliğini, tarihini ve kültürünü somut bir şekilde yansıtır. Somut kültürel mirasın korunması, bu öğelerin fiziksel varlıklarının sürdürülebilirliğini sağlamak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını güvence altına almak anlamına gelir (Harrison, 2015). Somut kültürel mirasın korunması sürecinde, bu eserlerin çevresel koşullardan ve insan etkilerinden korunması için yasal ve fiziksel tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Somut kültürel miras, toplumların tarih boyunca ürettikleri ve bugün fiziksel olarak var olan değerlerin tümüdür. Bu değerler, toplumların inançları, sanatsal becerileri ve ekonomik yapıları hakkında bilgi verir. Somut kültürel miras, sadece geçmişe dair bir iz değil, aynı zamanda turizm, eğitim ve kültürel kimlik açısından da büyük öneme sahiptir. Örneğin, Türkiye'deki tarihi camiler, medreseler, hamamlar ve saraylar Osmanlı İmparatorluğu'nun mimari ve sanatsal birikimini yansıtırken, dünya genelindeki Gotik katedraller, Avrupa Orta Çağı'nın dini ve kültürel hayatını gözler önüne serer (Ashworth ve Tunbridge, 2012). Günümüzde ise modern şehirleşme, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme, bu mirasın görünümünü ve algoritmalarını değiştirmekte, dijital arşivleme ve yenileme çalışmalarını da beraberinde getirmektedir.

Somut kültürel mirasın korunmasında, bu öğelerin hem fiziksel yapısının hem de içerdiği estetik ve kültürel değerlerin korunması önem taşır. Fiziksel bozulmalar, genellikle çevresel etkenler (örneğin hava koşulları, deprem gibi doğal afetler) veya insan faaliyetleri (örneğin savaşlar, hırsızlık, turizm baskısı) sonucunda ortaya çıkar. Bu nedenle, somut kültürel mirasın korunması, restore edilmesi ve bu varlıkların sürdürülebilir yönetimi için ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok yasal düzenleme ve strateji geliştirilmiştir (Bahrani, 2018).

Türkiye'nin en önemli somut kültürel miras alanlarından biri İstanbul'un Tarihi Yarımadası'dır. Bu bölge, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmış ve iki farklı kültürün bir arada harmanlandığı bir miras merkezi olmuştur. Özellikle Ayasofya Camii, Sultanahmet Camii ve Topkapı Sarayı gibi yapıların bulunduğu bu bölge, yerel ve uluslararası düzeyde önemli bir kültürel miras alanı olarak kabul edilmektedir. 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınan İstanbul'un Tarihi Yarımadası, bu mirasın korunması için kapsamlı koruma politikalarının uygulanmasını gerektirmiştir (Yıldırım, 2021). Ancak bu bölgenin korunmasında birçok zorlukla karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle şehirleşme, turizm baskısı ve çevresel etkiler, Tarihi Yarımada'nın mimari dokusuna zarar verebilme potansiyeli taşımaktadır. Bu sorunlara karşı, Türkiye'de hem yerel hem de uluslararası düzeyde restorasyon çalışmaları ve koruma stratejileri yürütülmektedir.

Dünyadaki somut kültürel miras alanlarından biri ise Yunanistan'ın başkenti Atina'da yer alan Akropolis'tir. Bu antik yapı, M.Ö. 5. yüzyılda inşa edilmiş olup, Yunan medeniyetinin en önemli sembollerinden biri olarak kabul edilir. Parthenon Tapınağı, Akropolis'in merkezinde yer almakta ve bu yapı, Antik Yunan mimarisinin zirve noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Atina Akropolisi, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almakta ve Yunanistan hükümeti tarafından büyük bir titizlikle korunmaktadır (Lowenthal, 2015). Akropolis'in korunmasında karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, yapıların yıllar içinde maruz kaldığı çevresel etkiler ve hava kirliliğidir. Özellikle asit yağmurları, Parthenon gibi mermer yapılara ciddi zarar vermiştir. Bu durumu önlemek için Yunanistan, geniş kapsamlı bir restorasyon projesi başlatmış ve Akropolis'i eski ihtişamına kavuşturmak için uluslararası iş birlikleri geliştirmiştir. Ayrıca, turist akışını düzenlemek ve bu tarihi yapının korunmasını sağlamak için sürdürülebilir turizm politikaları uygulanmaktadır (Jokilehto, 2013).

Somit kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası düzeyde pek çok hukuki düzenleme ve sözleşme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek ve uluslararası iş birliğini artırmak amacıyla geliştirilmiştir. 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair UNESCO Sözleşmesi, bu alandaki en önemli uluslararası belgedir. Bu sözleşme, dünya çapında kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik bir çerçeve sunmakta ve devletlerin bu mirası koruma yükümlülüğünü kabul etmelerini sağlamaktadır (UNESCO, 2020). Ayrıca, 1954 yılında kabul edilen Silahlı Çatışma Durumlarında Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi, somut kültürel mirasın savaş durumlarında korunmasına yönelik önemli bir hukuki düzenlemedir. Bu sözleşme, kültürel varlıkların savaş sırasında zarar görmesini önlemeyi amaçlamakta ve uluslararası toplumun kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmasını sağlamaktadır (O'Keefe, 2006).

Somit kültürel mirasın korunması, pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Çevresel faktörler, kentleşme, turizm baskısı ve insan kaynaklı tahribat, bu mirasın korunmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin, İstanbul'daki Tarihi Yarımada gibi turistik bölgeler, büyük turist akışına maruz kalmakta ve bu durum, yapıların aşırı kullanımdan dolayı yıpranmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde, Atina Akropolisi gibi yapılar, çevresel kirlilik nedeniyle ciddi hasar görmüştür (Bahrani, 2018).

Bir diğer önemli sorun, savaşlar ve çatışmalar nedeniyle kültürel mirasın tahrip edilmesidir. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, Palmyra antik kentinin ciddi zarar görmesine yol açmıştır. Bu tür çatışmalar, kültürel mirasın fiziksel varlığını tehdit etmekte ve bu mirasın korunmasına yönelik uluslararası

iş birliklerinin daha da önemli hale gelmesine neden olmaktadır (Smith, 2019). Doğal afetler de bu mirasın zarar görmesinde etkili olan faktörlerden biridir. Türkiye’de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, 11 ili kapsamış ve bölgede yer alan birçok somut kültürel miras unsurunun ya zarar görmesine ya da tamamen ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

Somit kültürel miras, fiziksel varlığı olan tarihî ve estetik değere sahip öğeleri içerir ve bu mirasın korunması, toplumların kimliklerini ve tarihsel değerlerini korumak açısından büyük bir öneme sahiptir. Hem Türkiye’den hem de dünyadan verilen örnekler, somut kültürel mirasın korunmasında karşılaşılan zorlukları ve bu mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak için alınması gereken önlemleri açıkça ortaya koymaktadır. Somut kültürel mirasın korunması, sadece fiziksel yapıların değil, bu yapıların içerdiği tarihî ve kültürel anlamın da korunmasını gerektirir. Bu mirasın korunmasında uluslararası iş birliği ve sürdürülebilir koruma stratejileri hayati bir rol oynamaktadır.

2.4. Somut Olmayan Kültürel Miras

Somit olmayan kültürel miras terimi, yeni bir disiplinin adı olmayıp mevcut bir disipline yeni ad olarak da önerilmemiştir. Bu yüzden, halk biliminin yeni adı olarak somut olmayan kültürel mirasın benimsenmesi yanlıştır. Terim, UNESCO’nun kültürel mirasın korunmasına ilişkin çalışmalarından doğmuş ve bu alanda yaygınlaşmıştır. UNESCO için de terimin icadı uzun bir serüvenin sonucudur. Özellikle, 1972 tarihli Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde kültürel mirasın tamamen somut olarak tanımlanması, 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin hazırlanma gerekçesini ve adını belirlemede etkili olmuştur. 1972 Sözleşmesi’nin kabulünden sonraki dönemde, UNESCO belgelerinde sırayla folklor, popüler ve geleneksel kültür, maddi olmayan miras ve sözlü ve somut olmayan kültürel miras gibi terimler kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, 1973 Tarihli Bolivya Bildirgesi’nde folklor; UNESCO bünyesinde 1982’de kurulan bölümde maddi olmayan kültür; 1989 Tavsiye Kararı’nda popüler ve geleneksel kültür; 1997/98 Başyapıtlar İlan Programı’nda ise sözlü ve somut olmayan kültürel miras terimleri tercih edilmiştir. Bu süreçte, UNESCO ile hazırlık aşamasında yapılan hükümetler arası uzmanlar toplantılarında, korunması istenen alanı en uygun şekilde kapsayan terim olarak somut olmayan kültürel mirasın benimsenmesine karar verilmiştir. Toplantılar, 2002-2003 yıllarında gerçekleştirilmiş ve önerilen terim, hem folklor, antropoloji ya da etnoloji gibi disiplin adlarından hem de daha önce UNESCO belgelerinde kullanılan diğer terimlerden farklı olarak seçilmiştir.

Bu bağlamda, terimsel kullanımın belirlenmesinde, somut unsurların ötesinde kültürel ifadenin bütünsel bir biçimde ele alınması hedeflenmiş ve bu tercih,

sözleşme metnine yansımıştır. UNESCO'nun süreç içerisinde geliştirdiği tanımlar, kültürel mirasın korunmasına yönelik daha kapsayıcı bir anlayışın temelini oluşturmuştur.

Sonuç olarak terim, UNESCO'nun uzun süren çalışmalarının, tartışmalarının ve çeşitli terminolojik denemelerinin sonucunda benimsenmiştir. Terimin seçimi, kültürel mirasın sadece maddi öğelerle sınırlı kalmayıp, sözlü ve toplumsal yaşam pratiklerini de içerecek şekilde genişletilmesini amaçlamıştır. Böylece, mevcut ve geçmişte kullanılan terimlerin ötesine geçilerek, kültürel mirasın korunmasına yönelik daha bütünsel bir yaklaşım ortaya konulmuştur (Oğuz, 2013).

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların geleneksel bilgi, ritüel, inanç, dil, sanat ve diğer manevi unsurlarını içerir. UNESCO, somut olmayan kültürel mirası, "toplumların, grupların ve bireylerin kültürel kimliklerini oluşturan, sürekli olarak yeniden yaratılan ve bir nesilden diğerine aktarılan uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgi ve beceriler" olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2003). Bu miras, maddi olmayan bir yapıya sahip olduğu için korunması ve sürdürülebilirliği konusunda farklı zorluklar barındırır. Toplulukların kolektif belleği içinde şekillenen bu miras, sosyal, ekonomik, politik ve çevresel değişikliklerden büyük ölçüde etkilenir. Bu bağlamda, somut olmayan kültürel mirasın korunması, sadece fiziksel objelerin korunmasından çok daha karmaşık bir süreci içerir.

SOKÜM, halkın günlük yaşamında önemli bir rol oynayan, toplulukları bir araya getiren ve onlara kimlik kazandıran uygulamaları kapsar. Bu miras, dil, müzik, dans, ritüeller, festivaller, el sanatları, mutfak gelenekleri gibi birçok alanı içerir. Her ne kadar bu unsurlar somut varlıklarla doğrudan ilişkili olmasa da, kültürel mirasın temel taşlarını oluşturur. Somut olmayan kültürel miras, bir toplumun tarihî ve kültürel hafızasının korunmasında kritik bir rol oynar ve bu öğelerin sürdürülebilirliği, gelecek nesillere aktarılmasında büyük bir önem taşır.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması, toplulukların kendilerini tanımlama ve ifade etme biçimlerini destekler. Bu mirasın kaybı, bir toplumun kimliğinin zayıflaması ve kültürel çeşitliliğin azalması anlamına gelir. Örneğin, bir dilin kaybı, sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan topluluğun dünya görüşünü, tarihî bilgisini ve kültürel zenginliğini kaybetmesi anlamına gelir. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültürel çeşitliliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Blake, 2019).

UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu alandaki en önemli uluslararası düzenlemelerden

biridir. Bu sözleşme, somut olmayan kültürel mirası beş ana başlık altında tanımlar:

Sözlü gelenekler ve anlatımlar: Halk masalları, efsaneler, destanlar, mitler, atasözleri gibi sözlü kültür öğeleri bu kategoriye girer.

Gösteri sanatları: Müzik, dans, tiyatro ve diğer sahne sanatları bu başlık altında ele alınır.

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler: Düğünler, dini bayramlar, hasat festivalleri gibi sosyal etkinlikler bu kategoriye dahildir.

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar: Geleneksel tıbbi uygulamalar, tarım bilgisi, geleneksel yemekler, halk takvimi, halk meteorolojisi, ekolojiye dair geleneksel bilgiler bu grupta yer alır.

El sanatları geleneği: Dokumacılık, el sanatları ve zanaatkarlık gibi uygulamalar bu grupta yer alır (UNESCO, 2003).

Bu beş ana başlık, somut olmayan kültürel mirasın geniş bir yelpazeye yayılan doğasını ortaya koyar ve bu mirasın korunması için farklı stratejilerin uygulanmasını zorunlu kılar.

Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik birçok başarılı örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden biri, özellikle Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde kutlanan Hıdırellez bayramıdır. Hıdırellez, Türk halk kültüründe bolluk, bereket ve doğanın yeniden uyanışının simgesi olarak kutlanır. Her yıl 6 Mayıs’ta kutlanan bu bayram, Hızır ve İlyas peygamberlerin buluştuğu gün olarak kabul edilir ve özellikle kırsal alanlarda çeşitli ritüellerle kutlanır. Bu ritüeller arasında ateşten atlama, dilek tutma, çiçek ve bitkilerle süslemeler yapma gibi geleneksel pratikler yer alır (Yıldırım, 2021). Hıdırellez, Türkiye’de kültürel bir zenginlik olarak kabul edilmektedir ve UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne dahil edilmiştir. Bu geleneksel kutlamalar, bir yandan toplumsal dayanışmayı güçlendirirken, diğer yandan doğayla insan arasındaki uyumu simgeler. Hıdırellez’in korunması, bu geleneğin sadece kırsal alanlarda değil, şehirlerde de yaşatılmasını sağlamış ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılması için çeşitli projeler geliştirilmiştir (Oğuz, 2020).

Dünya genelinde somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik başarılı örneklerden biri de Japonya’nın Noh Tiyatrosu’dur. Noh, Japonya’nın en eski geleneksel sahne sanatlarından biri olup, kökenleri 14. yüzyıla kadar uzanır. Bu tiyatro türü, müzik, dans ve şiirin birleşimiyle oluşan ritüelistik bir sanat formudur ve çoğunlukla dini temalar içerir. Noh performansları, genellikle doğaüstü varlıklar, tanrılar ve ruhlar üzerine kurgulanır ve Japon toplumu için derin anlamlar taşır. Japonya, Noh tiyatrosunu 2008 yılında UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne kaydettirmiştir (Cruz, 2018). Noh tiyatrosunun korunması, Japonya’nın kültürel miras politikaları çerçevesinde

öncelikli alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Devlet, bu tiyatro geleneğinin sürdürülmesi için maddi ve manevi destek sağlamaktadır. Noh tiyatrosu, hem geleneksel sahne sanatları hem de Japon kültürünün derin kökleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için genç sanatçıların eğitimi, toplumsal farkındalık ve uluslararası tanıtım gibi stratejiler izlenmektedir (Harada, 2020).

Somut olmayan kültürel mirasın korunması, birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu miras, doğası gereği maddi bir yapıya sahip olmadığı için fiziksel koruma stratejilerinden farklı yöntemlerle korunmak zorundadır. Toplumların hızla değişen sosyal, ekonomik ve politik koşulları somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Özellikle küreselleşme, modernleşme ve dijitalleşme gibi süreçler, geleneksel bilgi ve uygulamaların değer kaybetmesine ve unutulmasına yol açabilir (Harvey, 2019).

Bir başka önemli zorluk, bu mirasın topluluklar tarafından yeniden üretilme sürecidir. Somut olmayan kültürel miras, sabit bir yapıya sahip olmayıp, sürekli olarak yeniden yaratılır ve değişen toplumsal koşullara uyum sağlar. Bu da mirasın korunmasında neyin “otantik” kabul edileceği konusunda tartışmalara yol açabilir. Örneğin, bir dilin modernleşmesi veya geleneksel bir dansın yeni unsurlarla zenginleştirilmesi, bu mirasın korunup korunmadığı konusundaki görüş farklılıklarını gündeme getirebilir (Smith, 2019). Ayrıca, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında finansal zorluklar da önemli bir yer tutar. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan toplulukların maddi kaynaklara erişimi sınırlıdır ve bu da geleneksel pratiklerin sürdürülmesini zorlaştırabilir. UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras fonları ve çeşitli sivil toplum kuruluşları, bu tür topluluklara finansal destek sağlamaya çalışsa da, bu desteklerin sürdürülebilirliği konusunda sorunlar yaşanmaktadır (Blake, 2019).

Türkiye, somut olmayan kültürel mirasın korunmasına büyük önem vermekte ve bu alanda çeşitli projeler yürütmektedir. Türkiye, 2006 yılında UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni onaylayarak, bu alandaki koruma çalışmalarını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik projeler geliştirmekte, bu projelerde yerel toplulukların katılımını teşvik etmektedir. Bu çalışmalar arasında, halk müziği, geleneksel el sanatları, halk dansları ve yerel festivallerin korunmasına yönelik etkinlikler önemli bir yer tutar. Türkiye'de somut olmayan kültürel mirasın korunması, sadece toplumsal kültürel mirasın değil, aynı zamanda turizmin sürdürülebilirliğinin de temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2021).

Örneğin, Türk Kahvesi ve Ebru Sanatı gibi kültürel öğeler, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmiş ve bu mirasların

korunması için ulusal düzeyde çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Türk Kahvesi, sadece bir içecek olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir iletişim aracı olarak kültürel kimliğin önemli bir parçasını oluşturur. Kahvehaneler, sosyal ilişkilerin geliştiği, sohbetin ve kültürel paylaşımın yaşandığı mekânlar olarak işlev görür. Türk Kahvesi'nin bu sosyal ve kültürel boyutu, UNESCO tarafından somut olmayan kültürel miras olarak tanınmasının başlıca nedenlerinden biridir (Karhan, 2021).

Günümüzde dijitalleşme ve modernleşme süreçleri, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yeni fırsatlar ve zorluklar yaratmaktadır. Dijital teknoloji, geleneksel bilgi ve uygulamaların belgelenmesi, korunması ve yayılması açısından büyük bir potansiyel sunar. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan topluluklar için dijital platformlar, kültürel mirasın geniş kitlelere ulaştırılmasını ve bu mirasın tanıtılmasını sağlar. Örneğin, sosyal medya platformları, geleneksel dansların, müziklerin ve ritüellerin paylaşılması için önemli bir araç haline gelmiştir (Harvey, 2019). Ancak dijitalleşme, bazı durumlarda somut olmayan kültürel mirasın “otantik” yapısını tehdit edebilmektedir. Geleneksel uygulamaların dijital ortama aktarılması sırasında, bu mirasın anlamı ve bağlamı değişebilir. Örneğin, geleneksel bir ritüelin dijital olarak yeniden üretilmesi, o ritüelin yerel topluluk için taşıdığı derin anlamın kaybolmasına yol açabilir. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında dijitalleşmenin doğru stratejilerle yönetilmesi ve yerel toplulukların bu süreçlere dâhil edilmesi büyük önem taşır (Blake, 2015).

Somit olmayan kültürel mirasın korunmasının en önemli yollarından biri, bu mirasın genç nesillere aktarılmasıdır. Bu aktarım, genellikle topluluk içindeki gayri resmi eğitimle (örneğin, aile içi öğrenme, ustalık-çıraklık ilişkisi) gerçekleşir. Ancak, modern eğitim sistemlerinde de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaların yer alması büyük bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. Okul müfredatlarına somut olmayan kültürel mirasın dâhil edilmesi, öğrencilerin kültürel miraslarına sahip çıkmalarını teşvik edebilir (Cruz, 2018).

Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın eğitimi konusunda çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu projeler, özellikle yerel halk kültürünün öğrencilere tanıtılması ve bu kültürel değerlerin okul etkinlikleriyle yaşatılmasını amaçlar. Örneğin, halk dansları, geleneksel el sanatları ve yerel festivaller gibi uygulamalar, okullarda kültürel etkinlikler aracılığıyla genç nesillere aktarılmaktadır (Yıldırım, 2021).

Somit olmayan kültürel miras, toplulukların kimliklerinin ve kültürel hafızalarının korunmasında hayati bir rol oynar. Bu mirasın korunması, toplumsal dayanışmayı ve kültürel çeşitliliği destekler. Ancak, somut olmayan kültürel

mirasın korunması maddi mirasın korunmasından daha zorlu bir süreçtir çünkü bu miras, sürekli olarak yeniden yaratılan ve toplumsal koşullara göre değişen bir yapıya sahiptir. Hem Türkiye’de hem de dünyada somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çeşitli stratejiler geliştirilmiş ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılması için ulusal ve uluslararası düzeyde iş birlikleri oluşturulmuştur.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması, sadece kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi açısından değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmanın sağlanması için de kritik bir öneme sahiptir. Bu mirasın korunmasında toplulukların aktif katılımı, dijital teknolojilerin doğru kullanımı ve eğitim sistemlerinde bu değerlere yer verilmesi, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemli adımlardır.

2.5. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Coğrafya İlişkisi

Toplumların geleneksel bilgi, beceri, ritüel ve ifade biçimlerini kapsayan bir miras türü olan somut olmayan kültürel miras, coğrafi boyutlar açısından da önemli bir inceleme alanıdır. Bu miras, çoğunlukla belirli bir bölgenin doğal koşullarıyla şekillenmiş ve bu koşullarla uyumlu olarak gelişmiş, coğrafi boyutlarıyla birlikte ele alındığında belirli bir bölgenin kültürel kimliğini ve toplumsal hafızasını şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. Somut olmayan kültürel miras, bir toplumun toplumsal, kültürel ve çevresel koşullarıyla şekillenir ve coğrafi faktörler bu süreçte kritik bir rol oynarken coğrafya, bir toplumun günlük yaşamını, ekonomik faaliyetlerini, inanç sistemlerini ve kültürel uygulamalarını derinden etkiler. Bu nedenle, somut olmayan kültürel miras, belirli bir coğrafi bağlam içinde anlam kazanır ve toplulukların bu çevresel koşullarla nasıl başa çıktığını ve bu koşullara nasıl uyum sağladığını gösterir (Smith, 2019).

Öncelikle insan ve mekanın ilişkisini araştırma konusu edinen coğrafya, mekanın ve sahip olduğu özelliklerin etkisi bağlamında kültürel miras ile yakın temas halindedir. UNESCO’nun 2007 yılında Marakeş kentinde Fas UNESCO Milli Komisyonu ile birlikte *Popüler Kültürel Mekanların Korunması Üzerine Uluslararası Uzmanlar Toplantısı* adıyla düzenlediği toplantıda kültürel mekanlardan ve bunların korunmasından bahsederek bu mekanların başyapıt olarak UNESCO’ya sunulması bilincinin artırılmasını sunmuştur (Oğuz, 2018). SOKÜM sözleşmesinde belirtilen SOKÜM tanımı içerisinde geçen “kültürel mekanlar” ifadesi, muhakkak coğrafi yaklaşımlarla mekanın fiziki ve beşeri özelliklerini içermektedir. Yine aynı sözleşmenin 14. Maddesinin bir fıkrasında yer alan “SOKÜM’ün anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekanların korunması için eğitim verilmesini teşvik etmek” ifadeleri de bu

çıkarmı desteklemektedir. Dolayısıyla SOKÜM ve coğrafya ilişkisi insan ve mekan ilişkisi bağlamında temel alınacak göstergelerin başında gelmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın coğrafyayla ilişkisi, bir yandan yerel toplulukların doğayla kurdukları etkileşimi yansıtırken, diğer yandan bu mirasın korunması için sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesine olanak tanır. Coğrafi özellikler, kültürel mirasın hangi biçimde sürdürüldüğünü, nasıl aktarıldığını ve gelecek nesillere nasıl taşındığını belirler. Bu açıdan bakıldığında, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında coğrafyanın göz ardı edilmesi mümkün değildir.

Somut olmayan kültürel mirasın coğrafyayla ilişkisini anlamak için, bir bölgedeki toplulukların doğayla kurdukları bağları incelemek gerekir. Bu bağlamda, iklim, doğal kaynaklar, topoğrafya ve diğer çevresel faktörler, toplulukların günlük pratiklerini ve kültürel geleneklerini etkiler. Örneğin, tarım pratikleri, yerel ekosistemlere dayalı geleneksel bilgi ve ritüeller, doğrudan coğrafi özelliklere bağlı olarak şekillenir.

Türkiye’de Karadeniz Bölgesi, somut olmayan kültürel mirasın coğrafya ile nasıl iç içe geçtiğine dair çarpıcı örnekler sunar. Karadeniz yaylaları, yüzyıllardır yerel halkın yaz aylarında tarımsal faaliyetler yürüttüğü, hayvancılıkla uğraştığı ve sosyal etkileşimde bulunduğu alanlar olmuştur. Yaylacılık geleneği, bölgenin coğrafi yapısıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Karadeniz’in dağlık yapısı, bölge insanını zorlu doğa koşullarına uyum sağlamaya zorlamış ve bu süreçte belirli gelenekler ve ritüeller ortaya çıkmıştır.

Yaylaya göç zamanı düzenlenen yayla şenlikleri, yerel halkın sosyal bağlarını güçlendiren ve bölgenin doğasıyla iç içe geçerek sürdürülen ritüellerdir. Ayrıca, bölgedeki geleneksel halk dansları ve müzikler de yayla kültürüyle yakından ilişkilidir. Kemeçe eşliğinde yapılan horon, yaylalarda yapılan düğün ve festivallerin ayrılmaz bir parçasıdır (Zaman, 2014). Bölgenin dağlık yapısı ve bu coğrafyanın sunduğu sosyal izolasyon, halk müziğinin bu bölgede farklı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. Kemeçe, dağlık bölgelerdeki toplulukların bir araya geldiği sosyal etkinliklerin bir parçası haline gelmiş ve yerel kimliğin önemli bir unsuru olmuştur. Kemeçe kültürü, düğünlerden hasat şenliklerine kadar çeşitli ritüel ve etkinliklerle yaşatılmaya devam etmektedir. Coğrafi izolasyon, bu kültürel öğenin modernleşme süreçlerinden daha az etkilenmesini sağlamış ve bu mirasın otantik yapısını korumasına yardımcı olmuştur (Özdoğan, 2019).

Norveç’te yaşayan Sami toplulukları, somut olmayan kültürel mirasın coğrafi koşullarla şekillenen bir başka örneğini sunar. Sami halkı, Kuzey Kutup Dairesi’nin içinde yer alan bölgelerde yaşar ve ren geyiği avcılığı bu topluluk için hem ekonomik hem de kültürel bir miras niteliği taşır. Coğrafyanın sert iklim

koşulları, Sami halkının yaşam biçimini ve kültürel ritüellerini doğrudan etkiler. Ren geyiği avcılığı, sadece bir ekonomik faaliyet değil, aynı zamanda Sami halkının doğayla uyum içinde yaşama pratiğini temsil eder. Bu uygulamalar, Sami kültürünün bir parçası olarak nesilden nesile aktarılmakta ve bölgenin coğrafi yapısına sıkı sıkıya bağlı olarak varlığını sürdürmektedir (Jernsletten ve Klovov, 2002).

Fas'ın Sahra Çölü'nde yaşayan Berberi topluluklarının kültürel mirası, çölün zorlu doğa koşullarıyla yakından ilişkilidir. Berberiler, göçebe yaşam tarzlarını Sahra'nın sert iklimine uyum sağlayacak şekilde organize etmişlerdir. Hayatta kalmak için gerekli olan bilgi, çöl ekosistemine dair detaylı bir anlayışa dayanır. Su kaynaklarının bulunması, hayvanların bakımı ve bitkilerin kullanımı gibi bilgiler, nesilden nesile aktarılan hayati öneme sahip kültürel unsurlardır. Bu bilgi ve uygulamalar, Berberi toplulukları için hayatta kalmanın ötesinde bir kültürel kimlik unsuru olarak da kabul edilir. Göçebe yaşam tarzı, toplumsal ritüelleri, müzikleri ve hikâye anlatımını da içerir. Fas'taki Berberi halkının çölle olan bu etkileşimi, sadece onların günlük yaşamını değil, aynı zamanda kültürel hafızalarını ve kimliklerini de şekillendirmiştir. Bu topluluklar, somut olmayan kültürel miraslarını çölün zorlu koşullarına uyum sağlayarak korumayı başarmışlardır (Sadiqi, 2018).

Kültürel mirasın coğrafi boyutları, mirasın şekillenmesinde ve korunmasında büyük bir rol oynar. Coğrafya, sadece somut varlıkların korunmasını değil, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın da gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Hem Türkiye'den hem de dünyadan verilen örnekler, coğrafi koşulların kültürel miras üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Safranbolu'dan Kapadokya'ya, Karadeniz kemeçesinden Machu Picchu'ya kadar birçok kültürel miras, coğrafi çevreyle sıkı bir ilişki içinde gelişmiş ve bu ilişki sayesinde korunmuştur. Coğrafi boyutların, hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın anlaşılmasında ve sürdürülebilir bir şekilde korunmasında dikkate alınması, mirasın yalnızca yerel topluluklar için değil, dünya çapında önem taşıyan bir değer olarak korunmasına katkı sağlar. Coğrafya ve kültürel miras arasındaki bu karşılıklı etkileşim, kültürel kimliğin korunmasında vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmelidir.

Somit olmayan kültürel miras, sadece insanların doğa üzerindeki etkileriyle değil, doğanın insanlar üzerindeki etkileriyle de şekillenir. Topluluklar, çevrelerindeki doğaya uyum sağlarken, doğanın döngülerini ve özelliklerini kültürel ritüellerine yansıtırlar. Özellikle tarımsal pratikler ve mevsimsel döngüler, birçok toplumda somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilir. Türkiye'deki birçok tarım topluluğu, hasat döneminde çeşitli ritüel ve festivaller düzenler. Bu ritüeller, doğanın döngüsünü kutlamak ve toplumsal

dayanışmayı güçlendirmek amacı taşır. Özellikle Anadolu’da yaygın olan harman şenlikleri, köy halkının bir araya gelerek tarladan alınan ürünleri topluca kutladığı bir etkinliktir. Bu tür şenlikler, doğanın bereketi için şükretme amacı taşırken, aynı zamanda tarım toplumlarının doğa ile kurdukları bağı güçlendiren ritüellerdir (Yıldırım, 2021).

Dünyada da tarımsal sistemlerin somut olmayan kültürel miras ile iç içe girdiği örnekleri görmek mümkündür. Endonezya’nın Bali Adası’nda yer alan Subak sistemi, tarımın doğayla uyumlu bir şekilde nasıl sürdürülebileceğine dair çarpıcı bir örnektir. Bu sistem, adanın su kaynaklarını toplumsal iş birliğiyle yöneterek, pirinç tarlalarının sulanmasını sağlar. Subak, aynı zamanda dini ve kültürel ritüellerle iç içe geçmiştir. Bali’deki tapınaklarda düzenlenen su ritüelleri, suyun kutsal kabul edildiği bu adada tarımsal üretimin bir parçası olarak kabul edilir. Su, doğa ile insan arasında bir bağ olarak görülür ve bu bağ, Subak sistemi sayesinde nesiller boyunca korunmuştur (Lansing ve Fox, 2011). Subak sistemi, Bali’nin tropikal iklimine ve coğrafi koşullarına uyum sağlamak için geliştirilmiş olup, toplumsal ve dini pratiklerle desteklenmiştir. Bu sistem, UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak kabul edilmiştir ve Bali’nin somut olmayan kültürel mirasının korunması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Coğrafya, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında da belirleyici bir rol oynar. Birçok topluluk, doğanın kendilerine sunduğu sınırlı kaynaklara dayanarak kültürel pratiklerini sürdürebilmiştir. Bu tür coğrafi koşullar, somut olmayan mirasın “koruyucu” unsuru haline gelebilir. İzolasyon, geleneksel bilgi ve uygulamaların dış etkilere maruz kalmadan korunmasını sağlayabilir. Ancak, bu tür izole alanlar modernleşme ve küreselleşme süreçleriyle tehdit altında kalmaktadır.

Anadolu’da yer alan bazı geleneksel el sanatları, coğrafi izolasyon sayesinde otantik yapısını koruyabilmiştir. Özellikle Yörüklerin dokuma sanatı, dağlık bölgelerde göçebe olarak yaşayan toplulukların doğayla kurduğu bağın bir yansımasıdır. Yörük halıları, sadece bir zanaat ürünü olarak değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin ve doğayla kurulan ilişkinin bir parçası olarak görülmektedir. Bu geleneksel sanat, doğadan elde edilen malzemelerle yapılmakta ve nesiller boyu aktarılan bir zanaat becerisi olarak devam ettirilmektedir (Özdoğan, 2019).

Küreselleşme ve modernleşme süreçleri, coğrafi olarak izole kalmış toplulukların kültürel miraslarını tehdit edebilir. Bu süreçler, yerel toplulukların geleneksel bilgi ve uygulamalarının dış etkilere maruz kalmasına ve bu uygulamaların giderek yok olmasına neden olabilir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde daha güçlü stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Küreselleşme, yerel gelenekleri ve bilgileri büyük ölçüde dönüştürebilir veya yerel kültürel pratikleri standartlaştırabilir. Bu

bağlamda, yerel toplulukların kendi kültürel miraslarına sahip çıkmaları ve modernleşme süreçlerine uyum sağlarken bu mirası koruyabilmeleri büyük önem taşır (Smith, 2019).

Kenya ve Tanzanya’da yaşayan Maasai topluluğu, modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkisine dair önemli bir örnek sunar. Maasai, göçebe bir hayat sürmekte ve geleneksel olarak hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ancak, modern tarım yöntemlerinin yaygınlaşması ve uluslararası ticaretin bölgedeki etkileri, Maasai topluluklarının yaşam tarzını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu süreç, Maasai’nin ritüelleri, dansları, giysileri ve toplumsal yapıları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Küresel turizm de Maasai kültürüne büyük ilgi göstermekte ve bu ilgi, yerel kültürel pratiklerin ticari bir ürün haline gelmesine yol açmaktadır (Hodgson, 2011). Küreselleşme Maasai’nin geleneksel bilgi ve ritüellerini tehdit ederken, aynı zamanda bu topluluğun dünya çapında tanınmasına da olanak sağlamıştır. Maasai topluluğu, kültürel miraslarını modern dünyada koruma mücadelesi vermekte ve bu mirası sürdürmek için geleneksel bilgi ve uygulamalarını modern yöntemlerle birleştirme yollarını aramaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yerel toplulukların katılımı hayati öneme sahiptir. Çünkü bu miras, topluluklar tarafından üretilmekte ve sürdürülebilirliği yine bu toplulukların aktif katılımıyla sağlanmaktadır. Birçok durumda, somut olmayan kültürel miras yerel toplulukların günlük yaşamlarının bir parçasıdır ve bu nedenle dışarıdan müdahaleler yerine yerel bilgiye dayalı koruma stratejilerinin geliştirilmesi gereklidir (Blake, 2019).

Anadolu’da yerel toplulukların somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki rollerine verilebilecek önemli bir örnek, Ahi Teşkilatı’dır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’daki esnaflar arasında dayanışmayı ve mesleki etiği güçlendirmek amacıyla kurulan bu teşkilat, bugün hala birçok bölgede sosyal ve kültürel anlamda varlığını sürdürmektedir. Ahi teşkilatı, ahlaki değerler ve mesleki eğitim yoluyla esnaflar arasında bir kimlik ve dayanışma bağı oluşturmuştur. Ahi geleneği, sadece ekonomik bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kültürel kimlik inşasının da bir parçası olarak kabul edilir (Yıldırım, 2021). Ahi Teşkilatı, somut olmayan kültürel mirasın korunması açısından güçlü bir örnek oluşturur çünkü bu gelenek, yerel topluluklar tarafından sürdürülen bir yapı olarak varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde her ne kadar resmen devam etmese de esnaf geleneklerinin esnaflar arasında devam ettirildiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde Ahilik Haftası etkinlikleri düzenlenmekte ve bu miras gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği, coğrafi faktörlerle yakından ilişkilidir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan topluluklar, coğrafyanın

sunduğu doğal kaynaklar ve ekosistemlerle uyum içinde yaşamak zorundadır. Bu süreçte geliştirilen geleneksel bilgi ve uygulamalar, yerel ekosistemlerin korunmasına katkı sağlar. Ayrıca, bu toplulukların doğa ile uyumlu yaşam biçimlerini koruması, çevresel sürdürülebilirliği ve kültürel çeşitliliği destekler (Harvey, 2019).

Somut olmayan kültürel mirasın coğrafya ile olan ilişkisi, bu mirasın korunması ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Coğrafi faktörler, kültürel mirasın nasıl şekillendiğini ve nasıl sürdürüldüğünü belirler. Türkiye’de Karadeniz yayla kültürü, Anadolu’daki harman şenlikleri ve Ahi Teşkilatı gibi örnekler, coğrafyanın kültürel miras üzerindeki derin etkilerini açıkça gösterirken dünyadan verilen Berberi, Sami ve Maasai gibi örnekler ise, doğanın kültürel mirasın korunmasındaki rolünü vurgular.

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yerel toplulukların bilgi ve uygulamaları temel alınmalı, modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin olumsuz etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, bu mirasın sürdürülebilirliği, yerel kültürel pratiklerin dış etkilerden korunması ve doğal çevreyle uyumlu yaşam biçimlerinin teşvik edilmesiyle mümkündür. Coğrafya ve somut olmayan kültürel miras arasındaki bu karşılıklı etkileşim, toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik için kritik bir bileşendir.

2.6. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları

Somut olmayan kültürel miras, farklı kategoriler altında sınıflandırılacak geniş bir yelpazeyi kapsar. UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi bu mirası beş ana başlıkta ele alır: sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile el sanatları geleneği (UNESCO, 2003). Bu başlıklar, kültürel mirasın nasıl şekillendiğini, nasıl aktarıldığını ve toplumlar arasında nasıl sürdürüldüğünü anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Her bir somut olmayan kültürel miras alanı, bir toplumun günlük yaşamında ve toplumsal belleğinde derin köklere sahiptir. Bu miras unsurları, toplulukların kimliklerini tanımlamalarında, bir araya gelmelerinde ve kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarmalarında belirleyici bir rol oynar. Ayrıca, bu kültürel miras unsurları, coğrafi koşullara ve yerel geleneklere göre şekillenir ve bu nedenle korunması gereken önemli unsurları içerir (Kirshenblatt-Gimblett, 2004).

2.6.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

Sözlü gelenekler ve anlatımlar, UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tanımlanan beş alandan biridir. Bu alan, toplumların kolektif belleğini, değerlerini ve kimliklerini nesilden nesile aktaran kültürel ifade biçimlerini kapsar. Sözlü gelenekler ve anlatımlar, dil aracılığıyla aktarılan kültürel mirasın en temel unsurlarından biri olarak kabul edilir.

Sözlü gelenekler ve anlatımlar, geniş bir yelpazede kültürel ifade biçimlerini içerir. Bunlar arasında:

1. Destanlar ve efsaneler
2. Masallar ve halk hikayeleri
3. Atasözleri ve deyimler
4. Bilmeceler ve tekerlemeler
5. Şiirler ve türküler
6. Mitolojik anlatılar
7. Tarihsel olayların sözlü aktarımları yer almaktadır (Finnegan, 2007).

Sözlü gelenekler ve anlatımlar, bir toplumun tarihî hafızasının korunmasında ve nesiller boyunca aktarılmasında temel rol oynar. Sözlü kültür, toplulukların geçmişini anlatmanın yanı sıra, toplumsal değerlerin, ahlaki normların ve inanç sistemlerinin aktarımını sağlar. Sözlü anlatımlar, genellikle topluluk içindeki yaşlı bireyler tarafından genç nesillere aktarılır ve bu süreçte toplumsal hafıza korunur. Sözlü gelenekler ve anlatımların önemi, sadece kültürel bilginin aktarılmasında değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin oluşturulması ve sürdürülmesinde de kendini gösterir. Bu gelenekler, toplumların dünya görüşlerini, etik değerlerini ve sosyal normlarını yansıtır ve şekillendirir. Örneğin, Orta Asya Türk toplumlarında "Dede Korkut Hikayeleri", sadece edebi bir eser olmanın ötesinde, Türk kültürünün temel değerlerini ve yaşam felsefesini aktaran bir kaynaktır (Reichl, 2000). Bu destanlar, Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihî süreçte yaşadıkları zorlukları, kahramanlıkları ve toplumsal değerleri anlatır. Dede Korkut, halk arasında bilgeliği ve rehberliğiyle bilinen bir figür olarak bu destanların merkezindedir. Hikâyeler, Türk toplumunun değerlerini, dini inançlarını ve geleneklerini nesilden nesile aktarır. Bu anlatılar, 2018 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri, sadece tarihî bir anlatı değil, aynı zamanda Türk kimliğinin şekillenmesinde önemli bir kültürel unsur olarak kabul edilir (Alsaç, 2018).

Sözlü gelenekler ve anlatımların bir diğer önemli özelliği, dinamik ve adaptif yapılarıdır. Bu gelenekler, zaman içinde toplumsal değişimlere uyum sağlayarak

evrilir ve yeni anlamlar kazanır. Bu nedenle, sözlü gelenekler sadece geçmişin kalıntıları olarak değil, yaşayan ve tezahür ettiği coğrafyaya göre sürekli yeniden yorumlanan kültürel pratikler olarak değerlendirilmelidir (Bauman, 1986). Örneğin türküler ile yapılan bir çalışmada türkü hikayelerinin geçtikleri mekanlar genellikle köy, kasaba, dağ, yayla, bağ, bahçe ve benzeri yerlerdir. Yurt dışı mekânlar ise daha çok Türkiye'ye komşu ülkelerdir. Mevsimsel olarak da daha çok yaz ve bahar aylarında hikaye zamanlamalarının ortaya çıktığı görülmektedir (Güven, 2005). Bu bulgular, topografya ve iklim özelliklerinin sözlü anlatıların ortaya çıktığı konu ve zamanın coğrafi faktörlerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sözlü gelenekler ve anlatımların akademik çalışmalardaki yeri de giderek önem kazanmaktadır. Folklor, antropoloji, dilbilim, tarih, coğrafya ve edebiyat gibi disiplinler, bu alanın incelenmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle performans teorisi ve bağlam odaklı yaklaşımlar, sözlü geleneklerin sadece metinsel içeriklerini değil, icra edilme biçimlerini ve sosyal işlevlerini de ele almaktadır (Bauman & Briggs, 1990). Bu bağlamda yine coğrafyanın sunduğu imkan ve kısıtlılıklar çalışmalarda ortaya çıkarılmaktadır. Özellikle çoğu sözlü edebiyat ürünüde coğrafyanın izlerini görmek mümkündür. İnsanların yaşadıkları doğal çevre ve yaptıkları ekonomik faaliyetler, yazılan türkü, şiir ve manilere ilham kaynağı olmaktadır. Bu ürünlerde yörelerin doğal ve beşeri özellikleri ile bağlantı kurularak duygular açığa çıkarılmaktadır. Böylelikle insan ile çevre arasında var olan güçlü bağ edebi ürünlerin dizelerinde kendine yer bulabilmektedir (Yıldırım vd. 2014; Mertol ve Kaymak, 2021).

Türkiye'de ve dünyada coğrafi faktörlerin edebi ürünler ve genel olarak kültürel uygulamalarla sıkı bir ilişki içerisinde. Bu ilişkilere örnek olarak aşağıda hem Türkiye'den hem de dünyadan örnekler verilmektedir.

Karadeniz Bölgesi'nin dağlık yapısı ve yayla kültürü, bölgeye özgü bir sözlü gelenek olan atma türkülerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Yaylalarda hayvan otlatan çobanların, karşılıklı olarak doğaçlama türküler söyleyerek iletişim kurması ve yarışması şeklinde gelişen bu gelenek, bölgenin engebeli coğrafyasında insanların birbirleriyle mesafeli olarak iletişim kurma ihtiyacından doğmuştur. Atma türküler, genellikle kemençe eşliğinde söylenir ve içeriğinde bölgenin doğal güzellikleri, yayla yaşamı, aşk, ayrılık gibi temalar işlenir. Bu sözlü gelenek, Karadeniz'in yüksek dağları, bol yağışlı iklimi ve yemyeşil yaylaları ile doğrudan ilişkilidir ve bölge insanının doğayla olan bağıny yansıtır (Ekici, 2004; Başgöz, 1986).

Güneydoğu Anadolu'nun Mezopotamya ovalarında gelişen Dengbejlilik geleneği, bölgenin geniş düzlükleri ve göçebe yaşam tarzıyla şekillenmiş bir sözlü anlatım sanatıdır. Dengbejler, herhangi bir müzik aleti kullanmadan, sadece

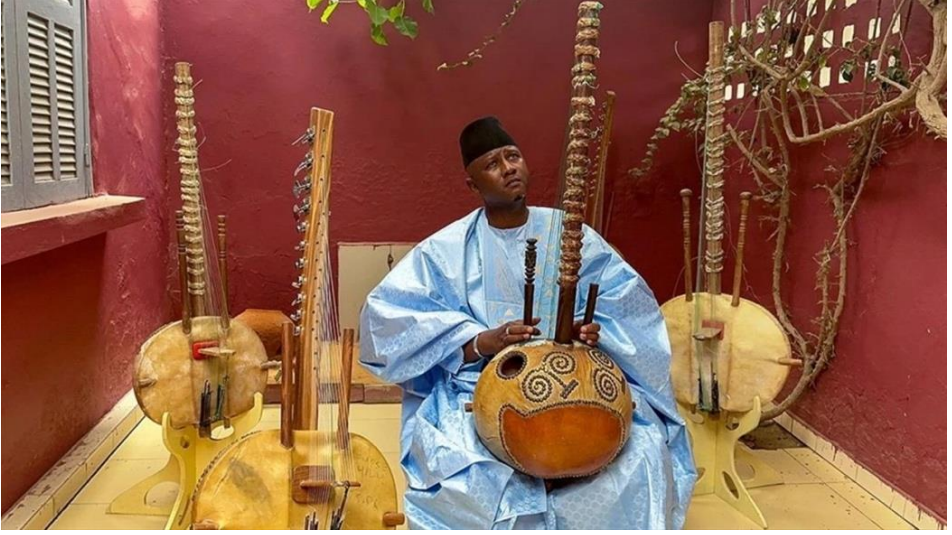
sesleriyle destansı hikâyeler, aşk meselleri ve tarihsel olayları aktaran halk ozanlarıdır. Bu gelenek, özellikle Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki verimli topraklarda yaşayan toplulukların kolektif hafızasını ve kültürel kimliğini koruma işlevi görmüştür. Bölgenin sıcak ve kurak iklimi, insanların akşam vakitlerinde bir araya gelerek bu uzun anlatıları dinleme geleneğini beslemiştir. Dengbêjlik, coğrafi izolasyon nedeniyle yazılı kültürün sınırlı kaldığı bölgelerde, sözlü kültürün güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesinin önemli bir örneğidir (Öztürk, 2005; Uzun, 2007).

Görsel 17. Diyarbakır’da müziksiz halk ozanları, Dengbejler

Kaynak. <https://vengradyo.com/2024/10/dengbejlik-gelenegi-kurt-halkinin-sozlu-tarih-ve-anlatim-mirasi/>

Batı Afrika’da Griot adı verilen halk ozanları, toplulukların tarihini, destanlarını ve kültürel değerlerini anlatan sözlü kültürün taşıyıcılarıdır. Griotlar, genellikle şarkı söyleyerek ve enstrüman çalarak hikâyeler anlatırlar ve bu anlatımlar toplumsal hafızanın korunmasında kritik rol oynar. Griotlar, sadece birer hikâye anlatıcısı değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve ahlaki derslerin aktarılmasında önemli bir rehberdir. Özellikle Mali ve Senegal’de griot kültürü güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. UNESCO, griot anlatıcılarını Batı Afrika’nın önemli bir somut olmayan kültürel miras ögesi olarak kabul etmiştir (Hale, 1999; Finnegan, 2012).

Görsel 18. Batı Afrika'nın çalgılı halk ozanları, Griotlar

Kaynak. <https://www.gundemartvin.com/bati-afrikanin-hikayeler-barindirani-calgisi-kora>

Avustralya kıtasının yerli halkı olan Aborijinlerin "Dreamtime" veya "The Dreaming" olarak adlandırdıkları yaratılış hikayeleri, dünyanın en eski sözlü geleneklerinden biridir. Bu hikayeler, Avustralya'nın çölleri, kayalık alanları ve su kaynakları gibi coğrafi özelliklerin nasıl oluştuğunu anlatan mitolojik anlatılardır. Aborijin toplulukları, bu hikayeleri 50.000 yıldan fazla bir süredir nesilden nesile aktarmaktadır. Dreamtime hikayeleri, kıtanın zorlu çöl iklimi ve su kaynaklarının kıtlığı gibi coğrafi koşullarla başa çıkma stratejilerini de içerir. Örneğin, belirli kaya formasyonları veya su kaynakları, kutsal hikayelerle ilişkilendirilerek korunur ve bu alanların sürdürülebilir kullanımı sağlanır. Bu sözlü gelenek, Aborijinlerin çevre ile kurdukları derin bağı ve kıtanın ekolojik yapısına dair bilgi birikimini yansıtır (Munn, 1973).

Görsel 19. Aborijinlerin yaratılış hikaye anlatıcıları, The Dreaming

Kaynak. <https://svacs.libguides.com/c.php?g=933180&p=6746387>

Güney Amerika'nın And Dağları boyunca uzanan Peru, Bolivya, Ekvador ve Kolombiya gibi ülkelerde konuşulan Quechua dili ve bu dilde aktarılan sözlü anlatılar, bölgenin yüksek dağ ekosistemi ve İnka medeniyetinin kültürel mirasıyla doğrudan ilişkilidir. Quechua dilindeki "huaca" kavramı, dağlar, göller ve diğer doğal oluşumların kutsal varlıklar olarak görülmesini ifade eder. And Dağları'nın yüksek rakımlı platolarında ve vadilerinde yaşayan topluluklar, Pachamama (Toprak Ana) ve Apus (Dağ Ruhları) ile ilgili anlatıları nesilden nesile aktararak, bu zorlu coğrafyada sürdürülebilir bir yaşam için gerekli ekolojik bilgiyi korurlar. Bu sözlü gelenek, And Dağları'nın mikro-iklimlerine uyum sağlama, tarım döngülerini belirleme ve doğal afetleri öngörme gibi hayati bilgileri içerir (Harrison, 2010).

Kuzey Kutbu'nun zorlu iklim koşullarında yaşayan İnuit toplulukları, uzun ve karanlık kış gecelerinde hikaye anlatma geleneğini geliştirmişlerdir. "Unipkaa" adı verilen bu geleneksel hikayeler, Kanada, Alaska, Grönland ve Rusya'nın kuzey bölgelerindeki İnuit topluluklarının kolektif bilgeliğini ve yaşam deneyimlerini aktarır. Hikayeler genellikle buzul manzaraları, deniz buzları, kutup ayıları ve foklar gibi bölgenin karakteristik coğrafi ve ekolojik unsurlarını içerir. İnuit hikaye anlatıcılığı, sadece eğlence amaçlı değil, aynı zamanda genç nesillere hayatta kalma

becerileri, avcılık teknikleri ve hava durumu tahminleri gibi pratik bilgileri aktarma işlevi görür. Bu sözlü gelenek, İnuitlerin ekstrem soğuk, uzun karanlık dönemler ve sınırlı kaynaklar gibi zorlu kutup koşullarına uyum sağlama stratejilerini yansıtır.

Sözlü gelenekler ve anlatımların dil ile olan yakın ilişkisi, dilbilimsel çeşitliliğin korunması açısından da kritik öneme sahiptir. UNESCO'nun tehlike altındaki diller listesinde yer alan birçok dilin, zengin sözlü geleneklere sahip olduğu bilinmektedir. Bu dillerin ve onlarla birlikte taşınan kültürel mirasın korunması, küresel kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi için hayati önem taşımaktadır (Moseley, 2010).

Sözlü gelenekler ve anlatımların günümüz toplumlarındaki rolü ve işlevi de değişim göstermektedir. Örneğin, bazı geleneksel anlatı formları, modern medya araçları aracılığıyla yeniden yorumlanmakta ve geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bu durum, sözlü geleneklerin adaptasyon kabiliyetini gösterirken, aynı zamanda özgünlüklerinin korunması konusunda da tartışmalara yol açmaktadır (Blank & Howard, 2013).

Sözlü gelenekler ve anlatımların ekonomik boyutu da giderek önem kazanmaktadır. Kültür turizmi, geleneksel anlatıcılık festivalleri ve kültürel endüstriler, bu mirasın ekonomik değerini artırırken, aynı zamanda sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak, bu ekonomik faaliyetlerin kültürel mirasın özgünlüğünü ve bütünlüğünü koruyacak şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Timothy & Nyaupane, 2009).

Sonuç olarak, sözlü gelenekler ve anlatımlar, somut olmayan kültürel mirasın en temel ve dinamik unsurlarından biridir. Bu gelenekler, toplumların kolektif belleğini, kimliğini ve değerlerini taşıyan ve aktaran canlı kültürel pratikler olarak değerlendirilmelidir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin getirdiği zorluklara rağmen, sözlü geleneklerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel çeşitliliğin ve insanlığın ortak mirasının sürdürülmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu alanda yapılacak akademik çalışmalar, koruma stratejileri ve topluluk temelli inisiyatifler, sözlü geleneklerin canlılığını ve adaptasyon kabiliyetini destekleyerek, kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunacaktır.

2.6.2. Gösteri Sanatları

Gösteri sanatları, UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tanımlanan beş ana alandan biridir. Bu alan, müzik, dans, tiyatro, kukla gösterileri ve diğer performans türlerini kapsayan geniş bir yelpazede kültürel ifade biçimlerini içerir. Gösteri sanatları, toplumların kimliklerini, değerlerini ve estetik anlayışlarını yansıtan dinamik kültürel pratikler olarak kabul edilir (Kaepler, 2002).

Gösteri sanatlarının somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmesi, bu sanatların sadece estetik değerlerini değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel

işlevlerini de vurgular. Schechner'in (2013) belirttiği gibi, gösteri sanatları, toplumsal ritüellerin, geleneklerin ve kolektif belleğin taşıyıcısı olarak işlev görür. Bu bağlamda, gösteri sanatları şu unsurları içerebilir:

1. Geleneksel müzik ve dans formları
2. Ritüel ve tören performansları
3. Sözlü tiyatro gelenekleri
4. Kukla ve gölge oyunu tiyatrosu
5. Akrobasi ve sirk sanatları
6. Geleneksel festivaller ve karnavallar

Gösteri sanatlarının ortaya çıkışı, kullanılan malzemeler ve farklı oyun tiplerleriyle farklı coğrafyaların sunduğu imkan ve kısıtlardan etkilendiği söylenebilir. Bu bağlamda aşağıda verilen gösteri sanatları ile ilgili örnekler yol gösterici olacaktır.

Karagöz ve Hacivat, Osmanlı döneminden günümüze kadar gelen en önemli Türk gösteri sanatlarından biridir. Bu gölge oyunu, genellikle toplumsal eleştiriyi mizahi bir dille yansıtarak, halkın eğlenmesini ve düşünmesini sağlar. Oyunda kullanılan karakterler, toplumun farklı kesimlerini temsil eder ve oyunun hikâyeleri, halkın günlük yaşamından, siyasi ve sosyal olaylardan esinlenir. Karagöz ve Hacivat oyunu, 2009 yılında UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmiştir (Özek, 2022).

Görsel 20. En önemli Türk gösteri sanatlarından bir, Karagöz ile Hacivat

Kaynak. <https://turktarihmuzeviveparki.com/karagoz-ve-hacivat-gosterisi/>

Ege Bölgesi'nin dağlık ve engebeli coğrafyası, bölgeye özgü zeybek danslarının karakteristik hareketlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Zeybek dansları, dağlarda yaşayan ve efelik geleneğiyle özdeşleşen zeybeklerin yaşam tarzını, cesaretini ve doğayla mücadelesini yansıtır. Geniş adımlar, ani dönüşler ve kartal benzeri kol hareketleri, dağlık arazide hareket etme becerisini ve özgürlük ruhunu sembolize eder. Özellikle Aydın, İzmir ve Muğla çevresinde yaygın olan bu dans geleneği, bölgenin Akdeniz ikliminin getirdiği açık havada sosyalleşme kültürüyle de yakından ilişkilidir. Zeybek dansları genellikle davul ve zurna eşliğinde, köy meydanlarında veya düğün gibi özel günlerde sergilenir ve bölgenin kültürel kimliğinin önemli bir parçasını oluşturur (Baykurt, 1976).

Doğu Anadolu'nun sert karasal iklimi ve uzun, zorlu kış koşulları, bölgenin karakteristik dansı olan bar geleneğinin oluşumunda belirleyici olmuştur. Bar dansları, özellikle Erzurum, Kars, Bayburt ve Artvin gibi illerde yaygındır ve genellikle kapalı mekânlarda, toplu halde icra edilir. Dansçıların omuz omuza, sıkı bir düzen içinde hareket etmesi, bölge insanının zorlu doğa koşullarına karşı dayanışma ve birlik içinde olma gerekliliğini yansıtır. Bar danslarındaki ritmik ayak hareketleri ve yere sağlam basış, kar ve buz üzerinde dengeli durma ihtiyacıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, dansın ağır ve vakur yapısı, bölgenin yüksek dağları ve geniş platoları gibi heybetli coğrafi özellikleriyle paralellik gösterir. Bar dansları, davul ve zurna eşliğinde icra edilir ve bölgenin kültürel kimliğinin ve tarihsel hafızasının korunmasında önemli bir rol oynar.

Görsel 21. Doğu Anadolu Bölgesi Bar halk oyunları

Kaynak. <http://www.halkoyunlari.blogspot.com/2011/05/dogu-anadolu-bolgesi.html>

Karadeniz Bölgesi'nin dik yamaçları, yoğun orman örtüsü ve bol yağışlı iklimi, bölgeye özgü horon dansının dinamik ve enerjik yapısını şekillendirmiştir. Horon, özellikle Trabzon, Rize, Artvin ve Giresun illerinde yaygın olarak icra edilir. Dansçıların hızlı ayak hareketleri ve sürekli titreşim halindeki vücut duruşları, bölgenin hareketli doğasını ve denizin dalgalı yapısını yansıtır. Horon, genellikle kemeçe eşliğinde oynanır ve dansçılar halka oluşturarak veya yarım ay şeklinde dizilerek, kolektif bir ritim ve uyum içinde hareket ederler. Bu dans geleneği, Karadeniz insanının doğayla olan mücadelesini, balıkçılık ve tarım faaliyetlerindeki zorlu çalışma koşullarını ve bölgenin canlı sosyal yaşamını temsil eder. Ayrıca, horonun bazı figürleri, deniz dalgalarını, balık avlama hareketlerini veya dağlık arazide yürüme tekniklerini taklit eder niteliktedir (Yılmaz ve Nacakçı, 2016).

Dünyanın farklı bölgelerinden verilen aşağıdaki örneklerde de coğrafya ve gösteri sanatları ilişkisini görmek mümkündür.

Pasifik Okyanusu'ndaki Polinezya adalarının, özellikle Hawaii'nin volkanik yapısı, tropikal iklimi ve zengin bitki örtüsü, bölgenin geleneksel dansı olan Hula'nın gelişiminde belirleyici olmuştur. Hula dansı, adaların doğal güzelliklerini, volkanik dağları, okyanus dalgalarını ve tropikal bitkileri tasvir eden zarif el ve vücut hareketlerinden oluşur. Dansçılar, genellikle doğal malzemelerden yapılmış kostümler giyerler ve dans sırasında adaların flora ve faunasını, deniz yaşamını ve volkanik aktiviteleri anlatan hikâyeler anlatırlar. Hula, sadece bir dans değil, aynı zamanda Hawaii halkının tarihini, mitolojisini ve ekolojik bilgisini aktaran bir anlatım sanatıdır. Adaların izole coğrafi konumu, bu benzersiz dans geleneğinin korunmasına ve özgün karakterini muhafaza etmesine katkıda bulunmuştur (Emerson vd., 2011).

Görsel 22. Polinezya Adalarındaki Hula dansları

Kaynak. <https://www.shutterstock.com/tr/video/clip-22489519-young-males-females-group-tahitian-hula-dancers>

İspanya'nın güney bölgesi Endülüs'ün sıcak ve kurak iklimi, geniş zeytinlikleri ve Akdeniz kıyıları, bölgenin dünyaca ünlü gösteri sanatı Flamenko'nun karakteristik özelliklerini şekillendirmiştir. Flamenko, dans, şarkı ve gitar müziğinin bir araya geldiği tutkulu bir ifade biçimidir. Özellikle Sevilla, Cádiz ve Granada şehirlerinde gelişen bu sanat, Endülüs'ün çok kültürlü tarihini yansıtır; Çingene, Arap, Yahudi ve İspanyol kültürlerinin etkileşiminden doğmuştur. Flamenko dansçılarının ayaklarıyla yere vurarak çıkardıkları ritmik sesler (zapateado), bölgenin kurak topraklarında yağmur çağırma ritüellerini anımsatır. Ayrıca, dansın ateşli ve tutkulu yapısı, Endülüs'ün sıcak iklimini ve bölge insanının yaşam enerjisini yansıtır. Flamenko, UNESCO tarafından 2010 yılında İnsanın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir (Kaeppler, 2000).

Görsel 23. İspanya'da Flamenko dansları

Kaynak. <https://dansakademi.com.tr/flamenko-kursu>

Güney Amerika'nın Rio de la Plata (Gümüş Nehri) havzasında, özellikle Buenos Aires ve Montevideo şehirlerinde doğan Tango, bölgenin coğrafi ve sosyal dinamikleriyle şekillenmiş bir dans ve müzik geleneğidir. 19. yüzyılın sonlarında, Avrupa'dan gelen göçmenlerin ve Afrika kökenli toplulukların kültürel etkileşimiyle ortaya çıkan Tango, nehir kıyısındaki liman şehirlerinin kozmopolit yapısını yansıtır. Tangonun yakın temas gerektiren, karmaşık adım kombinasyonları ve ani duruş değişimleri, dar sokakları ve kalabalık dans salonları olan liman şehirlerinin mekânsal özelliklerine uyum sağlamıştır. Ayrıca, Rio de la Plata'nın geniş deltası ve pampa ovalarının uçsuz bucaksız manzarası, Tango müziğinin melankolik ve nostaljik tonlarına ilham vermiştir. Tango, 2009 yılında UNESCO tarafından

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir (Savigliano, 1995).

Kuzey Asya'nın geniş Sibirya bölgesinin ekstrem soğuk iklimi, geniş tayga ormanları ve tundra düzlükleri, bölgede yaşayan Yakut, Tuva ve Buryat gibi toplulukların şamanistik dans ritüellerini şekillendirmiştir. Bu danslar, şamanın ruhlar dünyasına yolculuğunu temsil eder ve genellikle hayvan taklidi hareketler içerir. Şamanın dans sırasında giydiği kostüm ve kullandığı davul, bölgenin fauna ve florasından esinlenen sembolik elementlerle donatılmıştır. Örneğin, kostümdeki kuş tüyleri gökyüzüne yükselmeyi, ayı postu ise gücü ve dayanıklılığı temsil eder. Sibirya'nın uzun ve karanlık kış ayları, bu dans ritüellerinin genellikle kapalı mekânlarda, ateş etrafında gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Şamanistik danslar, bölgenin zorlu doğa koşullarında hayatta kalma stratejilerini, av tekniklerini ve ekolojik bilgiyi aktarma işlevi de görür (Nahachewsky, 2011).

Hindistan'ın güneybatısındaki Kerala eyaletinin muson iklimi, yoğun yağmurları ve zengin bitki örtüsü, bölgenin geleneksel tiyatro sanatı olan Kathakali'nin gelişiminde önemli rol oynamıştır. 17. yüzyılda ortaya çıkan Kathakali, Hindu mitolojisinden hikâyeleri anlatan, karmaşık makyaj, gösterişli kostümler ve stilize dans hareketleriyle karakterize edilen bir gösteri sanatıdır. Muson mevsiminin uzun yağmurlu günlerinde, insanların kapalı mekânlarda vakit geçirme ihtiyacı, bu detaylı ve uzun süren performans sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kathakali performansları genellikle gece boyunca sürer ve açık hava tiyatrolarında veya tapınak avlularında sergilenir. Dansçıların kostümlerindeki canlı renkler ve desenler, Kerala'nın zengin bitki örtüsünü ve biyoçeşitliliğini yansıtır. Ayrıca, Kathakali'nin abartılı yüz ifadeleri ve göz hareketleri, bölgenin yoğun yağmurları ve şiddetli fırtınaları gibi dramatik doğa olaylarını çağırıştırır (Shay, 2002).

Görsel 24. Hindistan'ın geleneksel Kathakali tiyatrosu

Kaynak. <https://hindistangezi.com/kathakali-tiyatrosu/>

Japonya'nın Noh Tiyatrosu, 14. yüzyıla dayanan köklü bir gösteri sanatı geleneğidir. Noh, Japon toplumunun dini, ahlaki ve sosyal değerlerini yansıtan bir tiyatro türüdür. Performanslar, müzik, dans ve şiirin bir araya geldiği ritüelistik bir yapıya sahiptir ve genellikle doğaüstü varlıklar, ruhlar ve tanrılar üzerine kurulu temaları işler. UNESCO, Noh Tiyatrosu'nu 2008 yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil etmiştir. Noh Tiyatrosu, Japon kültürünün en eski sahne sanatlarından biri olarak kabul edilir ve modern Japon tiyatrosuna da büyük etkisi olmuştur (Birkiye, 2016).

Görsel 25. Japonya geleneksel tiyatrosu, Noh

Kaynak. <https://www.artfulliving.com.tr/üendem/geleneksel-japon-tiyatrosu-noh-istanbulda-i-30552>

Gösteri sanatlarının somut olmayan kültürel miras olarak korunması, birçok zorluğu beraberinde getirir. Kirshenblatt-Gimblett (2004), bu zorlukların başında gösteri sanatlarının doğası gereği geçici ve değişken olmasının geldiğini belirtir. Bu nedenle, gösteri sanatlarının korunması, sadece belgeleme ve arşivleme çalışmalarıyla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bu sanatların canlı ve dinamik yapısını sürdürmeyi hedeflemelidir.

Gösteri sanatlarının korunması ve sürdürülmesi için geliştirilen stratejiler şunları içerebilir:

1. Usta-çırak ilişkisine dayalı geleneksel öğrenme yöntemlerinin desteklenmesi

2. Gösteri sanatlarının eğitim müfredatına entegre edilmesi
3. Festivaller ve kültürel etkinlikler aracılığıyla tanıtım ve yaygınlaştırma
4. Dijital teknolojilerin kullanımıyla belgeleme ve erişilebilirliğin artırılması
5. Gösteri sanatçılarının sosyal ve ekonomik statülerinin iyileştirilmesi

Gösteri sanatlarının küreselleşme ve modernleşme süreçlerinden etkilenme biçimleri de akademik çalışmaların odak noktalarından biridir. Appadurai'nin (1996) küresel kültürel akışlar teorisi, gösteri sanatlarının yerel ve küresel dinamikler arasındaki etkileşimini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Bu bağlamda, gösteri sanatlarının hem yerel kimliği koruma hem de küresel pazarda yer edinme çabası, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik bir denge noktasıdır.

Gösteri sanatlarının ekonomik boyutu da giderek önem kazanmaktadır. Kültür turizmi ve yaratıcı endüstriler, gösteri sanatlarının ekonomik değerini artırırken, aynı zamanda bu sanatların sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak, Timothy ve Nyaupane'nin (2009) belirttiği gibi, bu ekonomik faaliyetlerin kültürel mirasın özgünlüğünü ve bütünlüğünü koruyacak şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Gösteri sanatlarının somut olmayan kültürel miras kapsamında korunması, disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir. Antropoloji, etnomüzikoloji, performans çalışmaları ve kültürel politika gibi alanların katkıları, bu mirasın çok boyutlu doğasını anlamak ve korumak için esastır. Örneğin, Nettle'in (2005) etnomüzikoloji alanındaki çalışmaları, geleneksel müzik formlarının kültürel bağlamını ve değişim süreçlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Gösteri sanatlarının dijital çağda karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar da akademik tartışmaların önemli bir parçasıdır. Bir yandan, dijital teknolojiler gösteri sanatlarının belgelenmesi, arşivlenmesi ve yaygınlaştırılması için yeni olanaklar sunarken, diğer yandan bu sanatların canlı ve etkileşimli doğasını koruma konusunda endişeler ortaya çıkmaktadır. Taylor'ın (2003) "arşiv ve repertuar" kavramları, bu bağlamda gösteri sanatlarının hem maddi hem de performatif boyutlarının nasıl korunabileceğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç olarak, gösteri sanatlarının somut olmayan kültürel miras kapsamında korunması, bu sanatların canlı, dinamik ve toplumsal bağlamıyla ilişkili doğasını göz önünde bulunduran bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Bu koruma çabaları, sadece geçmişi muhafaza etmeyi değil, aynı zamanda gösteri sanatlarının güncel toplumsal ve kültürel bağlamlarda anlamlı ve canlı kalmasını sağlamayı hedeflemelidir. Akademik araştırmalar, politika oluşturma süreçleri ve topluluk temelli inisiyatifler arasındaki işbirliği, gösteri sanatlarının gelecek nesillere aktarılması ve kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi için kritik öneme sahiptir.

2.6.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, bir toplumun kültürel ve dini değerlerini yansıtan önemli miras öğeleridir. Bu uygulamalar, toplulukların bir araya gelerek belirli zamanlarda gerçekleştirdiği ve kültürel kimliklerini pekiştirdiği etkinliklerdir. Ritüeller, genellikle dini veya doğa olaylarına dayalıdır ve bir toplumun doğa ve evrenle olan ilişkisini sembolize eder (Bulut, 2011; Grimes, 2013). UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tanımlanan beş ana alandan biri olan "toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler", toplulukların kimliklerini, değerlerini ve dünya görüşlerini yansıtan önemli kültürel ifade biçimlerini kapsar. Bu alan, toplumsal yaşamın yapılandırılmasında ve kültürel sürekliliğin sağlanmasında kritik bir rol oynar.

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, antropolog Victor Turner'ın (1969) "communitas" kavramıyla açıkladığı toplumsal bağların güçlendirilmesi ve kolektif kimliğin pekiştirilmesi işlevlerini yerine getirir. Bu uygulamalar, gündelik yaşamın akışını kesintiye uğratarak, topluluk üyelerinin ortak değerler etrafında bir araya gelmesini sağlar ve böylece sosyal uyumu destekler.

Bu kültürel miras alanı şu unsurları içermektedir:

1. Geçiş ritüelleri (doğum, ergenlik, evlilik, ölüm vb.)
2. Mevsimsel kutlamalar ve hasat şölenleri
3. Dini ritüeller ve bayramlar
4. Karnavallar ve festivaller
5. Akrabalık ve topluluk sistemleriyle ilgili uygulamalar
6. Yeminler, ant içme törenleri ve hukuki uygulamalar

Emile Durkheim'ın (1912/2001) "kolektif coşku" kavramı, bu tür toplumsal uygulamaların grup dayanışmasını artırma ve toplumsal normları pekiştirme işlevini açıklamakta önemli bir teorik çerçeve sunar. Ritüeller ve şölenler, topluluk üyelerinin ortak bir deneyimi paylaşmalarını sağlayarak, bireysel ve kolektif kimliklerin yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Clifford Geertz'in (1973) "yoğun betimleme" yaklaşımı, bu kültürel uygulamaların anlamını ve işlevini anlamak için derinlemesine etnografik çalışmaların önemini vurgular. Geertz'in Bali'deki horoz dövüşü üzerine yaptığı çalışma, görünüşte basit bir etkinliğin nasıl karmaşık toplumsal anlamlar ve değerler taşıyabileceğini gösterir.

Bu alanda aşağıda örneklerde verilen uygulamalar ve ritüeller de genellikle kaynağını coğrafi faktörlerden almaktadır.

Nevruz, Türkiye ve birçok Orta Asya ülkesinde baharın gelişini kutlamak için düzenlenen önemli bir ritüel ve şölen bayramıdır. Nevruz, doğanın yeniden canlanmasını ve yeni bir yılın başlangıcını sembolize eder. Bu kutlamalar, toplumsal dayanışmayı pekiştirir ve insanlar arasında barış, kardeşlik gibi

değerlerin öne çıkmasına vesile olur. Ateşten atlama, dilek dileme ve çeşitli halk oyunları gibi ritüeller, Nevruz'un temel unsurlarıdır. UNESCO, Nevruz'u 2009 yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil etmiştir (Ergun, 2019).

Görsel 26. Türk kültürünün en önemli ritüel ve festivallerinden Nevruz

Kaynak. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/baharin-mujdecisi-nevruz-genis-cografyada-geleneksel-rituellerle-yuzyillardir-kutlaniyor/3514951>

Kapadokya bölgesi, benzersiz peribacaları, yer altı kentleri ve volkanik yapısıyla öne çıkar. Bölgedeki balon festivali, doğanın sunduğu görsel şölen ile birlikte, yerel halk arasında uzun zamandır devam eden, mevsimsel ve kültürel bir ritüel olarak kabul edilir. Bu festival, bölgenin turistik cazibesinin yanı sıra, yerel halkın doğayla uyum içinde yaşama, mevsimsel değişiklikleri kutlama ve toplumsal birlik için düzenli olarak gerçekleştirdiği etkinliklerden biridir. Kapadokya'nın eşsiz coğrafi özellikleri, festivalin hem görsel hem de sembolik yönlerini belirgin kılmıştır (Uçar, 2024).

Doğu Anadolu'nun sert kış koşulları, bölge halkının kışın dayanışma ve beraberlik içinde çeşitli ritüeller düzenlemesine neden olmuştur. Özellikle Erzurum, Kars ve Ağrı gibi illerde, kış mevsimi boyunca gerçekleştirilen şölen ve kutlamalar, yerel kültürün bir parçası olarak kabul edilir. Bu uygulamalar, hem zorlu doğa koşullarına karşı toplumsal dayanıklılığı artırmak hem de kış aylarının getirdiği karanlık ve soğuk dönemlere moral ve umut aşılamak amacıyla yapılmaktadır. Kış şölenleri, bölgenin geniş dağlık alanları ve sert iklimiyle doğrudan ilişkilidir (Boratav, 1994).

Karadeniz Bölgesi'nin dağlık yapısı ve yaylacılık geleneği, bölgeye özgü yayla şenliklerinin ortaya çıkmasında belirleyici rol oynamıştır. Her yaz,

Karadeniz'in yüksek rakımlı yaylalarında düzenlenen bu şenlikler, yöre halkının doğayla bütünleşme, geleneksel yaşam biçimlerini kutlama ve toplumsal bağları güçlendirme amacını taşır. Özellikle Trabzon, Rize, Giresun ve Artvin illerindeki yaylalarda gerçekleştirilen bu etkinlikler, horon dansları, yerel müzik performansları, geleneksel yemek ikramları ve çeşitli yarışmalarla zenginleşir. Yayla şenlikleri, bölgenin yoğun yağış alan iklimi ve dik yamaçlarla çevrili coğrafi yapısının şekillendirdiği yaylacılık kültürünün doğal bir uzantısıdır. Bu şenlikler aynı zamanda, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylalara göç eden toplulukların, zorlu coğrafi koşullara rağmen yaşamı kutlama ve neşeyi paylaşma geleneğini yansıtır.

Ege Bölgesi'nin ılıman Akdeniz iklimi ve geniş ovalarında, özellikle kış aylarında düzenlenen deve güreşi festivalleri, bölgenin geleneksel yaşam biçimini ve tarihsel bağlarını yansıtan önemli toplumsal etkinliklerdir. Aydın, İzmir, Muğla ve Denizli gibi illerde yaygın olan bu festivaller, bölgenin tarihinde önemli bir yere sahip olan deve yetiştiriciliği ve kervan ticareti geleneğiyle ilişkilidir. Festivaller, deve güreşlerinin yanı sıra, yerel müzik ve dans gösterileri, el sanatları sergileri ve geleneksel yemek ikramlarıyla zenginleşir. Ege'nin açık ve düz arazileri, deve güreşleri için ideal bir ortam sağlarken, bölgenin ılıman kış koşulları, bu etkinliklerin açık havada ve geniş katılımı gerçekleştirilmesine olanak tanır. Deve güreşi festivalleri, bölge halkının doğayla uyumlu yaşam biçimini, hayvan sevgisini ve toplumsal dayanışma ruhunu yansıtır (Özdemir, 2005).

Dünyadan da birçok ritüel ve festival kaynağını coğrafi faktörlerden almaktadır.

Diwali, Hindistan'daki en büyük ve önemli dini festivallerden biridir. "Işık Festivali" olarak da bilinen bu şölen, Hindu tanrılarından Rama'nın şeytan kral Ravana'yı yenip evine dönmesini kutlar. Diwali, aynı zamanda yeni yılın başlangıcını simgeler ve Hindistan genelinde büyük bir coşkuyla kutlanır. Törenler boyunca evler temizlenir, ışıklar yakılır ve tanrılara dualar edilir. Diwali, Hindistan'ın kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve UNESCO tarafından koruma altına alınması gereken önemli bir kültürel miras olarak değerlendirilmiştir (Singha ve Singha, 2024). Yine bu ülkede Holi Festivali, baharın gelişyle birlikte kutlanan, renklerin ve neşenin hakim olduğu bir toplumsal ritüeldir. Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde farklı biçimlerde kutlanan Holi, özellikle kuzey bölgelerinde, nehirlerin oluşturduğu doğal sınırlar, yereldeki tarımsal yaşam ve iklimsel değişikliklerle ilişkilendirilir. Bu festival, toplumsal barış, sevgi ve birlik mesajını taşıdığı gibi, doğanın uyanışını ve mevsimsel dönüşümü de simgeler (Getz, 2010).

Görsel 27. Hindistan'ın Diwali (Işık) Festivali

Kaynak. <https://www.quovadis.com.tr/tatil/diwali-festivali-turu/>

Brezilya Karnavalı, Rio de Janeiro başta olmak üzere ülkenin çeşitli şehirlerinde, tropikal iklim ve geniş kentsel alanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan devasa bir kültürel şölen olarak bilinir. Karnaval, Brezilya'nın sıcak iklimi, zengin müzik ve dans geleneği ile birleşerek, ulusal kimliğin ve sosyal dayanışmanın bir ifadesi haline gelmiştir. Kutlamalar, renkli geçit törenleri, müzik performansları ve danslarla dolu olup, Brezilya'nın tropikal coğrafyası ve çok kültürlü yapısı ile sıkı sıkıya bağlıdır (Falassi, 1987).

İskandinav ülkelerinde, özellikle Norveç ve İsveç'te (Midsommar Festivali, Skansen Festivali, Litha Festivali), yaz gündönümü kutlamaları, uzun kış dönemlerinin ardından gelen aydınlık günlerin coşkusu yansıtır. Bu kutlamalar, bölgenin sert ve uzun kışlarından hemen sonra, doğanın yeniden canlanması ve güneşin üstünlüğünün kutlanması amacıyla gerçekleştirilir. Toplumsal ritüeller, ateş dansları, bayramlar ve gece boyunca süren müzik

etkinlikleri gibi çeşitli aktivite biçimleriyle zenginleşir. İskandinav coğrafyasının doğal döngüleri, bu ritüel ve kutlamaların temelini oluşturur (Smith, 2019).

Görsel 28. İsveç Skansen Festivali

Kaynak. <https://www.aydinlik.com.tr/haber/skansen-yaz-gundonumu-senligi-129339>

Japonya’da baharın gelişi, sakura (kiraz çiçeği) mevsimiyle sembolize edilir ve bu dönem toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenlerle kutlanır. Sakura festivalleri, ülkenin muson ve nemli mevsim koşulları ile uyum içinde, kısa süren ancak yoğun estetik deneyimler sunar. Parklarda ve tapınak bahçelerinde düzenlenen bu festivaller, Japon toplumunun doğa ile uyum ve geçiciliğe dair derin felsefi anlayışını yansıtır. Her yıl binlerce insan, renklerin ve doğanın geçici güzelliğinin tadını çıkarmak amacıyla toplanır (Turner, 1982).

Tibet’in yüksek rakımlı platoları ve sert dağ iklimi, bölgenin en önemli toplumsal ritüeli olan Losar (Yeni Yıl) Festivali’nin karakteristik özelliklerini şekillendirmiştir. Himalaya Dağları’nın eteklerinde, deniz seviyesinden 3000-5000 metre yükseklikte yaşayan Tibet toplumu, her yıl şubat-mart aylarında, kışın sonunu ve baharın gelişini kutlamak için Losar’ı düzenler. Festival, manastırlarda yapılan dini ayinler, evlerde gerçekleştirilen temizlik ve yenileme ritüelleri, özel yemekler ve toplumsal eğlencelerle kutlanır. Tibet’in zorlu coğrafi koşulları ve izole konumu, bu festivalin özgün karakterini korumasına katkıda bulunmuştur. Losar kutlamaları sırasında yapılan ritüeller, Tibet’in yüksek dağları, geniş gölleri ve kutsal nehirleri gibi doğal unsurlarla sembolik bağlantılar içerir. Örneğin, festival sırasında yapılan tsampa (kavrulmuş arpa unu) serpme ritüeli, bölgenin temel tarım ürünü olan arpanın kutsanması ve doğanın bereketinin kutlanması anlamını taşır.

Görsel 29. Himalaya Bölgesi'nde Losar (Yeni Yıl) Festivali

Kaynak. <https://www.lchangnang.com/blog/losar-festival/>

Meksika'nın çeşitli coğrafi bölgelerinde, özellikle Orta ve Güney Meksika'nın dağlık alanlarında kutlanan Ölüler Günü (Día de los Muertos), bölgenin zengin biyoçeşitliliği ve Aztek uygarlığının mirası ile şekillenmiş önemli bir toplumsal ritüeldir. Her yıl 1-2 Kasım tarihlerinde düzenlenen bu etkinlik, hayatını kaybetmiş aile üyelerinin ve sevdiklerinin anılması, onların ruhlarının dünyaya geri döndüğüne inanılması ve bu dönüşün kutlanması amacını taşır. Meksika'nın volkanik toprakları ve zengin bitki örtüsü, Ölüler Günü'nde kullanılan kadife çiçeği (cempasúchil) gibi sembolik elementlerin yetişmesine olanak sağlar. Bu parlak turuncu çiçekler, mezarlıklara ve evlerdeki altarlara yerleştirilir ve ölülerin ruhlarını yönlendiren bir ışık yolu oluşturduğuna inanılır. Ayrıca, Meksika'nın farklı bölgelerindeki yerel iklim ve topografya özellikleri, Ölüler Günü kutlamalarının bölgesel varyasyonlarını şekillendirir. Örneğin, Michoacán'ın göl bölgesinde, balıkçı toplulukları tarafından düzenlenen tekne geçit törenleri, yerel su ekosisteminin kültürel pratiklere entegrasyonunu gösterir.

Görsel 30. Meksika'nın Ölüler günü festivali

Kaynak. <https://www.deepnature.com/Oluler-Gunu-Festivali-Meksika-Turu/1634>

Moğolistan'ın geniş bozkırları, dağlık arazileri ve karasal iklimi, ülkenin en önemli toplumsal etkinliği olan Naadam Festivali'nin yapısını ve içeriğini belirleyen temel faktörlerdir. Her yıl temmuz ayında düzenlenen Naadam, Moğol halkının "üç erkekçe oyun" olarak adlandırdığı güreş, at yarışı ve okçuluk müsabakalarını içerir. Bu festival, göçebe yaşam tarzının ve bozkır kültürünün bir yansıması olarak, Moğolistan'ın uçsuz bucaksız düzlüklerinde, açık havada gerçekleştirilir. Özellikle at yarışları, 15-30 kilometre uzunluğundaki parkurlarda yapılır ve bu, Moğolistan'ın geniş ve açık coğrafi yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Naadam Festivali, Moğol halkının doğayla uyum içinde yaşama becerisini, fiziksel dayanıklılığını ve göçebe kültürün temel değerlerini kutlar. Festival sırasında yapılan ritüeller ve seremoniler, Moğolistan'ın dağları, nehirleri ve gökyüzü gibi doğal unsurlarla sembolik bağlantılar içerir. Örneğin, festival öncesinde yapılan süt serpme ritüeli, bozkırın bereketinin ve göçebe yaşamın sürekliliğinin kutlanması anlamını taşır (Smith, 2019).

Görsel 31. Moğolistan'ın Naadam festivali

Kaynak. <https://www.festivalturu.com/naadam-festival>

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenlerin korunması ve sürdürölmesi, çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır.

1. Modernleşme ve kentleşme süreçlerinin geleneksel uygulamaları zayıflatması
2. Küreselleşmenin yerel kültürel pratikler üzerindeki etkisi
3. Genç nesillerin bu uygulamalara ilgisinin azalması
4. Ekonomik ve sosyal değişimlerin ritüellerin bağlamını değiştirmesi

Bu zorlukların üstesinden gelmek için ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirilen stratejiler şunları içerebilir.

1. Topluluk temelli koruma ve aktarım programlarının desteklenmesi
2. Eğitim sistemine kültürel miras öğelerinin entegre edilmesi
3. Ritüellerin ve şöenlerin çağdaş bağlamlarda yeniden yorumlanması ve uyarlanması
4. Dijital teknolojilerin belgeleme ve yaygınlaştırma amaçlı kullanımı
5. Sürdürülebilir turizm uygulamalarıyla kültürel mirasın ekonomik değerinin artırılması

Hobsbawm ve Ranger'ın (1983) "icat edilmiş gelenek" kavramı, toplumsal uygulamaların ve ritüellerin zaman içinde nasıl değiştiğini ve yeni anlamlar kazandığını anlamak için önemli bir perspektif sunar. Bu yaklaşım, kültürel mirasın dinamik doğasını vurgular ve koruma çabalarının bu değişim süreçlerini dikkate alması gerektiğini gösterir. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler aynı zamanda kültürlerarası etkileşim ve diyalog için de önemli fırsatlar sunar. Bakhtin'in (1984) karnaval teorisi, bu tür etkinliklerin hiyerarşileri tersine çevirme, sosyal normları sorgulama ve alternatif dünya görüşlerini ifade etme potansiyelini vurgular. Bu bağlamda, kültürel miras uygulamaları, toplumsal değişim ve dönüşüm için katalizör görevi görebilir.

Sonuç olarak, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir bileşeni olarak, toplulukların kimliklerini ifade etme, sosyal bağları güçlendirme ve kültürel bilgiyi aktarma işlevlerini yerine getirir. Bu mirasın korunması ve sürdürölmesi, disiplinlerarası bir yaklaşım ve topluluk katılımını gerektiren karmaşık bir süreçtir. Akademik araştırmalar, politika oluşturma süreçleri ve yerel inisiyatifler arasındaki işbirliği, bu kültürel ifade biçimlerinin gelecek nesillere anlamlı ve canlı bir şekilde aktarılması için kritik öneme sahiptir.

2.6.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, bir toplumun çevresiyle kurduğu ilişkiyi ve bu çevrede nasıl hayatta kaldığını yansıtan kültürel unsurları içerir. Doğa ile kurulan bu ilişkinin, sadece hayatta kalma stratejileri değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin inşasında da önemli yeri vardır (Ingold, 2000; Bulut vd., 2013).

UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tanımlanan beş ana alandan biri olan "Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar", toplulukların çevreleriyle etkileşimlerini, doğal kaynakları kullanma biçimlerini ve evren hakkındaki anlayışlarını yansıtan geleneksel bilgi sistemlerini kapsar. Bu alan, insanların doğayla olan ilişkilerini ve bu ilişkinin kültürel ifadelerini incelemekte önemli bir rol oynar.

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar şu unsurları içerebilir:

1. Geleneksel ekolojik bilgi
2. Yerel ve yerli tıp uygulamaları
3. Kozmoloji ve astronomi bilgisi
4. Hava tahmin yöntemleri
5. Tarım, hayvancılık ve balıkçılık teknikleri
6. Su yönetimi ve koruma pratikleri
7. Doğal afetlerle başa çıkma stratejileri

Antropolog Claude Levi-Strauss'un (1962) "yaban düşünce" kavramı, bu tür geleneksel bilgi sistemlerinin karmaşıklığının ve sofistike doğasının anlaşılmasına yardımcı olur. Levi-Strauss, yerli toplulukların doğa hakkındaki bilgilerinin ve sınıflandırma sistemlerinin, modern bilimsel yaklaşımlardan farklı olsa da, kendi içinde tutarlı ve sistematik olduğunu vurgular. Etnoekolog Fikret Berkes'in (2008) "geleneksel ekolojik bilgi" üzerine çalışmaları ise, yerel toplulukların çevreleriyle ilgili derin anlayışlarını ve bu bilginin sürdürülebilir kaynak yönetimi için önemini ortaya koyar. Berkes, bu bilgi sistemlerinin dinamik ve uyarlanabilir doğasına dikkat çeker, böylece onların çevresel değişimlere karşı direnç gösterme kapasitesini vurgular.

Bu doğrultuda coğrafya ve bahsedilen doğa ile ilgili uygulamalar arasında muhakkak ki sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Doğa birçok uygulamaya imkanlarını sunmakta ve bu tür ritüellerin ortaya çıkmasında kaynak oluşturmaktadır. Aşağıda verilen farklı coğrafyalardan örnekler, bu ilişkinin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Türkiye'nin Ege ve Akdeniz bölgelerinde zeytin yetiştiriciliği, yüzyıllardır süregelen önemli bir tarımsal faaliyet olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel bir miras olarak kabul edilir. Zeytin ağacı, bu bölgelerdeki topluluklar için bereketin,

barışın ve dayanıklılığın sembolüdür. Zeytin hasadı zamanı, köy halkı arasında toplumsal bir etkinliğe dönüşür ve zeytin ağaçlarının etrafında toplanılarak hasat gerçekleştirilir. Bu hasat süreci, sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda nesiller boyunca aktarılan geleneksel tarımsal bilgilerin korunmasına olanak tanır. Türkiye'de bu uygulama, somut olmayan kültürel mirasın korunması için önemli bir alan olarak kabul edilmiştir (Adıgüzel ve Kızılaslan, 2020).

Türkiye'de, özellikle Konya çevresinde gelişen Mevlana kültürü ve Sema ritüeli, evrenin düzeni ve varoluşun sırrını keşfetme çabalarının bir ifadesi olarak görülür. Sema, evrenin dönme hareketiyle uyumlu hareketler sergileyerek, kozmik düzenin bir yansıması olarak yorumlanır. Konya'nın tarihi ve coğrafi yapısı, bu ritüelin mekânsal ve kültürel bağlamını güçlendirmektedir Unat vd., 2021; Vitray, 2003).

Görsel 32. Konya Mevlevi Sema Törenleri

Kaynak. <https://gokonya.com/tr/mevlevi-sema-torenleri>

Anadolu'nun zengin biyoçeşitliliği ve farklı iklim bölgeleri, yüzyıllar boyunca gelişen halk hekimliği geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toros Dağları, İç Anadolu'nun step alanları ve Karadeniz'in nemli ormanları, çeşitli şifalı bitkilerin yetişmesine olanak sağlayarak, yerel toplulukların doğadan faydalanma bilgisini zenginleştirmiştir (Üstünbaş, 2023).

Görsel 33. Anadolu Halk Hekimliği

Kaynak. <https://www.medikalakademi.com.tr/muezik-ve-sueluek-artik-tibba-ait/>

Anadolu'nun açık gökyüzü ve berrak geceleri, binlerce yıl boyunca çeşitli medeniyetlerin gökcisimlerini gözlemlemesine olanak sağlamış, zengin bir astronomi bilgisi oluşturulmuştur. Bölgenin yerel efsaneleri, takımyıldızlara atfedilen isimler ve efsanelerle desteklenmiştir (Unat vd., 2021).

Dünyanın farklı coğrafyalarında da doğa ile ilgili ritüel ve uygulamaların örneklerine rastlamak mümkündür.

Avustralya Aborijin topluluklarının 'Dreamtime' hikâyeleri, doğa ve evrenle olan ilişkilerini açıklayan derin mitolojik anlatılardır. Bu hikâyeler, dünyanın yaratılışını, insanların ve hayvanların nasıl oluştuğunu ve doğal unsurların ruhani anlamlarını açıklar. Dreamtime, Avustralya'daki Aborijin topluluklarının kültürel kimliğinin merkezinde yer alır ve bu anlatılar, yerel ekosistemlerin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik bilgiler içerir. Bu bilgiler, toplumların çevrelerini nasıl yönetmeleri gerektiğini ve doğayla uyumlu yaşamlarını nasıl sürdürebileceklerini öğretir. Dreamtime hikayeleri, Avustralya'nın benzersiz coğrafi özelliklerini Uluru (Ayers Rock) gibi monolitik kaya oluşumları, çöller ve nehir sistemleri kutsal mekânlar olarak tanımlar ve bu mekânların oluşumunu mitolojik anlatılarla açıklar (Chatwin, 2008). Dreamtime, UNESCO tarafından Aborijinlerin somut olmayan kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilmiştir (Morphy, 1991).

Hindistan, Vedic metinleri ve antik kozmoloji anlayışları ile evrenin yapısının mistik yorumunu sunar. Bu öğretiler, evrenin döngüsel doğasına vurgu yapar ve Hint alt kıtasının derin tarihi ile bütünleşir. Vedic kozmoloji, evrenin yaratılışı, sürdürülmesi ve yok oluşu arasındaki döngüsel ilişkiyi açıklar ve bu döngünün insan yaşamı üzerindeki etkilerini vurgular. Himalayalar, Ganj Nehri ve Hint

Okyanusu gibi coğrafi unsurlar, bu kozmolojik anlayışta kutsal mekânlar olarak yer alır (Kayalı, 2018).

Görsel 34. Hindistan Vedik metinleri

Kaynak. <https://www.melisadaktilosu.com/vedalar-cagi-ve-tarihi-hint-dusuncelerinin-kokeni/>

Orta Amerika'nın antik Maya medeniyeti, doğa olaylarını ve evrenin düzenini anlamak için karmaşık takvim sistemleri geliştirmiştir. Bu sistem, astronomik olayları dikkatlice kaydederek evrenin gizemlerine ışık tutmuştur. Maya takvimi, güneş, ay ve Venüs'ün hareketlerini temel alarak oluşturulmuş ve bu gök cisimlerinin döngüleri, tarımsal faaliyetlerin planlanmasında kullanılmıştır. Yucatan Yarımadası'nın tropikal iklimi ve mevsimsel değişimleri, Maya'ların zaman algısını ve kozmolojik anlayışını şekillendirmiştir (Coe, 2011).

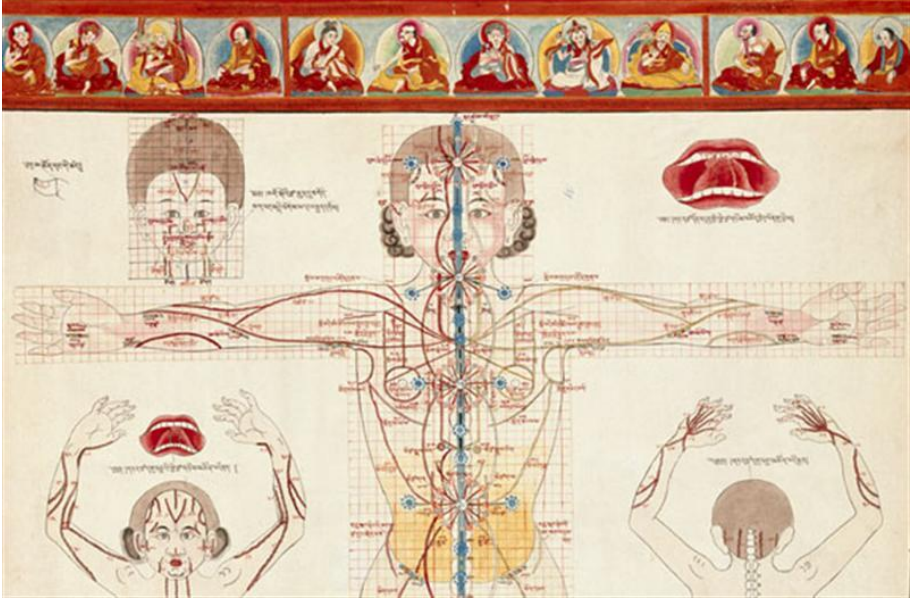
Görsel 35. Maya Takvimi

Kaynak. <https://www.matematiksel.org/maya-takvimi-nedir/>

Çin, binlerce yıllık kültüründe Feng Shui prensiplerine dayalı uygulamalara yer vermiştir. Feng Shui, evrende var olan enerjilerin dengelenmesini sağlayarak yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Bu uygulama, doğal çevrenin enerji akışını (chi) optimize etmeyi amaçlar ve mimari, iç tasarım ve peyzaj düzenlemelerinde kullanılır. Çin'in dağlık arazileri, nehir sistemleri ve değişken iklim koşulları, Feng Shui prensiplerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır (Chen ve Nakama, 2004).

Tibet'in yüksek rakımlı platoları ve sert iklimi, dünyanın en eski tıp sistemlerinden biri olan Tibet Tıbbının gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu sistem, evrenin makro-kozmik yapısıyla paralellikler kurarak, doğa ve insan arasındaki dengeyi yorumlar. Tibet Tıbbı, üç temel enerji (rLung/hava, mKhris-pa/ateş, Bad-kan/su) üzerine kurulmuştur ve bu enerjilerin dengesizliği hastalıkların

nedeni olarak kabul edilir. Tibet'in yüksek dağları ve vadileri, tıbbi amaçlarla kullanılan yüzlerce bitki, mineral ve hayvansal madde barındırır (Dorje, 1999).

Görsel 36. Dünyanın en eski tıp sistemlerinden biri olan Tibet Tıbbı

Kaynak. <https://www.alternatifterapi.com/icerik/tibet-tibbi-dikkat-edilmesi-gerekenler>

Pasifik'in geniş sularında, Polinezya adaları yerel denizciler tarafından yıldızlar, okyanus akıntıları, rüzgar desenleri ve dalga formasyonları kullanılarak keşfedilmiştir. Bu teknikler, doğal işaretlerin dikkatli okunması üzerine kuruludur. Polinezyalı denizciler, gökyüzündeki yıldızların konumlarını ezberleyerek, gece navigasyonu için bir referans sistemi oluşturmuşlardır. Gündüz navigasyonunda ise, güneşin konumu, bulutların şekilleri, deniz kuşlarının uçuş yönleri ve okyanus dalgalarının desenleri gibi doğal işaretleri kullanmışlardır (Lewis, 2017).

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamaların korunması ve sürdürülmesi çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır:

1. Modernleşme ve teknolojik gelişmelerin geleneksel bilgi sistemlerini marjinalleştirilmesi
2. Biyolojik çeşitlilik kaybı ve iklim değişikliğinin yerel ekosistemleri etkilemesi
3. Genç nesillerin geleneksel bilgiye ilgisinin azalması
4. Geleneksel bilginin ticari sömürüsü ve fikri mülkiyet hakları sorunları

Bu zorlukların üstesinden gelmek için geliştirilen stratejiler şunları içerebilir:

1. Geleneksel bilgi sistemlerinin belgelenmesi ve dijitalleştirilmesi
2. Yerel toplulukların bilgi ve uygulamalarının bilimsel araştırmalarla entegrasyonu
3. Eğitim müfredatına geleneksel ekolojik bilginin dahil edilmesi
4. Sürdürülebilir kalkınma projelerinde yerel bilginin kullanılması
5. Geleneksel bilginin korunması için yasal çerçevelerin güçlendirilmesi

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, aynı zamanda biyokültürel çeşitliliğin korunması açısından da kritik öneme sahiptir. Maffi'nin (2005) öne sürdüğü "biyokültürel çeşitlilik" kavramı, biyolojik, dilsel ve kültürel çeşitliliğin birbirine bağlı olduğunu ve birlikte korunması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, geleneksel bilgi sistemleri sadece kültürel miras olarak değil, aynı zamanda ekolojik sürdürülebilirlik için de hayati önem taşır. Geleneksel tıbbi bilgi ve uygulamalar, doğa ve evrenle ilgili bilgi sistemlerinin önemli bir bileşenidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tahminlerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %80'i sağlık hizmetleri için geleneksel tıba güvenmektedir. Etnofarmakoloji alanındaki araştırmalar, yerel toplulukların bitki ve hayvan kaynaklı ilaçlar hakkındaki bilgilerinin modern tıp için yeni tedavi yöntemleri geliştirmede potansiyel kaynaklar olduğunu göstermektedir (Heinrich et al., 2020).

Doğa ve evrenle ilgili geleneksel bilgi sistemleri, aynı zamanda iklim değişikliğine uyum stratejileri geliştirmede de önemli bir rol oynayabilir. Nakashima vd.'nin (2012) çalışması, yerli toplulukların iklim değişikliğinin etkilerini gözlemlene ve bu değişikliklere uyum sağlama konusundaki kapasitelerini ortaya koymaktadır. Bu bilgi, bilimsel iklim modelleri ve öngörülleri ile birleştirilerek daha etkili uyum stratejileri geliştirilebilir.

Öte yandan, geleneksel bilgi sistemlerinin korunması ve kullanılması konusunda etik sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle, bu bilginin ticari kullanımı ve patentlenmesi konusunda yerli toplulukların hakları ve çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır. Nagoya Protokolü (2010) gibi uluslararası anlaşmalar, genetik kaynakların ve ilgili geleneksel bilginin kullanımından elde edilen faydaların adil ve eşit paylaşımını sağlamayı amaçlamaktadır. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamaların araştırılması ve belgelenmesinde, katılımcı yaklaşımların önemi giderek artmaktadır. Berkes'in (2004) savunduğu "topluluk temelli araştırma" modeli, yerel toplulukların araştırma sürecine aktif katılımını teşvik eder ve böylece bilginin daha bütünsel ve etik bir şekilde anlaşılmasını sağlar.

Özellikle yerli ve yerel topluluklar, doğa ve evren hakkındaki kapsamlı bilgileriyle öne çıkar. Örneğin, Amazonlardaki yerli topluluklar, yüzlerce farklı bitki türünün özelliklerini ve kullanımlarını bilirler. Avustralya'daki Aborjinler, arazinin ve suyun yönetimi konusunda detaylı bir anlayışa sahiptir. Bu tür geleneksel bilgiler, sürdürülebilir kaynak kullanımı, biyoçeşitliliğin korunması ve iklim değişikliğine uyum sağlama gibi alanlarda büyük önem taşır. Ancak, modernleşme, küreselleşme ve doğal kaynak kullanımındaki değişimler, bu geleneksel bilgi sistemlerini tehdit etmektedir. Genç nesillerin bu bilgilere erişimi ve ilgisi azalmakta, kültürel aktarım süreci zayıflamaktadır. Ayrıca, bu bilginin ticari kullanımı ve patentlenmesi konusunda, yerli toplulukların haklarının korunması da önemli bir sorundur.

Doğa ve evrenle ilgili geleneksel bilgi ve uygulamaların belgelenmesi, dijitalleştirilmesi ve eğitim programlarına entegrasyonu, koruma çabalarında öne çıkan stratejilerdir. Ancak, bu süreçlerde yerel toplulukların aktif katılımı ve onların bilgisinin sahiplenilmesi kritiktir. Aksi takdirde, geleneksel bilginin sömürsü ve kültürel bağlamından kopması riski yüksektir. Ayrıca, geleneksel bilgi ile modern bilim arasındaki etkileşim de önemlidir. Disiplinlerarası araştırmalar, bu iki bilgi sisteminin entegrasyonu yoluyla yeni anlayışlar ve sürdürülebilir çözümler geliştirebilir. Örneğin, geleneksel tıbbi bilgi, yeni ilaç keşiflerine yol açabilir veya yerli toplulukların iklim gözlemleri, bilimsel iklim modellerini destekleyebilir.

Sonuç olarak, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir bileşeni olarak, toplulukların çevreleriyle olan derin bağlantılarını yansıtır ve sürdürülebilir yaşam biçimlerinin temelini oluşturur. Bu mirasın korunması ve sürdürülmesi, disiplinlerarası bir yaklaşım, yerel toplulukların aktif katılımı ve geleneksel bilgi ile modern bilimin entegrasyonunu Doğa ve evrenle ilgili geleneksel bilgi ve uygulamaların korunması ve sürdürülebilirliği, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir boyutunu oluşturur. Bu bilgi sistemleri, toplulukların dünya görüşlerini, değerlerini ve çevre ile ilişkilerini yansıtır.

2.6.5. El Sanatları Geleneği

El sanatları geleneği, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir parçasıdır. Geleneksel el sanatları, toplulukların yaratıcı becerilerini ve kültürel değerlerini ifade etmelerini sağlayan uygulamalardır. Bu sanatlar, genellikle nesiller boyunca aktarılan bilgi ve becerilere dayanır. El sanatları geleneği, yerel malzemelerin kullanımı, tekniklerin korunması ve bu sanatların belirli bir topluluğa özgü kimlik ögesi haline gelmesi açısından önemli bir kültürel miras alanıdır (Karp, 1994).

UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre, somut olmayan kültürel miras; "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar" olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda el sanatları geleneği, somut olmayan kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biridir.

El sanatları, geleneksel yöntemler, teknikler ve malzemeler kullanılarak üretilen, işlevsel ve/veya estetik değeri olan ürünler olarak tanımlanabilir. Hemen her toplumda, çeşitli el sanatları gelenekleri bulunmaktadır. Bunlar arasında seramik, cam, tekstil, ahşap, metal işleme, takı yapımı, dokumacılık, kilim ve halı üretimi gibi birçok farklı dal yer almaktadır. Bu gelenekler, kültürel kimliğin önemli bir parçasını oluşturur ve toplulukların yaşam biçimleri, inançları, değerleri ve dünya görüşlerini yansıtır.

El sanatları geleneği, somut olmayan kültürel mirasın birçok özelliğini barındırır. Öncelikle, bu gelenekler kuşaktan kuşağa aktarılarak sürdürülür. Ustaların çırakları eğiterek bilgi ve becerileri aktarması, el sanatlarının temel aktarım mekanizmasıdır. Ayrıca, el sanatları gelenekleri günlük yaşama entegre olmuş pratiklerdir ve toplulukların kimliklerinin bir parçasıdır. Bu pratikler, toplumsal ritüellerde, dini törenlerde veya gündelik yaşamda çeşitli işlevler üstlenir. El sanatları geleneği aynı zamanda yaratıcılık ve yenilenme potansiyeli barındırır. Ustalar, geleneksel teknikleri kullanarak özgün, yenilikçi ürünler ortaya koyarlar. Böylece, el sanatları gelenekleri sürekli olarak dönüşür ve gelişir. Bu durum, somut olmayan kültürel mirasın canlı ve dinamik doğasını yansıtır.

Bununla birlikte, el sanatları geleneği günümüzde çeşitli tehditlerle karşı karşıyadır. Modernleşme, kentleşme, küreselleşme ve kitle üretimi gibi süreçler, geleneksel el sanatları ustalarının sayısını azaltmakta, genç kuşakların ilgisini azaltmakta ve geleneksel tekniklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Ayrıca, el sanatları ürünlerinin kültürel bağlamından kopartılarak kitlesel olarak üretilmesi ve ticarileştirilmesi de geleneksel bilgi ve becerilerin yozlaşmasına yol açmaktadır.

El sanatlarının ortaya çıkmasına neden olan malzeme ve yöntemler, doğanın insana sunduğu en önemli kaynaklardan biridir. Bu nedenle el sanatlarında coğrafyayı bulmak hiç de zor değildir. Aşağıda el sanatlarının Türkiye ve dünyada örneklendirildiği alanlarda da bu durum açıkça görülmektedir.

İznik çömlekçiliği, Osmanlı İmparatorluğu döneminde gelişen ve günümüzde de devam eden önemli bir seramik sanatıdır. Marmara Bölgesi'nde yer alan İznik, coğrafi konumu itibarıyla hem İstanbul'a yakınlığı hem de İznik Gölü çevresindeki kaliteli kil yataklarına sahip olması nedeniyle çömlekçilik için ideal

bir merkez haline gelmiştir. Bölgenin ılıman iklimi, çömleklerin kurutulması ve fırınlanması süreçlerinde avantaj sağlamıştır. 16. yüzyılda İznik çinilerinin altın çağını yaşamasında, Osmanlı saray atölyelerinin desteği ve İpek Yolu üzerindeki konumu sayesinde Uzak Doğu seramik teknikleriyle etkileşim imkânı bulması etkili olmuştur. İznik çinilerindeki mavi-beyaz renk kombinasyonu, bölgede bulunan kobalt madenlerinin varlığıyla ilişkilendirilmektedir.

Görsel 37. İznik Çinileri

Kaynak. <https://www.turkiyeninustalari.org/tr/ustalar/cini-seramik-comlek-sanati/yasemin-caglayan>

Ebru sanatı, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş bir coğrafyada gelişim göstermiş, Türk-İslam kültürünün önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu sanatın Anadolu'da gelişmesinde, İpek Yolu üzerindeki konumu nedeniyle farklı kültürlerle etkileşim imkânı bulması etkili olmuştur. Ebru yapımında kullanılan kitle, boya pigmentleri ve kâğıt gibi malzemelerin Anadolu'nun zengin bitki örtüsü ve ticaret yolları üzerindeki konumu sayesinde temin edilebilmesi, bu sanatın gelişimini desteklemiştir. Özellikle Türkiye'nin İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yetişen geven bitkisinden elde edilen kitle, ebru sanatının temel malzemelerinden biridir. Ayrıca, İstanbul'un kültürel merkez olması ve saray desteği, ebru sanatının 17. ve 18. yüzyıllarda zirve yapmasında önemli rol oynamıştır.

Görsel 38. Ebru sanatı

Kaynak. <https://unesco.org.tr/Home/Page/3005?slug=Ebru,-Turkish-Art-of-Marbling>

Kütahya çiniciliği, Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan Kütahya ilinde gelişmiş önemli bir el sanatıdır. Bölgenin jeolojik yapısı, yüksek kalitede kil ve kaolin yataklarına sahip olması, çini üretimi için ideal koşullar sağlamıştır. Kütahya'nın dağlık yapısı ve ormanlarla kaplı olması, çini fırınları için gerekli yakıt teminini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, bölgenin İznik'e göre daha izole konumu, Kütahya çinilerinin daha yerel ve halk sanatına yakın bir karaktere sahip olmasına neden olmuştur. Kütahya çinilerinde kullanılan sarı, kırmızı ve yeşil tonları, bölgede bulunan doğal pigmentlerle ilişkilidir. Kütahya'nın tarihsel süreçte Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması, çini sanatının zengin bir kültürel sentez içinde gelişmesini sağlamıştır.

Anadolu'da bakırcılık sanatının gelişimi, bölgenin zengin bakır yataklarıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep, Doğu Anadolu'da Erzincan ve Karadeniz Bölgesi'nde Trabzon gibi şehirlerde gelişen bakırcılık, bu bölgelerdeki bakır madenlerinin varlığıyla açıklanabilir. Gaziantep'in İpek ve Baharat yolları üzerindeki stratejik konumu, bakır işlemeciliğinin ticari bir değer kazanmasını sağlamıştır. Doğu Anadolu'nun sert iklim koşulları, bakır mutfak eşyalarının ısı iletkenliği nedeniyle tercih edilmesine yol açmıştır. Ayrıca, bölgenin dağlık yapısı ve su kaynakları, bakır işlemeciliğinde kullanılan su gücüyle çalışan çekiç sistemlerinin kurulmasına

imkân tanımıştır. Bakırcılık sanatındaki motifler, Anadolu'nun çok kültürlü yapısını ve tarihsel süreçte farklı medeniyetlerle olan etkileşimini yansıtmaktadır.

Görsel 39. Anadolu'da bakır işleme sanatı

Kaynak. <https://gokonya.com/tr/bakircilik-1>

Türk halı dokumacılığı, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan göç yollarında gelişmiş, göçebe Türk topluluklarının yaşam biçimiyle şekillenmiştir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde gelişen halı dokumacılığı, yerel ekolojik koşullardan etkilenmiştir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun yüksek platolarında hayvancılığın yaygın olması, yün üretimini desteklemiş ve halı dokumacılığının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Uşak, Bergama, Milas, Hereke gibi merkezlerde gelişen halı dokumacılığı, bu bölgelerin kendine özgü iklim koşulları, bitki örtüsü ve kültürel gelenekleriyle şekillenmiştir. Örneğin, Ege Bölgesi'ndeki Milas halılarında kullanılan doğal boyalar, bölgede yetişen bitkilerin çeşitliliğiyle ilişkilidir. Ayrıca, İç Anadolu'nun karasal iklimi, yün ipliğin kurutulması ve boyanması süreçlerinde avantaj sağlamıştır. Halı motiflerindeki çeşitlilik, Anadolu'nun farklı coğrafi bölgelerindeki flora ve fauna çeşitliliğinden esinlenmiştir.

Anadolu'da ahşap oymacılığı sanatı, bölgenin orman varlığı ve ağaç çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Karadeniz Bölgesi'nin nemli iklimi ve zengin orman örtüsü, ahşap işçiliğinin bu bölgede gelişmesini sağlamıştır. Özellikle Kastamonu, Trabzon ve Rize gibi illerde gelişen ahşap oymacılığı, bölgede yetişen kestane, ceviz, meşe ve ıhlamur gibi ağaçların dayanıklılık ve estetik özellikleriyle şekillenmiştir. Akdeniz Bölgesi'nde ise sedir ağacının varlığı, ahşap işçiliğinde farklı tekniklerin gelişmesine imkân tanımıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki ahşap mimari örnekleri, yerel iklim koşullarına adaptasyon

sağlayan çözümler sunmaktadır. Örneğin, Karadeniz'in yağışlı ikliminde ahşap evlerin çatı eğimleri daha diktir. Ahşap oymacılığındaki motifler, Anadolu'nun çok katmanlı kültürel mirasını ve doğa ile olan ilişkisini yansıtmaktadır.

Görsel 40. Ahşap Oymacılığı ve İşçiliği

Telkari sanatı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Mardin ve Midyat'ta gelişmiş, gümüş ve altın tellerin ince işçilikle işlenmesine dayanan bir el sanatıdır. Bu sanatın bölgede gelişmesinde, Anadolu'nun zengin gümüş ve altın madenleri etkili olmuştur. Mezopotamya'nın kadim kuyumculuk geleneğinin bir devamı olan telkari, bölgenin tarihsel süreçte farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasıyla zenginleşmiştir. Mardin'in İpek Yolu üzerindeki konumu, telkari ustalarının farklı kültürlerle etkileşim kurmasını sağlamıştır. Bölgenin sıcak ve kuru iklimi, metal işçiliği için uygun koşullar sunmuştur. Telkari motiflerinde, bölgenin flora ve faunasından esinlenen desenler kullanılmaktadır. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik yapısı içinde telkari ustalarının oluşturduğu lonca sistemi, bu sanatın nesilden nesile aktarılmasını sağlamıştır.

Görsel 41. Telkari sanatı

Kaynak. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/mardinin-tescilli-el-sanati-telkari-hunerli-ustalarin-elinde-gelecege-tasiniyor/2753771>

Keçecilik sanatı, Anadolu'nun İç ve Doğu bölgelerinde gelişmiş, koyun yününün ısı, nem ve basınç altında sıkıştırılmasıyla elde edilen keçe ürünlerin üretimine dayanan bir el sanatıdır. Bu sanatın gelişiminde, bölgenin hayvancılık ekonomisi ve iklim koşulları belirleyici olmuştur. Konya, Afyon ve Balıkesir gibi illerde yaygın olan keçecilik, bu bölgelerdeki koyun yetiştiriciliğinin yaygınlığıyla doğrudan ilişkilidir. İç Anadolu'nun karasal iklimi, keçe yapımında kullanılan yünün kurutulması ve işlenmesi süreçlerinde avantaj sağlamıştır. Keçe ürünlerin ısı yalıtımı özelliği, soğuk kış koşullarında yaşayan topluluklar için

pratik çözümler sunmuştur. Göçebe Türk topluluklarının Orta Asya'dan getirdiği keçecilik geleneği, Anadolu'nun yerel koşullarına adapte olarak özgün bir karakter kazanmıştır. Keçe motiflerinde, bozkır kültürünün izleri ve doğadan esinlenen sembolik anlatımlar görülmektedir.

Görsel 42. Anadolu keçecilik sanatı

Kaynak. <https://www.nehaber24.com/altieylulde-kececilik-sanati-yeniden-hayat-buluyor>

Oya işlemeciliği, Anadolu kadınlarının ince zevkini ve yaratıcılığını yansıtan, iğne, tığ veya mekik kullanılarak yapılan dantel benzeri süslemeleri içeren bir el sanatıdır. Bu sanatın gelişiminde, Anadolu'nun sosyo-kültürel coğrafyası ve kadınların toplumsal konumu etkili olmuştur. Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde yaygın olan oya işlemeciliği, bu bölgelerin ılıman iklimi ve zengin bitki örtüsünden esinlenen çiçek motifleriyle karakterize edilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde ise daha geometrik desenler ve deniz canlılarından esinlenen motifler kullanılmaktadır. Oya işlemeciliğindeki motifler, kadınların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinin bir yolu olmuş, adeta sessiz bir iletişim dili oluşturmuştur. Bölgesel farklılıklar, yerel bitki örtüsü, iklim koşulları ve kültürel etkileşimlerle şekillenmiştir. Örneğin, İzmir yöresinde zeytin ağacı motifleri, Karadeniz'de fındık çiçeği motifleri yaygındır.

Görsel 43. Oya işlemeciliği

Kaynak. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/kulturatlasi/el-slemeleri-oya-ve-nakis>

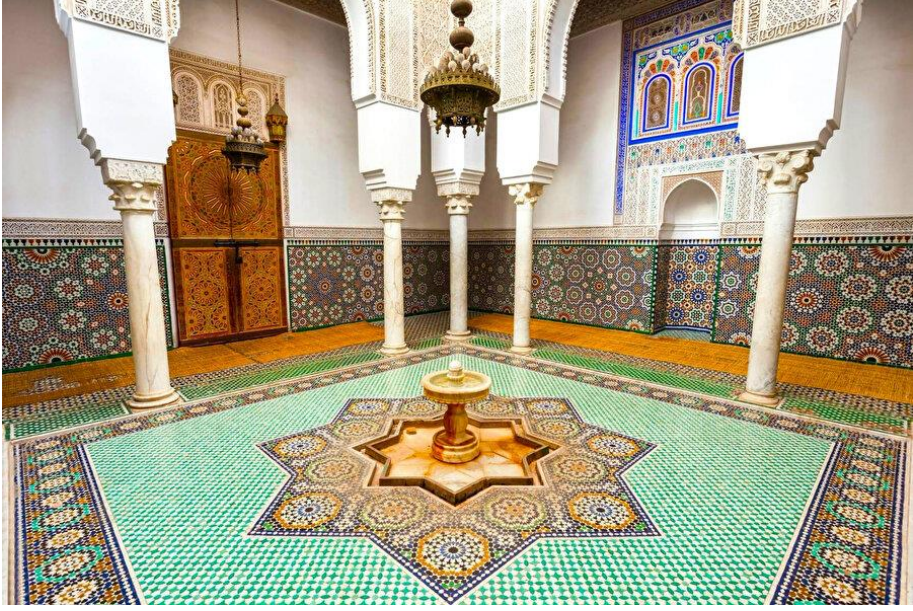
Sedef kakma sanatı, ahşap yüzeylere sedef, bağa, fildişi gibi malzemelerin kakılmasıyla oluşturulan bir süsleme tekniğidir. Bu sanatın gelişiminde, Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve zengin deniz kabuğu çeşitliliği etkili olmuştur. Özellikle Marmara ve Ege Denizi'nden elde edilen sedef, bu sanatın temel malzemesini oluşturmuştur. İstanbul, Bursa ve İzmir gibi deniz ticaretinin geliştiği şehirlerde sedef kakma sanatının yaygınlaşması, deniz ticareti yoluyla egzotik malzemelerin temin edilebilmesiyle ilişkilidir. Osmanlı saray kültürünün etkisiyle gelişen sedef kakma, İstanbul'un kültürel merkez olması ve farklı kültürlerle etkileşim imkânı bulmasıyla zenginleşmiştir. Sedef kakma motiflerinde, deniz canlıları, çiçekler ve geometrik desenler kullanılmaktadır. Bu motifler, Anadolu'nun çok kültürlü yapısını ve Doğu-Batı sentezini yansıtmaktadır.

Görsel 44. Sedef kakma

Kaynak. <https://www.aa.com.tr/tr/insana-dair/ahsap-oymaciligi-ve-sedef-kakma-sanatina-20-yildir-hayat-veriyor/2992462>

Fas, geleneksel el sanatlarının en önemli merkezlerinden biri olarak bilinir. Özellikle Fez şehri, seramik üretimi ile ünlüdür. Fas seramik sanatı (Zellij), yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanır ve geometrik desenler ile canlı renkler kullanılarak oluşturulan çiniler bu sanatın temel unsurlarındandır. Zellij, tek tek elle yontulmuş seramik parçalarından yapılan bir mozaik fayans işi tarzıdır. Elle yontulmuş seramik parçaları genellikle farklı renklerden seçilirdi ve mozaikler temelinde çeşitli desenler oluşturmak için bir araya getirilirdi. Bu İslâm sanatı biçimi, Batı İslâm dünyasındaki mimari ve süslemenin en temel özelliklerinden biridir. Fas ve Cezayir mimarisinde, Tunus'taki erken İslâm alanlarında ve Endülüs'ün tarihî anıtlarında sıkça rastlanır. 15. yüzyıldan sonra geleneksel mozaik zellij, günümüzde de üretilmeye devam ettiği Fas hariç çoğu ülkede modası geçmiştir. Fez'deki ustalar, seramik yapımında geleneksel yöntemleri kullanmaya devam etmekte ve bu sanatın nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır. Fas seramik sanatı, UNESCO tarafından korunması gereken bir somut olmayan kültürel miras unsuru olarak kabul edilmiştir.

Görsel 45. Fas seramik sanatı, Zellij

Kaynak. <https://www.gzt.com/mecra/zellij-fasta-gelisen-ve-ayakta-kalan-miras-3789733>

Güney Amerika'daki Quechua ve Aymara halklarının geleneksel dokumacılık teknikleri, Andlar'ın yüksek rakım ve soğuk iklim koşullarına uyum sağlamak amacıyla gelişmiştir. Alpaka ve lama yünleri, bu bölgedeki en önemli hammaddeler olmuştur.

Görsel 46. Güney Amerika dokuma sanatı

Kaynak. <https://www.pexels.com/tr-tr/fotograf/kisi-eller-kadin-tutmak-4422245/>

İtalyan mozaik sanatı, Akdeniz havzasının jeolojik zenginliği ve tarihsel süreçte farklı medeniyetlerin etkileşimiyle şekillenmiştir. İtalya Yarımadası'nın volkanik yapısı, mozaik yapımında kullanılan renkli taş çeşitliliğini sağlamıştır. Roma İmparatorluğu'nun geniş coğrafyası, farklı bölgelerden değerli taşların

İtalya'ya getirilmesine imkân tanımıştır. Özellikle Ravenna ve Venedik'te gelişen mozaik sanatı, bu şehirlerin Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkileri ve deniz ticareti yoluyla cam teknolojisindeki gelişmelerden faydalanmalarıyla ilişkilidir. Akdeniz ikliminin sunduğu ışık koşulları, mozaiklerin parlaklığını ve renklerini vurgulamıştır. Mozaik motiflerinde, Akdeniz havzasının flora ve faunası ile mitolojik unsurlar yer almaktadır. Bu motifler, bölgenin çok katmanlı kültürel mirasını ve doğa ile olan ilişkisini yansıtmaktadır (Küplemez ve Candan Güngör, 2023).

Görsel 47. Ravenna mozaik sanatı

Kaynak. <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/gezi/italyadaki-bizans-ravenna-ravenna-gezi-rehberi.html>

Doğu Asya'daki Hmong halkının giysi ve nakış sanatı, tropik orman ikliminde canlı renklerin ve çiçek desenlerinin kullanımıyla karakterize olmaktadır. Hmong kadınları, kendilerine özgü nakış teknikleriyle, giysilerinin renk ve desenleriyle etnik kimliklerini güçlü bir şekilde ifade etmektedirler.

Görsel 48. Hmong nakış sanatı

Kaynak. <https://tr.dhgate.com/product/chinese-hmong-thai-embroidery-hill-tribe/1034370608.html?f=seo%7Cprod%7C%7Corganic%7Cgoogle%7Chttp%7C&skuId=1320586396365226024>

Japon origami sanatı, Japon Adaları'nın izole coğrafi konumu ve doğal kaynak kısıtlılığıyla şekillenmiş bir kâğıt katlama sanatıdır. Japonya'nın dağlık yapısı ve sınırlı tarım alanları, kaynakların verimli kullanılmasını gerektirmiş, bu da origami gibi minimal malzeme kullanan sanatların gelişmesini teşvik etmiştir. Japon Adaları'nın nemli iklimi, kâğıt yapımında kullanılan bambu ve dut ağacı gibi bitkilerin yetişmesine uygun koşullar sağlamıştır. Origami sanatındaki simetri ve minimalizm anlayışı, Japon kültüründeki Zen Budizmi'nin etkisiyle şekillenmiştir. Origami motiflerinde, Japon Adaları'nın flora ve faunasından esinlenen turna, kelebek, çiçek gibi figürler yaygındır. Bu figürler, Japon toplumunun doğa ile olan uyumlu ilişkisini ve mevsimsel döngülere verdiği önemi yansıtmaktadır. Japonya'nın deprem kuşağında yer alması, dayanıklı ve

esnek yapılar geliştirme ihtiyacı, origaminin mühendislik prensiplerini de etkilemiştir (Yan vd., 2024).

Görsel 49. Japon origami sanatı

Kaynak. <https://www.ogsmm.com/660-origami> --- kagit-katlama-sanati --- origami-yapimi --- turna-kusu

Hint batik sanatı, Hint Yarımadası'nın muson iklimi ve zengin bitki örtüsüyle şekillenmiş bir kumaş boyama tekniğidir. Batik tekniğinde kullanılan balmumu ve doğal boyalar, bölgenin tropikal ikliminde yetişen bitkilerden elde edilmektedir. Özellikle Rajasthan ve Gujarat bölgelerinde gelişen batik sanatı, bu bölgelerin çöl iklimi ve su kaynaklarının kısıtlılığıyla uyumlu, su tasarrufu sağlayan bir boyama tekniği olarak öne çıkmıştır. Hint Yarımadası'nın farklı bölgelerindeki batik desenleri, yerel flora ve fauna çeşitliliğinden esinlenmiştir. Ayrıca, Hindistan'ın tarihsel süreçte farklı kültürlerle etkileşimi, batik motiflerinde İslam, Budizm ve Hindu geleneklerinin sentezini yansıtmaktadır. Hint batik sanatının canlı renkleri, bölgenin güneşli iklimi ve zengin pigment kaynaklarıyla ilişkilidir. Batik kumaşların hafif ve nefes alabilir yapısı, sıcak ve nemli iklim koşullarına adaptasyon sağlamıştır (Dawis ve Thompson, 2021).

Görsel 50. Hint Batik kumaş boyama sanatı

Kaynak. <https://dergice.com/batik-tarzin-yansitildi-kumas-boyama-sanatinin-merak-edilenleri/>

Somut olmayan kültürel miras alanları, bir toplumun kültürel kimliğinin temel unsurlarını oluşturur. Sözlü geleneklerden gösteri sanatlarına, toplumsal ritüellerden doğa ve evrenle ilgili bilgilere ve el sanatlarına kadar geniş bir yelpazeye yayılan bu miras unsurları, toplulukların kültürel hafızasının korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında hayati öneme sahiptir. Türkiye’de ve dünya genelinde bu miras unsurları, toplumsal dayanışmayı güçlendirmenin yanı sıra, yerel ve küresel düzeyde kültürel çeşitliliğin korunmasına da katkıda bulunur. UNESCO’nun somut olmayan kültürel mirası koruma çalışmaları, bu mirasın sürdürülebilirliği ve toplulukların kültürel değerlerini yaşatmaları açısından kritik bir rol oynamaktadır.

2.7. SOKÜM ve Yaşayan İnsan Hazineleeri Çalışmaları

Somut olmayan kültürel mirasın korunması, bir toplumun kültürel hafızasının sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, UNESCO tarafından başlatılan Yaşayan İnsan Hazineleeri programı, somut olmayan kültürel mirası temsil eden bireylerin ve toplulukların korunması ve desteklenmesi amacıyla geliştirilmiş önemli bir girişimdir. Yaşayan İnsan Hazineleeri, belirli bir zanaat, sanat veya beceriyi ustalıkla icra eden ve bu geleneği sonraki nesillere aktarmada önemli bir rol oynayan kişilerdir (UNESCO, 2003). Bu kişiler, bir toplumun geleneksel bilgi ve becerilerini temsil ederken, aynı zamanda bu bilgilerin aktarımında ve korunmasında merkezi bir konuma sahiptir. Yaşayan İnsan Hazineleeri programı, ulusal ve uluslararası düzeyde somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik bir mekanizma olarak kabul edilmektedir. Program, sadece bireylerin değil, aynı zamanda bu bireylerin içinde

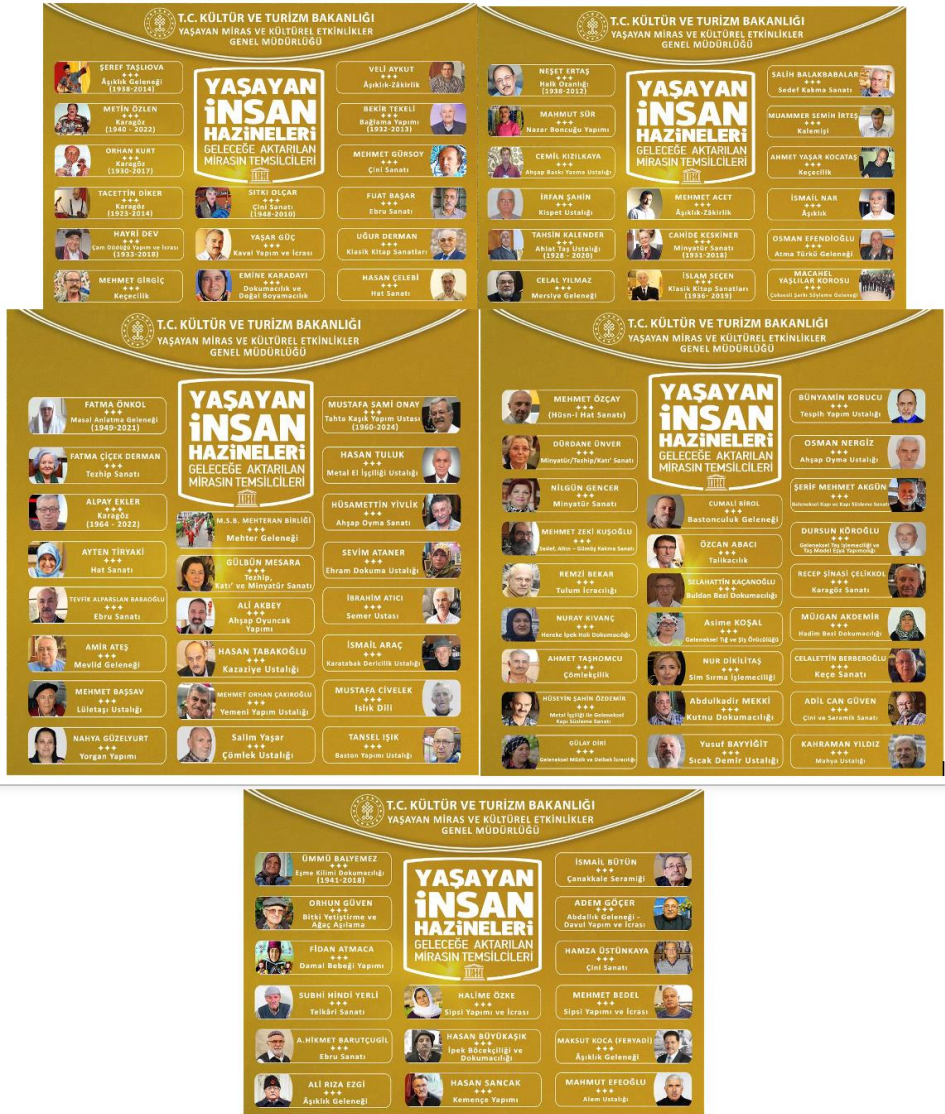
bulundukları sosyal ve kültürel çevrelerin de korunmasını amaçlamaktadır. Bu girişim, geleneksel bilgi ve becerilerin küreselleşme ve modernleşme süreçlerinde kaybolmasının önüne geçilmesi için önemli bir adım olarak görülmektedir (Blake, 2006).

Türkiye, UNESCO'nun Yaşayan İnsan Hazinesi programına 2006 yılında dahil olmuştur ve o tarihten bu yana somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Türkiye'deki Yaşayan İnsan Hazinesi listesi, zanaatkarlık, el sanatları, müzik, dans ve diğer geleneksel bilgi ve uygulamalar alanında uzmanlaşmış bireylerden oluşur. Bu bireyler, toplumsal hafızayı canlı tutarak, geleneksel bilgi ve becerileri genç kuşaklara aktarmada önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen ve yürütülen Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH), Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatması amacıyla aşağıdaki ölçütlere göre belirlenir.

- 1- Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
- 2- Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
- 3- Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
- 4- Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
- 5- Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,
- 6- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
- 7- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması).

Türkiye bu ölçütleri sağlayarak Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanterine kayıtlı olan toplam 92 sanat icracısı insan hazinesi bulunmaktadır ve listesi aşağıda verilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2025).

Görsel 51. Türkiye’deki yaşayan insan hazineleri

Kaynak. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazineleri-ulusal-envanteri.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bilim insanları ve yerel araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalar neticesinde envanter sürekli yenilenmektedir. Henüz envantere girememiş; ancak bu özelliklere sahip olup öneri olarak sunulan icracıları çeşitli araştırmalarda görmek mümkündür (Dursun ve Karahan, 2019; Yıldırım, 2021; Ceylan ve Kılıç Karatay, 2023).

UNESCO'nun Yaşayan İnsan Hazinesi programı, dünya genelinde farklı ülkelerde somut olmayan kültürel mirasın korunması için uygulanan bir

programdır. UNESCO'nun doğrudan yönettiği küresel bir "Yaşayan İnsan Hazine" olarak bulunmamaktadır. Her ülke, kendi kültürel mirasını temsil eden kişileri bu listeye aday gösterebilir ve bu kişilerin bilgi ve becerileri ulusal ve uluslararası düzeyde korunur.

Bununla birlikte, bazı ülkelerin ulusal programları hakkında bilgi ve sayısal veriler mevcuttur: Japonya' da yaklaşık 340 birey ve grup "Yaşayan Ulusal Hazine" olarak tanınmıştır. Güney Kore'de 160' tan fazla birey ve grup bu unvanla onurlandırılmıştır. Fransa'da 2008'den beri yaklaşık 300 usta sanatçı "Yaşayan Miras Ustası" unvanını almıştır. Tayland'da 400'den fazla sanatçı ve zanaatkar bu programda yer almaktadır. Filipinler'de ise 70'in üzerinde usta sanatçı "Ulusal Yaşayan Hazine" olarak tanınmıştır.

Japonya, Yaşayan İnsan Hazine" programını en etkin şekilde uygulayan ülkelerden biridir. Japonya'da bu programa katılan bireylere "Yaşayan Ulusal Hazine" unvanı verilir ve bu kişiler, geleneksel Japon sanatlarının korunmasında ve sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynar. Örneğin, geleneksel çay seremonisi, ikebana (çiçek düzenleme sanatı) ve Noh tiyatrosu gibi sanat dallarında uzmanlaşmış kişiler, Yaşayan Ulusal Hazine" olarak kabul edilir ve devlet tarafından desteklenir. Japonya'da bu kişiler, geleneksel bilgi ve becerilerin kaybolmasını önlemek için eğitim programları düzenler ve toplumsal farkındalık çalışmalarına katılır (Aikawa-Faure, 2014). Örneğin, Kunihiko Moriguchi (1941-), geleneksel Yüzen boyama tekniğinin ustası olarak tanınmıştır. Moriguchi'nin çalışmaları, geleneksel Japon tekstil sanatının çağdaş yorumlarını sunmaktadır (Rupert, 2018).

Güney Kore, Yaşayan İnsan Hazine" programı aktif bir şekilde uygulayan ülkelerden biridir. Güney Koreli geleneksel seramik ustası Hwang Hae-Ryeong, ülkesinin en önemli Yaşayan İnsan Hazine"lerinden biri olarak kabul edilir. Hae-Ryeong, geleneksel Kore seramik sanatının modern dünyada da yaşatılmasını sağlamak amacıyla atölyeler düzenlemekte ve seramik yapım tekniklerini genç kuşaklara öğretmektedir. Güney Kore'de seramik sanatı, toplumsal kimliğin önemli bir unsuru olarak görülmekte ve bu geleneksel bilgi, UNESCO'nun koruma altına aldığı kültürel miras unsurlarından biridir (Aikawa-Faure, 2014). Yine Jeong Jae-mo (1938-2022), geleneksel Kore mimari yapılarının inşası ve restorasyonu konusundaki uzmanlığıyla tanınmıştır. Jeong'un çalışmaları, geleneksel Kore mimarisinin korunması ve yaşatılmasında kritik öneme sahiptir (National Intangible Heritage Center, 2020).

Fransa'da "Maîtres d'Art" programı çerçevesinde, Christian Bonnet, geleneksel kalay döküm sanatının ustası olarak kabul edilmiştir. Bonnet'nin çalışmaları, tarihî önem taşıyan yapıların restorasyonunda kullanılan özgün

tekniklerin korunmasına katkıda bulunmaktadır (Institut National des Métiers d'Art, 2019).

Tayland'da "National Artists" programı kapsamında, Phuthai tekstil dokuma ustası Phrakhrú Pitaknantakhun, geleneksel dokuma tekniklerini ve motiflerini yaşatması ve yeni nesillere aktarması nedeniyle tanınmıştır (Department of Cultural Promotion, Thailand, 2021).

Bu örnekler, Yaşayan İnsan Hazinei kavramının farklı kültürlerde nasıl uygulandığını ve geleneksel sanatların korunmasındaki önemini göstermektedir. Bu programlar, sadece bireyleri onurlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Böylece, geleneksel bilgi ve becerilerin gelecek nesillere aktarılması ve kültürel çeşitliliğin korunması mümkün olmaktadır. Kültürel mirasın korunmasında eğitim, farkındalık artırma ve toplumsal katılım bu kişilerin katkılarıyla güçlenir. Özellikle küreselleşme ve modernleşme süreçlerinin kültürel çeşitliliği tehdit ettiği günümüzde, bu tür programlar kültürel mirasın korunmasında kritik bir savunma hattı oluşturur.

2.8. Dünya Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

Somut olmayan kültürel miras, toplumların kimliğini oluşturan, onları diğer topluluklardan ayıran ve kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlayan manevi değerleri içerir. UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu mirasın korunmasına yönelik uluslararası bir platform sunarak, kültürel çeşitliliğin devamlılığını sağlamayı hedefler. 2003 yılında kabul edilen bu sözleşme, dünya genelinde kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda önemli bir yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda, Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi, dünya genelindeki toplulukların, grupların ve bireylerin kültürel miras öğelerini tanıtarak bu mirasın korunmasını teşvik eder (UNESCO, 2003). Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nin temel amacı, dünya genelindeki kültürel çeşitliliği korumak ve toplulukların kültürel miraslarına sahip çıkmalarını teşvik etmektir. Bu liste, kültürel mirasın korunmasında uluslararası işbirliğini güçlendirmeyi hedeflerken, aynı zamanda kültürel değerlerin sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olarak görülmesini sağlar. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, toplumların tarihî, sosyal ve kültürel kimliklerini sürdürmelerine olanak tanır ve bu mirasın modernleşme, küreselleşme gibi süreçlerle yok olmasını önlemeyi amaçlar (Ruggles & Silverman, 2009).

Bu liste, sadece somut olmayan kültürel mirasın korunmasına değil, aynı zamanda kültürel farkındalığın artırılmasına da büyük katkı sağlar. Bir kültürel mirasın UNESCO listesine dahil edilmesi, o mirasın uluslararası düzeyde

tanınmasını ve korunmasını sağlar. Bu liste, somut olmayan kültürel mirasın çeşitli alanlarda nasıl korunabileceğine dair önemli stratejiler sunarak, yerel toplulukların bu süreçlere aktif katılımını teşvik eder. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, kültürel kimliğin sürdürülebilirliği ve kültürel çeşitliliğin zenginleştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir (Kurin, 2004).

Bir mirasın bu listeye dahil edilmesi, o kültürel öğenin uluslararası düzeyde korunması gerektiğini ve bu mirasın dünya kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini gösterir. Ayrıca, UNESCO listesine dahil edilen kültürel miras öğeleri, toplulukların geleneksel bilgi ve becerilerini gelecek nesillere aktararak bu öğelerin korunmasını sağlar (Skounti, 2009). Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi, belirli kriterlere göre şekillenir (UNESCO, 2003):

- Kriter 1: Listeye girecek unsur, Sözleşme'de tanımlandığı şekliyle “somut olmayan kültürel miras” tanımına uymalı (ait olduğu topluluğun kimliğini yansıtan kültürel bir unsur olarak kabul ediliyor olmalı).
- Kriter 2: Aday olan unsur, somut olmayan kültürel mirasın öneminin görünürlüğünün ve farkındalığının sağlanmasına katkıda bulunmalıdır.
- Kriter 3: Unsurun listeye aday gösterilmesine yol açan toplum katılımı belgelendirilmeli.
- Kriter 4: Aday gösterilen unsurun korunması için alınacak koruma tedbirleri detaylandırılmalı.
- Kriter 5: Unsur, başvuran tarafın veya tarafların Devletinde veya topraklarında bulunan somut olmayan kültürel miras envanterine dahil edilmiş olmalı.

UNESCO Listesinde Yer Alan Somut Olmayan Kültürel Miras Örnekleri

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri, somut olmayan kültürel miras unsurlarının (SOKÜM) dünya çapında daha iyi korunmasını sağlamak ve bunların öneminin fark edilmesini sağlamak amacıyla, UNESCO tarafından 2008 yılından beri güncellenip hazırlanan; farklı ülkelerdeki önemli SOKÜM unsurlarını, acil koruma gerektirenleri ve koruma alanındaki iyi uygulamaları içeren listelerdir.

2003 Sözleşmesi'nin 16. 17. ve 18. maddelerinde üç liste oluşturulmasını öngörülmüştür (UNESCO, Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding Practices):

- **İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi**, bu mirasın çeşitliliğini gösterme ve önemi hakkında farkındalık yaratmak üzere seçilmiş bazı kültürel uygulamalar ve ifadeleri içermektedir. Liste

herhangi bir mükemmellik veya münhasırlık standardı atfetmemekte ya da tanımamaktadır. 2023 itibarıyla 611 unsur içerir.

- **Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi**, toplulukların ve ülkelerin, onları canlı tutmak için acil önlem almak zorunda oldukları düşünülen kültürel unsurlardan oluşmaktadır. 2023 itibarıyla 82 unsur içerir.
- **Korumaların İyi Uygulamaları Kaydı**. Taraf Devletlerin, toplulukların ve diğer paydaşların başarılı koruma deneyimlerini ve yaşayan miraslarını, uygulamalarını ve bilgilerini gelecek nesillere aktarırken karşılaştıkları zorlukların üstesinden nasıl geldiklerine dair örneklerin paylaşıldığı listedir. 2023 itibarıyla 37 kayıt içerir.

Dünya genelinde, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilen pek çok örnek bulunmaktadır. Bu örnekler, toplumların kültürel kimliklerinin korunması ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin bir parçası olarak kabul edilir. Her bir örnek, belirli bir topluluğun geleneksel bilgi ve becerilerini yansıtırken, aynı zamanda bu toplulukların kültürel miraslarını gelecek kuşaklara aktarma konusundaki çabalarını gösterir.

Japonya'da geleneksel Washi kâğıdı üretimi, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne 2014 yılında dahil edilmiştir. Washi, Japon kültüründe el yapımı bir kâğıt türü olup, genellikle sanat, kaligrafi ve dekoratif amaçlar için kullanılır. Bu kâğıt türü, Japon kültürünün estetik anlayışını ve zanaatkarlık geleneğini yansıtan önemli bir somut olmayan kültürel miras unsurudur. Washi kâğıdı üretimi, belirli bir teknik bilgi ve beceri gerektirdiği için bu sanatın sürdürülebilirliği büyük önem taşır. UNESCO'nun bu kâğıt türünü koruma altına alması, Japon kültürünün geleneksel zanaatlarına yönelik uluslararası farkındalığın artmasına olanak sağlamıştır (Inaba, 2015).

Endonezya'nın Batik sanatı, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne 2009 yılında dahil edilmiştir. Batik, kumaş üzerine balmumu kullanılarak yapılan ve çeşitli desenlerle süslenen geleneksel bir boyama tekniğidir. Endonezya'da Batik, sadece sanatsal bir uygulama olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel değerlerin bir sembolüdür. Batik desenleri, her bir topluluğun kendine özgü kültürel mirasını yansıtır ve bu desenler toplumsal kimliğin önemli bir parçasıdır. UNESCO, Batik sanatını somut olmayan kültürel miras olarak kabul ederek, bu sanatın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için önemli adımlar atmıştır (Steelyana, 2012).

Fransız mutfağı, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne 2010 yılında dahil edilmiştir. Fransız mutfak kültürü, sadece yiyeceklerin hazırlanış biçimiyle değil, aynı zamanda yemeğin sosyal bir etkinlik olarak ele alınmasıyla da

öne çıkar. Fransız yemekleri, belirli geleneksel tekniklerle hazırlanır ve her öğün, sosyal ve kültürel bir paylaşımın parçası olarak kabul edilir. UNESCO'nun bu mutfak kültürünü koruma altına alması, gastronominin bir toplumun kültürel kimliğini yansıtan bir miras olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir (Trubek, 2011).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilen kültürel öğeler, uluslararası düzeyde korunma altına alınarak gelecek nesillere aktarılması için önemli bir platforma sahip olur. Bu listeye dahil edilen miras unsurları, sadece yerel topluluklar tarafından korunmakla kalmaz, aynı zamanda bu öğelerin küresel düzeyde tanınması ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerine entegre edilmesi sağlanır. UNESCO'nun bu girişimi, kültürel mirasın korunmasında uluslararası işbirliğini artırarak, kültürel çeşitliliğin zenginleşmesine katkıda bulunur (Smith & Akagawa, 2009).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi, dünya genelindeki kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında kritik bir rol oynar. Bu liste, somut olmayan kültürel mirasın uluslararası düzeyde tanınmasını sağlayarak, bu mirasın korunması için gerekli stratejilerin geliştirilmesine olanak tanır. Hem Türkiye'den hem de dünyadan pek çok örnek, UNESCO'nun somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalarının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Kültürel mirasın korunması, sadece bir topluluğun kimliğini sürdürebilmesi için değil, aynı zamanda küresel kültürel çeşitliliğin korunması açısından da hayati bir öneme sahiptir.

2.9. Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

Türkiye, zengin kültürel çeşitliliği ve tarihî mirası ile dünyanın en köklü kültürlerine ev sahipliği yapan ülkelerden biridir. Bu nedenle, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği açısından Türkiye, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde büyük önem taşır. Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras öğeleri, toplumsal dayanışmayı, kültürel kimliği ve geleneksel bilgi sistemlerini yaşatan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne 2006 yılında taraf olmuş ve o tarihten itibaren somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik ulusal stratejiler geliştirmiştir (UNESCO, 2003).

Türkiye'de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik yürütülen çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koordine edilmektedir. Bu çalışmaların temel amacı, kültürel mirasın yerel topluluklar tarafından korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Somut olmayan kültürel miras, bir toplumun kimliğinin önemli bir parçasıdır ve bu mirasın korunması, hem kültürel

sürdürülebilirlik açısından hem de kültürel çeşitliliğin korunması bakımından kritik bir öneme sahiptir.

Türkiye, UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne önemli katkılarda bulunmaktadır. Türkiye'nin kültürel miras öğeleri, ülkenin farklı coğrafi bölgelerinde yaşayan toplulukların tarihi, sosyal ve kültürel değerlerini yansıtan unsurlardan oluşur. Bu miras unsurları arasında sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve el sanatları yer alır. Her bir miras öğesi, yerel toplulukların kendine özgü kimliğini yansıtırken, aynı zamanda Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini de ortaya koyar (Çalışkan, 2023).

 T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYAYAN MİRAS VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
	
 MEDDAHLIK UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2008	 MEVLEVİ SEMA TÖRENLERİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2008
 AŞIKLIK GELENEĞİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2009	 KARAGÖZ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2009
 NEVRUZ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2009 / 2016	 KIRKPINAR YAĞLI GÜREŞ FESTİVALİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2010
 SEMAH, ALEVİ-BEKTAŞİ RİTÜELİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2010	 GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2010
 TÖREN KEŞKEĞİ GELENEĞİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2011	 MESİR MACUNU FESTİVALİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2012
 TÜRK KAHVESİ KÜLTÜRÜ VE GELENEĞİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2013	 EBRU: TÜRK KAĞIT SÜSLEME SANATI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2014
 GELENEKSEL ÇİNİ USTALIKI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2016	 İNCE EKMEK YAPMA VE PAYLAŞMA KÜLTÜRÜ: LAVAS VE YUFKA UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2016
 BAHAR KUTLAMASI: HİDRELLEZ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2017	 ISLIK DİLİ UNESCO Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine Kayıt Yılı : 2017
 DEDE KORKUT MİRASI:DESTAN, MASAL VE MÜZİK UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2018	 GELENEKSEL TÜRK OKÇULUĞU UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2019
 GELENEKSEL STRATEJİ VE ZEKÂ OYUNU: MANGALA / GÖÇÜRME UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2020	 MİNİYATÜR SANATI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2020
 HÜSN-İ HAT SANATI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2021	 GELENEKSEL AHLAT TAŞ İŞÇİLİĞİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2022
 İPEK BÖCEKÇİLİĞİ VE DOKUMA İÇİN İPEĞİN GELENEKSEL ÜRETİMİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2022	 NASREDDİN HOCA FIKRALARINI ANLATMA GELENEĞİ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2022
 ÇAY KÜLTÜRÜ, KİMLİK, MİSAFİRPERVERLİK VE SOSYAL ETKİLEŞİM SEMBOLÜ UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2022	 ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ İLE İLGİLİ GELENEKSEL BİLGİ, YÖNTEM VE UYGULAMALAR UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2023
 TEZHİP SANATI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2023	 İFTAR VE İFTAR İLE İLGİLİ SOSYO-KÜLTÜREL GELENEKLER UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2023
 MEY - BALABAN ZANAATKARLIĞI VE İCRASI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2023	 SEDEF KAKMA SANATI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2023
 GELENEKSEL TULUM YAPIMI VE İCRASI UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temelli Listesine Kayıt Yılı : 2024	 yakegm.ktb.gov.tr

Görsel 52. Türkiye somut olmayan kültürel miras listesi

Kaynak. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-345095/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listelerinde-turkiye.html>

Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras öğeleri, UNESCO'nun listesine dahil edilerek uluslararası düzeyde korunmaya başlanmıştır. Bu koruma çalışmaları, kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamayı ve toplumsal hafızayı gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin UNESCO listesine dahil olan somut olmayan kültürel mirasları, hem yerel düzeyde toplumsal birleştiriciliği desteklemekte hem de uluslararası alanda kültürel diplomasi için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Öncü, 2021).

Türkiye'den UNESCO Listesine Dahil Edilen Örnekler

Türkiye, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne çok sayıda kültürel öğeyi dahil ettirmiştir. Bu öğeler, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşayan toplulukların geleneksel bilgi, beceri ve pratiklerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin bu listeye dahil olan kültürel miras öğeleri, yerel toplulukların kültürel kimliğini ve toplumsal dayanışmasını güçlendirmenin yanı sıra, kültürel çeşitliliğin korunmasına da katkıda bulunmaktadır (UNESCO, Türkiye Milli Komisyonu).

"Meddahlık", Türkiye ve Türkçe konuşulan bölgelerde yaşayan geleneksel bir Türk tiyatro sanatıdır ve tek kişilik hikâye anlatıcısı olan meddah tarafından gerçekleştirilir. Tarihsel açıdan meddahların görevi topluma ışık tutmak, bilgi vermek ve neşe katmaktır. Bu anlatıcılar genellikle kervansaray, pazar yerleri ve kahvehane gibi mekanlarda performans göstererek, çoğunlukla okuma yazma bilmeyen kitlelere kendi düşüncelerini ve değer yargılarını iletirlerdi. "Meddah" sözcüğü, Arapça kökenli "maddah" kelimesinden gelir ve "övgü yapan" anlamını taşır, günümüzde "öykü anlatan kişi" olarak tanımlanabilir. Bu kültürel öğe, 2003'te ilk duyurusu yapıldıktan sonra 2008 senesinde İnsanın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 53. Geleneksel Türk tiyatrosu, Meddahlık

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Mevleviye, 1273 senesinde Konya'da ortaya çıkan ve zamanla Osmanlı topraklarına yayılan mistik bir akımdır. Günümüzde bu tarikat, çeşitli Türk topluluklarında varlığını sürdürmekte, ancak en canlı ve tanınmış merkezleri Konya ile İstanbul şehirlerinde bulunmaktadır. Mevlevilik, "Semazen" adı verilen kişilerin kendilerini döndürerek gerçekleştirdikleri ritüel danslarıyla bilinir. Önerilen birkaç saat süren açlık sonrasında, semazenler sol ayaklarını sabit tutarak küçük dönüşler yapmaya başlar ve bedenlerini bu sabit nokta etrafında çevirmek için sağ ayaklarından destek alırlar. Bu gösteri, dört ayrı bölümden oluşan vokal ve çalgısal müzik eşliğinde, en az bir ses sanatçısı, ney çalan müzisyen, kudüm ve ud icracısı tarafından sunulur. Bu kültürel değer, ilk kez 2005'te duyurulmuş ve 2008 yılında İnsanın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 54. Sema töreni

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Gezgin ozanlar olan "âşıklar" tarafından sürdürülen âşıklık geleneği, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Bu sanatçılar, geleneksel kıyafetleriyle ve telli sazlarıyla tanınır. Düğünler, kahvehaneler ve çeşitli halk şenliklerinde sıkça performans sergilerler. Şiirleri genellikle aşk temalıdır ve hece ölçüsüyle, kafiye olarak yazılır. Eserlerini, kendi mahlaslarını içeren bir dörtlükle sonlandırırlar. Âşıklar, topluluklar arasında seyahat ederek kültürel değerlerin ve fikirlerin yayılmasında önemli rol oynarlar. Sadece şiirle değil, aynı zamanda sosyal ve politik hicivle de toplumsal diyalogun gelişmesine katkıda bulunurlar. Özellikle düğün törenlerinde, bu ozanlar Türk edebiyatından ve yerel yaşamlardan beslenen bilge kişiler olarak görülürler. Bu gelenek, toplulukların günlük hayatını

zenginleştirmesiyle bilinir ve 2009'da UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 55. Aşıklık geleneği ve aşık atışması

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Türkiye'nin geleneksel sahne sanatlarından biri olan Karagöz, kendine has özellikleriyle bilinir. Bu gölge oyununda, çoğunlukla deve veya öküz derisinden üretilmiş insan ve nesne figürleri kullanılır. Bu figürler, ışık kaynağının önünde çubuklarla hareket ettirilir ve gölgeleri beyaz bir perdeye yansıtılır. Oyunların çoğu mizahi nitelikte olup, başrollerde Karagöz ve Hacivat bulunur. Ayrıca Kantocu adlı bir şarkıcı ve Hokkabaz isimli bir sihirbaz-akrobat gibi çeşitli karakterler de yer alır. Diyaloglarda sıkça kelime oyunlarına ve yerel ağız taklitlerine rastlanır. "Hayalî" adı verilen usta bir sanatçı, figürleri yönetir. Yanında, hem figürlerin yapımında yardımcı olan hem de müzikle oyuna eşlik eden çırakları olabilir. Geçmişte kahvehanelerde, bahçelerde ve meydanlarda, özellikle Ramazan ayında ve sünnet törenlerinde sıkça sergilenen Karagöz, günümüzde daha çok büyük şehirlerdeki tiyatro salonlarında, eğitim kurumlarında ve alışveriş merkezlerinde sahnelenmektedir. Hala izleyicilerin ilgisini çekmeyi başarmaktadır. Bu geleneksel tiyatro, insanları eğlenceli bir şekilde bir araya getirirken, aynı zamanda kültürel kimlik duygusunu pekiştirir. 2009 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 56. Karagöz geleneksel tiyatrosu

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Geleneksel Sohbet Toplantıları, halk edebiyatı, oyunları ve müziğinin yanı sıra toplumsal değerlerin aktarılmasında kritik bir rol üstlenir. Özellikle kış mevsiminde, Türk erkekleri kapalı mekanlarda bir araya gelerek yerel konuları tartışır, gelenekleri yaşatır ve topluluk bağlarını güçlendirir. Bu buluşmalar, karşılıklı saygı ve birlik duygusunu pekiştirirken, müzik, dans ve geleneksel oyunlarla renklenir. Katılımcılar, yöresel lezzetleri tadarak bu etkinliklerin keyfini çıkarır. Toplantılar bazen sabahın ilk ışıklarına kadar sürebilir. 15-16 yaş üstü erkeklerle açık olan bu toplantılarda etnik köken, inanç veya statü ayrımı gözetilmez. Ancak katılımcıların dürüst, güvenilir, büyüklerine saygılı olmaları ve aşırılıklardan kaçınmaları beklenir. Geçerli bir mazeret olmaksızın toplantıya katılmayanlar para cezasına çarptırılabilir. Genellikle 5 ila 30 kişiden oluşan bu gruplar, seçimle belirlenen veya yaşlılar tarafından önerilen liderler tarafından yönetilir. Tüm üyeler eşit hak ve sorumluluklara sahiptir. Bu sohbet toplantıları, sosyal adalet, hoşgörü, yardımseverlik ve saygı gibi etik değerleri aktararak önemli bir eğitim işlevi görür. 2010 yılında UNESCO tarafından İnsanın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 57. Geleneksel sohbet toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri vb.)
Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Semahlar, mistik ve estetik bedensel hareketlerin uyumlu bir bütünü olarak tanımlanabilir. Bu ritüel, Hz. Ali'ye duyulan saygıya dayanan Alevi-Bektaşî inancının önemli bir parçasıdır. Cem törenlerinde icra edilen on iki temel hizmetten biridir. Uzun saplı saz çalan müzisyenler eşliğinde, "canlar" olarak adlandırılan kişiler tarafından gerçekleştirilir. Türkiye'deki Alevi-Bektaşî topluluklarında, farklı müzikal ve ritmik özelliklere sahip çeşitli Semah türleri bulunur. Değişmeyen bir özellik, ritüelin kadın ve erkekler tarafından birlikte yapılmasıdır. Semah ritüelleri, Tanrı ile birlik kavramını ve doğal döngüyü simgeler: İnsanın Tanrı'dan gelip Tanrı'ya dönüşünü temsil eder. İki tür Semah vardır: Sadece Alevi-Bektaşî inancına mensup kişilerin katıldığı "İçeri Semahları" ve genç nesillere bu kültürü tanıtmak amacıyla yapılan "Dışarı Semahları". Geleneksel motifler ve öğretiler sözlü olarak aktarılırken, Semah kültürüyle ilişkili sanat ve edebiyat türleri de gelişmeye devam etmektedir. Bu sayede Semahlar, Türkiye'nin geleneksel müzik kültürünün zenginleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. 2010 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne dahil edilen Semahlar, Türk kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Görsel 58. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali, Türkiye'nin Edirne şehrinde düzenlenen köklü ve geleneksel bir etkinliktir. Her yıl, farklı yaş gruplarından, kültürlerden ve bölgelerden binlerce insan, Altın Kemer ve "Başpehlivan" unvanı için mücadele eden pehlivanları izlemek üzere Edirne'ye akın eder. Bu festival, sadece bir spor müsabakası değil, aynı zamanda zengin kültürel unsurları barındıran önemli bir gelenektir. Festival, organizasyonun manevi hamisi olan Kırkpınar Ağası tarafından başlatılır. Açılış töreni, kırk davul ve zurna çalgı takımının yer aldığı görkemli bir etkinlikle gerçekleştirilir. Altın kemer, Selimiye Camii'nde okunan duaların ardından bir tören alayıyla şehir boyunca taşınır, bu da etkinliğin dini ve kültürel önemini vurgular. Güreş müsabakaları geleneksel olarak Er Meydanı'nda gerçekleşir. Töreni yöneten kişi, pehlivanları seyircilere tanıtır, isimlerini, unvanlarını ve becerilerini anlatır. Ardından yağcı, bezcinin yardımıyla güreşçileri yağlar ve ısınma hareketleri ile selamlamalar başlar. Güreşçilerin her biri "kıspet" adı verilen, manda ya da inek derisinden yapılmış kalın pantolonlar giyer. Bu özel kıyafet, yağlı güreşin karakteristik bir özelliğidir. Müsabakalar sırasında, davulcular ve zurnacılar Kırkpınar'a has güreş havaları çalarlar, bu da etkinliğe özgü bir atmosfer yaratır. Kırkpınar yağlı güreşleri, din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın her kültür, bölge ve yaştan erkeğe açıktır, bu da etkinliğin kapsayıcı doğasını gösterir. Pehlivanlar, toplumda örnek şahsiyetler olarak kabul edilirler. Cömertlik, dürüstlük, saygılı olma, gelenek ve göreneklere bağlılık gibi özellikleriyle tanınırlar. Tüm pehlivanlar, usta-çırak geleneği içinde yetiştirilir, bu da bilgi ve becerilerin nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin kültürel önemi, 2010 yılında UNESCO tarafından tescillenmiş ve İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu, festivalin sadece Türkiye için değil, dünya kültürel mirası için de önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Görsel 59. Kırkpınar yağlı güreş festivali

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Keşkek, Türk mutfak kültürünün önemli bir parçası olan geleneksel bir yemektir. Bu yemek, sadece bir lezzet değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliği ve dayanışmayı simgeleyen özel bir ritüeldir. Düğün merasimleri, sünnetler ve dini bayramlar gibi önemli günlerde hazırlanan Keşkek, hazırlanışından sunumuna kadar birçok kültürel unsuru içinde barındırır. Keşkeğin hazırlanma süreci, toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren bir etkinliktir. Kadınlar ve erkekler, büyük kazanlarda buğday ve eti birlikte pişirerek bu geleneksel yemeği hazırlarlar. Hazırlık aşaması bir gün öncesinden başlar. Buğday, dualar eşliğinde yıkanır ve ertesi gün davul-zurna eşliğinde büyük bir taş havana taşınır. Bu taşıma işlemi, yemeğin hazırlanmasının ne kadar önemli bir olay olduğunu gösterir. Buğdayın dövülmesi, iki ila dört kişi tarafından sabit bir hızda gerçekleştirilir. Bu işlem, toplumsal iş birliğinin ve uyumun bir göstergesidir. Keşkek'in ana malzemeleri olan kabuğu ayıklanmış buğday, kemikli et parçaları, soğan, baharatlar, su ve yağ büyük bir kazana konularak açık havada bütün gece pişirilir. Bu uzun pişirme süreci, sabır ve özenin bir yansımasıdır. Öğleye doğru, yemeğin hazırlanması toplumsal bir etkinliğe dönüşür. Köyün en kuvvetli gençleri tahta tokmaklarla keşkeği dövmeye çağrılır. Bu sırada kalabalık tezahürat yapar, zurnacılar özel ezgiler çalar. Bu atmosfer, yemek hazırlama sürecini adeta bir

festivale dönüştürür. Keşkek geleneği, sadece yemek pişirmekle sınırlı kalmaz. Bu gelenek; eğlenceler, oyunlar ve müzik dinletileri gibi kültürel etkinlikleri de kapsar. Ayrıca, komşu kasaba ve köylerden insanlar tören alanında topluca yemek yemeye davet edilir. Bu da toplumlar arası bağları güçlendiren bir unsurdur. Keşkek hazırlama ve pişirme sürecinde kullanılan birçok tabir, günlük hayatta yaygın olarak kullanılan ifadelerle dönüşmüştür. Bu da geleneğin dile ve kültüre olan etkisini gösterir. Geleneğin devamlılığı, usta aşçılar tarafından sağlanır. Bilgi ve beceriler, usta-çırak ilişkisi içinde yeni nesillere aktarılır. Keşkek geleneğinin kültürel önemi, 2011 yılında UNESCO tarafından tescillenmiş ve İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu, Keşkeğin sadece bir yemek değil, aynı zamanda Türk kültürünün önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

Görsel 60. Geleneksel törenlerde yapılan keşkek
Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Mesir Macunu Festivali, Türkiye'nin Manisa şehrinde düzenlenen köklü ve anlamlı bir gelenektir. Bu festival, tarihî bir olaya dayanmakta ve kültürel mirasın canlı bir örneğini teşkil etmektedir. Festivalin kökeni, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın hastalığından kurtulmasına dayanır. Rivayete göre, Hafsa Sultan "mesir macunu" adı verilen özel bir karışım sayesinde iyileşmiştir. Bu mucizevi iyileşmenin ardından, Hafsa Sultan bu macunun halka dağıtılmasını emretmiştir. Bu olay, yüzyıllar boyunca süren bir geleneğin başlangıcı olmuştur. Festival her yıl 21-24 Mart tarihleri arasında gerçekleştirilir. Bu tarihler, baharın gelişini de simgelemektedir. Mesir macunu, geleneksel yöntemlerle hazırlanır. Aşçıbaşı ve çırakları tarafından 41 farklı taze baharat ve ot kullanılarak yapılır.

Bu özenli hazırlık süreci, macunun şifa verici özelliklerinin korunmasını sağlar. Macunun hazırlanması kadar paketlenmesi de önemli bir ritüeldir. 14 kadından oluşan bir ekip, macunu küçük kağıtlara özenle sarar. Bu işlem sırasında şifa dilekleri ve dualar okunur, böylece macuna manevi bir değer de katılmış olur. Festivalin en heyecan verici anı, macunların halka dağıtılmasıdır. Hazırlanan macunlar, Sultan Camii'nin minaresinin tepesinden ve kubbelerinden halka saçılır. Türkiye'nin dört bir yanından gelen binlerce insan, bu macun parçalarını yakalamak için birbiriyle yarışır. Bu rekabet, festivalin eğlenceli ve katılımcı yönünü ortaya koyar. Mesir macununa atfedilen önem, sadece şifa verici özelliklerinden kaynaklanmaz. Birçok kişi, bu macunu yakalamanın evlilik, iş ve çocuk gibi dileklerinin bir yıl içinde gerçekleşmesini sağlayacağına inanır. Bu inanç, festivale mistik bir boyut katar. Festivalin atmosferini zenginleştiren bir diğer unsur da müziktir. Geleneksel kıyafetler giymiş 45 kişilik Mehter Takımı, macunun hazırlanması sırasında ve festival boyunca marşlar seslendirir. Bu müzik performansı, etkinliğe tarihî ve kültürel bir derinlik katar. Mesir Macunu Festivali, Manisa halkı için büyük önem taşır. Yerel halk arasında güçlü bir dayanışma duygusu yaratan bu gelenek, aynı zamanda şehrin Türkiye'nin hemen hemen tüm bölgelerinden misafirler ağırlamasına vesile olur. Bu yönüyle festival, kültürel alışverişi ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik eder. Festivalin kültürel önemi, 2012 yılında UNESCO tarafından tescillenmiş ve İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu tescil, Mesir Macunu Festivali'nin sadece yerel değil, evrensel bir değer taşıdığını göstermektedir.

Görsel 61. Mesir macunu

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Türk kahvesi, Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu geleneksel içecek, özel hazırlama ve demleme teknikleriyle zengin bir kültürel miras oluşturmaktadır. Türk kahvesi yapımı, taze kavrulmuş kahve çekirdeklerinin ince toz haline getirilmesiyle başlar. Öğütülmüş kahve, soğuk su ve şeker, cezveye konularak yavaş yavaş pişirilir. Bu uzun ve özenli demleme süreci, istenilen köpüklü kıvamın elde edilmesini sağlar. Kahve, küçük fincanlarda servis edilir ve genellikle kahvehanelerde içilir. Türk kahvesi geleneği, toplumsal hayatın önemli bir parçasıdır. Kahvehaneler, insanların sohbet etmek, güncel haberleri paylaşmak ve kitap okumak için bir araya geldiği mekanlardır. Kahve ikramı, samimi bir muhabbet ve günlük meselelerin paylaşılması için fırsat sunar. Türk kahvesi, sosyal etkinliklerde de önemli bir rol oynar. Nişan törenleri, bayramlar gibi özel günlerde geleneksel uygulamalar eşliğinde sunulur. Bu geleneksel bilgi ve uygulamalar, aile üyeleri tarafından gözlem ve katılım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Türk kahvesinin önemi, yalnızca hazırlanış ve sunuluş biçiminde değil, kültürel imgeler ve anlamlar dünyasında da yer almasındadır. Boş fincanda kalan telve, genellikle kahveyi içen kişinin falına bakmak için kullanılır. Türk kahvesi, edebiyatta ve şarkılarda da sıklıkla anılır ve törenlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu kültürel miras, 2013 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilerek uluslararası alanda tanınmıştır. Bu tescil, Türk kahvesinin sadece Türk kültürüne özgü değil, insanlığın ortak değeri olduğunu göstermektedir. Türk kahvesi geleneği, zengin bir kültürel birikimi, toplumsal işlevleri ve simgesel anlamlarıyla Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu gelenek, sürdürülebilirliğini ve evrensel değerini UNESCO tescili ile kanıtlamıştır.

Görsel 62. Türk kahvesi

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Ebru, Türk kültürünün önemli geleneksel sanatlarından biridir. Kitreye renkli boyaların serpilmesi ve ardından kağıda aktarılması yoluyla oluşturulan renkli desen ve kompozisyonlar, ebru sanatını tanımlar. Ebru sanatçıları, renkleri doğal pigmentlerden elde eder ve öd gibi doğal asitlerle karıştırarak yoğunlaştırılmış sıvı preparat üzerine sergiler. Fırçayla uygulanan bu renkler, yüzeyde kıvrımlı desenler oluşturur. Ebru sanatçıları, sanatlarını Türk kültürünün, kimliklerinin ve yaşam tarzlarının ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Sanatın temel becerilerinin kazanılması en az iki yıl sürer ve geleneksel olarak usta-çırak ilişkileri içinde, sözlü aktarım ve pratik eğitim yoluyla öğretilir. Ebru sanatı, yaş, cinsiyet veya etnik köken ayrımı gözetmeksizin sürdürülen bir gelenektir. Kadınların katılımı ve desteklenmesi önemli bir role sahiptir. Ayrıca, sanatın kolektif yapısı, dostane sohbet aracılığıyla diyalog kurmayı teşvik eder, sosyal bağları pekiştirir ve bireyler ile topluluklar arasındaki ilişkileri güçlendirir. Ebru sanatındaki desen ve kompozisyonlar arasında çiçekler, yapraklar, süslemeler, kafes işçiliği, camiler ve aylar gibi motifler yer alır. Bu motifler, geleneksel ciltçilik sanatında dekorasyon amaçlı kullanılır. Bu önemli Türk kültürel mirası, 2014 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu tescil, ebru sanatının sadece Türk kültürüne özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değeri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ebru sanatı; sahip olduğu geleneksel teknikleri, kültürel anlamları, sosyal işlevleri ve kolektif doğası ile Türk kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu sanatın UNESCO tarafından tescil edilmesi, onun evrensel değerini ve korunması gereken önemini vurgulamaktadır.

Görsel 63. Türk kağıt süsleme sanatı, Ebru
Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Yufka ekmeği yapma ve paylaşma geleneği, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'deki toplumların ortak kültürel mirasıdır. Bu gelenek, sahip olduğu sosyal işlevler ve yaygın uygulama nedeniyle bu bölgelerde varlığını sürdürmektedir. Yufka ekmeğinin hazırlanması genellikle aile üyelerinden oluşın en az üç kişi tarafından gerçekleştirilir. Her biri ekmeğin yapımı ve pişirilmesinde rol oynar. Kırsal bölgelerde ise komşular da bu sürece katılır. Geleneksel fırınlar da yufka ekmeği üretmektedir. Yufka ekmek, tandır, sac veya kazan kullanılarak pişirilir. Günlük yemeklerin yanı sıra düğünler, doğumlar, cenazeler, çeşitli bayramlar ve dualar sırasında da yapılır. Azerbaycan ve İran'da gelinin omzuna konur ya da başının üzerinde ufalanarak çiftin refahı için dilekte bulunulurken, Türkiye'de çiftin komşularına dağıtılır. Kazakistan'da ölen kişiyi Tanrı'dan gelecek hüküm beklerken korumak için, Kırgızistan'da ise ölen kişi için daha iyi bir ahiret hayatı sağlamak amacıyla paylaşılır. Bu gelenek, aile içinde ve usta-çırak ilişkileri yoluyla aktarılır. Misafirperverliği, dayanışmayı ve topluluk aidiyetini güçlendiren ortak kültürel kökleri simgeleyen inançları ifade eder. Bu önemli kültürel miras, 2016 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu tescil, yufka ekmek yapma ve paylaşma geleneğinin sadece bölgesel değil, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değeri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Yufka ekmeği yapma ve paylaşma geleneği, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'deki toplumların ortak kültürel mirasını oluşturmaktadır. Bu gelenek, sosyal işlevleri, yaygın uygulaması ve aktarım biçimleriyle toplumların kimliklerini ve değerlerini yansıtmaktadır. UNESCO tescili, bu kültürel mirasın evrensel değerini ve korunması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Görsel 64. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Çini, Türkiye'nin geleneksel el yapımı sırlı karo ve seramikleridir. Bu sanat ürünleri, genellikle binaların cephelerinde ve evlerde bulunan renkli bitki, hayvan ve geometrik desen motiflerini içermektedir. Çini üretimi, birçok aşamayı kapsayan bir süreci içerir. Öncelikle kil şekillendirilir, astarlanır, kurutulur ve özel tasarlanmış fırınlarda pişirilir. Ardından yöresel gelenek ve inançları temsil eden desenler kağıt üzerinde oyularak kömür tozu ile yüzeye aktarılır. Desenlerin dış hatları elle çizilir, çeşitli renklerle boyanır ve son olarak sırlama ve fırınlama işlemleri gerçekleştirilir. Çini yapım atölyelerinde zanaatkarlar, gözetmenler ve çıraklar birlikte çalışır. Her biri üretimin belirli bir aşamasından sorumludur - şekillendirme, tasarım, boyama, cilalama, astarlama veya fırınlama gibi. Çini sanatçıları, bu sanatı kendini ifade etme, geliştirme ve iyileştirmenin bir yolu olarak görürken, aynı zamanda Türkiye'nin kültürel kimliğinin sembolik bir yönünü de sürdürür. Gelenek, yaş, cinsiyet veya etnik köken ayrımı olmadan evlerde, halk eğitim merkezlerinde, meslek okullarında ve üniversitelerde de uygulanmaktadır. Bu önemli Türk kültürel mirası, 2016 yılında UNESCO tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu tescil, çininin sadece Türkiye'ye özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değeri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Çini, Türkiye'nin geleneksel el yapımı seramik sanatı olup, üretim süreçlerindeki kolektif katılım, kültürel anlamları ve toplum tarafından sahiplenilmesi nedeniyle önemli bir somut olmayan kültürel mirastır. UNESCO tescili, bu geleneksel sanatın evrensel değerini ve korunması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Görsel 65. Geleneksel süsleme sanatı, Çini

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Bahar Bayramı "Hıdırellez", Türkiye'nin önemli geleneksel kültürel ritüellerinden biridir. Her yıl 6 Mayıs'ta gerçekleşen bu kutlama, toprağın ve suyun koruyucuları olarak kabul edilen "Hıdır" ve "İlyas" Peygamberlerden türetilmiştir. Hıdırellez, doğanın uyandığı ve yeniden canlandığı gün olarak kabul edilir. Bu vesileyle, ailenin ve toplumun esenliği, bereketi ve refahı için çeşitli törenler ve merasimler gerçekleştirilir. Bu ritüeller, gelecek yıl için hayvanları ve mahsulleri korumayı da amaçlar. Hıdırellez kutlamaları, Türk toplumunda derin kültürel köklere sahiptir. Ritüellerde doğa ile bağlantılı sembolik uygulamalar, geleneksel yemekler, müzik ve danslar yer alır. Aileler ve topluluklar, bu özel gün vesilesiyle bir araya gelerek dayanışma ve paylaşma duygularını pekiştirirler. Hıdırellez, Türkiye'nin önemli somut olmayan kültürel mirası olarak kabul edilmektedir. UNESCO, bu geleneksel bahar kutlamasını 2017 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, Hıdırellez'in sadece Türkiye'ye özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak görüldüğünü göstermektedir. Bahar Bayramı "Hıdırellez", Türk toplumunun zengin kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu geleneksel ritüel, doğa ile uyum içinde yaşama felsefesini ve topluluğun refahını vurgulayan bir kültürel ifade biçimidir. UNESCO tescili, Hıdırellez'in evrensel değerini ve korunması gerekliliğini teyit etmektedir.

Görsel 66. Bahar bayramı, Hıdırellez

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Dede Korkut, Türk kültürünün efsanevi ve bilge bir figürüdür. Her hikâyede, doğum, evlilik ve ölüm gibi geleneklerle ilgili sözleri, müziği ve hikmetli deyişleri ile karşımıza çıkar. Dede Korkut'un destansı kültürü, halk hikâyeleri ve

müziği, sözlü anlatımlar, gösteri sanatları, kültürel kurallar ve müzik besteleri aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır ve paylaşılır. Bu bağlamda, on iki kahramanlık efsanesi, hikâyesi ve masalı ile on üç geleneksel müzik bestesi bulunmaktadır. Dede Korkut geleneği, Türk toplumunda derin kültürel köklere sahiptir. Bu epik hikâyeler ve geleneksel müzik, Türklerin kimliğini, değerlerini ve tarihini yansıtır. Hikâyelerdeki bilgelik, kahramanlık ve ahlaki değerler, Türk halkının hafızasında canlı tutulmaktadır. UNESCO, Dede Korkut'un destansı kültürünü, halk hikâyeleri ve müziğini 2018 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, Dede Korkut geleneğinin sadece Türkiye'ye özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Dede Korkut, Türk kültürünün önemli bir parçası ve evrensel bir miras niteliğindedir. Bu geleneğin sözlü aktarımı, gösteri sanatları ve müzik besteleri aracılığıyla yaşatılması, Türk kimliğinin ve değerlerinin sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. UNESCO tescili, Dede Korkut'un korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Görsel 67. Dede Korkut-Korkut Ata mirası

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Geleneksel Türk Okçuluğu, Türk kültürünün önemli bir somut olmayan kültürel mirasıdır. Bu gelenek, yüzyıllar boyunca gelişen ilkeler, gelenekler, sosyal uygulamalar, geleneksel donanımların işçiliği, okçuluk disiplinleri ve atış teknikleri gibi unsurları içermektedir. Geleneksel Türk Okçuluğunda, yaya ve at sırtında uygulanan farklı disiplin türleri bulunmaktadır. Okçular ve sporcular, becerilerini geliştirmek için bireysel veya toplu olarak antrenman yapar, tek

başlarına atışlar gerçekleştirir ve yarışmalara, festival etkinliklerine katılırlar. Bu gelenek, Türk toplumunda derin kültürel köklere sahiptir. Okçuluk, Türk kimliğinin ve savaş geleneklerinin bir parçasıdır. Geleneksel teknikler, donanımlar ve uygulamalar, kuşaktan kuşağa aktarılarak sürdürülmektedir. UNESCO, Geleneksel Türk Okçuluğunu 2019 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, bu geleneğin sadece Türkiye'ye özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Geleneksel Türk Okçuluğu, Türk kültürünün önemli bir parçası ve evrensel bir miras niteliğindedir. Bu geleneğin sürdürülmesi, Türk kimliğinin ve değerlerinin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. UNESCO tescili, Geleneksel Türk Okçuluğunun korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Görsel 68. Geleneksel Türk okçuluğu

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Minyatür, Türk ve Müslüman kültürlerinin önemli bir somut olmayan kültürel mirasıdır. Bu sanat türü, altın, gümüş ve çeşitli organik malzemeler kullanılarak kitap, kartonpiyer, kilim, kumaş, duvar, seramik ve diğer eşyalar üzerine küçük resimlerin tasarlanması ve oluşturulmasını içermektedir. Minyatür sanatında, İslam'ın etkisiyle birlikte inançlar, dünya görüşleri ve yaşam tarzları resmedilerek tasvir edilmektedir. Başvuru sahibi Taraf Devletler tarafından icra edilen minyatür sanatı, biçimsel farklılıklara rağmen önemli ortak özelliklere sahiptir. Bu gelenek, Türk ve Müslüman toplumlarında yüzyıllardır sürdürülmektedir. Minyatür sanatçıları, tekniklerini ve geleneksel bilgilerini ustadan çırağa aktararak sanatı yaşatmaktadırlar. UNESCO, Minyatür sanatını 2020 yılında

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, minyatürün sadece Türkiye veya Müslüman ülkelere özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Minyatür sanatı, Türk ve Müslüman kültürlerinin önemli bir parçası ve evrensel bir miras niteliğindedir. Bu geleneğin sürdürülmesi, kültürel kimliğin ve değerlerin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. UNESCO tescili, Minyatür sanatının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Görsel 69. Minyatür sanatı

Kaynak. https://www.howturkey.com/somut_meddahlik.php

Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu olan Togyzqumalaq, Toguz Korgool ve Mangala/Göçürme, insanlığın somut olmayan kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu oyunlar, özel tahtalar üzerinde veya yerdeki çukurlar gibi doğaçlama alanlarda oynanabilmektedir. Oyuncular, çukurlara dağıtılan taş, ahşap, metal ve kemikten yapılmış toplarla, fındık veya tohumlarla oynamakta ve en çok taş toplayan oyuncu oyunu kazanmaktadır. Oyunun çeşitli varyasyonları da bulunmaktadır. Başvuru sahibi Taraf Devletlerde, bu oyunlar ahşap ve taş oymacılığı ve mücevher yapımı gibi diğer geleneksel zanaatlarla da bağlantılıdır. Ahşap ve taş oyma ustaları ile kuyumcular, geleneksel dünya görüşlerini ve sanatsal yaratıcılıklarını yansıtan, kullanım amaçlı olanların yanı sıra özenle süslenmiş tahtalar ve toplar da üretmektedirler. UNESCO, Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunu unsurunu 2020 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, bu oyunların sadece belirli bölgelere özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak

kabul edildiğini göstermektedir. Togyzqumalaq, Toguz Korgool ve Mangala/Göçürme gibi Geleneksel Zekâ ve Strateji Oyunları, kültürel çeşitliliğin ve insanlığın ortak mirasının önemli birer parçasıdır. Bu oyunların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel kimliğin ve değerlerin sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Görsel 70. Geleneksel zeka ve strateji oyunu, Mangala

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Hüsn-i Hat, belirli estetik değerleri göz önünde bulundurarak ölçülü ve orantılı bir şekilde Arapça kökenli harflerin yazılması sanatıdır. Bu asırlık uygulama, İslam kültürünün önemli bir somut olmayan kültürel mirası olarak kabul edilmektedir. Hüsn-i Hat'ta geleneksel araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar arasında organik maddelerle sırlanmış belirli bir kâğıt türü, bir kamyş kalemi, kalem bıçakları, kamyş kalemini kırmak için özel bir levha, bir mürekkep haznesi, kurum mürekkebi ve bir kalem kutusu yer almaktadır. Birçok farklı Hüsn-i Hat tarzı bulunmaktadır ve bu uygulama geleneksel olarak Kur'an, hadisler ve şiirlerin yanı sıra imparatorluk ferman ve emirleri gibi devlet yazışmalarıyla dinî yapılarda ve kamu binalarında kullanılmıştır. Günümüzde de Hüsn-i Hat, kutsal ve edebi eserlerde, camilerde, hamamlarda ve mabetlerde kullanılmaya devam etmektedir. UNESCO, Hüsn-i Hat'ı 2021 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydetmiştir. Bu tescil, Hüsn-i Hat'ın sadece belirli bölgelere özgü olmadığını, aynı zamanda insanlığın ortak kültürel değerlerinden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Hüsn-i Hat, İslam kültürünün ve yazı sanatının önemli bir parçasıdır. Bu geleneğin korunması

ve gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel çeşitliliğin ve insanlığın ortak mirasının sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Görsel 71. Güzel yazı yazama sanatı, Hüsni Hat

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Azerbaycan ve Türkiye'deki çay geleneği, konukseverliği yansıtan, toplumsal ilişkileri oluşturan ve devam ettiren, aynı zamanda toplulukların hayatlarındaki değerli anları onurlandırmak için kullanılan temel bir sosyal ritüeldir. Farklı çay çeşitleri ve hazırlama yöntemleri bulunsun da, her iki ülke insanı da genellikle siyah çay yetiştirip tüketmeyi tercih eder. Çay alışkanlığı, toplumun her kesiminden insanın gündelik yaşamında vazgeçilmez bir unsur olup, güçlü bir kültürel aidiyet hissi yaratır. Bu kültürel öğe 2022 senesinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne eklenmiştir.

Görsel 72. Kimlik ve misafirpervelik etkileşim sembolü, Çay kültürü

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

İpek böcekçiliği ve geleneksel ipek üretiminde çiftçiler, yaşam süreçleri boyunca ipek böceklerinin bakımını üstlenir ve larvaların beslendiği, aynı zamanda yumurtalarını bıraktığı yaprakları sağlayan dut ağaçlarının yetiştiriciliğini yaparlar. Lifler kozalardan çözülür, ipek telleri şeklinde eğrilir, arındırılır ve renklendirme işlemine tabi tutulur. Bu teller sonrasında kumaş, halı, kilim ve perde gibi çeşitli el sanatı ürünlerinin oluşturulmasında kullanılır. Büyük İpek Yolu geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan bu sanat, kültürel kimliğin ve yüzyıllara dayanan geleneklerin bir yansımasıdır. İpek ticareti, ilgili ülkelerin kendi içinde ve birbirleri arasında kültür ve bilimsel bilgi değişimine katkı sağladığından, toplumsal birlikteliğin sembolü olarak değerlendirilmektedir. Bu kültürel öge 2022 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 73. İpek Böcekçiliği ve dokuma için ipeğin geleneksel üretimi

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Nasreddin Hoca Fıkra Anlatma Geleneği, bilgeliği, mizahi yorumları ve yaşam deneyimlerini temsil eden, filozof ve akıl hocası olarak bilinen Nasreddin Hoca'ya atfedilen hikayelerin paylaşılması ile çevresindeki toplumsal etkinlikleri ve kutlamaları kapsar. Farklı topluluklar arasında hayal gücü, karakterlerin isimleri ve anlatılar bakımından küçük ayrımlar bulunsa da, temel özellikler Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan'da ortak bir değer olarak yaşatılmaktadır. Bilge sözleri, nükteli cevapları ve şaşırtıcı unsurlarıyla öne çıkan Nasreddin Hoca Fıkraları genellikle alışılmış kalıpları kırar, anlatıcı karışık durumlardan beklenmedik çözümler üretir ve daima söz ustalığıyla galip gelen taraf olur. Bu kültürel miras 2022 senesinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

Görsel 74. Nasreddin Hoca fıkra anlatma geleneği

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Tezhip, el yazmaları, kaligrafik metinler ve minyatürlerde uygulanan asırlık bir süsleme sanatıdır. Ana unsuru, hem belirli bilgi hem de teknik gerektiren altın varak ya da altın boyadır. Günümüzde, bu öğelerin hem geleneksel hem çağdaş yorumları; el yazmaları, minyatürler ve hat sanatının ötesinde, bağımsız sanat eserlerinde de gözlemlenebilmektedir. Kullanılan renkler, desenler ve motifler, kendilerine özgü sembolik anlamlar taşır; dinî metinler, edebî ile tarihî el yazmaları, evlilik belgeleri hatta ticari antlaşmalar tezhip uygulamasıyla süslenmektedir. Bu nedenle, uygulama toplulukların inançları ve kültürel pratikleriyle yakından ilişkilidir. Bu kültürel unsur, 20

Görsel 75. Təzhib/Tazhib/Zarhalkori/Tezhip/Naqqoshlik sanatı

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

İftar (Müslüman ülkelerde Eftari veya İftor adlarıyla da bilinir), Ramazan ayı boyunca Müslümanlar tarafından güneş battıktan sonra, tüm dinî ve törensel ritüellerin tamamlanmasını takiben gerçekleştirilir. Her yaş, cinsiyet ve kökenden bireylerin katıldığı iftar, şafaktan gün batımına dek süren oruç tutma zorluğunun o gün için bittiğini simgeler. Halk arasında genellikle aile ve toplum ilişkilerini pekiştiren, yardımlaşmayı, dayanışmayı ve sosyal etkileşimi özendiren bir buluşma veya yemek olarak algılanır. Bu kültürel öge 2023 senesinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

Görsel 76. İftar/Eftarı/İftar/İftor ve Sosyo-Kültürel Gelenekleri

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Balaban (Azerbaycan dilinde) veya Mey (Türkçede), gövde, geniş ve düz bir çift kamış ve ağız kısmından oluşan yüzyıllara dayanan bir üflemeli müzik aletidir. Bu enstrüman geleneksel olarak erik ya da kayısı ağacından üretilir ve keten yağı veya zeytinyağı ile kaplanarak korunur. Kuruma sürecinden sonra, ustalar gövdenin ön tarafına birkaç delik ve arka kısmına tek bir delik açarak şekillendirirler. Kullanılan boyutlar, deliklerin sayısı ve malzeme türleri yöreden yöreye farklılık gösterir. Müzisyenlerin ve zanaatkarların kimliklerinin ve ortak belleğinin vazgeçilmez bir parçası olan bu çalgı, aynı zamanda her yaşta, cinsiyetten, sosyo-ekonomik durumdan ve etnik kökenden insanların performansları izlemek ve katılmak için bir araya gelmesiyle, her iki ülkede de kültürel kimliği, birlikteliği ve toplumsal hafızayı güçlendiren önemli bir araçtır. Bu kültürel değer 2023 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne dahil edilmiştir.

Görsel 77. Balaban/Mey zanaatkarlığı ve icra sanatı

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Sedef kakma, sedef parçalarının Kur'an muhafazaları, masalar, sandıklar, oturma elemanları, aynalar, mücevher kutuları ve müzik aletleri gibi ahşap objelere yerleştirilmesi sanatıdır. Ustalar, deniz kabuklarından elde edilen sedefi şekillendirerek ve ceviz, abanoz veya maun benzeri koyu tonlu ağaçlara işleyerek detaylı süslemeli eserler ortaya koyarlar. Bu işlem, dekoratif etki yaratmak amacıyla geometrik, bitkisel ve hat sanatı motiflerini geliştirmek için oyma, parlatma, renk vermek için ise yakma ve cilalama tekniklerini kapsamaktadır. Günümüzde zanaatkarlar bilgi ve yeteneklerini sosyal platformlar ve internet üzerinden bloglar, tartışma alanları ve çalışma grupları vasıtasıyla paylaşarak farklı ülkelerdeki toplumsal bağları ve kültürel etkileşimi desteklemektedirler. Aynı zamanda müzelerde ve tarihi yapılarda sergilenen eski eserleri onarmak suretiyle somut mirasın ve toplumsal ile kültürel belleğin yaşatılmasına katkı sağlarlar. Bu sanatsal değer 2023 senesinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

Görsel 78. Sedef kakma işçiliği

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Geleneksel Gayda/Tulum, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye'nin Doğu Karadeniz ve Trakya bölgelerini kapsayan coğrafyalarda yapılan, icra edilen ve yüzyıllardır toplulukları sosyal etkinliklerde bir araya getiren üflemlili bir müzik aletidir. Türkiye versiyonunda, bir melodi borusu, bir üfleme borusu ve bir gövdenin kombinasyonundan meydana gelir. Bu çalgı, kültürel kimliğin simgesi olarak değerlendirildiği gibi, hasat törenleri ve göçebelik yaşam tarzıyla bağlantılı ritüellerin temel unsurlarından biridir. Böylece, aidiyet duygusunu

pekiştirip, sosyal ilişkileri, dayanışmayı ve iş birliğini destekler. Bu kültürel öge, 2024 yılında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir.

Görsel 79. Geleneksel Gayda/Tulum Yapımcılığı ve İcrası

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Yeni yıl genellikle insanların iyilik hali ve yeni başlangıçlar arzuladığı dönemlerdir. 21 Mart, Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, İran (İslam Cumhuriyeti), Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan ve Moğolistan'da yeni yılda başlangıcın simgesi olarak kutlanır. Yaklaşık iki haftayı kapsayan, çeşitli ritüel, tören ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan Nevruz; farklı bölgelerde Nauryz, Navruz, Nawrouz, Nooruz, Novruz, Nowrouz veya Nowruz adlarıyla anılır. Bu dönemde, önemli geleneklerden biri, sevdikleriyle bir araya gelerek, saflığı, görkemi, yaşamı ve bereketi temsil eden öğelerle süslenmiş özel sofraların etrafında toplanmaktır. Katılımcılar yeni kıyafetler giyerken, özellikle yaşlılara, akrabalara ve komşulara ziyaretlerde bulunurlar. Çocuklar için de zanaatkarların hazırladığı hediyeler takas edilir. Ayrıca sokaklarda müzik ve dans gösterilerinin yanı sıra, su ve ateş temalı halk ritüelleri düzenlenir. Geleneksel sporlar ve el sanatları uygulamaları da bu coşkulu kutlamalara dahil edilir. Tüm bu etkinlikler, kültürel çeşitliliği ve hoşgörüyü teşvik ederken, toplumsal dayanışma ve barışın inşasına da katkıda bulunur. Gözlem ve katılım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bu gelenek, 2009'da yedi, 2016'da 12 ve 2024'te Moğolistan'ın da katılımıyla 13

ülke arasında İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi kapsamında yer almıştır.

Görsel 80. Nevruz

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

Islık dili, kelimeleri taklit ve ifade etmek için ıslık çalınmasını içeren bir iletişim yöntemidir. Bu uygulama, bölgenin sarp dağları ve engebeli topografyasının ve bunun da yerel halkın uzun mesafelerde iletişim kurmanın alternatif bir yolunu bulmasını gerektirmesinin bir sonucu olarak gelişmiştir. Islık diliyle konuşanlar, esas olarak hayatlarının çoğunu dışarıda geçiren tarımcılardır. Bu topluluklar, ıslık dilini kişilerarası iletişimi ve dayanışmayı güçlendiren kültürel kimliklerinin kilit bir yansıması olarak görmektedir. Bu unsur 2017 yılında Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne kaydedilmiştir.

Görsel 81. Islık dili

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği, volkanik Ahlat taşlarının çıkarılmasını, şekillendirilip bezenmesini ve ardından bunların yapılar ve eserler yaratmak için kullanılmasını çevreleyen bilgi, yöntem, beceri ve estetik anlayışı ifade eder. Ahlat taşı, Türkiye'de Nemrut Dağı'nın eteklerinden madenciler tarafından çıkarılan volkanik bir taştır. Çıkarılan taş kesilir ve şekillendirilir, ardından el aletleri ile taş oymacılar tarafından süslenir. Bu unsur 2022 yılında Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine kaydedilmiştir.

Görsel 82. Geleneksel Ahlat taşçılığı

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

Türkiye'de zeytin yetiştiriciliği, delice adı verilen yabani zeytin ağaçlarının aşılınması, budanması ve gübrelenmesi ile zeytinlerin toplanması, hasat edilmesi ve işlenmesi anlamına gelir. Kullanılan yöntemler, ideal toprak özellikleri, iklim ve gübre gibi doğa ile ilgili geleneksel bilgi ve uygulamalara dayanmaktadır. Zeytin ağaçları halk takvimine göre aşılır ve toplanır ve hasat mevsiminin başlangıcında ve sonunda çeşitli merasimler, festivaller ve sosyal etkinlikler (halk oyunları, danslar, yarışmalar ve bayramlar gibi) gerçekleşir. Bu unsur 2023 yılında Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine kaydedilmiştir.

Görsel 83. Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar

Kaynak. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELECEĞE YÖNELİK TARTIŞMALAR VE İHTİMALLER

Günümüz dünyasında, hızlı teknolojik gelişmeler, değişen ekonomik dinamikler ve küresel çevresel sorunlar, geleceğe yönelik tartışmaların ve olası gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Bu tartışmalar, sadece mevcut durumun bir yansıması değil, aynı zamanda önümüzdeki dönemde şekillenecek politikaların, toplumların dönüşümünün ve yeni teknolojik paradigmaların temelinin oluşturmaktadır. Örneğin, iklim değişikliği, yenilenebilir enerjiye geçiş, yapay zekanın iş gücü üzerindeki etkileri ve dijitalleşmenin getirdiği belirsizlikler, geleceğe dair yapılan analizlerin ve senaryoların güncelliğini koruyan başlıca konulardandır.

Bahsi geçen değişim ve gelişim süreçleri, somut olmayan kültürel miras üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Günümüzde teknolojik gelişmeler, iklim değişikliği, küresel toplumsal hareketlilik ve kültürel etkileşimler, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği konularında yeni zorluklar ve fırsatlar sunmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın geleceği, bu küresel dinamiklerin nasıl yönetileceğine ve kültürel değerlerin bu değişimlerle nasıl uyum sağlayacağına bağlıdır. Geleceğe yönelik tartışmalar, somut olmayan kültürel mirasın korunması için yaratıcı yöntemler geliştirilmesi ve bu mirasın çağdaş toplumlara nasıl entegre edileceği üzerine odaklanmaktadır (Blake, 2019).

3.1. Küresel Değişimlerin Somut Olmayan Kültürel Mirasa Etkisi

Somit olmayan kültürel miras, toplumların kimliklerini, geleneklerini ve değerlerini yansıtan yaşayan bir hazinedir. UNESCO'nun tanımına göre, bu miras "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar" olarak ifade edilmektedir (UNESCO, 2003). Ancak, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, iklim değişikliği ve demografik dönüşümler gibi küresel değişimler, bu mirasın korunması ve sürdürülmesi konusunda önemli zorluklar yaratmaktadır.

Küresel değişimler, somut olmayan kültürel miras üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Küreselleşme süreci, kültürler arası etkileşimi artırırken, aynı zamanda yerel kültürel değerlerin kaybolma riskini de beraberinde getirmektedir. Küresel pazarlar, tüketim kültürü ve modern yaşam tarzları, yerel toplulukların geleneksel bilgi ve becerilerini tehdit edebilir. Ancak, küreselleşmenin sunduğu fırsatlar da dikkate alındığında, bu süreç yerel kültürlerin uluslararası düzeyde tanınmasına ve korunmasına olanak sağlayabilir (Smith, 2021).

Küreselleşmenin etkisiyle, kültürel homojenleşme tehdidi artmaktadır. Örneğin, geleneksel müzik formları, popüler kültürün baskın etkisi altında kalarak özgünlüklerini kaybetme riski taşımaktadır. Bununla birlikte, küreselleşme aynı zamanda kültürel çeşitliliğin tanıtılması ve değer kazanması için fırsatlar da sunmaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla, yerel gelenekler ve uygulamalar küresel bir izleyici kitlesine ulaşabilmektedir (Lixinski, 2020).

Türkiye'deki geleneksel el sanatları, küresel ekonomik sistemin etkisi altında önemli baskılarla karşı karşıyadır. Örneğin, Kapadokya'da geleneksel çömlekçilik, küresel turizm pazarında seri üretim baskısı altında değer kaybetmektedir. Geleneksel zanaatkarlar, modern pazar koşullarına uyum sağlamak zorunda kalırken, bu süreçte yerel sanatın otantik yapısı bozulma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, bu zanaatların uluslararası pazarlarda tanınması, Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirasının korunması için bir fırsat da sunmaktadır. Bu noktada, zanaatkarlar için sürdürülebilir turizm politikaları geliştirilmesi ve el sanatlarının korunması önem arz etmektedir (Gün, 2020).

Afrika kıtasındaki geleneksel toplumlar da küreselleşmenin etkileri altında önemli değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan toplumlar, küresel pazarların etkisiyle geleneksel tarım pratiklerinden ve el sanatlarından uzaklaşma eğilimi göstermektedir. Örneğin, Batı Afrika'da pamuk üretimi ve işçiliği gibi geleneksel zanaatlar, küresel ticaretin etkisiyle değer kaybetmektedir. Bu zanaatların korunması ve sürdürülebilirliği, yerel toplumların ekonomilerine entegre edilmesiyle mümkün olabilir (Nwegbu vd., 2011).

3.2. Teknolojinin Rolü ve Dijital Mirasın Oluşumu

Teknolojik gelişmeler, somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesi, korunması ve yaygınlaştırılması konusunda yeni olanaklar sunmaktadır. Dijital platformlar, geleneksel bilgi ve becerilerin belgelenmesi, yayılması ve paylaşılması için güçlü araçlar haline gelmiştir. Dijital teknolojiler, aynı zamanda kültürel mirasın küresel düzeyde tanıtılması ve korunmasında da önemli bir rol oynar. Ancak, dijitalleşme süreci aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın otantik yapısının bozulma riskini de taşır. Dijital mirasın oluşturulması, geleneksel bilgi ve uygulamaların doğru bir şekilde aktarılması açısından büyük bir dikkat gerektirir (Harvey, 2019). Örneğin, artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) teknolojileri, geleneksel ritüellerin ve zanaatların interaktif bir şekilde deneyimlenmesini sağlamaktadır. Ancak, bu teknolojilerin kullanımı, kültürel mirasın özgünlüğü ve bağlamı konusunda etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Kidd, 2019).

Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik dijital projeler, geleneksel sanatların ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin, ebru sanatı üzerine geliştirilen dijital platformlar, bu sanatın modern dünyada daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Ancak, ebru sanatının dijital ortama aktarılması, sanatın otantik yapısını koruma açısından zorluklar yaratmaktadır. Dijitalleşme sürecinde, geleneksel sanatların özü korunmalı ve bu mirasın modern teknolojilerle nasıl uyumlu hale getirileceği dikkatle planlanmalıdır (Tüzel, 2022).

Dünyada, dijital teknolojilerin somut olmayan kültürel mirası koruma konusundaki rolü giderek artmaktadır. Örneğin, Avrupa’da gerçekleştirilen Europeana projesi, dijital platformlar aracılığıyla Avrupa kültürel mirasının korunmasını ve paylaşılmasını amaçlayan bir girişimdir. Bu platform, geleneksel zanaatlar, müzik ve dil gibi kültürel öğelerin dijital olarak belgelenmesini ve geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlamaktadır. Europeana, kültürel mirasın dijital ortamda korunması için geliştirilen başarılı bir model olarak kabul edilmektedir (Rodríguez, 2020).

3.3. İklim Değişikliği ve Somut Olmayan Mirasın Geleceği

İklim değişikliği, somut olmayan kültürel mirasın korunması açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır. İklim değişikliği, özellikle yerel ekosistemlere dayalı geleneksel bilgi ve becerilerin korunmasını zorlaştırabilir. Tarım pratikleri, balıkçılık yöntemleri ve doğaya dayalı ritüeller, iklim değişikliği nedeniyle olumsuz etkilenebilir. Bu durum, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından ciddi bir risk oluşturur (Deniz Demirel ve Umar, 2023). Ayrıca mevsimsel ritüeller ve tarımsal uygulamalar, değişen iklim koşulları nedeniyle uyarlanma zorluğu yaşamaktadır. Bununla birlikte, geleneksel ekolojik bilgi, iklim değişikliğine adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesinde değerli bir kaynak olarak görülmektedir (Adger vd., 2013).

Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde yayla kültürü, somut olmayan kültürel mirasın önemli bir parçasıdır. Ancak, iklim değişikliği, bu bölgede yaşayan toplulukların yaylacılık faaliyetlerini olumsuz etkileyebilir. Yaylaların doğası, hayvancılık ve tarım pratikleri, iklim değişikliği nedeniyle tehdit altındadır. Bu durum, yayla şenlikleri gibi geleneksel kutlamaların da sürdürülebilirliği açısından risk oluşturur. Türkiye’nin Karadeniz Bölgesi’nde iklim değişikliği etkilerini azaltmak ve yayla kültürünü korumak için çeşitli projeler yürütülmektedir.

Pasifik Adaları’nda yaşayan yerel topluluklar, iklim değişikliğinin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkilerini en derinden hisseden gruplardan biridir. Deniz seviyesinin yükselmesi ve ekosistemlerin değişmesi, bu adalarda yaşayan toplulukların geleneksel yaşam tarzlarını tehdit etmektedir. Özellikle balıkçılık ve

denizcilik bilgisine dayalı ritüeller, iklim değışikliğı nedeniyle sürdürülebilirlik riskleriyle karşı karşıyadır. Bu topluluklar, iklim değışikliğine uyum sağlamaya çalışırken, aynı zamanda kültürel miraslarını koruma mücadelesi vermektedir (Deniz Demirel, 2023).

3.4. Mirasın Yeniden İnşası ve Yaratıcı Yöntemler

Kültürel mirasın korunmasında yaratıcı yöntemlerin kullanılması, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önemli fırsatlar sunar. Bu yaratıcı yöntemler, kültürel mirasın modern toplumlarla nasıl entegre edileceğini ve bu mirasın yeni nesillere nasıl aktarılacağını belirler. Mirasın yeniden inşası, geleneksel bilgi ve becerilerin çağdaş yöntemlerle buluşturulmasını ve bu mirasın kültürel sürdürülebilirlik için nasıl kullanılabileceğini araştırır (Smith, 2021).

Türkiye’deki bazı geleneksel el sanatları, yaratıcı yöntemlerle modern dünyaya entegre edilerek yeniden canlandırılmaktadır. Özellikle tekstil ve dokuma sanatı, modern tasarımlar ve yeni malzemeler kullanılarak geleneksel tekniklerle birleştirilmektedir. Bu süreçte, geleneksel bilgi korunurken, aynı zamanda modern pazar koşullarına uyum sağlanmaktadır. El sanatlarının yeniden canlandırılması, hem kültürel mirasın korunması hem de bu mirasın modern dünyada sürdürülebilir bir şekilde var olması açısından önemli bir adımdır.

İrlanda’da geleneksel müzik, modern enstrümanlar ve müzik teknolojileri ile yeniden yorumlanarak genç nesiller arasında popüler hale getirilmektedir. Geleneksel İrlanda müziğı, modern elektronik müzikle birleştirilerek hem geleneksel değerler korunmakta hem de çağdaş müzik sahnesine uyum sağlanmaktadır. Bu yaratıcı yöntemler, somut olmayan kültürel mirasın modern dünyada nasıl sürdürülebileceğine dair başarılı bir örnek olarak kabul edilmektedir (Hunt, 2019).

Geleceğe yönelik tartışmalar ve ihtimaller, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda yeni yaklaşımlar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Küresel değışimler, iklim değışikliği, dijitalleşme ve yaratıcı yöntemler, kültürel mirasın geleceğı üzerinde belirleyici rol oynar. Türkiye ve dünya genelinde bu süreçlere dair geliştirilen projeler, kültürel mirasın korunmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, sadece yerel toplulukların değil, küresel kültürel çeşitliliğin sürdürülebilirliği açısından da kritik bir öneme sahiptir.

Bu doğrultuda geleceğe yönelik bir takım çıkarımlar ve öneriler ortaya çıkmaktadır.

1. Dijital Koruma ve Erişim: Somut olmayan kültürel mirasın dijital ortamda belgelenmesi ve erişilebilir kılınması için kapsamlı stratejiler geliştirilmelidir. Bu, sadece arşivleme amacıyla değil, aynı zamanda interaktif öğrenme ve kültürel katılım fırsatları yaratmak için de önemlidir. Açık erişim politikaları

ve çevrimiçi platformlar, kültürel mirasın küresel ölçekte paylaşılmasını ve değer kazanmasını sağlayabilir.

2. Topluluk Temelli Koruma Yaklaşımları: Kültürel mirasın korunmasında, yerel toplulukların aktif katılımı ve liderliği teşvik edilmelidir. Bu, mirasın özgünlüğünün ve bağlamının korunmasını sağlarken, aynı zamanda toplulukların kendi kültürel kimliklerini güçlendirmelerine yardımcı olur. Örneğin, yerel festivaller ve kültürel etkinlikler, topluluk üyelerinin kültürel pratikleri canlı tutmalarına ve yeni nesillere aktarmalarına olanak tanır.
3. Eğitim Sistemlerinin Adaptasyonu: Formal ve informal eğitim programlarına somut olmayan kültürel miras unsurlarının entegre edilmesi, genç nesillerin kültürel miraslarını tanımalarını ve değer vermelerini sağlayabilir. Müfredatların yerel kültürel bilgi ve uygulamaları içerecek şekilde tasarlanması, kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir.
4. Kültürlerarası Diyalog ve İşbirliği: Küreselleşmenin olumsuz etkilerini dengelemek için, kültürlerarası diyalog ve işbirliği mekanizmaları güçlendirilmelidir. Uluslararası kültürel değişim programları, farklı toplulukların birbirlerinin kültürel miraslarını tanımalarını ve saygı duymasını teşvik edebilir.
5. Sürdürülebilir Turizm Uygulamaları: Kültür turizmi, somut olmayan kültürel mirasın ekonomik değerini artırabilir ve korunmasına katkıda bulunabilir. Ancak, bu turizmin sürdürülebilir ve etik ilkelere uygun olarak yönetilmesi önemlidir. Yerel toplulukların turizm gelirlerinden adil pay alması ve kültürel mirasın metalaştırılmaması için politikalar geliştirilmelidir.
6. Teknoloji ve Geleneksel Bilginin Entegrasyonu: Geleneksel bilgi ve uygulamaların modern teknolojilerle entegrasyonu teşvik edilmelidir. Bu, özellikle iklim değişikliği ve çevre koruma alanlarında, geleneksel ekolojik bilginin değerlendirilmesi ve uygulanması açısından önemlidir.
7. Yasal ve Politik Çerçevelerin Güçlendirilmesi: Somut olmayan kültürel mirasın korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde yasal ve politik çerçeveler güçlendirilmelidir. Fikri mülkiyet hakları, kültürel ifade çeşitliliğinin korunması ve geleneksel bilginin uygun şekilde kullanılması konularında düzenlemeler yapılmalıdır.
8. Disiplinlerarası Araştırmaların Teşviki: Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesi konusunda antropoloji, sosyoloji, ekoloji, teknoloji ve sanat gibi farklı disiplinleri bir araya getiren araştırmalar teşvik edilmelidir. Bu tür disiplinlerarası yaklaşımlar, kültürel mirasın karmaşık doğasını daha iyi anlamaya ve bütüncül koruma stratejileri geliştirmeye yardımcı olabilir.

9. Dijital Platformların Etik Kullanımı: Somut olmayan kültürel mirasın dijital ortamda temsil edilmesi ve paylaşılması konusunda etik ilkeler geliştirilmelidir. Bu ilkeler, kültürel bağlamın korunmasını, topluluk onayını ve kültürel hassasiyetlere saygıyı içermelidir.
10. Kriz Yönetimi ve Dirençlilik: Doğal afetler, salgınlar veya silahlı çatışmalar gibi kriz durumlarında somut olmayan kültürel mirasın korunması için acil durum planları oluşturulmalıdır. Bu planlar, krizlerin kültürel miras üzerindeki potansiyel etkilerini azaltmayı ve toplulukların kültürel dirençliliğini artırmayı hedeflemelidir.

Somut olmayan kültürel mirasın geleceği, karmaşık ve çok boyutlu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, çevresel sorunlar ve değişen toplumsal dinamikler, bu mirasın korunması ve geliştirilmesi konusunda hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Bu bağlamda, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması için bütüncül ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, eğitim sistemlerine entegre edilmesi, yerel toplulukların güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliğinin artırılması gibi yaklaşımlar, bu mirasın geleceğini şekillendirmede önemli roller oynayacaktır. Aynı zamanda, kültürel çeşitliliğin korunması ile küresel entegrasyon arasında dengeli bir yaklaşımın benimsenmesi de kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, küresel değişimlerin somut olmayan kültürel miras üzerindeki etkileri hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır. Bu mirasın gelecek nesillere aktarılması, sadece geçmişi korumakla kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için de hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla, tüm paydaşların (hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, akademi ve yerel topluluklar) bu konuda ortak bir sorumluluk alması ve işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Ancak bu şekilde, somut olmayan kültürel mirasın zenginliği ve çeşitliliği korunabilir, geliştirilebilir ve gelecek nesillere aktarılabilir. Teknolojinin sunduğu imkanlardan yararlanırken, geleneksel bilgi ve uygulamaların özgünlüğünü ve bağlamını korumak önemlidir. Kültürel çeşitliliğin insanlığın ortak mirası olduğu bilinciyle, uluslararası işbirliği ve dayanışma ruhunun güçlendirilmesi, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir. Gelecek nesillerin, atalarından miras aldıkları bu zengin kültürel hazineyi tanımaları, değer vermeleri ve kendi yaşamlarında yeniden yorumlayarak yaşatmaları, küresel toplumun kültürel zenginliğini ve dirençliliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983). Resmi Gazete, Sayı: 18113, 23 Temmuz 1983.
- 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2004). Resmi Gazete, Sayı: 25535, 14 Temmuz 2004.
- 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005). Resmi Gazete, Sayı: 25852, 5 Temmuz 2005.
- Adıgüzel, F. & Kızılaslan, N. (2020). Ege Bölgesinde Organik Zeytin  retiminin Tercih Edilmesinde Etkili Faktörler. *Ege Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 9(2), 1-12.
- Aikava-Faure, N. (2014). Excellence and authenticity: 'Living National (Human) Treasures' in Japan and Korea. *International Journal of Intangible Heritage*, 9, 37-51.
- Akbaş, A. (2024). En Eski Kıta Afrika'da Yenilik ve Değişen Toplum: Afrika Halklarının Sosyolojisi. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 20(1), 32-68.
- Akkar, Z. M. (2006). Kentsel Dönüşüm  zerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama*, 2, 29-38.
- Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler. *Kültürel Journal of Turkish Language and Literature*, 4(1), 17-35.
- Anayasa. (1982). T.C. Anayasası.
- Andre, L. V., Wynsberge, S. V., Chinain, M. & Andrefouet, S. (2022). *Benefits of collaboration between indigenous fishery management and data-driven spatial planning approaches: the case of a Polynesian traditional design (r hui)*. Fisheries Research, 256.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press. application of Feng-shui principles to environmental issues. https://www.academia.edu/8335122/Feng_Shui
- Araujo, C., & Marone, F. (2015). *Traditional Medicinal Knowledge and Its Sustainability in the Amazon*. Journal of Ethnobiology.
- Arı, Y. (2005). Amerikan Kültürel Coğrafyası'nda Peyzaj Kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13), 311-340.
- Artun, E. (2012). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2012). *Heritage, Tourism and Society*. Routledge

- Ayakoroma, B. (2021). Celebrating Our Creativity Through The Kwagh-Hir Festival: Towards A Strategic A-Z Approach For Economic Development Of Benue State. Publisher: Ibadan: Kraft Books Ltd.
- Bahrani, Z. (2018). Cappadocia: The Interaction of Human and Natural Heritage in Turkey. *Heritage Studies Journal*, 5(2), 113-126.
- Bakhtin, M. (1984). *Rabelais and his world*. Indiana University Press.
- Balee, W. (2013). Cultural Forests of the Amazon: A Historical Ecology of People and Their Landscapes. https://www.researchgate.net/publication/290986628_Cultural_Forests_of_the_Amazon_A_Historical_Ecology_of_People_and_Their_Landscapes. 1-268.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Batalova, J. (2025). *Frequently Requested Statistics on Immigrants and Immigration in the United States*. <https://www.migrationpolicy.org/article/frequently-requested-statistics-immigrants-and-immigration-united-states>
- Bauman, R. (1986). *Story, performance, and event: Contextual studies of oral narrative*. Cambridge University Press.
- Bauman, R., & Briggs, C. L. (1990). Poetics and performance as critical perspectives on language and social life. *Annual Review of Anthropology*, 19(1), 59-88.
- Baykurt, Ş. (1976). *Türkiye'de Folklor*. Kalite Matbaası.
- Benedict, R. (1934). *Patterns of Culture*. New York: Houghton-Mifflin.
- Bennett, T., Grossberg, L., & Morris, M. (Eds.). (2013). *New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society*. John Wiley & Sons.
- Berelson, B. & Steiner, G. A. (1964). *Human Behavior: An Inventory of Scientific Findings*. New York: Harcourt, Brace and World Inc.
- Berkes, F. (2004). Rethinking community-based conservation. *Conservation biology*, 18(3), 621-630.
- Berkes, F. (2008). *Sacred ecology*. Routledge.
- Birkiye, S. K. (2016). Kendi Kültürünü Dönüştürmek: Japon Tiyatrosu. *Aydın Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4, 45-62.
- Blake, J. (2006). Commentary on the 2003 UNESCO Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Leicester, Institute of Art and Law.
- Blake, J. (2008). UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage: The implications of community involvement in 'safeguarding'. *Intangible Heritage*, 59-87.
- Blake, J. (2015). *International Cultural Heritage Law*. Oxford University Press.

- Blake, J. (2019). Cultural Heritage Care and Management: Theory and Practice. *The Public Historian*, 41(1), 167-169.
- Blank, T. J., & Howard, R. G. (Eds.). (2013). *Tradition in the twenty-first century: Locating the role of the past in the present*. Utah State University Press.
- Boillant, S., Belmin, R. & Bottazzi, P. (2022). The Agroecological Transition in Senegal: Transnational Links and Uneven Empowerment. *Agriculture and Human Values*, 39, 281-300
- Bonetto, C. (2022). *Southern Italy*. Italy: Lonely Planet.
- Boratav, P. N. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozkurt, S. G. (2022). Kentleşmenin Safranbolu (Karabük)'nün Kültürel Peyzaj Değişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 476-488.
- Bulduk, S. & Süren, T. (2016). Türk Mutfak Kültüründe Kahve. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/turkkahvesikulturuvegelezeni>
- Bulut, İ. (2011). Anadolu'da İnanışların ve Geleneklerin Doğa Korunması Açısından Önemi Üzerine Örnekler. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(46), 119-134.
- Bulut, İ., Yürüdü, E. & Kazancı, H. (2013). Artova Yöresinde (Tokat) Yerel İklim Bilgisi ve Halk Takvimi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 61, 21-30.
- Bulut, İ. & Ceylan, S. (2017). Kırsal Konut Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörler Açısından Misli Ovası Konutlarının İncelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(2), 79-96.
- Butler, J. (1988). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519-531.
- Çalışkan, A. (2023). Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Proaktif Mücadele Arayışı: Tespitler ve Model Önerisi. *DTFC Dergisi*, 63(1), 474-502.
- Cameron, F., & Kenderdine, S. (2007). *Theorizing Digital Cultural Heritage: A Critical Discourse*. MIT Press.
- Carmona, M. (2004). *Paris'in Kentsel Dönüşümü-Haussmann Uygulamaları*. (Çev. Murat Aytaç Erginöz). İstanbul: Genar Yayınevi.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society (2nd ed.)*. Wiley-Blackwell.
- Castree, N., Kitchin, R., & Rogers, A. (2013). *A Dictionary of Human Geography*. Oxford University Press.
- Çelik, Z. (1993). *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*. University of California Press.

- Ceylan, M. & Kılıç Karatay, S. (2023). Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerimizi Yaşatan İnsan Hazinelelerine Bir Örnek Emine Özkan ve Bez Dokuma Sanatı. *Social Science Development Journal*, 8(36), 51-66.
- Chatwin, B. (2008). *The Songlines Sacred Paths of the Australian Aborigines*. Londra: Vintage Books.
- Chen, B. X. & Nakama, Y. (2004). A summary of research history on Chinese Feng-shui and
- Çilingiroğlu, A. (2012). The Archaeology of Ancient Turkey. *Anatolian Research*, 7, 153-159.
- Clifford, N., Holloway, S., Rice, S., & Valentine, G. (2009). *Key Concepts in Geography*. SAGE Publications.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Coe, M. D. (2011). *The Maya*. Thames & Hudson.
- Contito. (2024). *Adaptation Approaches in Danish Municipalities' Climate Action Plans*. Realdania.
- Cosgrove, D. (1984). *Social Formation and Symbolic Landscape*. University of Wisconsin Press.
- Cruz, A. (2018). The Role of Noh Theatre in Japanese Cultural Identity. *Asian Theatre Journal*, 35(2), 113-129.
- D'Altroy, T. N. (2002). *The Incas*. Wiley-Blackwell.
- Davis, P. (2007). Living cultural heritage and its sustainability. *Journal of Cultural Heritage Studies*, 6(4), 75-95.
- Demirsipahi, C. (1975). *Türk Halk Oyunları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Deniz Demirel, M. & Umar, N. (2023). İklim değişikliği Karşısında Kültürel Mirasın Etkilenebilirliği. *Dirençlilik Dergisi*, 7(2), 455-463.
- Department of Cultural Promotion, Thailand. (2021). *Thai National Artists: Bearers of Intangible Cultural Heritage*. Bangkok: Ministry of Culture.
- Diamond, J. (1997). *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. W. W. Norton & Company.
- Doğan, O. (2024). Geleneksel Ekolojik Bilgi Bağlamında Iğdır'da Bir Halk Meteorolojisi Uygulaması. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17(ÖS), 132-145.
- Dorje, G. (1999). *Footprint Tibet Handbook: The Travel Guide*. Footprint Handbooks.
- Dromgoole, S. (2013). *Underwater Cultural Heritage and International Law*. Cambridge University Press.

- Duncan, J. S. (1980). The Superorganic in American Cultural Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2), 181-198.
- Durkheim, E. (2001). *The elementary forms of religious life*. Oxford University Press.
- Dursun, M. T. & Karahan, S. (2019). UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesine Öneri: Örücü ve Ağaç Oymacı Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Travel and Tourism Research* 14, 56-71.
- Ekici, M. (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Geleneksel Yayıncılık.
- Ekici, M. (2008). Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Folklor*, 80, 33-38.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes*. University of Chicago Press.
- Erl, A. (2011). *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan.
- Erzen, J. N. (1987). Osmanlı Sanatı ve Mimarisinde Estetik ve Duyarlık. *Journal of Islamic Studies*, 1.
- Falassi, A. (1987). *Time Out of Time: Essays on the Festival*. University of New Mexico Press.
- Finnegan, R. (2007). *The oral and beyond: Doing things with words in Africa*. University of Chicago Press.
- Finnegan, R. (2012). *Oral Traditions and the Verbal Arts: A Guide to Research Practices*. Routledge.
- Fitzhugh, W. W. (2009). *Inua: Spirit World of the Bering Sea Eskimo*. Smithsonian Institution.
- Francioni, F. (2011). The Human Dimension of International Cultural Heritage Law: An Introduction. *European Journal of International Law*, 22(1), 9-16.
- Francioni, F., & Gordley, J. (2013). *Enforcing International Cultural Heritage Law*. Oxford University Press.
- Frodeman, R. (2017). *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity (2nd ed.)*. Oxford University Press.
- Fuchs, R. G. (2010). Public Spaces and Private Lives in Paris: Introduction. *Journal of Urban History*, 37(1), 24-27.
- Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures. Basic Books.
- George, M. (2012). Polynesian Navigation and Te Lapa— “The Flashing”. *Time and Mind: The Journal of Archaeology, Consciousness and Culture*, 5:2, 135-173

- Getz, D. (2010). The Nature and Scope of Festival Studies. *International Journal of Event Management Research*, 5(1), 1-47.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Polity Press.
- Glacken, C. (1967). *Traces on The Rhodian Shore*. University of California Press.
- Gökçe, H. (2017). Haussmann'ın Paris'i İhya mı? İmha mı?. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2), 695-699.
- Gölpınarlı, A. (2009). *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Goodchild, M. F., & Janelle, D. G. (Eds.). (2010). *Spatial Thinking across the College Curriculum: A Report on a Workshop Sponsored by the National Science Foundation's Advanced Technological Education Program*. Center for Spatial Studies, University of California, Santa Barbara.
- Grimes, R. L. (2013). *The Craft of Ritual Studies*. Oxford University Press.
- Gün M (2020). Kültürel Bir İmge Olarak Avanos Çömlekçiliği. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 13-17.
- Günay R. (1999) *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
- Güngör, Ş. (2022). Kapadokya Kültür Yolu'nun Alternatif Turizm Rotası Bağlamında Değerlendirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(3), 1784-1802.
- Güven, M. (2005). *Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Güvenç, B. (2020). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Haila, Y. (2000). Beyond The Nature-Culture Dualism. *Biol Philos*, 15, 155–175.
- Hale, T. A. (1999). *Griots and Griottes: Masters of Words and Music*. Indiana University Press.
- Harrison, K. D. (2010). *When Languages Die: The Extinction of the World's Languages and the Erosion of Human Knowledge*. Oxford University Press.
- Harrison, R. (2015). *Heritage: Critical Approaches*. Routledge.
- Harrison, R. (2019). Heritage futures: Anticipating change in the care of the past. *Future Studies in Heritage*, 17(2), 123-140.
- Harvey, D. (2001). *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*. Routledge.
- Harvey, D. (2006). *Paris, Capital of Modernity*. Routledge.
- Harvey, D. C. (2019). *Cultural Landscapes: Balancing Nature and Heritage in Preservation Practice*. University of Minnesota Press.
- Harvey, D. C. (2019). Digital Cultural Heritage: New Opportunities and Threats. *Heritage Studies Journal*, 12(1), 15-28.

- Hauser, S. & Norgrove, L. (2013). *Slash-and-Burn Agriculture, Effects of*. Encyclopedia of Biodiversity (Second Edition), 551-562.
- Heinrich, M., Jäger, A. K., Sarker, S. D., & Waller, D. P. (Eds.). (2020). *Ethnopharmacology*. John Wiley & Sons.
- Herskowitz, M. (1948). *Man and His Works*. New York: Knopf.
- Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (1983). *The invention of tradition*. Cambridge University Press.
- Hodgson, D. L. (2011). *Being Maasai, Becoming Indigenous: Postcolonial Politics in a Neoliberal World*. Indiana University Press.
- Hofmeyr, A. (2024). Khoisan Halkı Kimdir? Güney Afrika Kültüründe Khoikhoi ve San Kabileleri. https://www-africanbudgetsafaris-com.translate.goog/blog/south-africa-people-culture-the-khoisan-people/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc
- Hunt, R. (2019). Traditional Irish Music. https://www-bpl-org.translate.goog/blogs/post/traditional-irish-music/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc&_x_tr_hist=true
- İbni Haldun, (1989). Mukaddime. Çev. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Inaba, N. (2015). *Washi Paper and the Art of Traditional Japanese Papermaking*. Journal of Japanese Studies, 29(1), 75-92.
- Inglehart, R. (2018). *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge University Press.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. Routledge.
- Institut National des Métiers d'Art. (2019). *Les Maîtres d'Art: Gardiens du Patrimoine Français*. Paris: Ministère de la Culture.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York University Press.
- Jernsletten, J. L., & Klov, K. (2002). Sami Reindeer Herding in Northern Norway: A Traditional Cultural Practice. *Polar Studies Review*, 6(3), 145-159.
- John, W. (1950). *The Medical Works of Hipocrates*. Blackwell Scientific Publication.
- Johnston, R. J. (2000). *Geography and Geographers: Anglo-American Human Geography since 1945*. Arnold.
- Jokilehto, J. (1998). The context of the Venice Charter (1964). *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 2(4), 229-233.
- Jokilehto, J. (2013). *A History of Architectural Conservation*. Routledge.

- Kaeppler, A. L. (2000). Dance Ethnology and the Anthropology of Dance. *Dance Research Journal*, 32(1), 116-125.
- Kaeppler, A. L. (2002). *The Pacific Arts of Polynesia and Micronesia*. Oxford University Press.
- Kahya Yıldırım, E. (2025). Evaluation of Underground Cities in Nevşehir and its Surroundings in Terms of Cultural Geography. *Asia Minor Studies*, 13(1), 77-105. <https://doi.org/10.17067/asm.1583507>
- Kalaycı Önaç, A., Birişçi, T., & Karcı Demirkol, A. (2020). Kentsel Kimlik ve İmge Olarak İzmir Basmane-Kadifekale Aksının Dünü Bugünü Yarını. *Kent Akademisi*, 13(3), 404-416. <https://doi.org/10.35674/kent.729659>
- Öztürk, S. (2005). *Dengbêjlik Geleneği ve Âşık Edebiyatı ile Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi.
- Kalland, A., & Persoon, G. (1998). *Environmental Movements in Asia*. Curzon Press.
- Kaoga, J., Olago, D., Ouma, G., Ouma, G. & Onono, J. (2021). The evolving cultural values and their implications on the Maasai Pastoralists, Kajiado County, Kenya. *Scientific African*, 13, 1-9.
- Kaptan, Ö. Maske Geleneği. <https://earsiv.anadolu.edu.tr> (Erişim 15.02.2025).
- Karhan, J. (2021). Toplumsal ve Kültürel Bir İçecek: “Türk Kahvesi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 52, 149-165.
- Karp, I. (1994). *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display*. Smithsonian Institution Press.
- Kayalı, Y. (2018). The Hindu History. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 1677-1680.
- Kazancı, N. (2020). Kapadokya’nın Litolojik Yapısı ve Sınırları, Türkiye. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 63(3), 373-380.
- Keskin, A. (2019). *Folklor ve Disiplinlerarasılık*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kirch, P. V. (1984). *The Evolution of the Polynesian Chieftdoms*. Cambridge University Press.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Intangible cultural heritage as metacultural production. *Museum International*, 56(1-2), 52-65.
- Kroeber, A. L. ve Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Random House, Vintage.
- Kretschmer, J. (2014). *Sailing A Serious Ocean—Sailboats, Storms, Stories, and Lessons Learned from 30 Years at Sea*. International Marine/Ragged Mountain Press.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (1983).

- Küplemez, B. & Candan Güngör, M. (2023). Çağdaş Seramik Sanatında Mozaik Tekniği. Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 14, 41-60.
- Kurşun, Z. (2015). *Afrika'nın Asil Göçerleri Tuaregler. İstanbul: Taş Mektep Yayın Atölyesi.*
- Labadi, S. (2013). *UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value: Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions.* AltaMira Press.
- Lambin, E. F., & Geist, H. J. (Eds.). (2006). *Land-Use and Land-Cover Change: Local Processes and Global Impacts.* Springer.
- Lansing, J. S., & Fox, K. (2011). Balinese Water Temples and the Management of Irrigation. *Human Ecology*, 39(1), 57-70.
- Larson, L. R. & Poudyal N. C. (2012). Developing sustainable tourism through adaptive resource management: a case study of Machu Picchu, Peru. *Journal of Sustainable Tourism*, 917-938.
- Levi-Strauss, C. (1962). *The savage mind.* University of Chicago Press.
- Lewis, D. (1964). *Polynesian Navigational Methods. The Journal of The Polnesian Society*, 73, 364-374.
- Lewis, D. (1972). *Biz Denizciler.* Avustralya: Avustralya Ulusal Üniversitesi Yayınları.
- Linton, R. (1945). *The Cultural Background of Personality.* New York: AppletonCenturn Crofts.
- Logan, W. S. (2016). *A History of the UNESCO World Heritage Convention.* Cambridge University Press.
- Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2015). *Geographic Information Systems and Science (4th ed.).* Wiley.
- Lowenthal, D. (2015). *The Past is a Foreign Country: Revisited.* Cambridge University Press.
- Madran, E. (2002). *Tanzimattan Cumhuriyete Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler.* Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- Madran, E., & Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması.* Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Maffi, L. (2005). Linguistic, cultural, and biological diversity. *Annu. Rev. Anthropol.*, 34, 599-617.
- Mané I, Bassama J, Ndong M, Mestres C, Diedhiou PM, Fliedel G. (2021). Deciphering urban consumer requirements for rice quality gives insights for driving the future acceptability of local rice in Africa: Case study in the city of Saint-Louis in senegal. *Food Sci Nutr.*, 9:1614–1624.

- 10.1002/fsn3.2136Sapir, E. (1924). Culture, Genuine and Spurious» American Journal of Sociology, 29:40 1-29.
- Marquet, J. J. (1961). The Premise of Inequality in Ruanda (African Ethnographic Studies of the 20th Century).
- McClain, J. L. (2016). *Japan: A Modern History*. W.W. Norton & Company.
- Mertol, H. & Kaymak, C. (2021). Tokat Türkülerini Müzik Coğrafyası Merkezli Okumak. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(özel sayı), 41-49.
- Meskel, L. (2013). UNESCO's World Heritage Convention at 40: Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation. *Current Anthropology*, 54(4), 483-494.
- Miller, T. (2018). *Greenwashing Culture*. London, UK: Routledge.
- Mitchell, D. (2000). *Cultural Geography: A Critical Introduction*. Blackwell.
- Morphy, H. (1991). *Ancestral Connections: Art and an Aboriginal System of Knowledge*. University of Chicago Press.
- Moseley, C. (Ed.). (2010). *Atlas of the world's languages in danger (3rd ed.)*. UNESCO Publishing.
- Moseley, M. E. (2001). *The Incas and Their Ancestors: The Archaeology of Peru*. Thames & Hudson.
- Munn, N. D. (1973). *Walbiri Iconography: Graphic Representation and Cultural Symbolism in a Central Australian Society*. Cornell University Press.
- Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity. (2010). United Nations.
- Nahachewsky, A. (2011). *Ukrainian Dance: A Cross-Cultural Approach*. McFarland.
- Nakashima, D. J., Galloway McLean, K., Thulstrup, H. D., Ramos Castillo, A., & Rubis, J. T. (2012). *Weathering uncertainty: traditional knowledge for climate change assessment and adaptation*. UNESCO and UNU.
- National Intangible Heritage Center. (2020). *Korean Living Human Treasures: Preserving Traditional Craftsmanship*. Seoul: Cultural Heritage Administration.
- Nettl, B. (2005). *The study of ethnomusicology: Thirty-one issues and concepts*. University of Illinois Press.
- Nicolaisen, J. (1963). *Ecology and Culture of the Pastoral Tuareg*. Nationalmuseets Skrifter.
- Norton, W. (2000). *Cultural Geography: Themes, Concepts, Analyses*. Oxford University Press.
- Nuttall, M. (2005). *Protecting the Arctic: Indigenous Peoples and Cultural Survival*. Routledge.

- Nwegbu, M., Eze, C. & Asogwa, B. E. (2011). Globalization of Cultural Heritage: Issues, Impacts, and Inevitable Challenges for Nigeria. *Library Philosophy and Practice (e-journal)* , 674.
- O'Keefe, R. (2006). *The Protection of Cultural Property in Armed Conflict*. Cambridge University Press.
- Oğuz, M. Ö. (2008). Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Milli Folklor Dergisi*, 12(100), 5-13.
- Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. Z. (2020). Çok Uluslu Hıdırellez: Sınırlar ve Sorunlar. *Milli Folklor*, 16(125), 35-45.
- Öncü, F. (2021). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirlik Problemleri. *Art-E Sanat Dergisi*, 14(28), 902-923. <https://doi.org/10.21602/sduarte.987809>
- Özdemir, N. (2005). Cumhuriyet Dönemi *Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özek, C. (2022). Geleneksel Türk Gölge Tiyatrosu Karagöz. İstanbul: İBB Kültür AŞ. Yayınları.
- Özey, R. (2014): Kültürel Coğrafya. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özlen, E. N. (2024). Japonya'nın Kültürel Mirası: Kyoto'ya Yolculuk. <https://www.oggusto.com/seyahat/yurt-disi/kyoto-gezi-rehberi>.
- Öztürkmen, A. (2001). Politics of National Dance in Turkey: A Historical Reappraisal. *Yearbook for Traditional Music*, 33, 139-143.
- Pattison, W. D. (1964). The Four Traditions of Geography. *Journal of Geography*. 63, 211-216.
- Pennycook, A. (2017). *The Cultural Politics of English as an International Language*. Routledge.
- Pickard, R. (2002). *European Cultural Heritage: A Review of Policies and Practice*. Council of Europe Publishing.
- Posey, D. A. (1985). Indigenous Management of Tropical Forest Ecosystems: The Case of the Kayapo Indians of the Brazilian Amazon. *Agroforestry Systems*, 3(2), 139-158.
- Prott, L. V. (2012). *Strengths and Weaknesses of the 1970 Convention: An Evaluation 40 years after its adoption*. UNESCO.
- Qiu, Q., Zuo, Y., & Zhang, M. (2022). Intangible Cultural Heritage in Tourism: Research Review and Investigation of Future Agenda. *Land*, 11(1), 139. <https://doi.org/10.3390/land11010139>

- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Prentice-Hall.
- Reichl, K. (2000). *Singing the past: Turkic and medieval heroic poetry*. Cornell University Press.
- Repko, A. F., Szostak, R., & Buchberger, M. P. (2020). *Introduction to Interdisciplinary Studies (3rd ed.)*. SAGE Publications.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. SAGE Publications.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations (5th ed.)*. Free Press.
- Ruggles, D. F., & Silverman, H. (2009). Intangible heritage embodied. *Museum International*, 61(1-2), 94-104.
- Rupert, F. (2018). Japanese Living National Treasures in the 21st Century. *Asian Art Journal*, 24(2), 45-60.
- Sadiqi, F. (2018). *Berber Women of Morocco: The Politics of Tradition and Identity*. University of Pennsylvania Press.
- Şahin, A. (2021). Eskiçağda Kapadokya Bölgesi. <https://www.sabap.net/eskicagda-kapadokya-bolgesi/>
- Sandal, E. K. (2024). *Kültürel Coğrafya*. Ankara: Akadmeisyon Yayinevi.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo (2nd ed.)*. Princeton University Press.
- Sauer, C. O. (1925). The Morphology of Landscape. *University of California Publications in Geography*, 2(2), 19-54.
- Savigliano, M. E. (1995). *Tango and the Political Economy of Passion*. Westview Press.
- Schechner, R. (2013). *Performance studies: An introduction (3rd ed.)*. Routledge.
- Schein, R. H. (2004). Cultural Traditions. J. Duncan (Dü.) içinde A. *Companion to Cultural Geography*, 11-23. U.K.: Blackwell Publishing.
- Semple, E. C. (1911). *Influences of Geographic Environment*. Henry Holt and Company.
- Shay, A. (2002). *Choreographic Politics: State Folk Dance Companies, Representation, and Power*. Wesleyan University Press
- Singha, R. & Singha, S. (2024). The Symbolism of Diwali: A Festival of Light, Hope, and Renewal. Singha, Ranjit and Singha, Surjit, The Symbolism of Diwali: A Festival of Light, Hope, and Renewal (October 11, 2024). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4983616> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4983616>
- Skounti, A. (2009). The Authentic Illusion: Humanity's Intangible Cultural Heritage, the Moroccan Experience. *Museum International*, 61(1-2), 94-104.

- Smith, L. (2019). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Smith, L., & Akagawa, N. (2009). *Intangible Heritage*. Routledge.
- Smith, M. P. (2021). *Cultural Theory: An Introduction (2nd ed.)*. Blackwell Publishing.
- Sorokin, P. A. (1947). *Society. Culture and Personality: Their Structure and Dynamics*. New York: Harper and Brothers.
- Steelyana, E. (2012). Batik, A Beautiful Cultural Heritage that Preserve Culture and Supporteconomic Development in Indonesia. *Binus Business Review*, 3(1), 116-131.
- Summer, W. G. Ve Keller, A. (1927). *The Science of Society*. New Haven: Yale University Press.
- Szostak, R. (2020). *Making Sense of the Future: Disciplinary and Interdisciplinary Approaches*. Routledge.
- Tay, L. (2019). Mimarsız Mimarlık - Kapadokya Bölgesi Kaya Oyma Camileri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 28(1), 237-241.
- Taylor, D. (2003). *The archive and the repertoire: Performing cultural memory in the Americas*. Duke University Press.
- Taylor, K. (2011). Cultural landscapes: A Bridge Between Culture and Nature? *International Journal of Heritage Studies* 17(6):537-554.
- Thompson, L., & Teva, M. (2012). *Wind and wave: Environmental cues in Pacific navigation*. *Journal of Oceanic Exploration*.
- Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (Eds.). (2009). *Cultural heritage and tourism in the developing world: A regional perspective*. Routledge.
- Tont, S. A. (2016). *Sulak Bir Gezegenden Öyküler*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Trubek, A. B. (2011). *Haute Cuisine: How the French Invented the Culinary Profession*. University of Pennsylvania Press.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2019). *Beşeri Coğrafya-İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). *Resmi Gazete*, Sayı: 17863, 9 Kasım 1982.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine Publishing Company.
- Turner, V. (1982). *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. PAJ Publications.
- Tüzel, B. (2022). Ebru Sanatı Geleneğine İlişkin Netnografik Bir Analiz: Youtube'da Koruma ve Aktarım. *Milli Folklor*, 34(17), 207-221.
- Uçar, Ö. (2024). *Türkiye Festivaller Atlası*. (Ed. Ömür Uçar ve Bayram Kanca). İstanbul: Eğitim Yayınevi.

- Unat, Y., Taner, M.S., Kalaycıoğulları, İ., Pattabanoğlu, F.Z. Çuhadar, C. & Selam, S.O. (2021). 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı astronomisine dair kısa bir inceleme, *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 5(1), 200-206. DOI: 10.35346/aod.840646
- UNESCO, Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices". ich.unesco.org (İngilizce). 26 Mayıs 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 26 Aralık 2024.
- UNESCO, Türkiye Milli Komisyonu. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri>. Erişim Tarihi: 25 Mart 2025
- UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2018). *Basic texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. UNESCO.
- UNESCO. (2020). Cultural Landscapes: Balancing Nature and Heritage in Preservation Practice. UNESCO Heritage Reports. and Cultural Property Protection: Policies and Practices. UNESCO Heritage Reports.
- UNESCO. (2021). *Cultural Landscapes*. Retrieved from
- Üstünbaş, B. (2023). *Anadolu'da Halk Hekimliği Uygulamaları: Kadın Şifacılar*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Uzun, M. (2007). *Dengbejlerim*. İthaki Yayınları.
- Vertovec, S. (2015). *Migration and Social Cohesion*. Routledge.
- Vidal de la Blache, P. (1922). *Principles of Human Geography*. Constable.
- Villa, P. M., Martins, S. V., Neto, O., Rodrigues, A. C., Hernandez, E. P. & Kim, D. G. (2020). Policy forum: Shifting cultivation and agroforestry in the Amazon: Premises for REDD+. *Forest Policy and Economics*, 118, 1-11.
- Vitray, E. (2003). Tarih Öncesinden Osmanlı Dönemine Kadar – Konya Hz. Mevlana ve Sema. Konya: TC. Konya Valiliği.
- Voon, T. (2006). UNESCO and the WTO: A Clash of Cultures? *International and Comparative Law Quarterly*, 55(3), 635-651.
- White, L. (1949). *The Science of Culture*. New York: Grove Press Inc.
- Wiessner, S. & Battiste, M. (2000). The 2000 Revision Of The United Nations Draft Principles And Guidelines On The Protection Of The Heritage Of Indigenous People. *ST. Thomas Law Review*, 13, 383-390.
- Winston, S. (1933). *Culture and Human Behavior*. New York.
- Wissler, C. (1916). Psychological and Historical Interpretations for Culture. *Science*, Vol. 43: 193-201 .

- Yan, P., Huang, H., Meloni, M., Li, B & Cai, J. (2024). Mechanical Properties Inside Origami-Inspired Structures: An Overview. *Applied Mechanics Reviews*, 77(1), 1-129.
- Yıldırım, M. (2021). Samsun’da Ahşap Oymacılığı ve Yüksel Korkmaz’ın Yaşayan İnsan Hazinesi Önerisi. *Türk Kültür Mirası Dergisi*, 8(1), 12-34.
- Yıldırım, M. (2021). Sanal Mekânda Kültür Coğrafyası Çalışmaları ve Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin Kullanılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 861-874.
- Yıldırım, M. (2023). *Sanal Mekânda Kültür Coğrafyası Çalışmaları ve Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin Kullanılması*. Dijital Çağda Okuryazarlık (Ed. Merve Ergüney), 179-202, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, M., Bulut, İ. & Şahin, K. (2014). *Vezirköprü’de Yöresel Edebi Ürünlerde Coğrafi Etmenler*. Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre 16-18 Mayıs 2014 Samsun / Türkiye, 473-483.
- Yılmaz, K. & Nacaklı, Z. (2016). Karadeniz Bölgesi Halk Ezgilerinin Müzikal Yapılarına Yönelik Analiz Çalışması. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, özel sayı 1, 83-91.
- Zaman, M. (2014). Doğu Karadeniz Bölümü Geleneksel Yayla Şenliklerine Tipik Bir Örnek: Kadirga-Otçular Şenlikleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 35, 277-297.
- Zarrilli, P. B. (2000). *Kathakali Dance-Drama: Where Gods and Demons Come to Play*. Routledge.
- Zukin, S. (2010). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford University Press.
- Zvorikine, A. A. ((1967). Some Problems of the Theory of Culture.» *Journal of World History*. No. 2. 346-392.

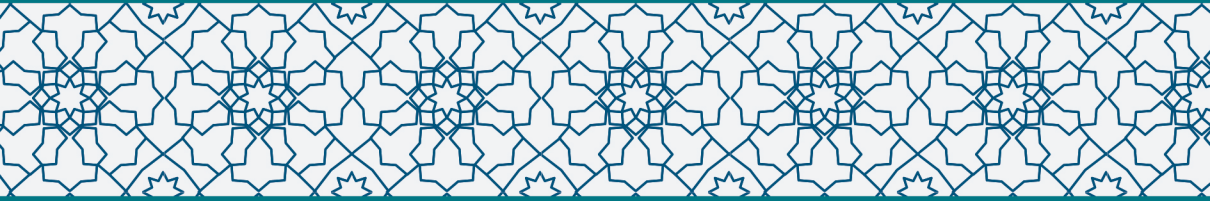
İnternet Kaynakları

- <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/traditional-medicine>
- https://www.who.int/health-topics/traditional-medicines#tab=tab_1
- <https://whc.unesco.org/en/culturallandscapes>
- <https://www.kentyasam.com.tr/2017/02/07/buz-insanlarinin-sanati/64903>
- <https://twitter.yandex.com.tr/gorsel/search?img>
- <https://arkeofili.com/polinezyalilar-ve-amerika-yerlileri-800-yil-once-temas-kurmus/>
- <https://www.worldatlas.com/articles/who-are-the-tuareg-people-of-the-sahara.html>
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/buyuk-sahra-colunde-mavi-giyinenlerin-kahramanlik-dansi-takuba-agar/2777846>

<https://www.themaggar.com/the-sacred-science-belgeseli/>
<https://mitoloji.org.tr/inka-medeniyeti/>
<https://depositphotos.com/tr/photos/inti-raymi.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=3TxDZbjOnnw>
<https://seyler.ekstat.com/new-york-sehrinde-klasik-turistik-yerler-disinda-gidilebilecek-alternatif-mekanlar>
<https://seyler.ekstat.com/new-york-sehrinde-klasik-turistik-yerler-disinda-gidilebilecek-alternatif-mekanlar>
<https://www.zenkyoen.com/media/tr/nijo-castle-27>
<https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/senegal-ceebu-jen-tarifi-42175197>
<https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276200/unesco-dunya-miras-listesi-ve-istanbul.html>
<https://voyelo.com/tr/kapadokya-yeralti-sehirleri/>
<https://dokmimarlik.com/safranbolu-evleri-osmanli-mimari/>
<https://dokmimarlik.com/safranbolu-evleri-osmanli-mimari/>
<https://vengradyo.com/2024/10/dengbejlik-gelenegi-kurt-halkinin-sozlu-tarih-ve-anlatim-mirasi/>
<https://www.gundemartvin.com/bati-afrikanin-hikayeler-barindiran-calgisi-kora>
<https://svacs.libguides.com/c.php?g=933180&p=6746387>
<https://turktarihmuzesiveparki.com/karagoz-ve-hacivat-gosterisi/>
<http://www.halkoyunlari.blogspot.com/2011/05/dogu-anadolu-bolgesi.html>
<https://www.shutterstock.com/tr/video/clip-22489519-young-males-females-group-tahitian-hula-dancers>
<https://dansakademi.com.tr/flamenko-kursu>
<https://hindistangezi.com/kathakali-tiyatrosu/>
<https://www.artfulliving.com.tr/gundem/geleneksel-japon-tiyatrosu-noh-istanbulda-i-30552>
<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/baharin-mujdecisi-nevruz-genis-cografyada-geleneksel-rituellerle-yuzyillardir-kutlaniyor/3514951>
<https://www.quovadis.com.tr/tatil/diwali-festivali-turu/>
<https://www.aydinlik.com.tr/haber/skansen-yaz-gundonumu-senligi-129339>
<https://www.lchangnang.com/blog/losar-festival/>
<https://www.deepnature.com/Oluler-Gunu-Festivali-Meksika-Turu/1634>
<https://www.festivaluru.com/naadam-festival>
<https://gokonya.com/tr/mevlevi-sema-torenleri>
<https://www.medikalakademi.com.tr/muezik-ve-sueluek-artik-tibba-ait/>
<https://www.melisadaktilosu.com/vedalar-cagi-ve-tarihi-hint-dusuncelerinin-kokeni/>
<https://www.matematiksel.org/maya-takvimi-nedir/>

<https://www.alternatifterapi.com/icerik/tibet-tibbi-dikkat-edilmesi-gerekenler>
<https://www.turkiyeninustalari.org/tr/ustalar/cini-seramik-comlek-sanati/yasemin-caglayan>
<https://unesco.org.tr/Home/Page/3005?slug=Ebru,-Turkish-Art-of-Marbling>
<https://gokonya.com/tr/bakircilik-1>
<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/mardinin-tescilli-el-sanati-telkari-hunerli-ustalarin-elinde-gelecege-tasiniyor/2753771>
<https://www.nehaber24.com/altieylulde-kececilik-sanati-yeniden-hayat-buluyor>
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/kulturatlasi/el-slemeleri-oya-ve-nakis>
<https://www.aa.com.tr/tr/insana-dair/ahsap-oymaciligi-ve-sedef-kakma-sanatina-20-yildir-hayat-veriyor/2992462>
<https://www.pexels.com/tr-tr/fotograf/kisi-eller-kadin-tutmak-4422245/>
<https://www.atlasdergisi.com/kesfet/gezi/italyadaki-bizans-ravenna-ravenna-gezi-rehberi.html>
<https://tr.dhgate.com/product/chinese-hmong-thai-embroidery-hill-tribe/1034370608.html?f=seo%7Cprod%7C%7Corganic%7Cgoogle%7Chhttp%7C&skuId=1320586396365226024>
<https://www.ogsmm.com/660-origami---kagit-katlama-sanati---origami-yapimi--turna-kusu>
<https://dergice.com/batik-tarzin-yansitildigi-kumas-boyama-sanatinin-merak-edilenleri/>
<https://www.gzt.com/mecra/zellij-fasta-gelisen-ve-ayakta-kalan-miras-3789733>
https://www.howturkey.com/somut_olmayan.php
URL 1. https://www-encyclopedia-com.translate.goog/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/inuit-religious-traditions?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc

Elinizdeki kitap, insanlık tarihinin en değerli hazinelerinden biri olan somut olmayan kültürel mirasın coğrafi boyutlarına yönelik kapsamlı bir incelemedir. Toplamların kimliğini oluşturan, onları birbirine bağlayan ve kuşaklar boyunca aktarılan bu değerler bütünü, sadece geçmişin bir yansıması değil, geleceğin kültürel sürdürülebilirliği için de kritik bir öneme sahiptir. Dil, ritüeller, el sanatları, toplumsal uygulamalar ve gelenekler gibi unsurları içeren somut olmayan kültürel miras, küreselleşme, modernleşme ve dijitalleşme gibi çağdaş dinamikler karşısında korunması gereken bir hazine niteliğindedir. Bu çalışma, kültür kavramının ve kültürel mirasın tarihsel, coğrafi ve disiplinlerarası boyutlarını bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmamızda, kültürün tanımı ve kapsamı, farklı disiplinlerden gelen yaklaşımlar, coğrafi perspektifin kültürel oluşum üzerindeki etkileri ve doğadan beşeri çevreye uzanan etkileşimler sistematik bir biçimde incelenmiştir.

Mücahit YILDIRIM

1979 yılında Samsun'da doğdu. Lise öğrenimini Samsun'da tamamladıktan sonra, 2002 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. Akademik kariyerine devam ederek, 2007'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Fiziki Coğrafya alanında yüksek lisansını, 2018'de ise Atatürk Üniversitesi'nde Beşeri ve İktisadi Coğrafya alanında doktorasını tamamladı.

Mesleki hayatına 2002 yılında Tokat'ın Reşadiye ilçesinde Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak başladı ve, sonraki yıllarda da Samsun'un çeşitli ilçelerinde öğretmenlik görevini sürdürdü. 2015-2019 yılları arasında okul yöneticiliği yaparak eğitim alanındaki deneyimini zenginleştirdi..

2019 yılında Samsun Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak akademik hayatına başladı. Aynı yıl fakültenin kurucu sekreterliği görevini de üstlendi. 2022 yılında Beşeri ve Sosyal Bilimler alanında Doçent unvanını aldı ve halen Samsun Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümünde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır.

Akademik çalışmalarını kültür, kültürel miras, turizm ve şehir coğrafyası alanlarında yoğunlaştıran Yıldırım, proje odaklı bir anlayışla çalışmalarını sürdürmektedir. Özellikle kültür, sanat ve doğa eksenli TÜBİTAK projeleri hayata geçirmiştir ve halen bu projelere devam etmektedir. Ayrıca, birçok TÜBİTAK ve TEKNOFEST eksenli öğrenci projelerine danışmanlık yapmaktadır. Yıldırım'ın çalışmaları, yerel ve bölgesel kalkınma, kültürel miras, turizm potansiyeli ve şehir planlaması gibi konuları kapsayarak, akademik bilgiyi pratik uygulamalarla birleştirme amacı taşımaktadır. Özellikle Samsun ve çevresi üzerine yoğunlaşan araştırmaları, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Son çalışmalarında göç ve kültür kavramları üzerinde de çeşitli akademik yayınlar ve projeler üzerinde araştırmalarına devam etmektedir. Samsun kenti, kent kültürü ve kimliği, kent aidiyeti, kültürel miras, kültürel değişim ve sanal mekanın yeni kimlik edinimleri gibi spesifik konular ile kariyer gelişimi gibi konularda çok sayıda konferans vermiş olup TÜBİTAK Bilim Söyleşileri gerçekleştirmektedir. Akademik çalışmalarının yanı sıra, çeşitli ulusal elektronik gazete ve dergilerde eğitim ve kültür alanlarında köşe yazarlığı yaparak toplumsal konulardaki görüşlerini paylaşmaktadır.

Aslen Tokat'ın Erbaa ilçesinden olan Yıldırım, evli ve bir çocuk babasıdır. Kişisel yaşamında da toplumsal sorumluluk bilincini ön planda tutan akademisyen, çeşitli sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü olarak yer almaktadır.